VII
D 36935
12 8

16
10.

...INA

IZPRCHOD
V
BELO KRAJINO

JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI

X. KNJIGA

IZPREHOD
v
BELO KRAJINO

V LJUBLJANI 1912
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

UNIVERZITETNA BIBLIOTEKA * LJUBLJANA

JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI

X. KNJIGA

Izprehod v Belo Krajino

V LJUBLJANI 1912

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Izprehod v Belo Krajino

Napisal

JANEZ TRDINA

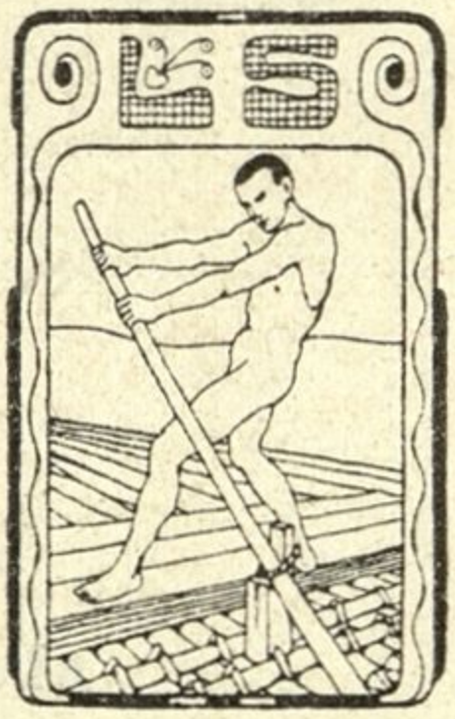

V Ljubljani 1912

Založil L. Schwentner

Fn 9 36.935 g

30002067

Univerzitetska knjižnica Ljubljana Univerzitetna biblioteka Laibach

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Vsebina.

	Stran
Izprehod v Belo Krajino	1
Podgorje in Podgorci	18
Revščina	20
Pokvarjenost	25
Poštenje, pravde in nevednost	29
Vraže	31
Lahkovernost	33
Zabavljice. — Jezik	40
Delavnost. — Demokratizem. — Napredek	42
Gradovi	47
Na Gorjance	50
Uskoki	61
Življenje v gori	64
Bajke: Gospodična	75
Krvavi kamen	76
Ukleto jezero	80
Povodni mož	85
Cerkev sv. Miklavža	92
Ukleti grad	96
Škrat	100
Velikani	102
Volkova ljubica	104
Rajska ptica	109
Ptica Zlatoper	112
Vila	114
Cvetnik	119
Prikazni	123
Gorjanci v zgodovini	128
Hajduki in tihotapci	133

Stran

Bela Krajina 138
Belokranjci 140
Kraj, podnebje in ljudje 144
Praznoverje 158
Duhovščina 167
Domoljubje 171
Ljudski značaj 183
Narečje 186
Izobrazba 188
Gospodarstvo 193
Šege in jezik 198
Krošnjarji 207
Pijača 224
Gospodarstvo 227
Snaga 235
Hiše 238
Šege in nauki 242
Krošnjarske hvale in kritike 248
Pogled na verstvo 270
Gostoljubje in prijateljstvo 275
Miheljnova ženitev 302
Dolgočasnost in veselje. — Domotožje in odpadniki . . 324
Po tujem 334
Pavel Prelešan 341
Pavletova povest 363
Pavletov drugi izlet 380
Na Francoskem 387
Na Primorskem 391
Trideset let miru 394
Pavletovi doživljaji 410
Plumaverjeva Pepica 418
Dalje po svetu 424
Pozna ljubezen 427
Pavle o novih časih 440
Stara leta 449
Pavletova pravila 454

Izprehod v Belo Krajino.

Lepih izprehodov ima človek v Novem mestu na izbero. Meni se je zdel izmed vseh najprijetnejši tisti proti Gorjancem in čez to goro v Belo Krajino. Kadarkoli me je obhajal dolgčas ali kaka druga duševna stiska, sem se obrnil po karlovški cesti na izhod in šel naprej nekoliko ur in še tisti, včasi tudi šele drugi dan sem se vselej vrnil okrepčan, vesel in zadovoljen nazaj v otožno središče dolenjske birokracije in revščine. Prosim častite bralce, naj me blagovoljno enkrat spremijo.

Ko pridemo čez most, stojimo v Kandiji. Vprašamo se, odkod in kako se je priselilo ime grškega otoka sem? Rajni šmiheljski župnik Mejač mi je pravil, da so nekdaj, ko še ni bilo nič vasi, igrali tukaj komedijanti, ki so hodili razveseljevat Novomeščane. Besedo „komedija“ izgovarjajo ljudje še dandanašnji „komendija“ in včasi „kamendija“; skrajšana se zdaj glasi Kandija in pomeni torej to kar igrališče. Ta izpeljava ni dokazana, ali je mogoča.

Kandija je jako čedna vas. V njej ostajajo vozovi, dohajajoči iz Bele Krajine, Šentjerneja, Kostanjevice,

1

Kočevja in sploh z desnega obrežja Krke, da ne trebajo plačati mostovine. Krčmarijo skoraj vse hiše in večjidel prav dobro ter z dobičkom. Že dolgo časa se snuje, kako bi se dalo to premožno selo združiti z Novim mestom, kateremu je res pravo predmestje. Kandijanci pa se obotavljajo privoliti, ker se boje mestne „štibre“. Zdaj spadajo pod šmiheljsko duhovnijo. Kosti njihovih prednikov in sorodnikov počivajo na šmiheljskem pokopališču in prav ta okolnost se imenuje med glavnimi vzroki, ki jim branijo, da bi se ponovomestili.

Po strmem bregu dospemo do Smoletove graščine Grma. Rajni Smola se je rodil na Češkem. Svojim kmetom se je zameril radi verske svobodomiselnosti (nekateri trdijo, da je bil luteran, drugi da prostomavtar), ali se jim je zopet priljubil, ker je postopal z njimi jako priljudno in usmiljeno. Njegov sin, sedanji gospodar, se šteje med zagrizene nemčurje, trdi, da zato, ker je nemškega rodu! On sam se obnaša proti narodni stranki dosti mirno, ali hčere mu kažejo ob vsaki priliki svojo jezo zoper slovenstvo, dasiravno se pogovarjajo po domače dosti laglje in lepše nego po nemški. Popotnik vidi okoli grada krasne murvine zasade, deloma celo po polju, kar je na Laškem sploh navadno, ali se našim razmeram ne prileže.

Smoletova gospa se po pravici smatra za najpridnejšo in modrejšo sviloprejko novomeške okolice. Ko bi posnemali njen sijajni zgled drugi graščaki in kmetje, ni dvombe, da bi se slovensko svilarstvo povzdignilo v kratkem času na visoko stopinjo in bi dajalo narodu zdatne prihodke in dobičke.

Šmiheljska cerkev nam ostaja na desni, kakih deset minut od ceste. Ona nima za nas nič mikavnega. Domoljubu se ozira oko rajše proti oddaljenemu pokopališču, na katerem je zakopano truplo nepozabljive Primičeve Julije. Streljaj od Grma stoji ob potoku Težki vodi Gotnja vas. To ime je delalo našim narodnim filologom mnogo izkušnjav. Izpeljavali so ga nekateri od germanskih Gotov, ki bi bili na svojem potu v Italijo ustanovili tu svojo kolonijo. Ali ti divjaki so, dirjaje čez našo zemljo, težko kdaj pomislili na kako naselitev; zadovoljili so se z lajšim ropom in z morijo mirnih prebivalcev. V tem kraju žive še zdaj rodovine, ki se zovejo po dolenjskem izgovoru Gut, kar bi se reklo drugje Got. Vas je prejela po mojem mnenju svoje ime od njih, kakor Irča vas od Irka ali Irkov, Smolinja od Smolina, Draganje selo od Dragana i. t. d.

V Gotnjo vas se je priselil bivši ritmojster cesarske dvorske straže, Malolaščan Deak. Bil je sin prostih kmetov, ali nenavadno brhek kmet, da se je zaljubila vanj marsikatera Dunajčanka in tudi sedanja mu gospa, bogata Poljakinja. Z ženitvijo si je opomogel, kupil hišo in jo tako čedno pozidal in uredil, da stanuje zdaj kakor v graščini. Deaki so doma pravzaprav v Ribnici. Ime je popačeno po tamošnjem izgovarjanju in bi se moralo pravilno glasiti Divjak. Prijatelj Dragotin Rudež mi je pravil, da se v Ribnici misli, da je prišel odtod tudi prednik slovečega madjarskega državnika Deaka. Ljubljanski kanonik Kramar ima neki v rokah nepobitne dokaze za slovenstvo madjarskega prvaka. Meni pa se zdi, da si ga prisvajajo z večjo pravico Hrvatje, trdeči, da dohaja ime iz njihove besede djak (učenec).

Ali če bi tudi obveljala ribniška, ne bi smatral tega za nikako čast, ampak za sramoto, za nov dokaz, da služijo Slovenci vsemu svetu, samo svojemu rodu ne. Madjari imajo sto vzrokov poveličevati svojega Deaka, Slavjani pa sto vzrokov bati se ga in ga sovražiti, kajti storil jim je že brez števila krivic vkljub svojemu blagemu značaju. On je največ pripomogel, da je zavladala na Ogrskem brezobzirna centralizacija, ki preti požreti vse nemadjarske narodnosti. Hrvatom se je sicer hlinil prijatelja, ker jih je potreboval in jim podal tisti zloglasni beli list, na kateri naj si zapišejo vse pravice, ki jim gredo po njihovem prepričanju. Izkušnja pa je pokazala, da se je smelo napisati nanj samo to, kar je bilo po godu Madjarom. Hrvatje zdaj vedo, da so verjeli človeku, ki ni bil vreden nobene vere.

Gotenjska cerkvica stoji na gričku nekoliko korakov od ceste. Blizo nje raste po slovanski navadi lipa, radi katere bi se bila kmalu unela pravda med vaščani in sedanjim župnikom Peterlinom. Ta gospod slovi za velikega pobožnjaka in — skopuha. Ti dve lastnosti ste ga napeljali, da je napovedal vojsko drevju, največji krasoti vsakega kraja.. Prišedši v Šmihelj, je dal posekati najprej visok in čudovito lep kostanj, ker je delal vrtu senco in oviral rast koristnih zeli. Potem se je spravil nad lipe, ki so stale pred cerkvijo in dal tudi njih brez milosti podreti, dasiravno ni imel do njih nobene pravice, kajti rasle so na srenjski zemlji. Izgovarjal se je s tem, da so motile ljudem pobožnost, ker so uhajali v poletni soparici radi iz cerkve v njihovo prijetno senco. Župljani so hudo godrnjali in se nekaj časa grozili, da bodo župnika tožili, vendar so

se dali umiriti, da ne žalijo moža, ki so ga morali za vse druge reči, če ne ljubiti, pa vsaj spoštovati.

Peterlin je menda namenil iztrebiti lipe izpred vseh cerkva svoje duhovnije. Za gotenjsko je bila sekira že nabrušena. Nejevolja pa je prikipela v ljudstvu do vrha; uprlo se je s tako odločnostjo, da je župnik moral popustiti.

Konec vasi, ki stoji preko vode, se zove za šalo „Jamrovci“. Hiše so bile sezidane na grajski zemlji in niso imele od konca nič svojega polja. Takratni župnik je gospodarjem rekel: Kaj si postavljate domove tukaj? Vi boste sami berači, sami jamrovci. Ta beseda se je prijela hiš, kakor se taki pridevki med zabavljivimi Slovenci sploh radi vkorenijo.

Za daljni, dosti težavni pot se je treba okrepčati. Stopimo torej v najboljšo gotenjsko krčmo, v Petričevo. Gostom streže marljiva in dobrovoljna gospodinja, mož, srenjski tajnik, sedi po dnevu večjidel v pisarnici; z njim se more govoriti šele proti večeru. Zaradi njega sem kaj rad zahajal sem, dokler me niso pregnali samopašni brambovci. Mož zna nemško in izdeluje vse občinske spise le po nemško. Ta napaka se godi le po volji in zapovedi njegovega gospodarja, župana Langerja Podgorskega. V mladosti je Petrič služil v raznih gradovih za oskrbnika in pripoveduje marsikaj zanimivega o prejšnjem življenju in rogoviljenju naših fevdalcev. Mene je najbolj mikalo, kar mi je pravil o svojem nekdanjem gospodu, o Prešernovem prijatelju Matiji Smoletu, čigar graščino Prežek je dalj časa oskrboval.

Smole je prebival pozimi navadno v Ljubljani, poleti pa ali v kakih toplicah ali v Prežeku. Petrič

veli, da ga ne more dosti hvaliti. Prihodke da je zapravljal tako čez mero nepremišljeno, da mu je dostikrat zmanjkovalo denarja za najpotrebnejše reči, n. pr. za sol. Neprenehoma so ljudje morali čakati za plačo, ali pa še celo posojati. Gostoljuben je bil brez konca in kraja. Prijateljem ni stregel le z najboljšim domačim vinom, ampak tudi z dragim šampanjcem. Kak posebno vesel večer je šla rakom žvižgat cela košara butilj. Spat se ni mogel lahko spraviti, pred eno uro po polnoči ni legel nikoli, včasi je blagoval z društvom do treh in tudi do belega dne.

Enkrat ga je pohodil Prešeren (menda l. 1839.) in ostal pri njem dobre tri tedne. Imela sta dirindaj, da nikoli tacega. Šampanjec je tekel curkoma. Kaj sta se menila in čemu sta se tako neusmiljeno krohotala, ni mogel malo izobraženi oskrbnik razumeti. V posteljo sta hodila ob dveh in ob treh, potem pa spala kakor klade in smrčala strahovito, da se je po vsem gradu čulo, do enajstih in tudi do poldne. Čez nekoliko dni se jima je pridružil še turnski grof, pesnik Anastazij Grin. Zdaj šele se je začela prava črna vojska. Hrum in šum razposajenih gospodov se je razlegal cele dni in noči, vsa družina je govorila: Takih norcev še grad ni videl. Za srečo je to trajalo samo tri dni. Ko je Turnski odrinil, sta morala razsajati sama.

Samote Smole ni ljubil. Če ni bilo gospode, ni se vedel kam djati. Poleg Prežeka stoji prijazen hribček. Gospodar si je na njem naredil šator ali kolibico, kateri je dal ime: Andreasruh. Ob lepem vremenu je sedel v njej ves dan in ozirajoč se po krasni bližnji in daljni okolici in proti gorenjskim goram je praznil poliček za poličkom, zraven pa zalagal pleče, brez

katerega ni mogel živeti. Noči pa je prebival tako, da ni trebal zavidati oženjenim. Služila je pri njem priliznjena punca Neža. Hinavka je tajila, ali kar se ne stori, se ne izve, delo pa pride vsako na videlo. Nasledki so pokazali, da je svet ni obrekoval po krivem. Rodila je Smoletu hčer, ki je prišla pozneje v ljubljanske šole in postala nuna.

Smole ni bil prav nič zloben, ali včasi pa na vso moč srborit in samopašen. Ponoči pri pijači so vinski bratci uganili marsikatero noro. Nekdo blekne: „Matija, če imaš kaj srca, kakor se bahaš, hajd na pokopališče, izderi križ in prinesi ga sem, da vidimo, če si res junak.“ Smole ni odgovoril nič, vzel je klobuk in šel. Ljudje, ki so se ponoči vračali domu, so srečevali moža, ki je nesel na rami mrtvaški križ; nekateri so ga tudi poznali. Župnik je to izvedel in Smole ga je moral neki za božjo voljo prositi, da je molčal in mu zapečatiti usta s celim sodom starine, kakor pravijo. Drugače Bog ve, kako bi bila sodnija z njim zaplesala. Križ mu je moral prizadeti tem več truda, ker mu je rabila samo ena (menda leva) roka, druga pa mu mahala skoraj otrpnjena, da ni mogel z njo nič prav prijeti. To je bil morda vzrok, da so ga pijanci še bolj silili, naj jim pricefra križ.

Kadar se je tovaršija razšla, se je Smole kratkočasil z branjem. Bukev je imel cele sklade, na cente. Bil je, kakor veli Nemec, „ein belesener Mann“. Govoril je več jezikov in znal občiti enako lepo z gospodom in kmetom, z domačinom in tujcem.

Tako po priliki mi je Petrič popisal značaj slavnega Smoleta. Drugi njegovi znanci so to sliko potrdili, deloma pa tudi dopolnili. Soglasno so odobravali

Prešernove besede o njem: „Boljš'ga srca ni imela Ljubljana — kak si za srečo človeštva bil vžgan!“ Smole je kakor najčistejši idealist za denar malo maral in brez dvombe slabo gospodaril ali premoženja ni tratil le za šampanjsko vino, Nežiko in druge veselice, ampak je podpiral z njim velikodušno revščino, znanost, napredek in svoje prijatelje. Dohodki od graščine se mu niso kopičili kakor drugim, ker mu blago srce ni dalo, da bi zatiral in odiral kmete, svoje slovenske brate. Ob slabih letinah ni zahteval od njih nikakršne desetine, ob boleznih nikakršne tlake. Lahko se trdi, da so mu podložniki dajali samo toliko, kar so sami hoteli. Od njegovih oskrbnikov so trpeli nekateri krivico in stisko, ali če je prišlo do ušes njemu, je gotovo pomogel, vselej in precej. Da so postopali s kmeti tako po človeško drugi graščaki, ne bi bil naš narod grajske oblasti nikdar preklinjal, ampak jo blagoslavljal.

Od Gotnje vasi naprej se cesta nekoliko napenja, ali kmalu pada v globok jarek, nad katerim stoji na mogočnem skalovju Langerjeva stolica, grad „Poganec“. Pod njim sem videl v celi novomeški okolici najprej cveteti jugovčke, soldatke, marjetice in druge pomladne rožice razun vijol, ki se razvijajo pozneje, ker je kraj zanje premalo prisojen in odprt. V pečinah gnezdijo gadje, ali pikajo samo tiste, ki jih dražijo. V gradu pa živi gospod, ki zabada strupeno želo v svoj narod, ki mu ni storil nič žalega. Očetove zasluge so pridobile Francu Langerju prosto plemstvo, 1873. leto mu je prineslo viteštvo. Znanci in prijatelji so se čudno spogledovali in popraševali, zakaj mu je padla ta redka čast. On sam je govoril, da ne ve vzroka. O službeni slovesnosti, ki se je napravila radi te prigodbe v magi-

stratski hiši novomeški, je okrajni glavar Eckel lovil kar za lase slavne čine Langerjeve, ki so zbudili pozornost visoke vlade in jo prisilili na tako sijajno priznanje. Povdarjal je zlasti njegove zasluge za domače čebelarstvo. Res je, da je poganški gospod začel gojiti te živalice in trgovati z njimi na tak način, ki doslej v teh krajih ni bil znan. Ali vsakdo je dejal, da mu za to novino popolnoma zadostuje tistih 1500 goldinarjev dobička, ki mu ga daje obrtnost, da pa druge nagrade ni potreben, niti vreden.

Te besede izvirajo morda iz zavisti, po mojem prepričanju si je vsekako zaslužil lepo hvalo za svoj gospodarstveni napredek. Ali gotovo je, da mu viteštvo ni bilo podarjeno ne zaradi čebeloreje, ne zaradi drugih reči, katere je omenil okrajni glavar. Nemško ministrstvo je hotelo izkazati hvaležnost zvestemu hlapcu in stebru svoje politike. L. 1860. se je izdajal Langer za Slovenca, ali grof Anton Auersperg ga je kmalu obrnil na druge misli. Od takrat se je stanovitno ustavljal vsem pravicam in željam naše stranke ter je zagovarjal in podpiral s svojim glasom vsako krivico in silo, katero nam je delala dunajska vlada. Njegovo ponašanje v kranjskem zboru bralci pomnijo in mi ga ni treba popisovati.

Glavni čin njegovega županovanja bo ostal, dokler bo živ, zapisan s črnimi črkami v spominu vseh rojakov, ki se pečajo s politiko. Dosegel je s svojim vplivom in nagovarjanjem, da je srenja sprejela za častnega uda najhudobnejšega sovražnika našega naroda, deželnega poglavarja Bacha, tistega Bacha, ki ni vedel predložiti kranjskemu zboru v posvetovanje nič druzega kakor novo postavo za konjederce. Ta zabavljivi čin

je razkačil celo naše nemškutarske poslance, da so pokazali z narodnjaki vred zobe žalilcu zborovega dostojanstva.

Poganec se smatra na Dolenjskem za glavno zbirališče in torišče slovenskih odpadnikov in nasprotnikov, za najtrdnejši tabor nemčurske stranke. Sosebno rad vabi Langer v svoj grad visoko birokracijo, kateri se dobrika na vso moč, da se prav vidi, kako da hrepeni in koperni po njeni milosti. Ni tedaj čudo, da ga je vladi priporočila. Z nje pomočjo se snujejo in kujejo vsi načrti vojskovanja zoper nedolžno Slovenijo. Vselej me je groza spreletavala, kadar sem korakal mimo te nevarne graščine.

To sem že povedal, da uraduje Langer vse v tujem jeziku, kar se mu mora tembolj zameriti, ker zna po domače nele dobro govoriti, ampak tudi precej ročno pisati. Nove volitve bi se bile imele že davnaj razpisati, ali se ne čuje še za nikake priprave. Če srenjčani to store, kar govore, bo Langer odletel. Z največjo nevoljo pripoveduje, da županuje že celih šest let in več, ne da bi položil kak račun. Politična oblast to dobro ve, ali molči. Brez glasnega zahtevanja srenje ne bo hotela siliti na odstop tako dobrega si prijatelja in pomočnika.

Ali bežimo hitro naprej, da nas ne bo preveč bolela glava od takega premišljevanja in nejevoljstva. Po strmem klancu priplezamo na mejo šmiheljske duhovnije; gibali se bomo kratko uro po stopiški. Pot nam olajšuje milo petje brezbrojnih tičkov, katerim so se bližnje goščave in hoste menda prav posebno priljubile. Slavčkov nisem slišal nikjer toliko kakor v poganških dobravah. Težka voda teče globoko pod nami

na levi strani, na desni nam zapira hribovje pogled. Ob vodi tiči borna vas Črmošnice. Bere se, da se je rodil glasoviti poveljnik puntarskih kmetov Ilija Gregorič v Črmošnicah. Če je to res, nam je vsekako treba na to vas misliti, ne pa na tisto kočevsko istega imena, ki stoji na sredi pota med Toplicami in Semičem. Podgorci so se v 16. stoletju med vsemi Dolenjci najhujše puntali. Prav naravno bi torej bilo, da so dali upornikom tudi zapovednika in prvaka. Jaz ne bi lahko verjel, če bi nam zaznamovalo tudi kako pismo tiste dobe kočevske Črmošnice za rojstni kraj Gregoričev. Samo z enim dokazom se ne bi mogel zadovoljiti, kajti vse okolnosti se preveč temu mnenju protivijo.

Župna vas Stopiče (slabe pol ure od ceste) nam ne more pokazati nobene druge posebnosti kakor — župnika Vrščaja. Mislim, da se ne nahaja v celi kranjski deželi ne pet dušnih pastirjev, katere bi ljudje tako živo sovražili. Vprašal sem marsikoga za vzrok te jeze, vsak mi je povedal kaj druzega.

Kaplan mi je rekel: „Tukaj živim v peklu, ne na zemlji. Vrščaj me očitno sramoti pred farmani, dasi izpolnjujem svoje dolžnosti natanko, kar le morem. Če me škof ne bo kmalu prestavil, se bom obesil, ali pa pobegnil v Ameriko.“

Učitelj se mi je tožil: „Župnik me zmerja spričo otrok kakor psa. Pa to bi še potrpel, ali zavida mi še te borne dohodke, kar jih imam. Začel si jih je sam prisvajati. Popihal jo bom na Štajersko.“ Za srečo je bil kaplan še tisto leto premaknjen, učitelj pa si je dobil res drugo službo na Štajerskem. Njuna naslednika godrnjata zopet druge krivice, ki jima jih naklanja župnik.

Nek farman se je togotil: „Gospod so mi naredili izpisek, pa sem moral plačati zanj dva goldinarja. V mestu pa sem zvedel, da ne smejo zahtevati za take spise ne krajcarja. Zdaj vidim, da so me osleparili.“ Njegov sosed je zarenčal: „To je mala reč. Kaj pa se je zgodilo meni? Fajmošter se mi je zagrozil, če ne pridem precej k spovedi, da me bo dal razglasiti pred cerkvijo za brezverca, potem pa poslal pome žandarja, da me bo tiral s silo k spovedi. Če to stori, bom prodal domačijo in se preselil drugam. K spovedi pa zdaj nalašč ne grem; rajši prestopim k luteranom ali k Turkom, da bo enkrat mir.“

Takim govoricam se ne sme vselej verjeti, ali je vsekako hudo za Vrščaja, če je le deseti del njih resničen. Žalostno je, da se razlagajo na slabo pot tudi njegove dobre misli in lastnosti. Ko je priporočal ljudem društvo svetega Mohorja, so jeli mrmrati: „Far si je pa izmislil že spet novo odrtijo.“

Nameril sem se na ženina, ki ga je strašno preklinjal. Vrščaj ga ni hotel poročiti v ponedeljek, da se ne bi svatba po stari šegi podaljšala do petka. Rekel mu je, naj pride v sredo, ker si bo prihranil s tem veliko nepotrebnih stroškov. To je storil gotovo jako pametno, ali farmani so pritrdili ženinu, da ravna tako iz zlobne nagajivosti. Nezadovoljnost je rasla bolj in zmerom bolj, dokler se niso namenili tožiti župnika škofu in prositi za druzega. Jeli so nabirati podpise, ki so se hitro množili. Vrščaj to zve in začne klicati in nagovarjati ljudi, naj se podpišejo, da ga imajo radi in si ne žele nobene zamene. Zdaj se je pokazala moč, katero ima do našega naroda tudi duhovnik, ki se mu je zameril. Vrščaj je dobil zase podpisov, kolikor je

hotel, nasprotniki so odpadali drug za drugim od prejšnje zahteve, pravda se je zvršila s tem, da k škofu ni šla v ime duhovnije nobena tožba in je župnik ostal mirno na svojem mestu. Pozneje so se župljani hudo kesali radi te pomirljivosti, ali se niso več drznili stopiti zoper svojeglavega in trdega gospoda v borbo.

Naj povem tu neko smešnico. V vasi Težki vodi sem povedal v krčmi za šalo neresnično novico, da se mora po škofovem ukazu stopiški župnik preseliti v drugo službo na Gorenjsko. Da ste videli veselje in navdušenje, ki ga je napravila moja pripovedka! Krčmarica je precej tekla k sosedu naznanit radostno prigodbo. V pol ure se je raznesla po celi vasi. Iz vseh hiš so jeli prihajati možaki v krčmo, češ tako sporočilo je treba pozdraviti in praznovati z dobro pijačo. Poliči so se praznili, kakor bi trenil. Krčmarju sem dal na ta način precej zaslužiti, ali Težke vode sem se moral potem dalj časa ogibati. Ko so vaščani videli, da sem se lagal, so se name prav živo razsrdili, da jih imam za norce.

Vrnivšim se iz Stopič nam je zopet lezti v hud klanec. Na vrhu stoji na eni strani hiša Bučarjeva, na drugi Brinjevkina. Sosedje se sploh radi pisano gledajo, tudi ta dva sta si kakor pes in mačka, že zato, ker sta kuhala prejšni čas oba brinjevec in oba krčmarila in sta si bila tedaj tekmeca. Lepo je, da pred ljudmi ne kažeta dosti svoje jeze, ampak se pikata in obirata bolj skrivaj. Bučar je obšel kot rokodelec veliko sveta. Zanj se lahko prekrasno rabi hrvaški pregovor: Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba. Kadar mi je pravil, večjidel vinjen, svoje prigodke, se mi je vselej zdelo, kakor da

čujem basne kakega godca. Leta 1848. je delal v Zagrebu in se tako vnel za bana Jelačića, da ga smatra še zdaj za ideal junaštva, dobrote, ljubeznivosti in vseh popolnosti. S slovesnim glasom se mi je zaklel, da ne sme noben dan spati, ne da bi odmolil očenaš za dušo tega hrvaškega „kralja“.

Na Ogrskem je neki strašna kuga morila ljudi. On je razodel Madjarom, da v njegovi domovini ta bolezen nikdar ne besni, ker so si Kranjci izvolili za varuha sv. Jožefa. Svetoval jim je, naj store isto, če se hočejo kuge znebiti. Res so ga poslušali in sezidali v Ostrogonu prelepo cerkev na čast sv. Jožefu in od takrat žive v takem božjem zdravju kakor Kranjci.

Na Slovaškem je delal pri čudnem mojstru. Rekel je Bučarju: „Špot mi delaš, poberi se. On je odgovoril: „Špota ne bo Kranjec nikjer delal. Če si tak bedak, pa grem.“ Mož menim, da ni dobro razumel svojega rokodelstva, pa je mojster dejal: „Špatně (slabo) delaš, poberi se!“

Tudi na Poljsko je priblodil in ostal nekaj časa v mestu, trgu ali vasi (ne vem prav, kaj je) Kalvariji. Čuvši to biblično ime, je bil Bučar prepričan, da je prišel v Palestino, pod judovsko Kalvarijo, mučilišče Kristovo. Obhajale so ga vse groze kranjske pobožnosti. Hotel je iti na hrib molit, ali neka skrivna sila ga je pehala nazaj. Kajti noben grešnik ne more doseči te milosti in sreče. Grešniki pa so vsi odrasli, ker so izgubili nedolžnost. Tudi sebe šteje torej Bučar med grešnike. Na vrh Kalvarije more dospeti samo čist otrok in še ta le po trikratnem, vrednem obhajilu. Vsled te povesti se je razširila po okolici trdna misel, da je bil Bučar tudi v obljubljeni deželi in v Jeruza-

lemu. Še bolj čudno pa je, da sam to trdi in verjame.

Prišedši z mnogoletnega potovanja domu, je jel pridno gospodariti in ne brez uspeha. Vojaki, stanujoči v okolici, so dali krčmi veliko zaslužka. Še zdaj jih rad hvali in trdi, da kmet poleg puške dobro izhaja. Brinjevca je nakuhal v enem letu po 50 avstrijskih veder in je slovel po pravici za prvega podgorskega žganjarja. Na vrtu je zasadil in odgojil celo hosto sliv. Popotniki jih z veseljem ogledujejo in dičijo marljivega sadarja. Od konca, je pravil, so rasle nekako borno. Neki gospod je prišel pit polič vina in ga naučil, kako jim mora gnojiti, če jim hoče olajšati in pospešiti rast. Takrat se sadju še ni dosti gnojilo, pravzaprav nič. Bučar je poslušal gospodov svet in češplje so šle kvišku, da je bilo veselje. On veli: „Kmetje se gospodi smejemo in govorimo, da ne razume o gospodarstvu nič. Ali to so nam le besede. Če nam pove kak omikan človek kaj pametnega, ga radi ubogamo. Mislimo si: Ta mož se je učil več kakor mi, mora torej tudi kaj več znati. Ali sveti se nam morajo dajati s pohlevnim, prijaznim glasom, drugače so bob ob steno. Gospoda bi kmeta lahko vodila, kakor in kamor bi ga hotela, ali bi se morala ponižati, govoriti s kmeti po kmetiško, kakor prijatelj prijatelju, pa bi videla, da nismo tako svojeglavi in starokopitni, kakor si nas misli. Če se nam zabavlja, pa seveda pokažemo roge in najboljši nauki splavajo po vodi.“

Bučar je imel marsikatero lastnost, ki mu je obetala premožnost, ali žalibog da tudi nekatere take, ki so morale zopet ustaviti zidanje in sčasoma celo porušiti. Udal se je slovenskima napakama: pijanče-

vanju in pravdanju. Žalostni nasledki niso izostali. Gospodarstvo se je obrnilo na rakovo pot. Revež zdaj le borno životari; krčma ne nese nič; brinjevcu je dal slovo; poljedelstvo pa hrani v tukajšnjem krajú slabo.

Sreča je skočila onkraj ceste k sosedi. Od kraja se ji je godilo dosti hudo. Mož je znal samo zaprav-ljati, pridobiti pa nič. Hiša se je pogreznila v dolg in revščino. Po njegovi smrti so pestili vdovo neusmiljeni rabeljni od vseh strani. Vrla žena pa ni obupala. Delala je noč in dan, pazila na vsak krajcar, poiskala in našla si zaslužka in dobička s krčmarijo, žganjarijo, spretnim kmetovanjem, premetenim kupovanjem, skup-ljevanjem in prodajanjem. Hiša se je zopet dvignila na čisto, dolg se poravnal, denar jel še drugim izpo-sojati, skoraj vsako leto se je prikupilo za majhne krajcarje kaj zemljice, tu za njivo, tam za hosto ali za vinograd. Petdeseto leto je že davnaj dovršila, ali noge se ji še niso utrudile. Vse ve natanko, kje raste najboljše brinje in se dobi najceneje; da ujame kak goldinar, oblazi vse podgorske in belokranjske hribe in doline; ljudje jo poznajo, da pošteno plačuje in dajo brinje rajši njej nego nezanesljivim sleparjem, ki obetajo za blago tretjino več kakor ona. Svojemu brin-jevcu je pridobila tako lep glas, da ga jemljo od nje graščaki in kmetje, uradniki in meščani, Dolenjci, Po-savci in Ljubljančani.

V mlajših letih je prehodila s to robo velik kos slovenskega sveta in si našla zanjo povsod trg in kupca. Zdaj jo dobro rejeni život preveč teži, da ne gre rada od doma. V Novem mestu pa jo vidim vsak drugi dan s košaro in ogromnimi steklenicami tekati semtertje. Ljudje ji zavidajo in jo radi obrekujejo. Eni trdijo, da

prodaja za brinjevec špirit, drugi vele, da slepari gosposko, kajti kuha več nego ji je privoljeno, tretji pravijo: „Baba je vsa hudičeva; kdor se neče speči, naj se varuje z njo tržiti.“

Brinjevka to ve ali se ne jezi, ampak se šegavo muza in govori: „Če sem res taka, naj me pa primejo, če me imajo za kaj.“ — Do zdaj je niso mogli v nobeni večji reči zasačiti, niti ne verjamem, da jo bodo zanaprej. Spretna obrtnica se zna nevarnosti ogibati, pa si je tudi že tako zdatno opomogla, da ji ni treba dosti varati.

Od Bučarjeve in Brinjevkine hiše stoji naprej ob cesti še nekoliko hiš, ki se zovejo Gorenja Težka voda. Iz te vasi vodi dobra cesta proti izviru potoka Težke vode. V četrt ure pridemo do njega. Voda šumlja na več krajih izpod kamenja. Ob poletni vročini daje žejnemu in trudnemu preizvrstno pijačo in krepilo. Ti studenci spadajo med najboljše v okolici Novega mesta. Škoda, da so oddaljeni od njega skoraj poldrugo uro. Da izvirajo bliže, bi se meščani hodili brez dvombe hladit k njim, ker je njihova Krka premehka in mlačna in se torej ne pije z nobeno slastjo.

Od Gorenje Težke vode ni takraj Gorjancev nobene vasi več. Mora se popotovati dobro miljo, dokler se ne prispe grede po veliki cesti do sela, ki je tega imena vredno. Pot se dviguje čimdalje bolj; na desni in levi nas obdaja hosta in zopet hosta, le sempatam se zariva mednjo kaka njivica. Kraj je jako tih in samoten. Le malokdaj sreča človeka kak Gorenjec, ki pelje metliško vino, ali kak Belokranjec, ki gre v mlin ali po kakem drugem opravku na „Kranjsko.“ Časa nam ostaja dovolj, da se ozremo nekoliko po deželi, po kateri popotujemo in po ljudeh, ki prebivajo v njej.

Podgorje in Podgorci.

Krajini pravijo Podgorje, ker leži pod Gorjanci, prebivalcem torej Podgorci. Ti besedi se ne rabita vselej v istem pomenu. Podgorje v širšem smislu obsega dele šmiheljske in šentjernejske in celo stopiško, brusniško in podgrajsko ali mihovsko duhovnijo, v ožjem pa samo te tri in še komaj, kajti sliši se to ime pogostoma le za nekoliko vasi, ki stoje najbliže Gorjancem. Jaz bom govoril tu o Podgorju v širšem pomenu, ki se razprostira med Kukovo goro (ali Gorjanci) in Krko, med šentjernejskim poljem in ljubenskim hribom. Zemljišče mu je prekrižano na vse strani z goricami in napetinami, z dolinicami, jarki in tokavami; vsakih pet minut se odkrivajo očesu nove oblike, novi pogledi, ki mu mestoma jako ugajajo, mestoma pa ga tudi s svojo puščobo precej dolgočasijo. Po gričih raste šuma in trta. Doline namakajo nekateri potoki, izmed katerih je največji Težka voda. Ob njih se vijo prijetne loke, semtertje tudi kaka košenica, sosebno na severu nas razveseljujejo prelepe, gostotravne senožeti.

Mora se priznati, da znajo Podgorci moč vode dobro rabiti. Na vsakem pripravnem kraju klopočejo mali mlini, katerim se more edino ta napaka očitati, da so narejeni zgolj na starodolenjski način, nerodno in nepraktično. Ob večji suši upadajo potoki na curljajoče studence in mlini obstanejo. Taki tožni pripetljaji žalibog niso redki. Skoraj za vse Podgorje se lahko trdi, da ima premalo vode. Potokov ni veliko; semtertje se sicer nahajajo posamezni biči, vrelci in vodnjaki, ali zemlja je tako gosto zaseljena, da zadostujejo komaj v mokrih letih.

Najhujšo sušo in žejo trpi mihovska župnija. Na cerkvenem shodu Podgradom sem večkrat videl strašen prepir in enkrat tudi krvav pretep za vodo. Vozniki so hoteli napajati živino na vodnjakih, ljudje pa so jim branili in kričali, da ne dado vode, kajti je še njim zmanjkuje; če jo potrebujejo, naj si gredo po njo na Težko vodo (debelo uro daleč!)

Podgorska zemlja nam povsod pokazuje velike razločke formacije, skoraj še večje pa plodnosti. Šentjernejski oddelek ima mastna tla, pšenica plenja v srednjih letinah po 6 do 8 zrn. Tudi drugod se nahaja na mesta kaka jako rodovitna njiva, sploh pa svet ne more živiti vseh ljudi, zlasti če ne pade veliko dežja. Podgorska ajda daje več zrnja in rodi bolj stanovitno nego n. pr. v novomeški okolici; tudi pšenica se močno hvali radi neobične jeklenosti in teže. Ob dobrih letinah kmet izhaja, ob srednjih ga že hudo pobira, ob slabih ga tare taka lakota, da vse mrgoli podgorskih beračev.

V šentjernejski duhovniji se prideluje močno in slastno vino, sploh pa podgorska kapljica slabo slovi; šteje se med zadnja dolenjska vina. Ta graja ni opravičena; če se pametno spravijo in dve leti počakajo, dajo prav prijetno in zdravo pijačo. Sosebno okoli Hrušice in Selec raste vino, ki se ne ustraši nobenega dolenjskega; krčmarji ga točijo, da ga draže izvedó, za tržkogorskega.

Krasni gozdi, ki so dičili tudi spodnje Gorjance, so se že davnaj posekali; mesto njih raste navadna hosta in gošča, ki služi za domače potrebe, ali ni zanjo vlak v trgovini. Hostnega drevja dobiš tudi drugod kolikor hočeš, toda debeli hlodi so izginili.

Podgorcu ne manjka lesa za stavbe in drv za kurjavo, to se pravi, če ima kaj svoje hoste. Ali jako mnogo je takih, ki si morajo te reči kupovati.

Nekdaj čujem, da so kupci radi iskali in dobro plačevali podgorske orehe in javore, dandanašnji se po njih malo poprašuje, ker je njihova obilnost prenehala. Mesto košatih gozdov obrašča brda in gorske hrbte nizka dobrava in gosto grmovje, kamor se zaganja živina past. To se ve, da se od take paše ne more dosti zrediti. Človek vidi skoraj le borne kravice in slabe voličke in se kmalu prepriča, da mleko tod malo izda in se orje polje z veliko težavo in vkljub vsemu trudu pridnih prebivalcev le plitvo in bolj po večjem. Podgorju bi se dalo temeljito pomagati samo s tem, da bi se predelali vsi ti mršavi pašniki, občinski in zasebni v njive, travnike in gozde. Doslej ugaja kraj le ovcam in kozam, katere mnogi gospodarji tudi goje, ali ta reja ni še nobenega Podgorca obogatila. Nekoliko dobička nese edinim Podgrajcem, ki brez drobnice ne bi imeli nobene koristi od svojih žalostnih goličav in goščav.

Revščina.

Nihče se ne bo čudil, ko vse te okolnosti premisli, da stanuje v Podgorju velika revščina, ki sili občutljivega popotnika na globoko omilovanje in včasi tudi na jok. V premnogih hišah pogreša prve potrebe in pogoje človeškega življenja. Mesto skladov drv leže pred vrati dva, trije krepeljci, v kašči dostikrat ni zrna, v loncih ne za ocvirek zabele, za moko se ne sme niti vprašati.

Včasi sem poslušal gospodinje, ki so se menile, kaj bodo kuhale. Ena je rekla: „Mi tolčemo že štirinajst dni sam krompirček, še bog, da ga imamo.“ Druga je tožila: „Jaz pristavljam tudi že več dni bob in korenje, krompir nam je pošel. Hodi nam vsem na misel, ali kaj ko ni denarja, da bi ga kupili.“ Tretja je dejala: „Nam se godi še vse hujše. Posode so se izpraznile. Mož je šel v mesto, pa ga še ni nazaj. Gotovo kje pije, če ne pride kmalu, bomo ostali brez kosila.“

Opoldne tekajo otroci semtertje po hišah, da dobe na posodo kaj soli; včasi je nima vsa vas dva funta; neslanih jedi použijejo nekateri ljudje več kakor slanih; slabo ali tudi nič zabeljenih se ne brani skoraj nobeden, ker so Podgorci take hrane od mladih nog navajeni.

Še bolj kakor ubožnost jih pritiska zanikrno gospodarstvo. Prascev se veliko izpita in pokolje. Kadar je meso doma, planejo nanj kakor krokarji na crkovino. Goste in maste se nekoliko dni. Ko se popeče in pokuha, začne dohajati na mizo zopet bob in krompir; beli se z mlekom, kvečjemu s kakim žaltovim odpadkom in ostankom. V krčmah sem večkrat videl Podgorce, kako debelo so prežali na goste, ki so jedli svinjino ali govedino. Če je odrezal kdo in na stran porinil kak košček premastnega mesa, brž so prišli in ga pobrali v robec ali malho, da ga neso domu za zabelo. Sami pa so toliko zapili, da bi si bili lahko kupili za tisti denar več funtov masla ali slanine.

Pijanstvo se tem ljudem po pravici lahko očita. Če ne zadene vinogradov kaka uima, pridelajo vina sila veliko. Ali polovico ga polokajo doma, pol de-

narja, ki ga iztržijo za drugo polovico, pa zapravijo v krčmah, na shodiščih in veselicah. Geslo: „Danes z betom, jutri s pesom“ nima nikjer toliko veljave kolikor v Podgorju.

V Stopičah sem vprašal krčmarja, kdaj Podgorec misli, da dobro živi. Odgovoril mi je, da takrat, kadar se mu kuhajo lahko za vrstjo štiri jedi: krompir, kislina (zelje ali repa), sočivje in ječmen ali kaša; dalje ne gre njegova poželjivost. Za popolnoma srečnega pa se smatra tisti, ki se razun te navadne hrane o posebnih prilikah, kakor ob novini in o praznikih more toliko napiti in nažreti, da bljuje. Kar je rekel krčmar, so mi potrdili tudi drugi, ki poznajo te ljudi.

Kolikor bolj sem jih opazoval, tembolj sem se preveril, da so si svojih nadlog vsaj na pol sami krivi. Nekaterim sem povedal to v obraz, pa so se mi smejali in dejali: „Imate prav. Ali kaj to hasni? Mi se ne bi poboljšali, če bi nam prišel sam angel iz nebes oznanjevat to resnico in nas odvračat od te naše starinske šege. Duhovni so nas že dosti učili. Škoda za ves ta trud. V naše trdo srce bi moralo treskati, drugače se ne da omečiti. Zato pa imamo, veste, neko drugo dobro lastnost, katere menda ne poznate: Tako utrjen želodec, da nam ne škodi, če goltamo žeblje. Nam tekne enako dobra in slaba jed. Pravimo: Če je, je, če ni, ni; kaj koga briga? Tako slabo kakor mi, ne živi noben berač, ali tako z voljo kakor mi tudi ne trpi noben berač svojega siromaštva. Mi smo za ta stan ustvarjeni. Štirnajst dni v letu prosimo Boga: Daj nam vina, pečenke, potice; petdeset tednov pa molimo: Daj nam vode, krompirja in če se hočeš prav posebno izkazati, zraven še malo boba in repice.

Ob tem živežu prebivamo prav lahko in ostanemo zmerom veseli, zdravi in močni, da nas ne užuga noben škric in noben poljanec.“

Kdor izbira tako malo v jedi, hrepeni še manj po lepem oblačilu in domovanju. Debela podgorska srajca je na daleč okoli znana in je prišla v pregovor. Če se veli o kakem človeku, da je njo oblekel, se hoče povedati, da mu je zapel boben, da nosi mesto platna in bombaža konopljo in guzovino. To velja pa seveda le za sploh; o velikih godiščih se hoče tudi podgorska mladina nališpati in nafrfuliti, vendar ji bolj olikani sosedje, zlasti pa sosede močno prigovarjajo, da tega posla ne razume, da vise na njej cape, kakor bi jih obesil na kak rogovilast kol ali štor.

V podgorskih kočah ne išči ne poda, ne zrcala, ne ličnih podob, ne čednega pohištva, skratka, niti lepotine niti udobnosti. Prostoti in praznini se še Dolenjci čudijo, ki se sami nikakor ne morejo pohvaliti z obilnostjo in gospoščino. Več kakor ena postelja se ne nahaja skoraj v nobeni hiši, pod glavo se vržejo kake cunje, pa lahko noč! Še slajše pa se spi na mrvi ali slami, poleti je dobro tudi pod kozolcem ali za kakim plotom, če ni drugače. V marsikateri hiši nisem našel nobene postelje. Za razloček in v znamenje svojega dostojanstva leži gospodar z ženo na beli slami, družina pa na ajdovici! V srednje veliko skrinjo bi strpal brez težave opravo cele rodovine in vem, da bi ostalo včasi več praznega kakor polnega. Bajte so z večino tako nespretno sestavljene, da nimajo niti stene prave navpičnosti, niti stavbe prave četverooglatosti; popotnik lahko meni, da gleda začasne kolibe, kakor si jih napravljajo drvarji in ne bi rad verjel, če mu poveš,

da stanujejo v njih ljudje, v nekaterih že več sto let. Mala okna so malokdaj videti čista ali cela; česar manjka, se zadela s papirjem, ali pa tudi do trde zime kar tako ostane. V nekatero hišo žvižga in cvili burja skozi sto razpok in lukenj; ljudem pa ta hladna godba ne preseda dosti, ker ne vedo, kaj je prehlajenje in še niso nikoli niti izkusili, niti slišali, da je prepih človeškemu zdravju nevaren.

V Podgorju se zove človek kmalu bogatin. Kdor premore dva tisočaka, je že razglašen za trdnega kmeta; čigar kmetija se ceni na pet tisoč, se smatra že za prvaka in veljaka prvega reda. Nekateri so si pomnožili imetek s kupčijo in beratijo, še bolj in bolj pogostoma pa s tihotapstvom in sploh s prevaro in sleparijo. Izvedenci se boje podgorskih trgovcev huje kakor ciganov, ne delajo posebnega razločka med poštenimi in nepoštenimi. Novomeška okrožna sodnija pomni posebno dobro brusniške zvijačnike, ki so ji prizadeli sila sitnega in zamudnega posla.

Na G. Težki vodi mi je tožila krčmarica, koliko neprilik in zgube ima s svojim vinskim zakladačem. Ker mu ne more vselej prvi hip plačati, ga prosi za potrpljenje in mu obljubi tudi dosti velike obresti. On pa veli bahato: „Botra, kaj res misliš, da te bom hotel odirati? Sram te bodi za to krivo mnenje! Tebe čakam celo leto in ne zahtevam ne groša obresti. Samo če bom mimogrede začutil kako žejo, mi ga boš prinesla kak masliček za božje plačilo. Te obresti te ne bodo ožuljile.“ — Ali žena trdi, da so jo že nemilo ogarale. Kadar pride sam, ne zapija dosti, ali včasi privleče s sabo celo tropo mešetarjev in beratačev, da pijo likof, za katerega ne dobi ona ne pol

solda. Še več stroškov pa ji napravi, ko se priplazi s kako ljubico. To slabost dele z dolenjskimi bogataši tudi podgorski, da so strašno zaljubljeni. Krčmarica je morala dedcu in babi vso noč točiti, peči in creti in vse zastonj. Enkrat jima je nekaj malega računala, pa se je oderuh zagrozil proti vlačugi: „To nesramnost bo avša drago plačala. Precej jutri jo bom zgrabil za 250 goldinarjev, katere mi je dolžna.“

Krčmarica je britko zdihnila: „Bog ve, da bi si rada prebrala, ali kaj bi mi koristilo? Drugi niso nič boljši. To me najbolj jezi, da zahtevajo te mrhe od človeka še hvaležnost. Naj vzame zlodej take dobrotnike!“

Temu sleparstvu sem se tembolj čudil, ker sem našel Podgorce sploh za jako poštene v vseh rečeh, da jih štejem glede tega skoraj za najboljše med vsemi Dolenjci. Pri njih se nahaja še zmerom dosti deklic, ki s fanti nič ne vasujejo. Katera se pregreši, nosi sramoto do groba, vrstnice se je ogibljejo kakor stekle in kužne. Svobodneje se živi samo v šentjernejski duhovniji, v obližju Novega mesta, posebno pa ob veliki cesti, kjer so ženske po mnogem občenju z vozniki in drugimi popotniki precej pokvarjene.

Pokvarjenost.

Tukaj se pripovedujejo o marsikateri hiši gnusne prigodbe, katerih se človek v tem, od večjih mest in tvornic tako oddaljenem kraju ne nadeja slišati. Za izgled bom nekatere priobčil, da vidijo bralci spolno korupcijo, ki skruni in razjeda družinsko zavezo deloma tudi že med priprostimi Podgorci.

Gospodar neke krčme se je oženil. Jaz pridem tje teden po poroki in vprašam deklo, kje je mlada nevesta. Ona se zareži nekako čudno in veli: „Mati so nam ušli. Predvčeranjem je nekdo potrkal na okno. Mati vstanejo in jo pobrišejo. Zdaj čivkajo že vrabci na strehah, da jih je upeljal nek vojak, njih stari ljubček.“ Opazivši, da si dekla briše oči, jo pobaram, če joka po nevesti. Žalostno in obenem togotno mi odvrne: „Mar mi je za cundro! Ker se že dolgo poznamo, vem, da ste slišali, kako se mi je pridušil tisti kodrasti Gorenjec, ki je hodil sem po vino, da me bo vzel. Jaz trapa sem mu verjela. Tako so mu verjele še tri druge, katerim je tudi obetal zakon. Zdaj se cmerimo vse štiri. Grduh je že dolgo oženjen, me pa imamo, kar smo izteknile. Naj vzame hudič dedce! Godi se mi stokrat prav; čemu sem znorela in jih poslušala?“

V neki premožni hiši je gospodinja igrala cele noči s hlapcem. Na koncu leta je videl, da je zgubil ves prislužek in je začel grozovito razsajati in babo preklinjati. Ona pa mu potrka na ramo in pravi: „Ti si pravi tepec. Ali si res tako oslepel, da ne opaziš, kako te imam rada? Plače ti gre štirideset goldinarjev, na jih šestdeset! Če boš pameten, dobiš k letu še več.“ Hlapec se je po njeni volji spametoval, hišni mir pa je šel rakom žvižgat.

V drugi hiši se je gospodinja zvadila z meščani, ki so hodili k nji pit. V enega se je tako zatelebala, da je prisegla, da mora biti njegova, če se ima zemlja zrušiti. Mož je še živel in ni kazalo, da bo kmalu umrl, ker je bil stanovitnega zdravja. Žena mu začne delati očitno sramoto in ga žali in draži na vse kriplje.

Mož jo prosi in opominja; ker nič ne izda, zboli in uleže, kakor je želela. Zdravnik je trpina tolažil, da bo kmalu ozdravel. Ali možu so pešale moči od dne do dne, rekel je zdravniku, da ga ne potrebuje več. Neki znanec prinese vsakovrstnih planinskih rož in reče bolniku vpričo žene, da je od teh zeli še vsak ozdravel, naj torej pridno pije njih vodo in v štirih tednih bo okreval. Ljubezniva krčmarica pa ni hotela kuhati rož, kajti zdele so se ji za njen namen nevarne, vrgla jih je v gnoj. Kmalu potem pošlje mož po pisarja, naredi oporoko in umrje. Baba ni skrivala kar nič svojega veselja; bila je prepričana, da dobi hišo in se bo lahko omožila. Precej po moževi smrti je prišel ljubček k njej stanovat. Ali negodnica se je debelo zmotila. V oporoki je rajnki zapustil kmetijo najbližjemu sorodniku, ne pa njej; brezbožni naklep se je zvršil s sramoto.

O proščenju je sedelo za veliko mizo stopiške krčme vse polno zalih deklet. Jaz velim učitelju, da toliko lepotic že dolgo nisem videl skupaj. On odgovori: „Recite rajši, toliko grdic. Vse te so zapravile venec najprej pri visokem šoceljnu, pri vaši gnadi, zdaj se vlačijo z vsakim, kdor jih hoče.“

Za nekega krčmarja sem vedel, da ženo zaničuje, dasi jo je vzel iz ljubezni. Vzrok mi je povedal sam. Bila se je spečala z nekim voznikom, ali nasledke je znala skrivati tako umetno, da je izvedel mož šele dve leti po poroki, da je rodila ljubemu dvojčke, katerim donaša vse, kar le more odtrgati od hiše.

Neki drugi je dobro vedel, da je živela nevesta z raznimi gospodki in da ima že precej veliko hčer. Napredni ženin je smatral take reči za malenkost; še

veselil se jih je, ker se je nadejal, da bo s priporoko teh gospodkov ujel lahko kako mastno službico. Po poroki pa se je žena prejšnjih ljubčkov odrekla; kadar so se približali, jih je jela psovati; tako so malo po malo izginili in naprednjak je moledoval zastonj za mastno službico, še mršave mu niso hoteli nakloniti.

Neka žena je slovela v duhovniji za prvo kraso-tico, ali mož ni maral zanjo, kakor niti ona ne zanj. Ko se je naveličal vednega prepiranja, je napregel voz in šel po svetu. S tem ji je jako ustregel. Zdaj je smela občiti prav po volji s svojim ljubčkom, nekim kmetiškim bahačem in grajskim podrepnikom. Mož se je sicer vrnil, ali se ni menil za njo; po kratki bolezni je umrl. Žena je rodila hčer in čez dvajset let jo je dala bahaču v zakon. Ljudje so kar odrevenili ob tej novici. Neki sosed te babure mi je rekel: „Svetil res ni nobeden, priseči in dokazati se ne more, ali kdor pozna okolnosti, ne dvomi čisto nič, da se je oženila ista kri. To je drugi tak slučaj v našem kraju. Dandanašnji bi se kaj takega teže zgodilo, ljudje, pa tudi gosposke pazijo ostreje nego prejšnje čase. Nekateri trdijo, da so se ponašali stari ljudje vse poštenеje od sedanjih. Jaz pa pravim: Ta je bosa! Grešilo se je zmerom, še v raju. Dokler je šla trgovina s Hrvaškega tod v Ljubljano in Trst, dokler so hodili Gorenjci po vino samo na našo dolenjsko stran, niso peli pri nas kakor zdajle strički, ampak bele, srebrne dvajsetice. Takrat je bilo za greh več prilike in to priliko smo tudi rabili, da se nas Bog usmili. Imeli smo dirindaj po vseh hišah, zdaj se živi tako pa tako komaj v vsaki tretji. Nisem pozabil, kako so moj oče brzdali dekle, ali kadar se baba požene, se ne da z

lepo ustaviti. Ob cesti so stale zgolj Sodome in Gomore. Drugi Podgorci se niso udeleževali našega predpusta, Gorenjci in drugi popotniki niso marali za nje, podgorskemu vinu so rekli žvižga in so se ga bali kakor hudič križa. Zdaj vidite, zakaj so ostali še dosti krščanski. Nas so zapeljali tujci in kakor pravim nele enega, ampak vse. Če vidi kak človek v cerkvi pobožnost naših starek, si mora misliti, da se bodo zdaj zdaj posvetile. Potrpi, ljubček! Ako ti povem zgodovino njihove mladosti, se boš kar križal in rekel: Pojdimo naprej, tukaj nebesa niso odprta. Veliko bogme se je izpremenilo zadnjih dvajset let. Mi smo se jako poboljšali, ali se bojim, da nam Bog tega ne bo štel v zasluženje; smo pač greh zapustili, ker je greh nas zapustil.“

Poštenje, pravde in nevednost.

Kakor vsem revežem, se očita tudi Podgorcem, da radi kaj izmaknejo. Razne izkušnje so me prepričale, da se jim godi težka krivica. Ob tržnih dnevih sem se često napotil k Petriču, da poslušam in opazujem pivce, večjidel korenite Podgorce. Vrgel sem daleč od sebe na klop lep, voljnat robec. Več kakor trideset ljudi je prišlo tje sest in ga je brez dvombe videlo, ali se ga nihče ni dotaknil. Drugopot sem položil na mizo šestico. Gosti so brž jeli popraševati, kdo jo je pustil. Djal sem prednje nov peresni nožič, goldinarski bankovec, listnico. Priče ni bilo včasi nobene, ukrasti se je moglo, kolikor se je hotelo in vendar ni vtaknil teh reči nihče v žep. Nekateri jih je odrinil na sredo mize, zvečino so poklicali natakarico

in ji izročili najdeno stvar. Svojega imetka noben Podgorec ne skriva, svojih skrinj nihče ne zapira; kdor je lakomen tujega blaga, se ga lahko polasti brez strahu, da ga bo kdo zasačil in vendar se skoraj nikoli ne čuje o kaki tatvini. Kadar se kaj takega primeri, se pokaže večjidel, da je krivec kak tujec, ali pa tak domačin, ki se je potepal po svetu in se izpridil.

Govori se, da se Podgorci za vsako malo stvar tožijo. Gotovo je, da se radi pravdajo kakor vsi Slovenci. Ta napaka se na noben način ne sme in ne more braniti. Če pa se potežejo pogostoma pri sodbi za svoje poštenje, kadar jih kdo zmerja in pita s pridevki, ali jih lažnjivo okrivljuje, jim pa nikakor ne bomo zamerili te občutljivosti, marveč jo moramo še odobriti in na vso moč pohvaliti kot veselo znamenje njihovega ponosa in častiljubja. Ta lastnost dokazuje, da njihova narava še ni izgubila prirojene plemenitosti. Gorje si ga narodu in človeku, ki se da žaliti brez jeze in kazni!

Podgorci radi molijo in hodijo v cerkev. Svojo pobožnost opravljajo resda navadno brez misli, ali ne grajajmo zato njih, ampak njihove cerkvene predstojnike, ki jih niso, zanemarivši svojo dolžnost, naučili z zbranim duhom moliti. Mnogi častijo izmed vseh svetnikov najbolj svetega Feliksa, ki se je rodil po besedah stare pripovedke v podgorski vasi, na Potavrhu. Kar se tiče duševnega izobraženja, pa se žalibog ne da tajiti, da stoje Podgorci na jako nizki stopinji, bržkone na najnižji med vsemi Dolenjci, gotovo zaradi tega, ker niso imeli šol in prilik občiti z razsvetljenim in napredujočim svetom. Ostali so nevedni in surovi, da je groza. V njihove dobrave in

tokave ni zablodil noben pojm o močeh in postavah neutrudne delavke in podiralke narave.

Vraže.

Od tod izvira, da se je ohranilo pri njih toliko starih vraž in da se zalegajo še neprenehoma nove. V coprnice verujejo vsi, stari in mladi. Nahajajo se ljudje, ki so jih videli s svojimi očmi padati iz oblaka ali pa letati na Klek. Nekdo mi je rekel, da potrdi s prisego, če je treba, da mu je čarovnica vrgla uzdo na usta in ga hotela zajahati, da se dvigne na njem v zrak. Neka starka govori, da se je bila zapisala sama v to krdelo in je frčala večkrat na Klek k hudičevi pojedini, dokler je ni neka posebna božja milost rešila iz peklenskih spon. Celo v šentjernejski, že bolj omikani župniji sem se nameril na sicer pametne može, ki so, kakor pravijo, opazovali pogubno delovanje teh hudičevih pomočnic.

Našel sem več kakor deset ljudi, ki po raznih znamenjih poznajo copernice in so mi znali s prstom pokazati, katere so. Ko sem jih vprašal, kako se razločijo od drugih žensk, so rekli, da tega natanko ne morejo povedati; za to reč je treba bistrih oči in dolge izkušnje. Že koža jim je drugačna, ne prav bleda, ne prav rumena; večjidel je opisana z drobnimi pegami, ki se komaj vidijo. Po nagrbančenem čelu se vijo majhni krempeljci. Te pošasti navadno škilijo, ali ne vse in ne vselej; oči se jim bliskajo, kakor bi švigali iz vsakega po dve iskri naenkrat. Nos večjidel tenak in oster, se jim trese, pregiblje in nagiblje. Skrčena usta ne kažejo ne sledu človeške krvi. Kadar jih odpro, se jim razpotegnejo kakor žabi.

Največ coprnic prebiva v Gaberju, Podgradom in na Mokrem polju.

Vsi Podgorci so prepričani, da znajo duhovni točo delati in odvračati. Ni torej čudo, da pripisujejo to nesrečo najrajši svojim župnikom, zlasti če jih sovražijo. Stopiška in brusniška duhovnija trpita po toči dostikrat veliko škodo. Ljudje trdijo, da zato, ker se župnika Vrščaj in Turk črtita in na vse kriplje nadlegujeta in preganjata. Ob nevihti se dvigneta v oblake in začneta butati drug v drugega, dokler se ne zruši slabejši na tla in zmagovalec duhovnijo svojega nasprotnika ne obspe s točo.

Nad brhovskim gradom stanuje jako premožen in razumen mož, ki je govoril o tej veri nekako zabavljivo. Moj tovariš ga vpraša: „Vi torej ne verjamete, da imajo duhovni moč točo delati?“ — Podgorec veli: „Smejem se pač taki misli, ali nekaj mora biti le vendar res. Le pomislite! Kostanjeviški župnik se je bil odpeljal ne vem kam, menda v Škocijan k prijatelju. Jelo se je oblačiti in grmeti. Gospod pogleda skozi okno, pokliče hlapca in mu veli: Le hitro naprezi, vidim, da slabo kaže. Na potu ga je neprenehoma opominjal, da naj vozi, kar morejo konji teči. Ko prideta v kostanjeviško duhovnijo, pa mu pravi: Zdaj pa ni treba več priganjati, je že dobro. Iz te resnične prigodbe sodim, da je župnik precej zavohal točo, ko je pogledal v oblak in da bi bila gotovo potokla kostanjeviško okolico, ko ne bi bil o pravem času še prihitel in jo odvrnil.“

Kjer si snujejo ljudje iz tako jasnih in naravnih pripetljajev take misli, je moralo praznoverje pač prešiniti celo njihovo bitje in razum popolnoma za-

presti in ukleniti. Prižnica in šola se bosta morali dolgo, dolgo truditi, dokler ne razbijete te strašne verige.

Tudi drugih vraž vse mrgoli v Podgorju. Zmaje smatrajo za tako resnične živali, kakor n. pr. krave, le da doslej še ne morejo planiti na dan, ker so ukleti in privezani v gorskih votlinah. Hudobni in sploh premeteni ljudje napravljajo in zdravijo bolezni komur hočejo, če je tudi sto ur daleč; znajo zagovarjati kačji pik, vzdigovati zaklade, dajati in jemati živini mleko, prežinjati žito in privabiti zrnje s tujih njiv na svoje, prerokovati bodočnost, priklicati hudiča iz pekla, z eno besedo vse napraviti, kar jim le na misel pride, to se ve, da „z božjim dovoljenjem“. Take čenče so sicer po Dolenjskem sploh posejane, ali se nahaja vendar povsod dvomljivcev, še med starci, ki se jim smejejo in mladi rod jih meče z lahko vestjo v ropotarnico. Podgorci pa se jih trdno drže kakor pred tisoč leti in prav s tistim in dostikrat še z bolj gorečim prepričanjem, nego resnic in naukov krščanske vere. Lahkovernost jih je tako prevzela, da verjamejo vsako laž, tujo in svojo, če se trdi kaj posebno čudnega in nenavadnega, med tem ko presojajo vsakdanje razmere in prigodke ne samo jasno in bistroumno, ampak z veliko nezaupnostjo in z razžaljivo kritiko. Dva zgleda bosta posvedočila resnico teh besed.

Lahkovernost.

V Mirni peči poznam krčmo, ki se lahko zove prava nabiralnica in kovačnica novic in laži. Ko pride kak gost, skočijo precej gospodinja in nje hčere k njemu in ga izprašujejo, kaj je novega. Radi te zvedavosti

so dobile priimek „novičarice“. Kdor kaj ve, jim pove; kdor je prazen, se jim kaj zlaže, da le ustreže klepetuljam. Neko nedeljo sem sedel v tej hiši vse popoldne in poslušal marne, katere so pravili pivci natakaricam. One so od veselja kar skakale in ploskale, kajti izvedele so toliko novic, da so jih pripovedovale lahko štirinajst dni naprej, seveda dobro zabeljene in zdatno pomnožene. Prijatelj, ki je pil z mano, mi zašepeta: „Čakaj, zdaj se bom pa še jaz lagal, da se ne poreče, da sva prišla midva sem samo za svoj kratek čas.“

Najprej je hotel društvo ustrašiti. Povedal je grozno prigodbo, da so nad Gorenjo Težko vodo tolovaji popotnika ubili in ga razsekali na drobne kosce. Cele pol ure daleč so se nahajali udje in deli razmesarjenega trupla: tu glava, potem oko, noga, roka, uho, zopet roka, in zopet uho in tako dalje.

Ko so se poslušalci načudili in natrepetali, jim začne kvasiti drugo, bolj zabavno pripovedko. Lužki krčmar (onkraj Gorjancev) da je zadel v veliki loteriji pol milijona. Mož se boji, da bi mu denar prišel po pošti. Moglo bi se kaj izvedeti in razbojniki bi utegnili pošto ustaviti in okrasti, potem bi bila velika težava, preden bi se denar dobil. Krčmar je tedaj namenil, da pojde sam ponj. Nazaj grede se bo preoblekel po beraško in popotoval peš, da unese svojega pol milijončka brez nevarnosti domu. Da ne zbudi nobenega suma, bo spotoma po hišah prosil kakor drugi berači.

Ta burka je napravila še večje strmenje od prejšnje. Družba je dalj časa čisto molčala, sčasoma so se začuli posamezni klici: „Oh, čudo, pravo čudo! Ti presneta

sreča ti, da te ne zna vsak ujeti! Bo pa krčmar zdaj visoko glavo nosil! Tak bedak in zdaj tak bogatin! Avša, zakaj ne pusti pipe in se ne preseli v Ljubljano, da bi začel zdaj uživati, saj se je ubijal s pijanci dosti dolgo“ i. t. d.

Ko sò se pivci že nekoliko bolj zavedli in utolažili, pravi krčmarica: Osel bo videl, da ga poznamo. Zdaj bom predrto dobro pazila na berače. Ni zlodja, da ne bi zasačila med njimi lužkega Jožeta. Moral bo dati za vino, da bo teklo od vseh miz, nele od ene. Mrha si je to izmislil iz skoposti, da ga ne bi ljudje drezali za dar. Stoj, tiček! te bomo že oskubli. Kdor nosi toliko perja, mu ne škodi nič, če mu ga izpukamo nekaj za svojo blazinico.

Ko s prijateljem odideva, mu velim: To pojde naprej kakor burja. Novičarice bodo še kaj dodale in tvoja povest bo romala še ta teden proti Ljubljani in Karlovcu. Ljudje se bodo več dni z njo zabavali, dokler je ne prerine kaka druga mastna novica.

To se je tudi res zgodilo, ali povsod so jo sprejeli z veliko nevernostjo. Da so tolovaji razsekali popotnika, se jim sicer ni zdelo nemogoče, odločno pa so zavrgli krčmarjevo popotovanje v beraški obleki. Dva meseca po tem babjem pogovoru sem šel na Gorenjo Težko vodo pokušat podgorski mošt. Ker ni bilo nič pivcev, sva se menila s priljudnim krčmarjem sama. On je prašal za novice mene, jaz pa njega. Mirnopeška pošta je kmalu prišla na vrsto, ali tako spremenjena in prav po predpustno našemnljena, da bi bil skoraj od smeha počil. Krčmar se je čudil, kako se morem takim groznim in doslej neslišanim rečem

krohotati. On sam je ostal resen in nekako slovesen do zadnje besede svojega pripovedovanja.

Kaj neki mi je pravil? Po dolgem in dolgočasnem zdihavanju, kako razuzdan je sedanji svet, mi je jel razlagati prigodbo krvavega umora neznanega popotnika. Vedel je vse natanko, kje so ga tolovaji napadli, koliko jih je bilo in kje so bržkone doma. Ubili so ga trinajst korakov od kamna, na katerem se bere napis, da stoji miljo od Novega mesta. Blizo tam raste grmovje, kamor je postavljal gospodar bližnjih njiv najemnikom kosilo. Kadar so prišli, sta jih že kruh in vino čakala; pojedši in popivši so začeli delati. Ko prikorakajo po tistem poboju tje, ne najdejo nič kosila, ampak oj groze! slepo človeško glavo. Najemniki se prekrižajo in pobegnejo. Zdaj priteko drugi ljudje in vidijo isto. Še bolj pa se prestrašijo, ko jim glava spregovori: Prosim vas, pokopljite me na Gorjancih zraven cerkve sv. Jederti, sedem stopinj pred pragom. Noben človek se ni drznil črepino prijeti in odnesti na goro. Neki Hrvat to zve, se ojunači, vzame glavo in jo pokoplje pri sv. Jederti. Bog mu je ta trud obilno povrnil. V jami je našel poln lonec cekinov in zdaj živi srečno; ima vsega, kar poželi.

Eno oko je zagledal na cesti voznik in ga brcnil vstran k drevesu. Tisti hip pa je vozniku noga ohromela in drevo se je posušilo.

Drugo oko je našla krčmarica, kaj menite, kje? Zjutraj je hotela vzeti z okna posodo z žganjem, kar vidi, da je zataknjena mesto s čepom s človeškim očesom; zavpije in pade znak na tla. Od vseh strani dero ljudje skupaj in gledajo čudo. Neki berač, ki je bil na eno oko slep, se domisli in veli: Oko v posodi

miglja, torej živi. Morda ga je Bog poslal meni, da me ozdravi. Brez strahu izdere oko iz steklenice in si ga zarine v glavo. Kmalu začne ukati in poskakovati od prevelikega veselja, da mu novo oko služi. Videl je nanj še dosti bistreje nego na svoje, zazrl je vsak zaklad, ki je bil pod zemljo skrit in tako si je kmalu opomogel, da mu ni treba več beračiti.

Neki popotnik je stopil na odsekan prst, katerega se je držal zlat prstan. Prstan je hotel sneti, prst pa zagnati proč. Ali kaj se zgodi? Prst se mu je tako trdno oklenil roke, da ga ni moči odtrgati. Ves skesan se je napotil na Brezje, da mu pomore mati božja.

Srce umorjenega človeka pa je viselo na veji, moralo je biti bržkone prebodeno. Nanj prileti roj čebel, da ga ni mogel nihče zapaziti. Gospodar pride in pobere čebele s srcem vred v panj. Ta panj je kmalu potem prodal nekemu gospodu na Toplice. Mož ni vedel, kak božji blagoslov mu gre od hiše. Tisti gospod bo v dveh, treh letih s temi čebelami obogatel. Rojijo mu, veste, vsak dan, včasi še po dvakrat in vsak roj nosi toliko medu, da je čez teden panj poln.

Kam so izginili drugi udje in deli trupla, ne ve nihče za gotovo. Eni govore tako, drugi drugače. Iz vsega tega je povzel moj povestnik, da je moral biti umorjeni človek svetnik.

Jaz sem mu rekel, kako za božjo voljo more verjeti te grozovitosti? Ker bi se bile pripetile blizo njegove vasi, naj mi pokaže dobre priče, ki so jih videle. Krčmar mi odvrne: „S tistimi, ki so videli glavo in oči, ravno nisem govoril, ali te čudeže mi je pripovedovalo toliko poštenih ljudi, da so se gotovo zgodili, pa recite in mislite o tem, kar hočete. Tomaž tudi

ni verjel, pa je Kristus vendar le od mrtvih vstal, kakor se je pozneje sam prepričal.“

Zdaj povem krčmarju, kdo in kje si je umor izmislil. On me debelo pogleda, zmaje z glavo in veli nejevoljen: „Pripeljite tistega človeka sem, pa mu porečem v obraz, da laže. Take reči se ne izmišljujejo. Poboji in čudeži so se že od nekdaj delali in povsod, kjer je Bog pripustil; jaz bi rad vedel, zakaj se ne bi mogli delati tudi dandanašnji in pri nas? Če ste vi brezverec, pa jaz nisem.“

Nato sem vprašal moža, če je kaj slišal o neznanski sreči lužkega Jožeta in če verjame tudi to burko? Krčmar se uname še bolj in pravi: „Vidim, da mi hočete utajiti tudi to, kar ne potrebuje nobene priče, o čemer sem se preveril sam na svoje oči in na svoja ušesa. Jože je res zadel v loteriji, da bi jaz tako! Pricapljal je k meni v beraških capah in me prosil z milim glasom za dar božji. Jaz pa sem že prej vedel, kako komedijo bo igral. Pazil sem na vsakega berača, vse, kak je, kako hodi in govori in kako se obnaša. Dolgo nisem zasledil nič. Včeraj pred tremi tedni je Jože prikrevsal v mojo hišo. Bil je raztrgan kakor strah v prosu. Jaz ga pogledam in spoznam kakor bi trenil. Nadel se je bogme res tako, da živa duša ne bi bila mogla pomisliti: To je milijonarec Jože. Ali mene pa človek ne prevari zlahka. Stal je takole na pragu in godrnjal svojo molitev. Jaz pa pravim sam v sebi: Postava je Jožetova; život majhen in čokljat, ves Jožetov; glas je zvijačnik nekoliko spremenil, ali ga nekatera beseda vendarle izdaja; natvezel si je rjavo brado, ali ni zakril popolnoma svojih črnih kocinic; kima z glavo prav kakor Jože, živio, to ni in

ne more biti nihče drug kakor moj dobri znanec Jože! — Pokličem ga pit in velim: Izvrni ga no eno kupico na svojo srečo in najino zdravje. Na Luži mi boš vrnil. Berač ga iztrese in potrka s kupico ob zobe. Takrat sem se spomnil, da ima Jože to navado. Zdaj se mu začnem smejati, mu voščim srečo in mu povem, da ga poznam. On pa je poskočil kakor pijan, zavrisnil, šinil skoz vrata na cesto in jo pobrisal proti Luži, kakor da mu gori za petami. No, kaj se vam zdi? Ali res mislite, da si bom dal iz glave izbiti, kar sem sam videl in slišal?“

Ta dva slučaja dokazujeta, kako globoko pritiska k tlom v tem kotu Slovenije domišljija zdravi razum in izkušnje življenja.

Krčmar je imel, (ni davno kar je umrl), pri ljudeh obče spoštovanje radi svoje neomadeževane poštenosti in izredne modrosti. Z največjim veseljem sem ga poslušal, kadar mi je razkladal svoje misli o vinski in drugi domači trgovini, o vzrokih dolenjske revščine, o nesreči avstrijskega orožja in o mnogih drugih državnih, deželnih in občinskih razmerah. Mož ni zinil ne ene brez zrelega premisleka. Ali kadar se je obrnil pomenek na čudovite reči in zgodbe, je bilo, kakor da ga je pamet popolnoma zapustila, da se mu je vsa trezna logika izneverila, kakor da bi bil postal drug človek. Če biva to na zelenem lesu, kaj šele na suhem!

Glede podgorskih vraž moram še opomniti, da so nekatere sploh razširjene po vseh vaseh in glavah, druge so se prijele le nekojih krajev in celo samo nekojih rodovin. Zdravilni moči gorjanskih zeli in škocijanskega homeopata verjame vse Podgorje, ali

posamezne hiše rabijo še svoje posebne lekarije in zdravnike, za katere drugi ne marajo in jih deloma niti ne poznajo. Večkrat sem slišal, da privezujejo pastirji okoli Gaberja goveji živini na roge zoper vešče in naklepe hudobnih ljudi čarobne mešičke, v katere devljejo razun več nedolžnih reči nekaj tacega, da me je sram povedati, kaj. Na Gorenji Težki vodi in drugod pa se ljudstvo temu pripomočku zabavljivo smeje.

Vsled tolike lahkovernosti so Podgorci razglašeni po vsej okolici za velike bedake. Govori se o njih veliko smešnega. Kadar ugane kdo kako debelo budalost, se precej veli: Zdaj si pa izvalil podgorsko. O Mokropoljcih se pripoveduje, da se dolgo niso mogli domisliti, kako bi pregnali točo. Najmodrejši med njimi pa lopne z nogo ob tla in zavpije: „Kaj stojimo tu in zijamo brez dela? Ali ne veste, kako se gre na sovražnika? Vsak naj vzame drog, pa hajd na pošast. V močni roki močen kol nikoli ne laže.“ Mokropoljci so res zgrabili drogove in odgnali točo na Tolsti vrh. Zdaj pa jim spet rada pobija in zakaj? Zato, ker se ne nahaja med njimi noben modrijan več, ki bi jim svetoval, da naj prepode uimo z drogovi.

Zabavljice. — Jezik.

Brez sveta pametnih glav Mokropoljci ničesar ne delajo. Brusničani so po splošni govorici jedli mačka. O tej pojedini se prepeva tudi pesem, v kateri se natanko popisuje, kateri ud in košček je katera hiša dobila. Podgorec je pripeljal v Brusnice tujca in ga svaril, naj ne reče proti nikomur „mav!“ sicer bo tepen, ker

bodo vaščani mislili, da jim očita mačji obed. Tujec veli: „Zdaj bom pa nalašč to izustil in stavim sod vina, da se mi ne bo nič žalega zgodilo.“ Podgorec poda roko in sprejme stavo.

V nedeljo se oba vstopita pred cerkvena vrata, ko so začeli ljudje vreti iz cerkve. Sredi velike množice vpraša popotnik Brusničana: „Ali bi me res nabili, če rečem: mav?“ Brusničan se zasmeja in pravi: „Res, res! Če mislite kaj takega blekniti, se hitro poberite odtod, drugače bo pok in joj. Reber ne odnesete celih.“ — Tujec se obveseli in veli tovarišu: „Stavo sem dobil; dejal sem: mav in ni se me živ duh dotaknil.“ Podgorec je plačal, Brusničani pa trdijo še dandanašnji, da po krivem.

Ta zabavljica spominja na gorenjske Moravčane, o nekaterih drugih mislimo na Ribničane. Tako so Brusničani zagledali na lipi lepo grlico in se jeli dogovarjati, kako bi se je polastili. Po dolgem pretehtovanju se spomnijo, da je edini pripomoček, da se lipa poseka. Pade lipa, pade grlica in Brusničani jo bodo zasačili. Take in druge burke lete še na marsikatero podgorsko vas in rodovino. Za šalo se jih človek ne brani, ali strašno bi se zmotil, kdor bi jih sprejel za resnico. Koliko traparij se natveza Ribničanom! Pa vendar spadajo med najbolj obrtne, napredne, omikane in razumne slovenske kmete. Podgorci se z njimi ne morejo sicer skušati in meriti, ali tudi oni se odlikujejo z nenavadno bistroumnostjo v vseh potrebah in vprašanjih dejanjskega življenja.

Sedel sem dostikrat med njimi in se čudil njih naravni domiselnosti, duhovitemu opazovanju, jedrnemu razsojanju in njihovim ostrim in slanim šalam

in burkam, ki so se jim sipale iz ust nepretrgoma in hitro, da je kar druga drugo pobijala. Mora se jim priznati, da so krepke postave, zdravega duha in zdravega trupla. Ohranili so si v jeziku krasne zaklade narodnih besed in izrek. Čul sem pri njih n. pr. „država“ v pomenu „gospodarstvo“. Brinjevka je dejala: „Pri Zajcu, kjer imam hčer omoženo, imajo silno veliko državo“. Zaradi te čistosti narečja trdijo morda bližnji sosedje, da so Podgorci napol Hrvatje. V turških vojskah so se med nje gotovo doselili kaki hrvaški begunci; za prežeško okolico nam spričuje Valvasor, da so ob njegovem času stanovali v njej Uskoki. Ti prihodniki so nekaj svojih besed brez dvombe podarili svoji novi domovini. Mesto „trak“, ali tujke „žnora“ govore n. pr. Podgorci „vrpca“ kakor Hrvatje. Ali kaka zdatna primes hrvaške krvi in hrvaškega jezika se ne bo dala zlahka dokazati. Podgorci rabijo polglasnike in požirajo in popačujejo samoglasnike prav tako kakor drugi dolenjski Slovenci, včasi še skoraj bolj. Prav pod Gorjanci stoji v globoki tokavi vas Suhodol, Podgorci pa ji pravijo „Shodu“!

Delavnost. — Demokratizem. — Napredek.

Kjer se ljudstvo mnogo trudi, slabo hrani in dostikrat še lakoto trpi, ni videti dosti bele kože, nežnih črt in lepote v obrazu. Teh gospoščin v Podgorju ne išči! Tem več pa boš našel, kar je veliko več vredno, močnih in utrjenih životov, ki so kos vsakemu vremenu in bremenu, vsaki borbi in težavi. Podgorec slovi po pravici za najboljšega delavca na Dolenjskem.

Česar se poloti, mora zmagati; prej ne odneha. Kadar se postavlja v Novem mestu kaka hiša ali drugo zidanje, se jemljejo težaki navadno iz bližnje okolice. Ti ljudje pa rajši pijejo nego pot prelivajo. Gledaje lenuhe, zagodrnjal je že marsikateri, zakaj se ne najamejo Podgorci, ki bi posel opravili na pol prej in desetkrat bolje od teh tožljivih pijančkov in pijančic. Podgorec dela goreče, togotno, strastno; njemu ne gibljejo le roke in noge, ampak tudi oči, lice, usta, truplo in duša. Ali te marljivosti se je nadejati samo takrat, kadar se trudijo za svoj žep in dober dobiček, zastonj ne store nič. Premnogi životarijo doma leno in nemarno, da je strah. Kdor jih vidi, si ne more lahko misliti, kolika čilost in pridnost jim prešine žile, če se trudijo za zdatno plačilo.

Slabejših in bolj upornih tlačanov niso imeli dolenjski graščaki. Podgorci so rojeni demokrati, gospodi neukrotni in nepomirni sovražniki. 16. stoletja so se dvigali zoper grajski jarem v krvavih puntih. Med njimi ni nikoli zamrlo upanje in prerokovanje, da bo tlaka in desetina nehala. Pazili so ostro na vsako znamenje, ki jim je to srečo obetalo. Že okoli 1830. leta so se med njimi narejale stave, da bo v kratkem grajska oblast padla in bo služil kmet edinemu cesarju, v čigar pomoč so vedno verjeli in zaupali. 1842. je stavil Podgorec z nekim drugim kmetom za vse svoje premoženje, da se bo to zgodilo, preden preteče deset let in je stavo, kakor bralci vedo, res dobil.

Vkljub vsemu praznoverju se ne da tajiti, da je začelo tudi Podgorje napredovati. Za srečen pomen smatram že to, da se svojih vraž pred neznanim človekom sramujejo. Dasi verujejo n. pr. v coprnice, mu

v obraz ne bodo tega trdili, da jih ne bi imel za stare babe. To namreč prav dobro vedó, da ne deli ves svet njihovega mnenja. Za tako sramežljivostjo dohaja kaj pogostoma dvomba, ubijalka vsakega praznoverja. Napredek se sme tudi imenovati, da so jenjala božja pota na Gorjance, ki so dajala toliko prilike pohajkovanju, zapravljanju in vlačuganju. Na potu skozi goste šume je marsikatero pijano dekle izgubilo svoj venec.

V Šmihelju in Stopičah stoji že dalj časa šola, prav zdaj se zida Podgradom, in v Brusnicah uči otroke za majhen priboljšek prost kmet. Velik del mladine zna brati, najbolj pridni tudi za silo pisati. Mnogi starejši ljudje so se sami naučili brati. Družba sv. Mohorja si dobiva čimdalje več udov in prijateljev svojih lepih knjig tudi v Podgorju. Semtertje se nahajajo še drugi samouki. Seznanil sem se s takim, ki se je navadil brez mojstra izdelovati ure in orgelce. Za nekega druzega sem zvedel, da dela prav dobre puške.

Pred 40 leti, pravijo, da ni bilo razun graščin v celem Podgorju nobene ure. Možje, ki so mislili peljati v mesto drva na prodaj, so vstajali, kadar so se zbudili in so odrinili, ne vedé nikoli, koliko je ura. Nekateri se je dvignil že o polnoči in čakal pred mestom po zimi po celih pet ur do dne. Kak drug se je predramil komaj ob šestih in je izgubil z vožnjo vse dopoldne. Ure se ne nahajajo niti zdaj po vseh hišah, ali bolj premožni in bahati si jih sploh omišljajo in vsa vas gotovo ni nobena brez ure.

Tudi se oblači sedanja mladina mnogo lepše, nego so se nosili starci in starke v svoji mladosti. To dohaja resda nekoliko od večje gizdavosti in potrate sedanje dobe proti nekdanji, ali prav toliko, če ne več,

pa tudi od večjih zaslužkov, katere spravlja marljivi delavec. Pridni Podgorec dobro dojde, kamor pride, posebno se ga vesele Hrvatje in Primorci. Že si išče dobra tretjina možakov kruha na Hrvaškem in Bavarskem z delom in kupčijo, in donašajo domu razun nekaterih razvad tudi lepe navade, razne znanosti in dostikrat precejšnje kupčke pošteno prisluženih bankovcev.

Kadar se bodo jele v teh krajih zidati tvornice, si bodo v Podgorju dobile izvrstnih delavnih sil, kolikor bodo hotele in pomagano bo tem in onim. Doslej poznam en sam tak poskus, ki je pa spodletel. Pod Kukovo goro je stala — ni še tako dolgo — velika steklarnica, ali je pred več leti zopet propadla, ne vem prav iz kakega vzroka.

Nekaj malo se je začelo že tudi kmetovanje pomikati naprej. Izsrkanim njivam se daje več gnoja; več gospodarjev je izprevidelo potrebo močne živine in si kupilo lepe vole; v vinogradih se ne trga več napol zeleno grozdje; za domačo rabo se izžema čimdalje bolj zdrava pijača, ki se zove v laškem in zdaj tudi v našem jeziku „vin pikolo“, to je malo vino; skrbi se za trdno in pripravnejše orodje; pohištvo se zavaruje zoper ogenj i. t. d. To so male reči, ali jih pozdravlja z veseljem slovenski opazovalec kot začetek pametnejšega gospodarstva in boljše bodočnosti.

Lep zgled dajejo kmetom nekateri gospodje. Svilorejo Smoletove gospe in umetno čebelarstvo Langerjevo sem že omenil. Ta graščak si je izbral za naslov plemenščine ime domačega kraja: vitez Podgorski, ki ga rabi tudi v nemškem jeziku: Ritter von Podgora, kar je na vsak način hvale vredno, dasi

moramo njegovo nemškutarijo v vseh drugih rečeh na vso moč grajati. Dragotin Rudež se je izučil za ekonoma na visoki šoli v Ogrskem Starem gradu in gospodari sam brez oskrbnika po znanstvenih pravilih, kolikor mu dovoljujejo okolnosti njegovega zemljišča. Svojih enajst oralov prej tako zanemarjenih vinogradov je zasadil z gostim in žlahtnim trsjem. Pri tem blagodušnem gospodu nahajajo bližnji Podgorci v vsaki sili in potrebi dober svet in dostikrat tudi dejanjsko pomoč.

Posestnik slatniški Mach, rojen Čeh, je začel v Avstriji prvi gojiti svilne črviče nove vrste, ki se zovejo jama-mai in Perné in se razlikujejo od domačih v tem, da obirajo hrastovo listje in se rede v hosti. Ruprčvrška graščina je nekaj let pridelovala izvrsten hmelj, ki se ji je dobro plačeval. Čujem, da je to opustila, ker so jo delavci predrago stali in tudi niso bili prav izurjeni za to opravilo. Vsekako pa je ta poizkus dokazal, da dolenjska zemlja dobro ugaja hmelju. Kadar se naše okolnosti zboljšajo, smemo upati, da se ga bodo veliki gospodarji sploh poprijeli in dobivali od njega prav tisto ogromno korist kakor Čehi, Nemci in drugi narodi, ki ga sejejo.

Stružki graščak vitez Adolf Jelovšček, z nemškim pridevkom von Fichtenau slovi kot jako praktičen zemljedelec. Med najbolj modre in napredne ekonome štejejo tudi podgrajskega župnika Volčića. Človek pogreša samo eno reč. Ti in še nekateri drugi izobraženi možje razun Rudeža ne občijo dosti s kmetom in se ne brigajo, da bi ga učili in vodili s prijateljsko besedo. To je glavni vzrok, da njihovega zgleda ne vidi in ne posnema.

Gradovi.

Podgorskih imenitnosti ni veliko, ali nekatere so jako zanimive. Vedno ljub bo domorodcu ostal prežeški grad kot nekdanje prebivališče Prešernovega prijatelja Andreja Smoleta. Blizu njega izvira studenec, za katerega mi je pravil sedanji posestnik Evgen Jeiovšček, vitez Fichtenavski, da bruha iz zemlje včasi na enem, včasi na drugem mestu. Ob tej priliki naj omenim še graščino Pletersko, ki stoji dobro uro od Prežeka, ne daleč od Šentjerneja. V njej je živel dolgo časa mož, ki spada med največje avstrijske izumitelje, Čeh Resel, rojen Hrudimec. Iznašel je razun drugih strojev parnega polža (Dampfschraube) in si pridobil s tem sijajno zaslugo za brodarstvo, katere pa vlada ni prav priznala, niti nagradila. Neumnost in nehvaležnost sveta mu je grenila celo življenje. Dunajčani so mu postavili krasen spomenik. Mojster je vrezal v napis: Natione Bohemus. To je pa fanatične Nemce tako razkačilo, da so dali te besede izbrisati!

Prelepo se dviguje nad šentjernejskim poljem in obližjem Gracarjev turen, lastnina Rudeževa. Iz tega gradu se vidi okoli štirideset cerkva, ki lepšajo okolico po vseh hribih in ravnicah. Bližnje Brhovo je kupil bogatin Kozler. H gradičku je dal napeljati bistri potok Kamnišček. Vodotoču se je začudil že marsikateri, kajti kraj leži tako, da se vidi, kakor da teče voda navkreber.

Za pravo središče in stolico vsega Podgorja se mora smatrati vas Gabrje pod Gorjanci. Kdor želi videti velikansko gomilo koč, kolib, podrtin, razvlak, nereda in siromaštva, naj pride sem, ali s sitim že-

lodcem, kajti tukajšnji krčmarji bi ga ne imeli s čim pogostiti. Še manj je vredno govoriti o drugih vaseh. Tembolj pa mikajo vsakega popotnika razvaline mihovskega gradu, čepeče na visokem, kopičastem holmu, ki moli, od vseh strani od ostalega hribovja ločen, visoko v sinji zrak ravno pod Gorjanci, kakor da jim je postavljen nalašč za stražo. To častno službo pa je tudi zvesto izpolnjeval v stoletnem viharju turškega naskakovanja. Precej, ko je prinesel glasnik sporočilo, da je prigrmel v Belo krajino sovražnik krščanskih narodov, je na Mihovu zaplamenela visoka grmada in to znamenje je šlo bliskoma po vsej Sloveniji od hriba do hriba, od tabora do tabora in klicalo z ognjenim jezikom brate na brzo pomoč in maščevanje.

Grad si je ohranil neumrlo slavo, da mu Turčin nikdar ni predrl zidov in razsajal po njegovih dvoranah, ali si jo je oskrunil peklensko grdo z nečloveškim postopanjem s slovenskim ljudstvom, z ubogimi podgorskimi kmeti. Tudi drugi graščaki so tlačili in trpinčili brez milosti svoje podložnike, ali mihovski gospod Mindorf je delal z njimi hujše nego z nemo živino; letopisec mu pravi po pravici: „Der ärgste Bauernschinder“. Kmetje so dolgo trpeli, pričakovali in prosili olajšanja, dokler se niso prepričali, da grajsko srce milosti ne pozna. Celo Podgorje skoči na noge in obleže leta 1515. brlog Mindorfov. Vsi graščaki iz bližnje in daljnje okolice so pribežali tje, kajti mislili so, da na strmem hribu stoječe trdnjave ne more nobena človeška moč ustrahovati. To je puntarje brez dvombe veselilo, ker so dobili priliko zasačiti naenkrat celo krdelo svojih brezdušnih zatiralcev. Niso se zbali ne kupov kamenja, s katerim jih bo obsipala grajska

drhal, niti visokih stolpov in debelih sten, s katerih bo nanje letelo razbeljeno olje, žveplo, smola in stovrstno orožje. Hrabro in složno so se spustili v breg brez druge brambe razun tiste, ki so jo upali od Boga, svojih hitrih nog, svoje pogumnosti in srditosti.

Ko sem korakal na to goro prvikrat, sem v duhu videl trume naših mož, vihrajočih proti vrhu in plamen v njihovem očesu in pene pravičnega bésa na njihovih ustih, slišal sem bojni krik od spodaj in zgoraj in sem želel od srca srečen uspeh svojim rojakom. Prikazal se mi je njihov poveljnik, doneči glas se mu je razlegal daleč okoli po goličavah in dobravah, razumel sem lahko vsako besedo, ki mu je prišla iz junaških prs in živo razžarjenega srca: „Naprej za mano, slovenska kri! na tolovaje, ki so nam ugrabili najlepše dele naše zemlje in nas pustili na bornem ostanku le za to, da jim služimo s tlako, desetino, z davščinami brez konca in kraja, da pasemo njihovo pijano grlo, njihov požrešni želodec, da se potimo za nje noč in dan, v praznik in delavnik, med tem ko brusijo meče in sulice, da z njimi nas, ne krive ne dolžne, mesarijo in nabadajo. Naprej, za mano gor na naše krvave sodnike, ki so nam delali brezbožno pravdo, ki so uklepali naša trupla, ki so nas metali v kužne ječe, nas vlačili na morišče, nas ubijali z gladom in žejo, z mukami in strahotami, z železom in ognjem! Naprej za mano na pohotne, poživinjene pošasti, ki so skrunile naše device, naše neveste, naše žene, našo in božjo čast in poštenje! Naprej za mano na tuje rabeljne, ki so nas vrgli svobodne Slovence pod jarem strašne, neprejenljive, sramotne sužnosti, ki so pahnili nas, po božji podobi ustvarjena bitja v gnoj in blato med

vole, da jim z njimi vred robotamo, dokler ne crknemo! Naprej za mano! Ne ozirajte se po tovariših, ki padajo in umirajo. Niso nam izgubljeni, kajti njihove duše gredo k Bogu in ga prosijo, da pomore nam in naši pravici! Naprej za mano! Še 15, 10 korakov . . . Vihtite sekire, da razbijemo vrata, naslanjajte vsakod lestvice, da preplezamo obzidje! Zdaj pomozi Bože! Usmili se sirot, ki so v tvoje ime pričele boj in ga bodo v tvoje ime končale.“

Spremljal sem hrabre brate od tal hriba do vrha, motril trepetaje njihovo borbo, gledal obupovaje njihove izgube, pozdravljal vriskaje njihovo zmago, dobljenje mihovskega grada. Ko so pa jeli vzburjeni in zdivjani vršiti sodbo z ujetimi sovražniki, sem se obrnil v stran in pobegnil, da ne vidim nečloveškega maščevanja. Šestnajst plemenitašev so puntarji umorili, Mihovo pa porušili, da ni ostal kamen na kamenu. Grad se je pozneje zopet sezidal in vdrugič podrl. Mislim, da nobenega lastnika ni več dosti mikalo, stanovati sredi tako groznih spominov in podgorskih demokratov. Mihovo je zdaj popolnoma razvaljeno in razdrobljeno, razun stolpa, čigar kipeči daleč vidni ostanki oznanjujejo, kako minljivo je vsako delo človeške roke.

Na Gorjance.

V Podgorju smo se dosti dolgo mudili, primimo palico in hitimo naprej! Lahko je reči: Hitimo! Ali težko je to storiti. Prišli smo do samih Gorjancev; cesta se spenja kvišku, da komaj dihamo; začenja se grozovit klanec, ki se vleče pol milje; za srečo ima

na mesta ravne presledke, da spehana noga lahko nekoliko odpočine. Zadnja hiša takraj gore stoji v neznanski samoti že na klancu, pravi se ji pri Zajcu. Polja, hoste in travnikov spada k njej za majhno graščino. Vrednost te posesti bi človek cenil na kakih dvajsettisoč goldinarjev. Zajčeva tašča Brinjevka pa mi je rekla, da ne da zanjo nihče ne šesttisoč. Ona sama je kupila blizu svoje hiše, v bolj priličnem kraju, tri orale seveda slabe hoste za manj ko sto goldinarjev. Tako slabo se tod ceni zemlja.

O Zajcu moram še to opomniti, da se drži nemčurske stranke, kakor pristopajo k njej le preradi vsi naši kmečki bogatini. Ta stranka se baha, da ima na Slovenskem zase inteligenco in kapital. Glede one se laže, kapital pa žalibog služi res večjidel še njej.

Streljaj od Zajčeve hiše nam je lezti v najhujši del klanca; cesta gre kakor v nebesa; po marsikateri strehi bi se hodilo laglje. Dala bi se bila utreti brez težave in velikih stroškov prav položno in prilično. Inženirji si niso postavili z njo nobenega spomenika slave. Cestnik nas tolaži: „Zdaj ni tolike nevarnosti. Izmed deset voz se ne pohabi ne eden. Prejšnje čase je zdrkljalo v prepad kol, konj in vina, da je groza pomisliti; naredilo se je škode, da je ne poplačaš z mnogimi tisočaki. Pot se je jel bolje nasipati, se je polegel in udelal, napravila se je ograja, vozove, teže koče navzdol, je treba čvrsto zavreti, zraven paziti na konje in voznikom, ki so trezni, se ne bo pripetilo nič kvara. Hudič nagaja zdaj samo pijancem, takim ljudem pa se ne da pomoči ne tako ne tako.“

To trjenje nas ne more dosti zadovoljiti, kajti vroč znoj nas obliva, naj stopamo počasno kolikor

hočemo. Vsi zasopljeni pridemo do zidane kolibice, kateri pravijo „vahta“. Mesto nekdanjih stražnikov, ki so prežali na tihotapce, stanuje v njej cestnik, ki pa ni menda nikoli doma; vsaj jaz nisem videl koče nikoli še odprte, dasi sem popotoval tod gotovo petdesetkrat. Klanec se nadaljuje še četrt ure; potem stojimo na plošnati višavi, po kateri se je ob poletni soparici kaj prijetno izprehajati. Na desni in levi se vzdigujejo strmi in precej visoki, zeleni, z žvrgolenjem drobnih tičic oživljeni hribi; v soteski pa vlada čaroben mir in hlad tudi ob največji vročini, kajti jo prepihujejo blage sapice, ki dohajajo zaporedoma z Dolenjskega in iz Bele krajine. Ob dežju se razteka voda s ceste tu na to, tam na drugo stran gore, tu v našo Slovenijo, tam v bratovsko Hrvatijo. Stari mejaš med tema narodoma so namreč Gorjanci; še le novejši vek je razširil Kranjsko mejo in slovensko narodnost preko njih do deroče Kolpe.

Kadar gre človek na kak hrib, se rad ozira po bližnji in daljnji okolici. Od Novega mesta do vrha ceste smo šli tri ure navzgor. Kak pogled se je našim očem odpiral? Pohvaliti se z njim ravno ne moremo. Novo mesto se je pogrezovalo bolj in bolj v globok kotel, nazadnje ne vidimo druzega ko kapiteljski griček, na njem cerkev, zvonik in kupček hiš. Nad Gotnjo vasjo so nas prvikrat očarali v sinji daljavi kamniški Grintovci in se nam prikazujejo semtertje do vrha. To je do malega vse. Pokrajino napolnjujejo, dokler seže oko, dolenjski in štajerski hribi, med katerimi tiče zakrite naše brezštevilne vasi, selca in posamezne koče slovenskih kmetov. Večjih ljudskih prebivališč ni zazreti skoraj nikjer. Vendar se ne more reči, da je pogled

popolnomma prazen. Po gričih in gorah se povsod blišče prijazne cerkvice in med njimi sempatam velikanski, starodavni gradovi.

Cerkve in gradovi! Dve kratki ali neizmerno pomenljivi besedi! Oznanjujeta na mzastopnike dveh prerazličnih življev, dveh sistem, dveh narodnosti. Gradove so sezidali nemški plemenitniki in njihovi nasledniki, da vkujejo v jarem sužnosti našega kmeta, posestnika te zemlje, prej svobodnega gospodarja naše Slovenije. Cerkve je povzdignila blaga vera Kristova, ki ni prinesel na svet hlapčevanja, ampak enakost, pobratimstvo, ljubezen vsem narodom in ljudem. Naša duhovščina je zanemarjala svoj sveti poklic veliko vekov. Tudi ona je služila tuji oblasti, je pomagala zatirati narod gmotno in duševno, je silila kmeta na tlako in desetino, je razglašala upornost zoper robstvo za brezbožen punt, za smrten greh. Časi so se hvala Bogu izpremenili. Preteklo je sto let in več, da se je cerkev spomnila svoje vzvišene naloge, delati za svoj nesrečni narod, buditi ga iz mrtvila, iz tisočletnega groba, vdihniti mu zopet staro zavest in novo bodrost za novo življenje.

Kako dolga in krasna veriga veže Japeljna in Vodnika z našim Trstenjakom in Raičem? Duhovščina je sestavljala veliko desetkov let jedro narodne vojske v ljuti borbi zoper zatirajočo nas tujščino. Graščine so morale kmeta sicer izpustiti iz krutih nohtov, ali duhu in glasu devetnajstega stoletja so se skoraj popolnoma oglušile. Izmed dvajset je komaj ena odprla vrata osvoboditeljnim idejam naše dobe. Njihova končna usoda je s tem odločena. Cerkve in gradovi nam torej odpirajo knjigo naše novejše zgodovine, ki sili domo-

ljubnega popotnika več misliti nego pogled najsvetlejših mest, najbogatejših dežela.

Od „vahte“ do temena Gorjancev je treba korakati še tri ure. Oddaleč bi človek sodil, da kipi v zrak strma stena. Prišedši na vrh, vidi, da je gora jako raznešena; prikazuje se mu obraz prostorne raznolike pokrajine, v kateri se vrste mogočni bukovi gozdi s sočnimi spašniki in senožetmi, moleče skoraj navpične rebri s travnimi ravnicami in lazi, hribi, griči in pomoli z vlažnimi jarki in strahotnimi prepadi. Staro ime: Kuka ali Kukova gora se je že skoraj pozabilo; spominjajo ga še edini berači, ki molijo na božjih potih za prebivalce pod „Kukovo goro“, da jih ne bi zatopilo mitično jezero, ki se nahaja v njih. Gorjanci spadajo med največje višave na Dolenjskem, v marsikaterem obziru pa med najbolj zanimive in najmanj znane v celi Sloveniji. Na njih štrle razvaline treh cerkva, katere so naši predniki sezidali bržkone ob času turških vojska, da jim služijo za varno opravljanje božje službe in morda tudi v zavetje zoper napade azijskih krvolokov. Tisti sv. Jederti in sv. Elije stojita skoraj tikoma ena pri drugi. Človek se veseli prav iz srca njunih podrtin, kajti spričujejo mu krščansko slogo, v kateri so molili svojega Boga udje različnih plemen in razredov naše vere. Pri sv. Jederti se je brala latinska maša za Slovence, pri sv. Eliji slavjanska liturgija za staroverne brate Hrvate.

Cerkev sv. Miklavža je stala debelo uro naprej in sicer na zapadni, kranjski strani gore. Za božja pota se je izmed vseh treh rabila najdalje, dokler ni dal pred kakimi leti šentjernejski župnik Rok tudi njo zapreti, da odvrne razne nevarnosti in napake, ki so bile z njimi v zvezi.

Gosposki potniki hodijo na Gorjance največ zaradi veličastnega razgleda, ki se mora po njihovi domišljiji tod razprostirati. Prišedši domu pripovedujejo nejevoljni, da so se prevarili. In res je taka. Od sv. Jederti dalje ti ljudje po navadi ne gredo. Od nje se ne vidi druzega nič kakor Karlovec in nekoliko bornih vasi, vse drugo zajemlje in zakriva hrvaško gorovje in hribovje. Kdor se potrudi do sv. Miklavža, se ravno ne sme dosti tožiti. Pod sabo ima šentjernejsko polje, dolino srednje in dolnje Krke, sto raznovrstnih lepotij in čarobij in proti severu in zapadu se mu ovija božanski venec gorenjskih snežnikov in velikanov. Ali te in druge dobrote uživa lahko na mnogo nižjih krajih, kjer se dobi za želodec zmerom kak tečen založek.

Z Rake ali nad Tolstim vrhom (blizo Rudeževe graščine) se vidi rajska dolina Krke še bolj razločno in torej lepše nego z Gorjancev. Pri Tolstem vrhu stopa pred oči tudi naš sivi očak Triglav; še bolj pa razodeva in razkazuje svojo mogočnost in krasoto pri podgorskem Dovžu. Zaradi pogleda ni torej potrebno in vredno pehati in potiti se celih šest ur, ker se doseže isti namen v dveh ali treh.

Turistom nagaja rada tudi dolenjska kraljica: megla, da prihajajo, ne da bi kaj opazili, večjidel prazni domu, zaklinjaje se, da nikoli več ne pojdejo.

Veliko več dobička, zabave in poduka obeta in daje gora lovcem, gospodarjem, naravoslovcem, geologom, geografom in etnografom. Ptičev vsake vrste, grabljivih in krotkih, koristnih in škodljivih vse mrgoli. Če imaš s sabo psa, bo kmalu zasledil urnega zajčka. Lisic se polega še preveč, perutnino bližnjih graščin in vasi davijo tako neusmiljeno marljivo, da je marsi-

katera gospodinja vse veselje do nje izgubila. Po višavah dirja tenkonogih srn toliko, da se šteje za slabega lovca, kdor ni še nobene podrl. Po jarkih in goščavah se plazijo potuhnjeni volkovi, včasi kar čredoma in delajo silen strah pastirjem in njihovi živini. Že nekateri prasec jim je zlezel v nenasitni goltanec mesto na mizo. Ob hudi zimi se priklatijo celo v nižave. Straža, ki je bila postavljena nad „vahto“, ob času kužne bolezni, da brani živini na Kranjsko, je dostikrat videla volkove, enkrat se jih je sprehajalo po veliki cesti šest skupaj, da se prestrašeni vojak ni drznil streljati. Ko sem popotoval 1870. l. po velikem snegu v Belo Krajino, sem jih slišal tuliti z ene in druge strani pota.

Za prvaka gorjanskih lovcev slovi Lenarčič, po domačem pridevku Lakonšek, ki je doma Podgradom. Če bi ga poznal ruski pisatelj Turgenjev, bi si ga gotovo izbral za predmet kake mikavne pripovedke. Mož je prišel že jako v leta, nosi jih na plečih kakih šestdeset, ali starost ga ni še čisto nič ne oslabila, ne pripognila. Vidi se, da mu hribovski zrak tekne. Suh je kakor komar, dasi dostikrat jê in pije. Lahki život ne prizadeva nogam veliko truda. Nosijo ga čez strmine in pečine tako hitro, da ti komaj za gričem zgine, pa že stoji na oddaljenem vrhu druzega griča. Z matematično gotovostjo zna ugeniti, odkod bo zajec pritekel in kam je odtekel. Vsem zverem ve za brloge, skrivališča, steze in čakališča. Prirojene so mu vse lastnosti najodličnejšega slednjega psa. Prišedši na kako kopico, se ozre dva, trikrat in zdajci jo ubriše kakor blisk proti tisti strani, kjer sta mu bistro oko in nos ovohala zaželjeni plen. Volkovi beže od njega že od

daleč, kajti izkušnja nesrečnih bratov jih je naučila, da se z njim ni dobro srečati, nikar šaliti.

Od veselja in ponosa se mu sveti mršavi obraz, ko nam razklada, kje in kako je osmodil tega pa tega kosmatina. Njegova smrtonosna puška je izpihnila življenje že enajstim volkovom. Zanj ni največja žalost, da mu umrje ljub sorodnik, ampak to, če se mu izmakne ostreljena zver. Star, velikanski volk ga je dolgo hodil dražit. Lakonšek je dejal: Ti boš moj, če se pes obesi. Izkušena mrcina se ni dala niti zasačiti, niti zmotiti. Vsak drugi bi bil obupal, ne pa Lakonšek. On je lazil in plazil, prežal in prežal, dokler ni videl, da je prilika sprožiti. Tresk! Oj zadosti! Ranjeni volk zarjove in se zvali. Lakonšek stopa modro in počasno proti njemu, mrmraje: Saj sem vedel, da boš moj, če se pes obesi. Naenkrat, tritisoč hudičev! skoči zver zopet po koncu, se strese in šine v goščo. Z izpraznjeno enocevko je ni mogoče poškropiti odzadaj. Preden je vdrugič napolnjena, ni o volku več ne sledu ne tiru, izginil je za zdaj in za vselej. Ta zguba moža tako prevzame, da se zruši na kamen in začne na ves glas jokati kakor otrok, kateremu se ugrabi priljubljena igrača in še zdaj, več let po tej prigodbi, mu stopijo solze v oči, kadar jo pripoveduje.

Langer, čigar lovska oblast obsega tudi prostoren kos Gorjancev, je vzel Lakonška za služabnika. Širokovestni Nimrod pa je služil bolje sebi nego graščaku, najslastnejše pečenke je deval nastran za svoj želodček. Langer je jako potrpežljiv gospod, ali kadar mu prekipi čez mero, se pa vname, da treba teči. Pognal je Lakonška in skoraj prisegel, da ga ne bo nikoli več pogledal, še manj pa mu kaj zaupal.

Enkrat je prišlo v grad več uglednih gostov, katerim bi bil rad postregel z divjačino. Lovci so obšli hribe in doline, ali niso mogli dobiti ne žabjega kleka, nikar kaj boljšega. Langer se je spomnil porednega Lakonška, ga poklical in vprašal, če bi mu mogel kaj zaslediti. Starec se je namuzal, ko je videl, da gospoda brez njega ne izhajajo in obljubil divjačino. Sam Bog si vedi, kod je štrkal, ali ostal je mož beseda, pritresel je kmalu dva velika zajca. Od takrat se mu je gospodova milost zopet nekoliko povrnila, dasi ga v službo ne prosi več.

To sem že omenil, da so se veliki gozdi na spodnjih Gorjancih posekali. Zdaj raste tu navadna hosta, po mnogih krajih pa le trnje in grmovje in nekateri stoje do malega goli. Gospoda in kmetje trdijo soglasno, da sta se od takrat zrak in vreme v Podgorju in tudi po dolini Krke izpremenila. Nastopila je čudna nestanovitnost, da se človek ne more nikoli zanesti. Letino uničujejo zdaj suše, zdaj plohe, toča in vsakovrstne uime. Oblaki, dohajajoči s Štajerskega, so prejšnji čas ostajali na gori in natapljali deželo s pohlevnim dežjem, skoraj tako in toliko, kakor so si ljudje sami želeli. Zdaj, ko jih ne ustavljajo šume, se pode naprej in nosijo mesto blagoslova nesrečo.

Više gori proti temenu diči goro še zmerom veličastna bukovina, ki pa deloma nima velike cene, ker je skoraj nemogoče spraviti drva pod hrib z vozom, drče pa se ne dajo narediti povsod, da bi se prožila. Neki Dunajčan, ki je mislil s tem lesom obogateti, je izgubil dvajsettisoč goldinarjev. Na tisoče sežnjev njegovih drv zdaj trohni in gnije brez koristi. Trud in stroški so se pokazali tako ogromni, da je rajši

žrtvoval ta denar, sežnje pustil in se pobral s praznim žepom nazaj na Dunaj.

Posestnik belokranjske tvornice v Gradcu vitez Friedau je naredil do svoje šume cesto, po kateri se mu dovaža brez nevarnosti potrebno kurivo.

Čeprav se Gorjanci ne morejo več ponositi z nekdanjim bogastvom, se itak ne sme misliti, kakor da ljudje ne bi prejemali od njih veliko dobrega. Paliva in staviva jim dajejo več nego ga potrebujejo. Tudi se ne sme prezreti paša, ki jo dobiva živina; sosebno v bukovju se prasci kaj veselo krmijo in debele. Vse to pa velja le za kranjsko stran gore, hrvaška ima vse drug značaj, o katerem tu ne bom govoril.

Botaniki so naše Gorjance še malo preiskali in premotrili; njih čakajo brez dvombe največji zakladi, katere bodo ogrenili brez velikega truda in brez nevarnosti. Šetaje se po njih, sem vsako pot obžaloval svojo nemarnost, da me ta lepa znanost v mladosti ni veselila in se nisem naučil toliko, da bi mogel zasledovati in nabirati zeli v duševni prid ali sebi ali komu drugemu. Kamorkoli sem pogledal, ležala je pred mano terra incognita. Med sto rastlinami sem poznal komaj petim ime, vseh lastnosti pa nobeni! Pridnejši od mene so mi pravili navdušeno o zalih orhidejah, ki rasto na Gorjancih. Jaz vem samo to, da sem opazil semtertje cvetlice, kakršnih, če se prav spominjam, nisem prej nikjer in nikoli videl. Mene ni mikalo drugo kakor živa barva in duh cvetja, ki sta se mi dozdevala v tej višavi dosti bolj nežna, sveža in blagodejna nego v dolinah nekoliko tisoč korakov niže.

Tudi kmečki ljudje se niso mogli načuditi in naveseliti lepoti gorjanskih rožic. Neki hlapec, ki je nosil na hrib za gospodo hrano, mi je zatrdil, da kaj krasnejšega še ni videl, kar je na svetu; še grajski vrti niso senca proti dišečim, vse barve spreminjajočim gorjanskim tratam; drugod rasto lepe rože, tu ena, tam ena, gori pa sem zagledal nekoliko stopinj naprej od krvavega kamena naenkrat celo ploho cvetlic eno tik druge, eno lepšo od druge. Ko bi bil kdo postavil na sredo križ ali kako drugo podobo in prižgal dve sveči, bi bil mislil, da stojim pred altarjem božjim, ki so ga naredili nebeški angelni.

Moje oko ni moglo opaziti te čarobije, ker nisem prišel tje nikoli spomladi ali po leti, videlo pa je neko drugo čudo, ki se dogaja vsakih sto let komaj enkrat. Bralci vem da se spominjajo blage zime l. 1872—73. Do februarja nismo imeli ne snega ne mraza. Ta čas se je zdel meni in prijatelju Dragutinu Rudežu kaj pripraven za pot. V društvu še nekih drugih znancev sva odrinila na Gorjance. V treh urah smo dospeli do krvavega kamena. Blizo njega je cvetelo leščevje. Čez druge tri ure polahke hoje smo sedli pri sv. Jederti h kosilu. Okoli nas so cvetele marjetice, kurji sled in še druge rože. To je bilo enajstega januarija, na vrhu Gorjancev! Tako zgodnje flore in v toliki visočini ne pomni noben starec, morda niti starka Kuka gora.

Znanstveni popotnik, gledajoč z Gorjancev proti Krki, se rad zamika v tiste starodavne čase, ko se ni snovala narodom še nobena zgodovina, ko se prvi človek morda še rodil ni. Kakor mnoge druge dežele zalivalo je tudi Ogrsko in polovico Hrvaške prostrano morje, ki se zove tercijarno. Zaliv se mu je zarinil v

Slovenijo; sedanje krško in šentjernejsko polje je ležalo globoko pod vodo. Školjke in drugi morski sledovi in spominki se nahajajo tod povsod ne samo po ravninah in nižinah, ampak še precej visoko po celem Podgorju in prigorju Kukove gore. Tukajšni izobraženci ne preiskujejo ničesar, ne bero ničesar in tedaj ne poznajo temeljito niti zemlje, po kateri hodijo. Za tercijarno morje so zvedeli šele od g. Dragutina Dežmana, ki je večkrat iz znanstvenih namenov tod popotoval in o Gorjancih tudi pisal. Ta novica se jih je slabo prijela. Nekateri so ga debelo gledali in ga še razumeli niso, drugi so trdili, da čenča in laže, tretji so ga za hrbtom obrekovali in govorili, da se je prišel sem s svojo učenostjo bahat, oni pa da lahko in sladko jedo, pijo in spe brez njegovega tercijalskega morja!

Ali kaj grajam druge, ki sam ne razumem dosti teh prevažnih reči, niti se ne brigam zanje, kakor zaslužijo. Zanima me skoraj edino le ljudski značaj. Bralce prosim, naj sprejmo to za nekak izgovor, če morejo.

Uskoki.

Naše Podgorce sem jim ob kratkem popisal. Zdaj bi trebalo, da jim pokažem tudi hrvaške gorce in podgorce onstran hriba, ki se zovejo v knjigah Uskoki. O njih bi se dalo govoriti še veliko več mikavnega in novega. Poznajo jih slabo še njihovi rojaki. Ali jaz sem namenil, povedati kaj malega samo o Dolenjcih; Hrvatje mi stoje v drugi vrsti. Dve, tri črte morajo o njih zadostovati.

Uskoki so se preselili pod Gorjance v turških vojskah. Njihova stara domovina je bila Bosna, vera

pa pravoslavna, tista, ki ne priznava rimskega papeža za poglavarja. Za čudo čvrsto so si ohranili svoje šege, svoje pesmi in pripovedke in svoj prelepi hrvaško-srbski jezik. Uskoki govore popolnoma tako, kakor Hrvatje in Srbi pišejo. Pravzaprav pa znajo le najboljši pisatelji pogoditi neizmerno čistost in narodnost njihovega narečja. Vera se jim je v toliko izpremenila, da so sprejeli papežev primat, da so se tedaj z rimo-katoliško cerkvijo zedinili. Ali v vseh drugih rečeh je ostal obred starinski. Božja služba se izvršuje v slavjanskem jeziku; njihovi duhovniki žive v zakonu; v dnevih zaostajajo po starem koledarju 12 dni za nami; Ko praznujemo mi tri kralje, oni božičujejo i. t. d. Pod škofa ne spadajo niti pod ljubljanskega, niti pod zagrebškega, kakor drugi rimo-katoličani te okolice, ampak pod križevskega, ki stanuje od njih tako daleč in jih pohaja tako poredkoma, da ga mnogi ne poznajo niti po imenu.

Narodnih navad, popevek, misli bi človek lahko nabral med Uskoki cele foliante. Starine pa se drže žalibog tudi v slabih rečeh. Ne napredujejo v nobeni reči skoraj čisto nič: Poljedelstvo, obrtnost, omika, vede in umetnije stoje do malega na isti stopinji kakor pred sto leti. Duhovniki so sami borno izobraženi, (izvzemši dva, tri, ki so se izučili po duhu in potrebi sedanjega časa), narod se od njihove teme ne more razsvetliti. Kaj pa šole — morda so opravljale svojo dolžnost vsaj one? Čuda se dandanašnji več ne dogajajo. Učilnic ali ni bilo, ali pa se je mlatila v njih brezumna nemščina.

Treba je vedeti, da so bili Uskoki do najnovejše dobe vpisani med graničarje. V tem stanju so imeli

samo tri svobode in pravice: Obdelovati s potom in trudom svojo nebogato zemljo, nositi puško, naj bo vojska ali mir in pa — učiti se nemški jezik kot jezik, ki zapoveduje v vojaški službi. Krajina je zdaj prenehala. Poleg osvobojenja Srbije in bolgarskega eksarhata je to največji napredek, ki ga je storila Jugoslavija v tečaju 19. stoletja. Nehala je ravno še o pravem času, ko ni še mogla izpriditi in ostrupiti naroda niti vojaška lenoba in razuzdanost, niti bahatost in silovitost tujega življa in jezika, ki sta z njim vladala. Jarem ga je dolgo tiščal, ali ne predolgo, gnilež se ga je prijel le po vrhu, dal se bo ostrgati brez truda. Kakor si je ohranil vse zaklade jezika, mu je ostala neoskrunjena tudi poštenost in celo staroslavjansko družinsko življenje se mu ni kar nič omajalo. V kri in mišice se ni vcepila tedaj nobena nevarna primes, nobena razjeda.

Ko sem vprašal Uskoka, če se nahaja tudi pri njih kaj nemškutarjev, ki žele, da gospodari nemščina še za naprej, mi je odgovoril: Te kranjske nesnage mi ne poznamo. Hrvatom se lahko čestita, da dobe take brate nazaj. Trojedna kraljevina ne bo imela nikjer bolj zvestih, bolj zanesljivih in vnetih sinov nego v nekdanji granici.

V dunajskem državnem in v kranjskem deželnem zboru se je čulo dokazovati, da prebivajo Uskoki na starokranjskem zemljišču in da bi se morali po pravici združiti z našo deželo. Ko bi hoteli s a m i stopiti v naše kolo, sprejeli bi jih Slovenci s srčnim pozdravom in veseljem. Ali bolje je, da se ne varamo. Kri ni voda. Sila bi nam več škodila, nego koristila. Iz svoje drage volje se Uskoki ne bodo dali nikdar pokranjčiti,

vkljub vsem simpatijam, ki se semtertje za nas oglašajo. Naj gre povsod v božje ime svoje k svojemu, Slovenec k svoji Sloveniji, Hrvat k svoji trojednici. Jalov je posel preiskavati, čigavo je bilo kaj pred sto in sto leti, treba je popraševati: Čigavo je zdaj? Uskoki nam svoje dežele niso ukradli. Našli so jo pusto in prazno in so si jo zaslužili pošteno z obilnim znojem doma in z obilno krvjo na brezštevilnih turških boriščih. Ta dežela je torej postala njihova, je postala hrvaška. Ne prilastujmo si tega, kar je naše bilo, ali je že davno naše biti nehalo!

Če gremo od zadnjih podgorskih hiš in poslopij naprej gor, leže pred nami po priličnih krajih njive in gorice, po katerih se peha poljedelec in vinogradnik od zadnjega pomladnega do prvega zimskega snega, včasi še sredi zime, ako je zemlja taka. Naj bo na slovenski ali hrvaški strani, povsod se bomo namerili na pohlevne, gostoljubne in zgovorne ljudi, ki nam bodo ponudili kupico vina in založek kruha, to se pravi, če teh božjih darov le sami ne stradajo, kar se jim dostikrat pripeti.

Življenje v gori.

Pustivši obdelani svet za sabo, lezti in plezati nam je zdaj po spašnikih in strmcih, zdaj po grmovju in dobravah, zdaj po lazih in tokavah, včasi čez pesek in kamenje, včasi skozi blato in mlakuže. Obuti se moramo dobro, drugače ne izhajamo. Tudi tukaj ne zamira človeški glas, ne miruje delavna roka. Pozdravljamo se s podgorskimi pastirji, drvarji in ogljarji. Mestni človek si misli življenje teh ljudi otožno in

dolgočasno, ali se moti. Zlasti pastirjev ni vzroka omilovati. V žilah jim roji mlada kri, v osrčju sanja bodra duša. Veselje jim izvira bujno iz skalne rebri kakor iz košate dobrave, iz cvetoče spomladi kakor iz resne jeseni, iz burnega vremena kakor iz vedrega.

Vredno je pri njih malo postati in opazovati njihove prerazlične navade, igre in veselice, ki so zadržale v sebi toliko mitologičnih in obče slavjanskih spominov. Vidi se, da so se nas ustrašili, da jim naše društvo preseda; ta drobni rod se kratkočasi najrajši sam zase; priče bi se jim utegnile smejati, ovaditi njihove, često prerazposajene burke roditeljem. Sosebno kadar imajo s sabo polne čutare vina, se jim zabave ne vrše popolnoma nedolžno. Med dečki in deklicami se sprede kmalu sladka ljubezen, vname se ljubosumnost, bijejo se srdite, neredkokrat krvave bitve.

Veliko bolj prijazno sprejemajo popotnika drvarji. Oni se vesele, da dobe človeka, s katerim se morejo par besedi pomeniti, ki jim pove kaj o tujem svetu, ki jim ponudi tudi kako smodko. Gorjance poznajo dobro kakor domačo vas. Če želimo, nam bodo radovoljno odkrili vse gorske skrivnosti in posebnosti, bodo nas napotili k hladnemu studencu, nam pokazali najlepšo stezo, najkrajši pot proti vrhu. Že za svojo korist se bomo radi kako urico zamudili med njimi. Pravijo, da ni dobro znamenje, kadar sreča človek dosti drvarjev in ogljarjev v hosti. Ob dobri vinski letini sekira slabo poje, dima skoraj ni zazreti. Kovači so mi tožili, kak križ imajo s podgorskimi ogljarji. Kadar se trta zlaže, bi vsi hoteli žgati noč in dan; če so pa sodi polni, jih ni spraviti za noben denar v šumo. Ako jih nagovarjajo, da naj si vzamejo, če so

tako žejni, vina s sabo, jim odvračajo pijančki: „Kaplja je najslajša v hramu, na potu izgubi slast, se utrudi in zrak jo tako prevzame, da ne ostane v njej ne pol moči. Pa je tudi težavno, nositi toliko s sabo. En bokal je premalo, dva sta premalo in trije še tudi premalo. Če bi ga bilo pet, bi se eden že nekako z njim potolažil, ali kaj — če pa pride kak dober znanec? Kako bom postregel njemu in ne zapustil sebe? Pet bokalov bi hitro izcedila, potem, kajne, naj se pa gledava? Vino je treba piti doma, v hramu, da si ga človek lahko natoči, kolikor se mu ga ljubi in da pokliče na pomoč tudi kakega prijatelja.“

Velika množina lesarjev dokazuje tedaj slabo letino. Zaradi tega se ne bomo čudili, da se drže ti možje tako po nedolenjsko resno in modro. Žejnemu ne poka trebuh od smeha. Ob samem kruhu in vodi premišljuje Dolenjec slabe čase, smrt, večnost; šaliti se ne more.

Kolikor bolj se bližamo temenu, toliko manj nahajamo sledu in znamenj ljudskega življenja. Korakali bomo po gozdu in samoti včasi dve, tri ure in ne bomo videli ne žive duše. Ali prav zmerom pa tudi ni mrtvo. Na Gorjance sopiha marsikak popotnik, ta s tem, drugi z drugim namenom. Večkrat sem videl prijaznega možička, ki je šel s svojim koškom po zdravilne rastline, katerih raste tod vse polno. Na dno je nametal več funtov sladkih koreninic, nanje je naložil nekoliko pesti pljučnika, s katerim se odpravljajo živini bolezni v drobu, potem so prišli skladi raznih drugih zeli, ki ozdravljajo vred, uroke, sušico krvno in pljučno, naravno in narejeno in vseh dvainsedemdeset mrzlic, ki mektajo ubogi človeški rod. Najbolj

na vrh pa je djal prav na rahlo slavo in krono vseh gorjanskih zdravil, v narodnem zdravjeslovju neprecenjeno arniko. Slovenec je prepričan, da zaceli arnika vsako rano. Komur ne pomaga niti ona, naj se spravi z Bogom; treba se bo posloviti.

Možička sem vprašal, za koga vse to nabira in koliko si bo zaslužil. Odgovoril mi je, ko bi imel takih rastlin za deset gnojnih košev, da bi jih lahko vse razdal v 14 dneh, tako se ljudje vlečejo za gorjanske rože in po pravici, kajti niti na planinah ne rasto boljše, razun mahu, ki tod ni dosti prida. Blago bo najprej ponudil v lekarnici. Odkar gospodarijo učeni doktorji, je jelo zdravilstvo napredovati po rakovo. Prinesel je lani v lekarnico najžlahtnejše arnike. Neki nafrkani škricman jo je povohal in se zarežal: „To ni za nas, pojdite k starim mamicam!“ Človeška pamet je prišla tako na nič, da so jeli zametavati že arniko, katero je ustvaril Bog prav nalašč za rane. Zato se ne čudi, da ranjeni vojaki skoraj vsi poginejo. Če ne bo kupila nič lekarnica, pojde pa dalje, za kupca ga ni strah. Nekaj bo vzela konjederka, drugo bo spečal v domači duhovniji. Arniko in pljučnik hočejo imeti od njega, lahko veli, vse hišne gospodinje. Koš se bo hitro izpraznil, ali tudi denarci, katere bo ujel za zeli, bodo skočili urno iz žepa.

Plačuje se dosti slabo. Ljudje mislijo, če mu za sveženj najplemenitejših rož vržejo dva groša, da so mu izkazali veliko milost. Revežem pa tako ne more nič računiti. Božji lon je tudi nekaj vreden. Večjidel ne dobi od znancev ne solda, ali ne mara toliko. Po dobri trgatvi ga kličejo v vsak hram in ob večjih praznikih se ga napije zastonj; še silijo ga, da ne more

vsemu kaj. Najbolje plačujejo farovške kuharice, nekatera ga je napasla s pečenko in starino in mu potisnila na odhodu v roko cel goldinar. Sploh pa se ogiblje vseh tistih hiš, kamor zahajajo doktorji s svojo pasjo vero in pasjimi lekarijami. Nekdaj je prodal veliko krčmarjem, kmečkim barantačem in bogatinom. Zdaj so se vsi prevzeli, iz baharije — za pomoč bogme ne! pošiljajo po te oblizane, brkate doktorje. Pridrdrajo se pet, šest potov, potem se veli: Štej kmetavz bankovce, zastonj se k tebi ne vozimo. Bedak zdihne, izvleče bukvice ali mošnjo in vpraša: „Gospod, bo dosti pet?“ Doktor mu pokaže zobe in zarenči: „Meniš, da sem norec, pravim še enkrat: Štej in napravi, da bo prav!“

„Tako“ — pripoveduje Matiček — „se jim godi zdaj, pa kaj jim koristi? Ne porečem, da nič. Vsak bolnik od teh strupov umrje, dediči imajo vzrok se veseliti. Dokler sem bil jaz dober, so mi dajali tri požirke vina in založek štruce, pa je bilo vse opravljeno. Gorske rože so izpolnjevale dolžnost, katero so prejele od Boga: bolni reveži so ozdraveli. Ljudem pa se je zdelo to napačno, ni se moglo nič podedovati, zato so mi dejali: Matiček, hodi z Bogom, tebe in tvojih zeli ne potrebujemo, doktorji so vse drugi tiči; store nam, kar si sami želimo. Svet stoka: Ne da se več živeti. Svet trdi resnico. Zaredili so se v nas trije raki, ki nam bodo razjedli vse, kar imamo. En rak je naša potrata, za potrebe nam ne gre izpod palca ne krajcar, za nepotrebnosti nam ni žal goldinarjev. Drugi rak, ki nam pa najmanj škodi, so gosposke. Pritiskajo nas za davke, da nas bole vsi udje, nakladajo nam vsako leto kaj novega, ali od tega se hrani vsaj vojak, naš človek, ki nam drži v deželi mir in red. Tretji rak se

mi najbolj gnusi: To so naši ljubeznivi doktorčki, ki nam praznijo mošnjico, ki narejajo s svojo hudičarijo zdravim bolezen in bolnim mrtvaško jamo.“

Nekoliko manj kakor zelarjev hodi zdaj na Gorjance zakladarjev. Prejšnji čas so tod onegavili bolj pogostoma. Ko so jenjala božja pota, so se rodile v zmedenih glavah pravljice o neizmernih zakladih, ki so baje zakopani pod zapuščenimi cerkvami. Prišli so razni vedeži, ki so prinesli čarovne palice in bukve. Palice so se same nagibale proti krajem, kjer je ležal denar; bukve pa so imele molitve, katere je trebalo prebrati in zakladi so se mogli dvigniti brez neprilike in nevarnosti. Na tak način so si nekateri ljudje menda jako opomogli. Drugi pa tega niso verjeli in so trdili, da se zakladov ni še nihče dotaknil. Duhovščina šentjernejska jih je dala sicer ogreniti in prenesti v šentjernejsko cerkev, ali ponoči so ušli nazaj na staro mesto. Jeli so dohajati neznani popotniki, ki so povedali tistim, ki so jih dobro pogostili, vse natanko, pod katerim altarjem in pragom da se skrivajo.

Neki Hrvat ni mogel plačati v krčmi računa. Gospodar se je razjezil in ga hotel sleči. Hrvat pa mu je rekel: Pojdi z mano na Gorjance. Kar dobova, bova razdelila po bratovsko: Pol meni, pol tebi. Krčmar je šel. Vrnivši se je pravil, da je Hrvat zaklad odkopal, si nasul v mavho cekinov in pobegnil, njemu da ni dal nič. Ker je po tistem krčmo zaprl, so ljudje govorili, da laže, da si je pritresel debelega mačka domu, ali ga taji, da ga ne bi gosposka kaj za najdeni denar, ker je cerkven, nadlegovala. Obenem pa so trdili, da sta našla s Hrvatom toliko cekinov, da nista mogla pobrati ne polovice.

V Beli cerkvi je umrl star berač. Pred smrtjo je oznanil sedem krajev, kjer se nahaja na Gorjancih denar. Praznoverci, lenuhi in klateži so jeli od vseh strani vreti in razkopavati cerkve in prostor okoli njih. Obogatel seveda ni s tem nobeden. Strehe in strope sta porušila cerkvam čas in nevihta, vse drugo so razvalili, razrili, raztolkli in razmetali zakladarji. Žalostne podrtine teh cerkva spričujejo tedaj nele minljivost vseh reči, ampak tudi strašansko praznoverje, v katerem tiči dolenjski kmet še dandanašnji. Najhuje so vrtali zakladarji po cerkvi sv. Miklavža, ki se ni še zdavnaj za božjo službo zaklenila, pa je že skoraj vsa razbita in razdjana. Lepi mramorni prag hrama sv. Elije smo našli več sežnjev od cerkve. Vrgli so ga kopači tako daleč morda iz jeze, da niso pod njim ničesar zasačili.

Iz šentjernejske župnije gre k Uskokom dobra steza na severu Kukove gore, tudi čez hribe, ali je prevedena pametno, da se popotnik ne utrudi dosti. Kdor ima posla v Beli Krajini, pa bo najbolje storil, ako se drži velike ceste. Naš Slovenec pa hodi rad naravnost, naj bo pot nadelan ali ne, strm ali položen, lahak ali nevaren. On je zateleban v svojo „bližnjico“, dasiravno pride po njej dostikrat precej pozneje nego bi prišel po cesti, ne oziraje se na to, koliko si raztrga po nepotrebnem čevljev in oprave. Dolenjec, ki je hotel iti k Uskokom ali v Metliko, je vedel, da ga ločijo od njih Gorjanci, pa se je ojunačil in rekel: Kdo bi lazil po ovinkih? Ne maram ne za stezo, ne za veliko cesto. Pobrišimo jo, koder je najbliže, naravnost čez goro! Kdor je priromal iz hrvaških šum v Metliko, in bi bil sedel že rad med svojimi Podgorci, Šentjernejci in

Kostanjevičani, ni utegnil korakati po lepi cesti. Prišel bi domu kake pol ure pozneje, zato hajd čez Gorjance, čez strmce in prepade, naj bo leto ali zima, kopno ali sneg do pasu! Takih predrznih popotnikov peha dosti čez hrib, skoraj prav čez vrh; nekateri gredo z društvom, drugi jo režejo kar sami, včasi ob najhujši zimi in burji. Te čudne bližnjice se ne boję niti ženske, ki nosijo Uskokom kruh.

Ni se čuditi, da se sliši tolikokrat kaka nesreča. Lani (1872.) so gori našli ubitega Hrvata. Letos se je bralo, da je raztrgal neko ženo ris; bržkone pa so jo zaskočili volkovi, kajti risi se v tem kraju ne klatijo. Pred nekoliko leti je zagazilo šest ljudi v velik zamet in zmrznilo.

Naj povem ob tej priliki tudi srečen slučaj. K Uskokom se je primožilo več Dolenjk, med njimi tudi Barićeva Kata. Sešel sem se z njo v suhorski krčmi. Z besedno ženo se je bilo lahko seznaniti in znanci si radi priobčujejo svoje prigodbe. Kata mi je povedala, da je doma v kostanjeviški župniji in je morala nositi „Lahom“ (to je, staroverskim Uskokom) kruh. Grozno nerada je hodila tja, ali starši so jo silili, da ni mogla ugovarjati. Hrvatje so se ji zdeli strašno pusti in nepriljudni, ker jih ni prav poznala, pa tudi grdi: Njihovo rjavo in rumeno lice jo je spominjalo na ostudne cigane. Ne enega lepega človeka ni videla, niti možkega, niti ženske. Lahko bi bila prisegla, da se v Laha ne bo nikoli zaljubila, še manj pa se z njim poročila.

Ali — človek obrača, Bog obrne. Grede čez Gorjance se je nevarno prehladila. Prišedši v prvo staroversko vas je opešala, da ni mogla dalje ne korak. Barići, katerim

je prinesla že večkrat kruha, so jo djali v dobro posteljo in ji stregli prijazno kakor kakemu svojemu. Polotila se je je huda vročinska bolezen. Ležala je pri blagih Uskokih cela dva meseca. Tu je videla, kako lepo po krščansko se ljubijo med sabo hrvaški sorodniki. Nikdar ni čula v Barićevi hiši najmanjšega prepira, niti za šalo. Stari roditelji, otroci in vnuki — vsi so bili enega srca, ene misli. Vsak se je trudil, da napravi svojim ljudem kako veselje, kako nedolžno zabavico. Ubogo Katrico so hodili neprehoma gledat in popraševat, kako se čuti, kaj bi poželela, s čim bi ji mogli poslužiti. Mladi Anton je dobil človeka, ki je pisal njenim staršem, kaj se je pripetilo. Tekal je radi nje k zdravniku, v lekarnico, h krčmarjem in mesarjem, po vseh bližnjih in daljnih shodih, na vse strani, kjer se je nadejal uloviti zanjo zdaten lek, zdrav požirek, sočen založek. Stara Barićka je bdela pri njej skrbno kakor pri lastnem detetu, jo je prekladala, ji rahljala posteljo, pa pazila, da ji ne krati pokoja krič ali ropot.

Katrica se je prepričala, da gostoljubnost Hrvatom ni prazna beseda kakor Kranjcem. Spoznala je prvikrat v svojem življenju ljudi, ki so ji bili res dobri, ki so jo ljubili bolj od srca nego oče in mati in vsi drugi domači. Sosebno Anton ni vedel, kako bi se trudil, le da se ji prikupi, da ji pomaga, da jo razveseli in potolaži. Katrica je izgubila slabo misel o hrvaških fantih do zadnjega sledu. Anton se ji je kmalu začel dozdevati nele blagodušen, ampak tudi čeden, da takega korenjaka doslej še ni videla.

Ko se ji zdravje zopet povrne in se je spravljala nazaj proti domu, jo vpraša Barićka, naj ji pove po

duši, kako se ji v njeni hiši in rodovini dopada. Katrico spreleti rdečica, vendar se ohrabri in odgovori prisrčno: „Bog plati Vašo brigo za me tujo siroto! Če živim sto let, ne bom pozabila dobrot, s katerimi ste me obsipali vsi, od prvega do zadnjega. Meni se pri Vas, da povem po pravici, kakor mislim in čutim, tako dopada, da bi ostala pri vas najrajša do smrti.“

Barićka se ji nasmehlja, jo pritisne k sebi in ji veli: „Tudi nam bo milo in drago, ako te je volja pri nas ostati. Sin Anton mi je rekel, da naj govorim zanj kako besedico. On te ljubi in če se ne protiviš, te bo snubil.“

Ni mi treba praviti, da se Katrica ni dosti branila. Še tisto leto sta se vzela z Antonom in sta živela skupaj veliko let, dokler ga ni zadela krogla v italijanski vojski. Zdaj se je že precej postarala; vse sinove in hčere je poženila in pomožila, ziblje, če hoče vnuke, sicer pa dela, kar more in gre, kamor se ji zljubi. Njena hiša se šteje med najbolj premožne in ugledne med Uskoki, revščine in zaničevanja ni naša pohrvačena Kata nikoli izkusila. Še zmerom hvali Boga, da jo je pripeljal med ljudstvo, ki ne pozna ne zlobe, ne hinavščine.

Naša nekdanja gospoda pa ni govorila tako spoštljivo o Uskokih. Razglasila jih je za tatove, ker so iztrebili na Gorjancih medvede in postrelili brez števila volkov, srn in drugih škodljivih in nepotrebnih živali. Segali so ji brez dvombe v lovsko „pravico“. A da ni bilo teh blagodatnih „tatov“, človek še zdaj ne bi mogel tod popotovati brez orožja in velike družbe. Po vsem tem, kar sem povedal, so se mislim bralci preverili, da vrhovi, hrbti in grebeni Kukove gore niso

tako neznani in nepohajani, kakor se je o njih trdilo in tudi pisalo, toda samotni in tihi pa so res, da se človeku toži in komaj čaka, da pride zopet do kake hiše.

Narodna domišljija in poezija pa taji to njihovo samoto, pa jih je zaselila s premnogimi duhovi in strahovi, strahotami in čudeži. Dolenjec sicer rajši poje, nego pripoveduje. Nahaja se dosti ljudi, ki ne vedo o Gorjancih skoraj nobene basni. Še več se dobiva takih, ki poznajo semtertje kak odlomek, o celoti in bogastvu pripovedek pa še pojma nimajo. Le poredkoma pa se nameri iskalec na starca ali starko, ki mu pokaže ogromni zaklad narodnega blaga, ki ga zakriva ta sloveča gora. Jaz nisem bil tako srečen, da najdem takega starca ali tako starko. Pri Petriču v Gotnji vasi sem se večkrat pogovarjal s Podgorko, ki mi je rekla, da bi se dalo govoriti ves dan o gorjanskih čudih, v svoji mladosti je slišala morda sto pravljic, ali jih je večjidel pozabila; tisto malo, kar jih pomni, mi hoče drage volje povedati, da ustreže moji zvedljivosti.

Da ji jeziček namažem, ji velim prinesti polič vina, se usedem k njej, izvlečem kos papirja in zapisujem. Te pripovedke bom priobčil bralcem. Naj jih potrpežljivo prečitajo in se ne hude name, če se jim ta ali ona ne bo zdela zanimiva ali nova. Saj je sploh znano, da narodi radi prenašajo svoje bajke od kraja do kraja, od hriba, ki stoji na enem koncu zemlje na hrib, ki stoji na drugem koncu, več dni daleč od onega. Kar se mene tiče, jako obžalujem, da pripovedek nisem mogel nabrati veliko več in da zahteva namen moje knjige, naznaniti jih prosto in obkratkem, brez mika poetične besede in zgovornosti, katerega bi bile vsaj nekatere vredne.

Bajke.

Gospodična.

Mihovski grad je bil največji in najvišji v deželi. Grajski gospod je peljal gospo k oknu in rekel: „Veseli se, vse kar odtod pregledaš, je tvoje.“

Gospa veli: „Vem, da je moje, ali se ne veselim. Molila sem doma, hodila sem po božjih potih, ali Bog ni uslišal najine želje, nama ni podaril ne sina ne hčere. Jaz sem se postarala in nekaj mi pravi, da bom zbolela.“

Gospa se je ulegla in ležala sedem let in sedem mesecev. Veliko zdravnikov jo je zdravilo, ali je ni moglo ozdraviti. Gospa pogleda skozi okno in veli: „Nekaj mi pravi, da bom ozdravila, če se sprehodim po Gorjancih.“

Gospod odgovarja žalostno: „Kako se boš sprehajala po Gorjancih, ko ne moreš sama ne s postelje iti, ne obrniti se na postelji.“

V grad pride star, garjav berač. Hlapci zakriče: „Poberi se, da ne dobodo garjev naša bolna gospa.“ Gospa pa se oglasi: „Ne gonite reveža od praga. Berači so božji prijatelji. Dajte mu vina in pečenke, pripravite mu gosposko posteljo.“ Berač se napije, najé in odpočije. Prelepo se zahvali dobri gospej in veli: „Nate za povračilo gorjanski koren, ki je rastel sedemdeset sežnjev pod zemljo. Komur je umreti, živi od njega še tri dni; komur je bolovati, se čuti tri dni okrepčanega. Koren vam bo dal moč sprehoditi se po Gorjancih.“

Gospa pokusi koren, skoči na noge in gre v Gorjance. Pride do studenca in zajame vode. Kupica

se počrni. Gospa izlije vodo in koraka dalje. Pride do druzega studenca in zajame vode. Kupica se zakrvavi. Gospa izlije vodo in koraka dalje. Pride do tretjega studenca in zajame vode. Kupica se zasveti in zacvete. Naredi se na njej rdeč nagelj in bela lilija. Gospa pije in pijača se ji zdi slajša od medu in malvazije. Popije prvo kupico in ljubo zdravje se ji povrne. Popije drugo kupico in stara moč ji pride nazaj. Popije tretjo kupico in čuti se mlado, kakor je bila takrat, ko je šla z gospodom k poroki. Kupico položi v zeleno travo, si zaviha rokave in umije roke in obraz. Roke se ji pobelijo kakor sneg, lica zarde kakor poljski mak, dobila je nazaj vse lepote svoje mladosti. Skakljaje in prepevaje je hitela proti domu.

Gospod je stal pri vratih in vprašal služabnice: „Kdo je krasna gospodična, ki se bliža mojemu gradu?“

Gospa je čula besede, se ga oklenila in rekla: „Ne glej me tako čudno, saj sem tvoja gospa; ozdravila in pomladila me je naša gorjanska voda. Nekaj pa mi pravi, da nama bo podaril Bog tudi sinov in hčeri.“

Gospod od veselja ne ve, kaj bi počel. Napravil je veliko gostijo in povabil nanjo vse kmete svoje graščine. Jedli in pili so tako dolgo, da so nekateri še zdaj siti in pijani. Zaradi te prigodbe se zove studenec do današnjega dne Gospodična.

Krvavi kamen.

Ne predaleč od cerkve sv. Miklavža stoji na samem skala, kateri se pravi Krvavi kamen. Starejši ljudje se še dobro spominjajo, da je bila nekdaj vsa rdeča od

vrha do tal, okoli in okoli. Barvo je deževje večjidel spralo, da se zdaj ne razlikuje dosti od drugih takih skal. O njej sem slišal tri razne pravljice, ki se pa vse tri vjemajo v tem, da jo je oblila in zamazala človeška kri, da se je prigodil poleg nje poboj in umor.

1.

Stara meja med Hrvati in Kranjci je šla čez Gorjance, ali ni bila natanko zaznamovana. Hrvatje so si lastili celo površje, Kranjci so jim nasprotovali in trdili, da je polovica njihova. Možje obeh narodnosti so se sešli pri Krvavem kamnu, da ustanove trdno mejo. Ker niso hoteli popustiti ne Hrvatje ne Kranjci, se je vnel med njimi prepir in kmalu tudi srdita bitka. Gonili in mesarili so se okoli skale in jo obrizgali od vseh strani s krvjo, da ni ostala ne ena pičica bela. Kranjci so sovražnike premogli in poubili, mejaše so pa tako postavili, kakor je zahtevala po njihovem mnenju pravica.

2.

Na metliški cesti so tolovaji napadli kočijo imenitnega gospoda, jo okradli, gospoda pa ubili. S plenom so pobegnili na Gorjance. Pri Krvavem kamnu so si napravili veselo gostijo, se napili in pijani si začeli blago deliti. Temu in onemu se je del zdel premajhen; tolovaji so se jeli psovati, se ločili v dve stranki in sprijeli. Tolkli so se brez milosti na smrt. Razun dveh so pocepali vsi. Ali niti ta dva nista privoščila drug drugemu polovice. Klala sta se tako dolgo, dokler nista obležala tudi ona dva mrtva. Tako je poginila vsa drhal, njuna kri se pozna na skali do današnjih časov.

3.

Na Hrvaškem ni navada kakor pri nas, da bi prevzel gospodarstvo po očetu najstarejši sin, drugi pa dobili svoj del in šli od doma. Pri njih imajo vsi enako pravico do dedščine, sinovi se poženijo in ostanejo skupaj v najlepši spravi in prijaznosti. Neki Hrvat je izročil hišo sinovoma in umrl. Starejši je veliko hodil po Kranjskem in se tam zaljubil. Komaj se je poročil, je šel mir iz hiše. Kranjica je rekla možu: Daj bratu doto, naj se pobere, kamor hoče. Če pa želi ostati doma, naj nama služi za hlapca in spi pri konjih.

Mlajšemu bratu se je milo storilo. Zdihnil je: „Kranjske nevjeste, hrvatska propast“ in šel od doma. Ponujane dote ni maral, delati tujim ljudem pa se je sramoval. Kaj če početi — s čim se hraniti? Kakor mnogi drugi preganjani Hrvatje se je pridružil hajdukom. Med poživinjenimi tovariši je izgubil zadnjo iskrico bratovske ljubezni. Snoval in kuhal je strašno maščevanje. Čakal je brata pri Krvavem kamnu, kamor je vedel, da pride po seno. Ko ga zagleda, skoči nanj kakor volk na ovco, ga podere na skalo in mu zarine v srce svoj dolgi handžar do roča, da je tekla kri curkoma po sivem kamnu. Divjak vidi brata mrtvega; bes je ugašen, ali zdajci ga zapeče vest kakor peklenska žerjavica; v srce zabode krvavi handžar tudi sebi in tako sta poginila na strašen način oba brata radi zdražbe, ki jo je zatrosila med njima kranjska nevesta in kranjska šega. Marsikateri Hrvat je ponavljal že pri Krvavem kamnu besedo: Kranjske nevjeste, hrvatska propast.

*

Krvavi kamen sem ogledal pozorno od vseh strani. Rdečilo se drži skale tudi po jamicah in razpokah, po vseh kotih in nalomih. Semtertje sem ostrgal z nožkom precej debelo skorjico. Človek se kmalu prepriča, da kamna ni mogla oškropiti človeška kri, ampak da ga je moral nekdo z navadno rdečo barvo nalašč namazati. Ob zlatih časih tlake in desetine je hodila gospoda pogostoma na Gorjance streljat zajce in uživat razgled, pečene piške in žlahtno kapljico. Krvavi kamen stoji na koncu najhujših klancev in na začetku položne vrhovine. Pri njem se popotniki, ki pridejo od šentjernejske strani, navadno odpočivajo in krepčajo. Na tej naravni postaji se je že veliko dobrega pojedlo in popilo; tudi že marsikatera šala ugenila. Kak srborit gospodek se je domislil in rekel: Dajmo skali rdeč obraz, pa boste videli, kak hrup bodo zagnali romarji. Vsi poreko, da so videli ta kamen krvav in naj me vzame zlodej, če ne bomo slišali kmalu o kaki grozoviti moriji, ki se je tukaj pripetila. Tak izvir imajo brez dvombe tudi mnoge druge pripovedke. To uči stotera izkušnja, da se vjame lahkovernost v vsako zanko, da obtiči na vsaki lepki, naj bo debela in kosmata, kolikor hoče.

V obližju krvavega kamna so se vršile in zvršile še nekatere druge nenavadne reči, če govorica ne laže. Pri njem sta zakopana mladenič in deklica, ki sta se zvesto ljubila, ali se jima sovražna usoda ni dala združiti v življenju. Zdaj ju pokriva ista zemlja, ista gomila. Njune želje je izpolnila šele smrt. Ta povest čujem, da je nekje popisana; jaz je nisem bral, niti je natanko izvedel, odlomkov pa nočem praviti. — Zraven groba je našel neki malopridnež zaklad. Zaprt v Ljubljani na gradu se je seznanil s tatom, ki mu je po-

vedal na smrtni postelji, da je skril nakraden denar na Gorjancih pri Krvavem kamnu. Kraj mu je popisal tako natanko, da je dvignil, prišedši iz ječe, brez dolgega iskanja zagrebene stotake. Popijal jih je po Dolenjskem poldrugo leto. Ko se je posušil, ni hotel začeti delati, ampak je napravil rajši novo hudobijo, da se pase zastonj v zaporu. To je mislim edini pripetljaj, da se je iztaknil na tej gori kak resničen zaklad.

Ukleto jezero.

Podgorci pripovedujejo, da so bile na Gorjancih nekdaj cele vasi, iz katerih so se ljudje preselili v ravnine še le novejše čase. V turških vojskah so si postavili mnogi bližnji sosedje morda res kake začasne kolibe in spravljali v njih blago, da jim ga ne ugrabi sovražnik, ki je previhraval bolj nizke kraje. Večje vasi s stalnimi prebivalci pa gotovo niso stale nikoli gori. Brez temelja pa pravljica ni. Nekoliko kmetov je res imelo tam svoje posesti, koče in poslopja. Po košenicah se še prav dobro poznajo razori in kraji nekdanjih njiv. Njihovi nasledniki žive v brusniški duhovniji in se spominjajo natanko, kje in kako so se dolgočasili in trpinčili na Kukovi gori njihovi dedje in očeti.

Pod kočami je izviral preboren studenček, kateremu so zajezili vodo v malo lužo, da jim služi za napajanje. Iz luže teče vrelec, kadar dežuje, naprej dol po jarku; o sušnem vremenu usahne popolnoma. Mi nismo videli v vodotoču ne kaplje vode. Iz te resnične malenkosti se je izumila in razvila prebohotna in strahotna basen. Ljudstvo trdi, da je na Gorjancih globoko jezero, ki napolnjuje menda celo hribovje in bo

enkrat predrlo svoje bregove in zalilo in uničilo vso dolenjsko zemljo. Ta grozni čas se približuje. Človeški grehi so dospeli do vrha, božja milost je pri kraju. Daljnji ljudje se bodo utegnili rešiti, gorje pa si ga Podgorcem! Svoje prijatelje bo Bog otel, ali grešniki bodo poginili vsi, časno in tudi večno. Na to prigodbo mislijo berači, kadar molijo: Še en očenaš za tiste ljudi, ki prebivajo pod Kukovo goro.

Človek se mora smejati in čuditi, kako sploh se verjame temu abotnemu prerokovanju. Če dokazuje ljudem, kako neumno je misliti, da bi ta neznatna mlakuža mogla storiti kako škodo, potresajo pomenljivo z glavami in pravijo: „O, da bi le hotela biti mlakuža — ali ni. Ne vidi se ne veliko, ali niže doli v breznu se je nabralo vode, da bi zatopila lahko še večjo deželo nego je Podgorje in dolenjska stran za Krko.“ Ako jim ugovarja, da v tem kraju ni ne sledu kakemu breznu, kajti luži se pride kmalu do dna, se začno krohotati in velé: „Ti tako govoriš, ker jezera ne poznaš. Do dna sami vemo, da se lahko pride, ali to dno ni pravo dno, ni zemlja ali kamenje, ampak gosta železna mreža, katero so vstavili v obrežje in premostili z njo vodo prejšnji gorski prebivalci, da niso popadali ljudje in živina po kaki nesreči v brezno.“

Če se pregovarja s praznoverci še dalje in jim pravi, da je to dno tako kakor vsako drugo dno kake luže, namreč mehko in blatno, ga zavračajo domiselno: „E seveda je mehko in blatno. Kakšno pa bo? Odkar so prepeli mrežo, je že dolgo. Prijelo se je je blata in vsake nesnage za več gnojnih košev.“

S takimi modrijani se je težavno pričkati. Jaz sem to mitično lužo dobro ogledal in preiskal. Vode

je imela na prostoru srednje mize kakih pet kablic, več gotovo ne. Z blatom vred je prišla komaj do kolena. Vtikal sem na vse kraje tenko palico in čutil povsod trdno dno. Voda stoji bržkone na skali, iz katere je ljudska domišljija napravila železno rešetko. Nad lužo je izpod pokvečenega drevesa nekaj kapljalo. Moj družabnik je rekel, da je to studenec, ki daje mlaki vodo. Vsa ta okolica nima nobene romantike, lepote, pa tudi nobene strahote in posebne grdobije. V njej vlada vsakdanja puščoba in navaden dolgčas. Človek se ne more na nikakov način domisliti, s čim je vnemal ta kraj narodno fantazijo, da se je toliko z njim pečala. Morda se je tu nekdaj res kaj čudnega in neobičnega pripetilo, morda sta se narava in značaj zemlje spremenila še le v novejši dobi. Čujmo zdaj o jezeru nekoliko povesti, da spoznamo to čudo malo bolj natanko.

Lovec je šel na Gorjance. S sabo je vzel sedemletnega sinka. Ko zagleda srno, reče sinku: Ostani pri cerkvi in počakaj, dokler ne ustrelim srne in se ne vrnem. Deček čaka in čaka, očeta ni. Ko se naveliča čakati, se začne izprehajati po okolici in pride do jame, ki je bila zagrnjena z bršlinom. Deček razmakne bršlin in stopi v jamo. Jama je šla naprej in naprej, naravnost v hrib. Deček tava od konca skoraj po temi. Čimdalje koraka, tem svitlejši biva pot. Tesna jama se razširi v prostorno votlino. V votlini zagleda deček velikansko jezero, ki ga razsvetljujejo prelepo stotine svetilnic visečih s stropa. Iz jezera pa dohaja jokanje in ječanje kakor od pogubljenih duš.

Deček pogleda v jezero in vidi zlato ribico. Ribica se mu približa in veli s človeškim glasom: „Milostivi Bog bodi zahvaljen, da te je pripeljal sem. Po-

slušaj pazljivo, kar bom povedala in ne zavrzi moje prošnje. Jaz sem hči velikega gospoda, čigar grad je stal na Gorjancih. Grad je bil visok za sedem zvonikov, velik za sedem cerkva, bogat za sedem kraljestev. Moj oče je molil krive bogove, narejene iz zlata in srebra, živega Boga je preziral in preklinjal. V grad pride sv. Feliks in oznanjuje pravo vero. Moj oče ga odpravi in veli: „Jaz imam bogove iz zlata in srebra, tvoj bog pa je bil berač in je umrl med hudodelniki. Preden pripognem kolena takemu bogu, naj se spremeni moj grad v pusto jezero, jaz in moja rodovina pa v krdelo brezumnih rib in žab.“ Svetnik se prekriža in tisti hip se zemlja zmaje, naš grad pa pogrezne in raztaja v pusto jezero. Na dnu jezera lazi moj ubogi oče, podoben ostudnemu močeradu. Žaba, ki se napihuje tam na skali, je moja mati; bratje in sestre plavajo z mano vred semtertje in pričakujejo odrešenika. Videti jih ne moreš, ker se skrivajo pod vodo, lahko pa čuješ njihovo in naših roditeljev bridko zdihovanje. Samo jaz ne trpim nič, ker sem umrla še nedolžna v otročjih letih. Dana mi je lepša podoba in pravica plavati po vrhu in uživati zrak. Ali srečne se ne bom čutila nikdar, dokler se očetu ne odpusti strašna kletev in ne zagledamo zopet vsi skupaj božjega sveta in solnca. Kletev nam more izbrisati le krst, ali krstiti nas mora človek, ki je brez greha in nedolžen. Ti si brez greha in nedolžen. Prosim te, pojdi po blagoslovljene vode v cerkev in krsti z njo mene, moje roditelje, brate in sestre. Tisti hip se bomo spremenili nazaj v lepe človeške postave, to jezero pa v bogat grad, ki ga bodo hodili gledat iz vseh krajev sveta. Godilo pa se bo dobro tudi tebi in tvoji rodovini. Moj oče ti bo dal polovico

svojega imetka, da ne bo treba delati ne tvojemu očetu, ne tebi, ne tvojim otrokom, pa niti vnukom.“

Deček se je čudil ribici, da je zlata in zna govoriti, zapomnil si je dobro vsako besedo in obljubil s srčnim veseljem, da ji bo prošnjo precej drugi dan izpolnil. Zadovoljen koraka iz jame nazaj na goro, najde očeta pri sv. Miklavžu in mu pove, kje da je bil in kaj se je pripetilo.

Oče pravi: „Krst je bogoslužno delo in polovica grajskega imetka je lepa reč, ali močno se bojim, da se tebi ne bi zgodilo kaj žalega. Šel bom vprašat za svèt našega župnika. Župnik so moder mož, na njih se moreva v tej reči zanesti.“ Lovec prime sinka za roko in se napoti z njim proti domu.

Še tisti dan gre k župniku in ga prosi za svèt. Ko čuje župnik, da dobi odrešenik polovico grajskega imetka, se ga polasti lakomnost. Lovcu veli: „Krstil bom jaz, ki sem zato postavljen; v naši veri ni navada, da bi krščevali otroci.“ Lovec se veseli tem besedam, ker se boji za otroka. Župnik povabi veliko botrov in boter, samih graščakov in bogatinov, vzame s sabo cel sod blagoslovljene vode in koraka s svečano procesijo na Gorjance. Pred jamo vsi poklekнejo in opravijo molitev. Nebo pa se pooblači in strašna nevihta začne tuliti in metati strele in točo na romarje. Lakomnega župnika to znamenje ne oplaši. Srčno razgrne bršlin in stopi v jamo. Ni videl ogromne kače, ki je ležala na potu. Ko dene nogo na kačo, se ga oklene in ga piči. Grešnik je zarjul in umrl precej, brez kesanja; iz votline pa se je slišal jok in stok, da je množico spreletela groza. Pustivši mrtvega župnika v jami, se je razkropila na vse strani in od takrat se ni drznila živa

duša lotiti rešenja ukletih ajdov. Jame so se ljudje ogibali tako skrbno, da se je sčasoma pozabilo, kje se nahaja. Pohlepni zakladarji so jo dosti iskali, toda je niso našli. Ječanje so pač nekateri čuli; odkod pa se glasi, niso mogli zaslediti niti sami niti s čarovnimi šibami in bukvami.

Povodni mož.

Pobožen romar je prišel k sv. Miklavžu že v soboto popoldne, da ne zamudi rane maše v nedeljo zjutraj. Do večera je v cerkvi molil; ko se zmrači, si je poiskal zavetja, si zakuril ogenj, da se ogreje in vzel iz torbe večerjo, ki jo je prinesel s sabo: Par klobas, kos potice in čutaro vina. Komaj začne večerjati, se približa ognju star, čokljat mož in gleda romarja. Podobe in postave je bil take, da se je moral človek obenem začuditi in prestrašiti. Oblečen ni bil nič. Mesto oprave se je držala kože in visela od njega dolga trava, namešana z mahom in bičkom.

Romar se prekriža, pozdravi starca in ga povabi, da bi z njim večerjal. Starec se ne brani čisto nič; prisedši k romarju pojé klobaso in jo zamoči z debelim požirkom vina. Zadovoljno se pogladi zdaj po trebuhu, se nasmeje in veli: „Lepa ti hvala, prijazni mož! Verjemi, da tako dobro nisem večerjal že več kakor sto let.“

Romar se ojunači in ga vpraša: „Ne zamerite, prijatelj, da bi tako grozno rad izvedel, kdo ste, da imate na sebi mesto oprave in kocin travo in bičje in da, kakor pravite, že sto let niste tako dobro večerjali. Morda ste prišli iz kakega druzega sveta, kjer se ljudje ne oblačijo po naše in jim mine sto let kakor nam kvatri.“

Starec odgovori: „Ker si me tako lepo povabil in pogostil, bi bilo grdo zame, da bi ti ne hotel povedati resnice. Jaz sem povodni mož; živim navadno v svojem jezeru in ne potrebujem nič oprave. Grivina, ki visi z mene, je narasla sama od vlage in blata, v katerem prebivam. Hranim se z malimi ribami. Za velike ribe in druge povodne živali pa moram hrano iskati in znašati. Vsako noč oblazim Gorjance, da dobim kako crkovino ali kaj druzega tacega, kar moja čreda želi in zahteva. To je edino moje opravilo. Druzega ti nimam nič povedati.“

Romar se čudi zdaj še veliko bolj kakor prej. Starcu veli: „Kako jezero misliš? Tu na hribu poznam nekoliko zdravih, ali jako bornih studencev. Če ne dežuje tri dni, ne dobiš niti poštene mlake. Za jezero nisem nikdar čul, še manj pa ga sam videl. Vi me hočete ali trapati, kar ni lepo, ali pa govorite o jezeru, ki se nahaja morda na gorenjskih snežnikih ali Bog ve kje. Vašega govorjenja ne razumem.“

Starec pravi: „Vidim, da si neveren Tomaž. Ako nisi preveč zaspan, pojdi z mano, pa me boš kmalu razumel in se prepričal, da te niti ne trapam, niti ne pripovedujem o kakem daljnem jezeru. Moja hiša je prav v Gorjancih. Drugi povodni možje, vem, da prebivajo v dolinah in globočinah. Meni so dali službo precej na visokem. Beračil bogme zanjo nisem, ali ubraniti se je pa tudi nisem mogel. Ne bom rekel, da mi ni nekaj bolje nego v peklu, ali z zemljakom pa bi menjal z vsakim. Ribjih obedov in večnega kopanja sem se naveličal. Tudi se mi zdi jako sitno, da moram po dnevu spati, po noči pa iztikati po goščavah krmo. Dolgo to ne bo trajalo. Ljudje ri-

jejo zdaj po zemlji kakor krti. Ko bodo zvedeli, kake stene ima moja hiša, bodo planili nanje kakor besni in dobili potem pijače, da bodo siti na vekomaj. Treseš že spet z glavo, da ne veš, kaj mislim. Daj mi torej roko, pa idi z mano, da boš videl moj čudni dom in se ti bo rązjasnila mračnost mojih besedi."

Romar se dvigne, poda starcu roko in gre z njim. Starec ga je vodil dolgo po neznanih jarkih in gozdih. Čez dobro uro je obstal z njim pred ogromno skalo in rekel: „To so vrata moje podzemeljske palače." Skalo je odtisnil z enim prstom kakor platneno zagrinjalo. Pripelje ga po dolgem hodniku v majhno izbo, ki je imela samo tri stene, mesto četrte pa odprt mostovž. Starec stopi na mostovž in veli: „Poglej mojo čredo!"

Romar gre na mostovž in vidi ogromno jezero, v jezeru pa brez števila rib in drugih živali, ki so, ugledavši starca, prišumele od vseh strani k mostovžu. Romar se čudi, kako da more videti vse natanko brez luči, še bolj pa se čudi živalim. Iz vode so se pomaljala ženska trupla z ribjim repom, konji, voli in volkovi s plavutami, velikanske ribe z rogovi in mnoge druge take pošasti. Starec začne metati živalim podgane, polhe, vrane, zajce, lisice in drugo crkovino, in živali pobirajo krmo ena za drugo brez zavisti in boja. Site šinejo nazaj v jezero, da ni bilo nobene več videti.

Starec se nasmeje in pravi romarju: „Kaj ne, da sem si prasce dobro ukrotil in privadil? Od konca so me hoteli grizti in so se klali med sabo, da nisem imel nikoli miru. Trebalo je dolgo vihteti bič in palico, dokler jih nisem naučil pameti. Kakih stoinpetdeset let me bogajo. Življenje se mi je olajšalo. Te prikazni so

se mi prej strašno gnusile, zdaj mi delajo še kratek čas in veselje.“ Starec pritegne k mostovžu čoln in veli romarju: „Zdaj, prijatelj, te bom nekoliko popeljal, da pregledaš jezero in stene okoli jezera. Razun te izbice nima moja hiša ne stanic, ne pohištva, ne orodja.“

Romar stopi v čoln, starec pa skoči v jezero in vleče čoln za sabo. Ni se moglo reči, da plava, niti da vodo jezdari, hodil je po jezeru počasno in zlahkoma kakor človek po visoki travi ali debelem mahu. Starec vozi romarja dobre tri ure, preden prideta do konca; v širjavo je šlo jezero na mesta eno uro, sempatam niti pol ure. Starec vzame trak, dolg sto sežnjev, priveže nanj svinčeno kroglo in ga spusti v jezero. Trak zdrkne navzdol, ali krogla se ne dotakne nikakih tal, nobenega dna. Romar se preveri, kako neizmerna je globočina tega jezera. Starec mu razkaže najprej vodo, nazadnje ga porine k zidu in vozi ob zidu okoli in okoli jezera. Tolike lepote in dragocenosti ni videl romar vse žive dni, niti si je ni mogel misliti. Kamorkoli se ozre, se bliščí zlato, najčistejše zlato; zlato nad vodo, zlato pod vodo, dokler pogled dosega. V stenah ni ne enega kamenčka, ne ene trščice, ulite so vse od vrha do tal iz zlata, kakor da zajema jezero ogromna zlata kad.

Romar vpraša starca, koliko so ti sijajni zidovi debeli. Povodni mož veli: „Komaj tri palce, ravno toliko, da drže vodo. Postavljeni so ljudem, ki jih bodo našli, za izkušnjavo, ne za bogastvo. Dolenjci so se valjali že odnekdaj v grehih in hudobijah. Na Boga niso nikoli pomislili, njegove volje niso nikoli izpolnjevali, njegove besede nikoli radi poslušali. Bri-

gali so se samo za babe, vino in gostijo. Vprašali so le za eno reč, kako bi si mogli napasti grlo, želodec in živinsko pohotnost. Za kazen jim je Bog ustvaril to jezero, ali jim je prizanašal, ker je videl njih dobro srce. Kar so imeli, so prijazno delili z drugimi. Noben revež ni šel prazen od njihovega praga. Zlata in srebra niso spravljali na kupe, niti ga poželeli. Lakomnosti in sebičnosti niso poznali. Sloveli so med narodi za najboljše ljudi na svetu. Tako so živeli veliko sto let, dokler se jih ni spomnil peklenski sovražnik in posejal tudi med njimi črno seme skoposti in grabljivosti. Mene reveža je ujel prvega. Imel sem pri Krki lepo hišico in toliko posesti, da bi bil prav lahko prehranil sebe in svojo rodovino. Ali nisem se zadovoljil s tem; jel sem hrepeneti po denarju, po dobičku. Napravil sem si brod in prepeljaval ljudi za plačo. Krajcar je moral dati vsak, naj bo bogatin ali berač, graščak ali kmet. Ali niti to ni zadostovalo. V deželo so prihrumeli Turki. Kristjani se jim niso mogli braniti in so se jim umaknili za Krko. Turki niso znali plavati, mostov in brodov pa niso imeli in tedaj niso mogli preganjati kristjanov. To sem videl in izgubil pamet in poštenje. Vprašal sem Turke: Koliko dobim, če vas prepeljem? Obljubili so mi za vsakega človeka cekin. Nametali so mi za to hudičevo delo polno vrečo cekinov. Kristjani so me preklinjali, jaz pa sem se smejal in mislil, da sem srečen. Ali grešniku sreča kmalu preseda. Jela me je peči vest, da nisem mogel ne jesti ne spati. Da se znebim tega ognja, sem razdal vse turške cekine med uboge, hodil sem v cerkev, k spovedi, na božja pota. Vest se ni dala umiriti. Duhovni so mi odrekli odvezo in mi svetovali, naj popotujem

v Rim in prosim za odvezo in pokoro papeža. Papež mi je greh odpustil, za pokoro pa mi je naložil, da naj grem skozi vrata, pri katerih mi bo senca obstala in naj storim, kar se mi bo ukazalo. Ta pokora me je jako prestrašila, ker nisem razumel, kaj pomeni in nisem vedel, kako bi jo izvršil. Ves otožen sem se vrnil domu, hodil zopet v cerkev, k spovedi, na božja pota, vse zastonj; pokore nisem znal pogoditi niti sam, niti je niso umeli iztolmačiti moji svetovalci. Premišljevaje to nadlogo, sem enkrat korakal ponoči k sv. Jederti. Bilo je sredi poletja. Na nebu je svetila polna luna, da sem videl pot kakor podnevu. Pomisli pa si moj strah, ko pogrešim svojo senco! Gledam in se oziram, ali sence ni in ni. Kakih sto korakov od sebe zapazim na tleh človeka in grem tje. Kako neskončno pa se začudim, ko vidim, da ležeča reč ni človek, ampak prazna senca. Zdaj se domislim papeževe zapovedi, da naj grem skozi vrata, pri katerih bo obstala moja senca. Mesto vrat štrli pred mano visoka skala. Zopet nisem vedel, kaj mi je storiti. Grede semtertja sem čakal in čakal in nisem dolgo ničesar pričakal. Dokler sem bil pred skalo, se me je držala tudi senca in se z mano vred gibala. Če sem stopil le korak naprej, se je odtrgala od mene in ulegla pred skalo. To me je vznemirjalo in mi branilo, se udaljiti. Čez pol ure zaropota nekaj za skalo, kakor da se nekdo bliža. Zdaj se skala odpre, iz nje stopi čvrst možak, me veselo pozdravi, prime za roko in veli: Hvala Bogu, moj odrešenik je tukaj. Pelje me v votlino k jezeru in mi pove, kaj mi bo delati. Ko sem ga vprašal, kdo je, mi je rekel, da je bil mlinar pri Kolpi in se je hudo pregrešil, ker je pobiral merico

tudi od reveže v. Za kazen je postal povodni mož. To službo je pred njim opravljal primorski ribič, ki se je Bogu zameril s tem, da ni lovil in prodajal rib samo v petek in o postu, ampak tudi druge dni. Jaz sem dejal: To jezero, kakor vidim, so vice za tiste ljudi, ki so se pregrešili na vodi — in mlinar mi je to potrdil. Jaz sem razžalil Boga veliko hujše nego mlinar in ribič, zato se mi je odmerila tudi hujša kazen. Ostal bom povodni mož, dokler to jezero ne izteče. Moje odrešenje se približuje. Mojo skopost posnemajo zdaj moji rojaki sploh. Usmiljenje z reveži so izgubili. Nihče ne misli in ne govori kaj druzega, nego kako bi obogatel, kako si nakopičil denarja in stiskal svojega bližnjega. Iščejo si mastnih plačil in zaslužkov nele doma, ampak tudi po Hrvaškem, Nemškem, v daljni Ameriki, po vsem svetu. Železno rudo zasleduje že vsak otrok. Predolbli so vso novomeško okolico od izvira Krke do Save, od Gorjancev do Višnje gore. Ne bo dolgo, pa bodo izteknili tudi zlate zidove tega jezera. Vrelo bo skupaj, kar bo moglo z roko gibati; kopajoči zlato se bodo vdali vsem hudobijam in grdobijam. Brat bo ubijal brata, oče grešil s hčerjo, mesto Bogu se bodo klanjali zlatemu teletu. Tenke stene se bodo kmalu predrle, potem gorje Podgorju in dolenjski strani! V bukvah usode, ki ležijo v moji izbici, je zapisano, da bo udarilo jezero iz gore in zalilo vso okolico, vse paše, prelepe dolenjske ravnice in gorice. Takrat bodo dotekli dnevi moje podzemeljske službe, moje dolge in tožne sužnosti. Črede ne bo treba nikomur več krmiti. Našla si bo sama hrane, ki ji bo bolj dišala: Človeškega mesa, da ne bo mogla vsega požreti. Priplaval bom zopet na dan in rešen iz vode

se bom pripravljal v kaki samoti za smrt in za izveličanje svoje duše. Svojo povest sem končal. Zdaj pa te vabim na kosilo. Zamudil si se pri meni precej dolgo, vem, da potrebuješ okrepčanja. Ribe bodo kmalu spečene. Ker jih ne uživaš vsak dan, kakor jaz, se ti, menim, ne bodo studile.“

Povodni mož je pogostil romarja, kar je najbolje mogel in ga odpeljal potem nazaj na zemljo. Solnce je stalo že visoko na nebu, maša se je bila davnaj zvršila; v prazni cerkvi je romar odmolil nekoliko očenašev in se napotil proti domu. Pravil je povsod prečudno prigodbo te noči, ali nihče mu ni hotel verjeti. Ljudje so trdili, da se mu je o povodnem možu le sanjalo. Na poboljšanje in pokoro ni mislil in ne misli noben Podgorec, noben Dolenjec. Božja šiba se je že zavihtela, ali zaslepljeni grešniki je ne vidijo. Udarila jih bo nemilo, ko bodo nanjo najmanj pripravljeni. Takrat si bodo jeli trkati na prsi, ali bo prepozno.

5 Cerkev sv. Miklavža.

O Miklavževi cerkvi imam eno pripovedko v teh bukvah že zapisano. Zdaj priobčujem drugo, ki se v nekaterih rečeh od nje razlikuje.

Na Gorjancih so prebivali ljudje. Imeli so dosti vsega, kar si kmet želi: Njiv in travnikov, hoste in vrtov, žita in živine. Živeli so veliko let mirno in srečno. Na Gorjance se je priselil hud škrat s krdelom coprnic. Škrat in coprnice so nadlegovali ljudi, da niso mogli prebiti. Coprnice so delale točo in pobijale z njo njive. Škrat je stopil na skalo in vpil: „Sejte! Sejte! Sejte!“ Ljudje so ga poslušali in šli sejat. Na-

stopila je suša, da cele tri mesece ni padla ne kaplja dežja. Seme na njivah se je posušilo in ni moglo pognati in roditi.

Škrat je stopil na skalo in vpil: „Kosite! Kosite! Kosite!“ Ljudje so ga poslušali in šli kosit. Nastopila je moča, da se cele tri mesece ni izvedrilo. Seno na travnikih je pognilo in ni moglo služiti za krmo.

Ljudje so se razjezili in niso hoteli več poslušati škrata. Škrat pa je šel in odprl zatvornice velikega jezera. Voda je vrela in bruhala iz gore, da je hotela vse pogoltniti. Ljudje so prosili škrata za odpuščanje in mu obljubili pokorščino. Škrat je zopet zaprl zatvornico in je nagajal ljudem s sušo in močo, da so dejali: „Poiščimo si pomočnika, drugače bomo morali poginiti od lakote mi in živina.“

V Šentjerneju je živel pobožen župnik, svetnik. Ljudje so prišli k župniku in ga prosili za pomoč. Svetnik jim je dejal: „Pomirite se in zaupajte v Boga! Molil bom vsakemu svetniku na čast očenaš in češčeno Marijo. Kadar pridem do pravega, me bo uslišal in vam pomagal. Molil je na čast vsem svetnikom po vrsti. Ko je počastil sv. Miklavža, je sv. Miklavž stopil predenj in mu rekel: „Povej ljudem, da se jezim nanje. Spoštujejo spodobno vse druge svetnike, samo mene se ne spomni živa duša, kakor da me ne bi bilo v nebesih. Za pokoro sem jim poslal škrata in krdelo coprnic. Če hočejo, da jim odlegne, naj sezidajo meni na čast cerkev, kamor bodo kristjani hodili na božjo pot. Na cerkev naj obesijo junca, ki bo mukal z železnim jezikom. Kadar bo zamukal junec, bo škrat pobegnil s krdelom coprnic in izgubil oblast po vsem prostoru, koder se bo mukanje razlegalo. Gorjanci ne

bodo videli ne suše, ne toče, ne povodnji. Junec bo oznanjeval rodovitnost vsej okolici, srečo in božji blagoslov vsakemu, kdorkoli ga bo slišal, Kranjcu, Hrvatu in Štajercu.“

Sv. Miklavž je po teh besedah izginil in ni povedal župniku, kaj junec pomeni. Župnik je premišljeval noč in dan skrivnost, ali je ni mogel pogoditi. Rekel je ljudem: „Iščite si človeka, pametnejšega od mene, ki je prejel od Boga vseh pet velikih blagoslovov.“

Ljudje so šli iskat in so našli v skalovju puščavnika staroverca, ki je prejel od Boga vseh pet velikih blagoslovov. Puščavnik staroverec jim je razodel skrivnost in rekel: „Sv. Miklavž zahteva, da mu obesite nad cerkev zvon. Zvon je tisti junec, ki bo mukal z železnim jezikom.“

Ljudje so se obveselili in se vrnili na Gorjance. Sezidali so sv. Miklavžu na čast prelepo cerkev in nad njo so obesili blagoslovljen zvon. Zvon je zazvonil, škrat in krdelo coprnic sta zbežala in koder se je slišalo zvonenje, ni delala ljudem škode ne suša, ne moča, ne toča, ne povodenj. Romarji so dohajali na božjo pot iz bližnjih in daljnih krajev. Nikakršna uima ni zadela tistega, ki je čul doneti čudodelni zvon sv. Miklavža. Zvonu in cerkvi se je razširila slava po vsem svetu, sosebno pa sta prinesla blagostanje in srečo Gorjancem in Podgorju. Kmet je prideloval več kakor je potreboval in zaželel.

Hudi škrat, ki je moral pobegniti, je šel s krdelom coprnic stanovat v Rasno, kamor se ne čuje noben glas blagoslovljenega zvona. Stopil je na skalo in vpil: „Sejte, sejte, sejte!“ Otroci na Gorjancih so ga slišali

in mu kazali osle. Stopil je na skalo in vpil: „Kosite, kosite, kosite!“ Otroci na Gorjancih so ga slišali in mu kazali osle. Škrat se je razjezil in hotel planiti na Gorjance. Ko je prišel pod oblast Miklavževega zvona, ga je pahnilo nazaj, da se je kar vrtil in preobračal. Otroci na Gorjancih so videli ta sramotni vrtec, to smešno štučo-kračo in so mu kazali osle in se na vse grlo krohotali. Vsi odrasli pa so hvalili Boga in sv. Miklavža, da sta jih rešila peklenske sile in jim podarila tako mirno in prijetno življenje.

Ta sreča je trajala dolgo časa, več sto let. Jela se je kršiti, ko so zabredli Dolenjci v greh nečistosti. Bog jim je pošiljal razne in velike nadloge, ali še zmerom le poredkoma. Dokler je pel Miklavžev zvon, ni tolkla okolice skoraj nikoli toča; prošnje večine romarjev so se izpolnjevale. Stari ljudje se spominjajo še dobro tiste blage dobe.

V Šentjernej je prišel župnik Rak. Videl je nespodobnosti, ki se gode na božjih potih in jih je hotel odpraviti. Ali ljudje trdijo, da mu je bil to le izgovor. Lenuhu se ni ljubilo hoditi na Gorjance maševat. Da mu ne bi trpele noge, je zaprl cerkev sv. Miklavža in dal prenesti sloveči zvon v podgorsko podružnico Orehovico. S tem je romanje ponehalo, z romanjem pa trdijo ljudje, da tudi blagoslov božji. V Orehovici je zvon izgubil svojo moč; na Gorjance sta se zopet priselila škrat in krdelo coprnic; toča, moča, suša in nevihte so zopet dobile oblast; kmetje, stanujoči na Gorjancih, so pobegnili v Podgorje, ali uime bijejo od leta do leta hujše tudi Podgorce in Dolenjce; nekdanja rodovitnost in lahkoživnost je izginila. Župniku Raku pokazuje Bog svojo nevoljo še dandanašnji. On

je sicer že zdavnaj umrl, ali uboga duša mu ne more najti pokoja, niti se ne ve, kdo in kako bi jo mogel rešiti. O polnočni uri je že marsikateri popotnik videl njeno žalovanje in trpljenje. Včasi sedi na kamnu in bridko joka. Včasi beži plaho okoli razvalin, kakor da bi jo nekdo preganjal. Včasi bere pri porušenem altarju mašo. Nekaterekrati vali na goro kamenje in zida cerkev. Preden pa še zarudi zora, se zidovje zopet podere in duša zaječi, da je groza, se zgrudi na tla in pogrezne v zemljo. Ta prikazen oznanjuje, da ne sme upati miru, dokler se cerkev ne ponovi. Če se to zgodi, se bo ustanovilo tudi vreme, kakor si ga kmet želi in zgubljena plodnost se bo povrnila na podgorska in dolenjska polja in vinograde.

6 Ukleti grad.

Sinu je zbolela mati. Šel ji je iskat zdravilnih zeli na Gorjance. Ko izdere sladko koreninico, zagleda miško. Miško pozdravi: Dobro jutro! Ne bodi huda, da te nadlegujem. Zbolela mi je mati. Zdaj iščem zanjo zdravil, da izpolnim svojo dolžnost.“

Miška odgovori prijazno: „Ti si dober sin in dobro si pogodil. Preden preteče 24 ur, ti bo od te koreninice mati zdrava, kakor da ne bi bila nikdar bolna.“

Fant se začudi in vpraša miško: „Kdo si, da govoriš s človeškim glasom?“

Miška pravi: „Jaz služim svoji gospej. Bog jo je kaznil, jaz pa se ji nisem mogla izneveriti. Pod zemljo ne bi prebila v človeški podobi, zato me je Bog prestvaril v miško.“

Fant veli: „Ne razumem.“

Miška zavrne: „Poslušaj, kaj in kako je bilo, pa me boš razumel in mojo gospo omiloval. Sirota sem izgubila mater že v otroških letih. Vzela me je k sebi dobra gospa. Ni me imela za deklo, ampak za sestro in prijateljico. Moja gospa je govorila vse po pameti, delala vse po pravici, ali sovražila je berače in jih tirala iz hiše s hudimi besedami in psovkami. V hišo pride lep berač, sam Jezus Kristus. Jezus prosi gospo za dar božji. Gospa se zadere: Kaj meniš, da te ne poznam? Kaj izkušaš nas uboge ljudi? Imaš ves svet, pa te ni sram, da prosiš za kos kruha! Taki berači ne dobodo od mene nič, dokler se ne bodo gorjanski pastirji učili svetega pisma. To se je zgodilo že pred veliko sto leti, ko ni znal še noben človek brati razun škofov in se ni učil svetega pisma še noben duhoven razun papeža. Zdaj vidiš, kaj je gospa mislila. Hotela je reči, da gospodu Jezusu ne bo dala nikoli nič. Gospod Jezus je preklel mojo gospo in rekel: Prekleta bodi ti in tvoj grad, dokler se ne bodo gorjanski pastirji učili svetega pisma in te rešili. Ob teh besedah se je zemlja zatresla in požrla grad in gospo. Jaz sem gledala od daleč in gospa se mi je smilila. Tekla sem za gospodom Jezusom in prosila, da smem ostati pri dobri gospej. Ona me je ljubila v moji nesreči, ne bi bilo lepo, da jo zapuščam zdaj, ko je padla nadloga nanjo. Gospod Jezus me je pohvalil in dovolil, da prebivam pri gospej in da ne zadahnem, me je prestvaril v miško. In tako sva ukleti skupaj, jaz in moja gospa. Jaz štrkam prosto semtertja in ne trpim nič hudega. Uboga gospa pa dremlje na postelji, po glavi ji roje strašne sanje, da se neprenehoma poti in ječi, ali se

vendar ne more zbuditi, dokler ne pridejo rešniki, gorjanski pastirji, ki se bodo učili svetega pisma. Grozno se bojim, da nama bo treba še dolgo čakati. Pred dvesto leti sem govorila z možem in ga vprašala, kdo se uči sveto pismo? Mož mi je rekel, da nihče drugi kakor škofje in najsvetejši duhovni. Po tem sodim, da pastirji še ne pridejo kmalu na vrsto.“

Fant je začel od veselja vriskati in skakati in je rekel miški: „Potolaži se! Sveto pismo prebiramo tudi že pastirji. Kolikokrat sem ga bral na paši ali pa doma pri postelji bolne matere! Povej mi torej, kaj mi je storiti, da odrešim tebe in tvojo dobro gospo?“

Miška se jako začudi in veli: „Kako neskončno me veseli tvoje oznanilo, ne morem povedati. Ako se ti rešitev posreči, vedi, da ne boš pomogel samo nama dvema, ampak tudi sebi. Moja gospa je samica in te bo vzela za moža. Z njo boš dobil graščino in vse neizmerne zaklade, ki se v njej nahajajo. Kaj ti je storiti, da odvrneš kletev, ne vem sama natanko. Pojdi z mano, v gradu na mizi leže bukve, v katerih boš našel to skrivnost zapisano.“

Miška mahne z repom po ključku, ki je tičal v skali in skala se odpre na stežaj, kakor velika cerkvena vrata. Fant sledi miški, ki ga pripelje v tako krasne izbe in sijajne dvorane, da se lepše ne morejo nahajati niti v nebesih. Od zlata in srebra se je vse leskетalo, da mu je kar vid jemalo. Nikjer ni nič zapazil lesenega, nič železnega, vse pohištvo in orodje je bilo skovano iz najžlahtnejše rude in izdelano po pravilih najvišje umetnosti. Fant je zijal in strmel, od prevelikega osupnenja ni mogel ne govoriti ne misliti, niti

skoraj ne dihati. Ko pa ga dovede miška v spalnico in mu pokaže spečo gospo, se mu vname v srcu goreča ljubezen do uboge mučenice, ki bi bila očarala s svojo čudovito krasoto mrtvi kamen, nikar ognjenega mladeniča, ki je dopolnil komaj devetnajsto leto.

Da 'ga presilno zamikanje ne ubije, mu je rekla miška, naj koraka za njo v bližnjo stanico in pogleda v bukve. Fant prime bukve s trepetajočimi rokami in začne brati. Komaj prebere tri vrstice, se zruši na tla in se zajoka tako bridko, da si jame tudi miška brisati solze in ga vpraša, kake strašne novice je zvedel, da so ga tako nemilo presunile. Fant se je dolgo ihtil in premetaval ves obupan po tleh. Še le čez dobro uro je dobil svoj glas in je povedal miški, da ne more odrešiti gradu kletve, kajti bukve zahtevajo, da mora biti odrešenik nedolžen, on pa se je težko pregrešil s pastiricami, ko mu je teklo komaj dvanajsto leto. Miški je bilo neizrečeno žal, da fant ne more oteti dobre gospe in osrečiti njo in sebe, vendar se je tolažila s tem, da utegne priti v kratkem pastir, ki se uči tudi sveto pismo in si duše še ni oskrunil z nečistostjo.

Fantu je rekla: „Rada bi te dobro obdarila, ali zlata in srebra ne smem jemati, ker ni moje. Poglejva smeti, katere je vrgla še moja gospa na dvorišče! Kar se nahaja v njih, se sme pobrati in odnesti brez greha. To pravico sem imela pri gospej zmerom.“

Miška in fant sta prebrskala smeti in našla v njih biserja in dragih kamenčkov za več tisoč goldinarjev vrednosti. Fant se je prelepo poslovil z miško in šel domu. S sladko koreninico, katero je odtrgal pred ukletim gradom, je ozdravil bolno mater, biserje in drage ka-

menčke pa prodal in si kupil prijazno pristavo. Oženiti se ni hotel nikdar, ker ni mogel pozabiti svoje uklete, s smrtnim grehom za vekomaj zapravljene ljubice.

Škrat.

Na Gorjancih prebiva škrat. Postave je majhne kakor dvanajstleten deček. Oblečen je v zeleno suknjico, na glavi pa ima rdečo kapico. V rokah drži veliko mošnjo cekinov, katero ponuja tistemu, ki bi pokleknil predenj. Najrajši sedi na Krvavem kamnu žvižgajoč na prste.

Na Gorjance je prišel drvar. Škrat mu veli: „Poklekni predme in dal ti bom to mošnjo cekinov.“ — Drvar pravi: „Nečem. Jaz pokleknem samo pred Bogom, sicer pred nikomer in ne bom niti pred tabo.“

Škrat se nasmeje in reče zabavljivo: „Bedak, ne misli, da te hočem izneveriti Bogu! Jaz želim samo tvoje sreče. Če se ti ne ljubi poklekniti predme, pa se pojdi z mano metat. Če me vržeš, vzemi, kar dobiš in nesi s sabo.“

Drvar je bil korenjak, ki se ni bal ne biriča ne hudiča. Planil je v škrata in se jel z njim metati. Podrl je dozdaj še vsakega, dejal je sam v sebi: S škratom bo otroška igra. Mož se je motil. Škrat je bil močan za devet junakov. Bojevala sta se dolgo in hudo. Drvar je začel tiščati že krvave pene. Škrat mu je bil raztrgal janko in srajco. Drvar je nosil za vratom podobo Matere božje. Škrat zagleda podobo in omedli. Drvar ga vrže na tla in ga tlači. Škrat pa se skrije v suknjico, da ne vidi podobe matere božje. Drvar ga gnjete in gnjete, hotel ga je ugonobiti. Ko pa pogleda, če je

škrat še kaj živ, vidi, da tlači prazno suknjico. Škrat se je izmuznil, da ni vedel, ne kdaj ne kako.

Drvar pravi: „Pojdi, kamor hočeš, da si mi pustil le suknjico in mošnjo.“ Veselo se oddahne od boja, natakne na palico suknjico in mošnjo in koraka ponosno proti domu.

Sreča ga prijatelj in vpraša: „Cemu pa ti bodo ta konjska jajca in ta kačji lev, da jih neseš s sabo?“ Drvar misli, da se prijatelj šali in gre naprej. Srečujejo ga mnogi drugi znanci in vsi se mu smejejo in ga poprašujejo, čemu mu bodo ta konjska jajca in ta kačji lev. Drvar se čudi in pogleda. Zdaj se je preveril sam, da nosi res mesto suknjice kačji lev in mesto polne mošnje cekinov konjska jajca. —

Čujmo, kaj je doživel na Gorjancih neki lovec. Ko mu je škrat ponudil mošnjo cekinov, če poklekne predenj, se je malopridnež polakomil denarja in padel na kolena. Škrat se zakrohoče in mu da mošnjo. Lovec vrže puško v grmovje in pravi: „Zdaj bom živel lahko kakor grof, ne bom si več iskal divjačine po Gorjancih.“

Ko pride do krčme, si da prinesti najboljšega vina celo lodrico in speči kokoši celo kurnico in povabi na južino vsakega popotnika, ki ga vidi na cesti. Jedlo in pilo se je toliko, da je bilo računa sto goldinarjev. Lovec se smeje in veli krčmarju: „Ti si bedak, da ne računaš več.“ Vrgel je na mizo pest cekinov, krčmar pa je zarežal: „Prekleti slepar! Kaj se norčuješ? Pri meni se z bukovim listjem ne plačuje.“

Lovec trdi, da ponuja dobre, rumene cekine, krčmar pa se srdi čimdalje huje in veli, da mu daje suho bukovo listje. Krčmar se naveliča prepira, zažene

lovca iz hiše in pravi: „Saj vem, kdo si in kako se bom plačal. Prodal ti bom kajžo in dobil sto goldinarjev, ki mi gredo.“

Lovec gre naprej in veli: „Krčmar je obnorel. Moje cekine ima za bukovo listje. Bog se ga usmili in mu povrni pamet!“ Pride v drugo krčmo, izvleče mošnjo in reče krčmarju: „Danes se bom dobro gostil. Ali preden mi prineseš vina in pečenke, povej, če poznaš te rumenjake.“ Krčmar se zasmeje in pravi: „S takim denarjem pri nas nastiljamo kravam, tvojim rumenjakom pravimo bukovo listje.“

Lovec zmaje z glavo, gre naprej in si misli, da so morali ljudje obnoreti, da ne razločijo cekinov od listja. Pride domu in pove ženi, kaj se je prigodilo in ji pokaže mošnjo cekinov. Žena se zajoka in veli: „Tebi se je zmešala pamet. Škrat te je preslepil in ti dal mesto cekinov bukovo listje. Pogubil si svojo ubogo dušo za pergišče nastila.“ Lovec se je jel srditi in ženo pretepati. Ker mu listja nihče ni hotel vzeti za denar, ga je vrgel v vodo in se obesil.

Velikani.

Podgorec je šel lovit polhe. Na vrhu Gorjancev je prenočil. Po večerji se je ulegel v travo in zaspal. Kmalu pa ga prebude debeli glasovi neznanih mož. Glasovi so bobneli, kakor če trka kdo na prazen sod. Mož je bilo četvero. Bili so veliki kakor najvišje smreke. Ker je svetil mesec, se je lahko videlo, kakšni so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in pravijo: „Kamenčkajmo se, da si prikratimo čas z igro.“ Pobrali so mlinske kamne in se ž njimi kamenčkali. Ko se na-

veličajo igranja, pravijo: „Napolnimo si pipe in kadimo.“ Iz žepov si privlečejo pipe velike za zelno kad in si jih napolnijo s tobakom. Zdaj se domislijo, da nimajo ognja. Eden pravi: „Sklatimo si ga z neba.“ Velikani skočijo na noge in začno metati mlinske kamne proti nebu. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami prižgo tobak in zapuhajo z dimom Gorjance, kakor da bi bil padel nanje črn oblak.

Ko pokade, pravi eden: „Čas je večerjati.“ Velikani se dvignejo in odidejo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod je držal najmanj deset veder. Iz prepada si pripeljejo tudi svojo hrano: čredo volkov. Volkov je bilo dvajset, za vsakega pet. Narede si velik ogenj, denejo volkove na raženj in jih peko. Jeli so tudi tuliti pesem, kakor da se razlega grom in poskakovati okoli ognja, da se je zemlja tresla.

Podgorec je te strahote gledal in poslušal in je priporočal dušo Bogu, v neznanskem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in nateknile morda tudi njega na raženj. Stisnil se je v klopčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega je stala neža vina, ki ga je bil prinesel s sabo. Podgorec se domisli, da vino daje „korajžo“ in začne srkati. Ker je srčnosti jako potreboval, je pil dolgo in veliko. Naglo se je prepričal, da je v takih zadregah vino res najboljša pomoč. Bokal ga je bil podelal že za večerjo. Toliko pa ne ohrabri še nobenega Podgorca. Zdaj je vrgel v globočino svojega želodca dva bokala naenkrat. To pa je že nekaj izdalo in pomoglo. Velikani se mu niso zdeli več tako grozoviti. Jel se jim je za grmom groziti in jim kazati osle. Ko pa so spekli volkove in sedeli pri

večerji, je zagodrnjal skoraj naglas: „Se pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, sicer bi me bili že zapazili in povabili na volčjo pečenko.“

Velikani so raztrgali in pohrustali volkove kakor človek mlade vrabce in jih jeli zamakati z ogromnim curkom vina. Ali vino je moralo biti slabe vrste, kajti držali so se strašno kislo in čemerno. Velikan veli: „Bratje, treba bo spet udariti kam v hram in si natočiti posode do vrha. Naše čobodre sem sit. Sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel požirek starega podgorca.“

Podgorec to čuje, skoči kvišku, ponudi velikanu nežo in veli: „Nu ga piti! En bokal ga je še notri. Bog ti ga blagoslovi!“ Komaj pa spomni Boga, ugasne tisti hip ogenj, pri katerem so sedeli velikani in okolico pokrije najgostejši dim, da se dolgo ni dalo nič razločiti. Ko se dim razide, ni videti nikjer ne mlinskih kamnov, ne oglja, ne kosti, ne ražnjev, pa niti ne velikanov. Noč in gora jih je bila pripeljala, noč in gora jih je vzela.

9 Volkova ljubica.

Pastirica Lenčika je pasla na Gorjancih ovce in prasce. Drugim pastirjem so delale nadlego in škodo divje zveri, njene črede pa se ni nobena polotila. V Lenčiko se je zaljubil volk, in ji ni raztrgal ne ovce, ne prasca, niti jih ni dal trgati tovarišem. Ona mu dolgo časa ni verjela in se ga je bala. Ker pa ji je ostal vedno zvest pomočnik, je izgubila strah in se ga je privadila, tem laglje, ker se ji ni približal nikoli, ampak jo je gledal in se ji dobrikal le oddaleč. Sčasoma se je z njim sprijaznila, da je smel ležati poleg

nje in se z njo pogovarjati. Če je začutil kako nevarnost za čredo, jo je planil branit in kadar se je vrnil, ga je Lenčika pohvalila in gladila. To ga je neizrečeno veselilo. Bogal jo je rajši in izpolnjeval nje ukaze bolj zvesto nego najkrotkejši in najbolj izurjeni pes. Hrane pa si je sam iskal in ni prizadel svoji gospodinji ne sitnosti, ne stroškov.

Za takega čuvaja so Lenčiki zavidali vsi pastirji. Ko pa je Lenčika odrasla, je pustila pašo in se pripravljala za možitev. Snubilo jo je že veliko fantov, snubit jo je prišel tudi volk. Lenčika se mu je nasmejala in rekla: „Jaz se nočem zameriti gorjanskim volkuljam. Pojdi z Bogom!“

Volk odide in drugi dan jo pride zopet snubit. Lenčika mu veli modro: „Ljubi volk, saj veš, da se midva ne moreva in ne smeva jemati. Izberi si gorjansko volkuljo in pojdi z Bogom!“

Volk odide in tretji dan jo pride zopet snubit. Lenčika se ga prestraši in mu veli: „Ne hodi več k meni! Brat je rekel, da te bo ustrelil. Pojdi z Bogom!“

Volk odide, ali še tisto noč pride po Lenčiko, jo zgrabi in odnese v svoj brlog. Bila je njegova žena tri leta in tri mesece. Manjkalo ji ni nič. Jedla je vsak dan bravino in praščevino, ob nedeljah teletino in ob velikih praznikih tudi srnino. Zajcev in druge divjačine ji je nanosil mož, da je ni mogla pojesti. Ali tožilo se ji je močno po domu in po človeškem društvu. Iz brloga ni smela iti nikamor. Jokala je noč in dan in prosila Boga za odrešenje. Volku je rodila sina lepega obraza in človeške podobe, ali truplo mu je bilo obraščeno z volčjo dlako, da jo je groza obšla, kadar ga je pogledala. Dala mu je ime Volkoldak.

Volkodlaka ni trebalo dolgo zibati in pestovati. Rastel je hitro kakor volk, ali pamet mu je dohajala počasno kakor ljudem. Komaj je dopolnil dve leti, je jel hoditi na lov, trgati ovce in prasce in žreti surovo meso in piti gorko kri zadavljenih živali. Srce mu ni poznalo ne gnusa, ne usmiljenja; izvrglo se je v zversko, ne v človečje. Lenčika ga je gojila in učila, ali ni maral za njene besede in nauke. Kadar se je nanj razjezila, ji je pokazal zobe, kakor da jo hoče raztrgati. To jo je še bolj žalostilo in peklo. Ona se je zamislila in se domislila. Nehala je togovati in jokati, začela je plesati in se smejati. Volku je rekla: „Zdaj vidim, kako dobro si mi storil, da si me unesel. Toliko pečenke ne bi bila imela pri nobenem možu, kolikor je imam pri tebi, z nobenim ne bi bila porodila tako čvrstega dečka, kakor sem ga rodila s tabo. Druge matere trpe z otroci po deset let, nekatere po dvajset in nekatere tudi celo življenje. Moj Volkodlak pa mi ne dela ne skrbi, ne truda. Hrano si dobiva sam; oblačilo je prejel gorko od Boga; speče me nikoli ne budi z jokom in vpitjem. Bila sem menda oslepela, da več kakor tri leta nisem videla in spoznala sreče, s katero si me obdaril.“

Volku so te besede jako ugajale. Rekel je Lenčiki: „Ne zameri, da sem ti branil zapustiti ta brlog. Ker te imam tako neskončno rad, sem se zate bal, da mi ne bi pobegnila. Zdaj vidim, da si se me privadila, pa ti ne porečem nikoli žal-besede, če se boš hotela kaj sprehoditi. Ječa se ti odpira, pojdi kamor ti drago, samo ne pozabi, da si moja žena in da je tvoj dom moj prijazni in topli brlog, kjer ti bom stregel odslej še z veliko večjo voljo in radostjo svojega srca.“

Lenčika je volka prekanila. Še tisti dan se je šla sprehajat in je pritekla domu in rekla bratu: Vzemi puško in pojdi z mano! Brat je vzel puško in jo spremil. Lenčika mu pokaže brlog in veli: „Poznam volkovo navado in vem, da se je ulegel spat. Ustrelil ga boš brez nevarnosti, ali te prosim, da ne streljaj Volkodlaka, mojega sina. Naj živi, dokler bo božja volja. Nečem, da bi mi svet očital njegovo smrt in da bi si morda še svojo dušo pogubila.“

Brat je stopil v brlog in ustrelil volka. Volkodlak je ostal živ in pobegnil. Iz goščave pa je dobro videl, kako sladko se smeje mati in je lahko pogodil, kdo je najel očetovega morilca. Dvignil je proti materi pest in prisegel maščevanje. Lenčika se ni brigala za Volkodlakovo jezo. Vesela je šla z bratom domu in se jela pripravljati na možitev. Snubilo jo je veliko fantov, prišel jo je snubit tudi Hrvat Petrović. Lenčika je rekla domačim fantom: „Če vzamem vas katerega, bo prišel Volkodlak in me nadlegoval. Vzela bom Petrovića, ki prebiva odtod tri dni hoda. Pri njem bom živela brez strahu. Pa četudi kdo pride in me zaskoči, me bo obranil junak Petrović s svojo blagoslovljeno puško.“

Lenčika se je poročila s Petrovićem in odpeljala v Hrvatijo. Volkodlak je divjal po Gorjancih in Podgorju in iskal mater. Poprej je trgal ovce in prasce samo za potrebo, zdaj je napadal živino in ljudi tudi sit, iz srditosti. Izmenil se je v strašnega razbojnika. Lovci so nanj skrbno prežali, ali brez uspeha, ker se ga ni prijela nobena krogla. Dokler ga je vodil le volčji bes, ni bil še toliko nevaren. Ko pa je prišel bolj v leta in se je začela razvijati njegova človeška pamet, je postopal nele okrutno, ampak tudi šegavo

in premišljeno. Oblačil se je v podgorsko opravo in premotil s tem vsakega preganjalca. Lovci ga niso več poznali. Kadar so zasledili Volkodlaka in menili, da se ga bodo zdaj zdaj polastili, se jim je pridružil lepo opravljen in šel z njimi, kakor da ga lovi z njimi vred. Podnevu je pobijal vse, na karkoli se je nameril, ponoči je hodil po vaseh in poslušal pod okni, kaj se snuje in kuje zoper njega. Na tak način je utekel lahko vsaki zanki in zasedi. Hiše svojih sovražnikov je neprenehoma zažigal. Brez požara ni minula skoraj nobena noč. Podgorje je vznemirjalo že dosti razbojnikov, ali premeteni in srčni prebivalci so jih vselej kmalu ustrahovali. Volkodlaku pa se ni moglo priti do živega, ker mu je zversko moč in zvijačnost podpirala in pomnoževala človeška bistroumnost in iznajdljivost, posebno pa čarovna lastnost, da ga ni predrla krogla.

Te nadloge in nadlege so trajale veliko let. Volkodlaka ni bilo moč ugonobiti ne s silo, ne s prevaro, ne z molitvijo, dokler ga ni odnesla z Gorjancev strastna jeza na mater. Pod oknom neke hiše je slišal besedo: „Ko bi Volkodlak vedel, da mu je mati omožena na Hrvaškem pri Petroviću, gotovo bi udaril za njo, dasi je do nje tri dni hoda odtod.“

Volkodlak se je odpravil še tisto uro iz okolice in se napotil v Hrvatijo. Sum ni letel nanj nikakršen, ker se je oblekel po hrvaško. Petrovićeve hiše mu ni trebalo dosti iskati, znal mu je povedati zanjo vsak kmetič, kajti slovela je daleč okolo za najpoštenejšo in bogatejšo. V veži so se igrali trije otročiči, njegovi bratje. Volkodlak je skočil nanje in jih podavil. Njihov krič je slišala mati in pritekla gledat. Prvi hip je spo-

znala sina Volkodlaka in poklicala na pomoč moža Petrovića. Petrović je napolnil blagoslovljeno puško in ustrelil Volkodlaka v srce. Volkodlak je poginil, ali še na smrti je preklel nesrečno mater, da mu je ubila očeta.

Rajska ptica.

Bil je imeniten grof. Šel je v Gorjance na lov. Spremila ga je velika družba. Ugledavši medveda je skočil za njim. Medved je zašel v goščavo, grof za njim. Medveda je zmanjkalo, grof se je nahajal v neznanem kraju. Mesto puste goščave ga je okrožaval najlepši gaj. Z dreves so visela zlata jabolka; iz debel se je cedil iz nekaterih med, iz drugih blagodišeče kadilo; preljubo je dišalo v tem gaju vse: trava, cvetlice in celo listje. Gaj so pretekali na vse strani srebrni studenci po zlatopeski glini. Po vejah je skakala semtertje in prepevala s prečudnim glasom ptica, kakršne grof še nikoli ni videl, rajska ptica zlatokljunka. Ves zamaknjen jo je grof poslušal. Ker se je ni mogel naslišati, je obstal in sedel na klop, ki je bila mehka kakor blazina in se je gugala kakor zibka.

Tako je sedel in poslušal četrt, tudi dve četrt ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je moral dvigniti, da ga ne čaka predolgo lovska tovarišija. Iz gaja je prišel nazaj v goščavo, iz goščave na plan. Klical je družbo, oziral se na vse strani, ali družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal in šel domu. Pota skoraj ni več poznal. Koder je rastla poprej hosta, so gorniki kopali vinograde; koder so pastirji pasli črede, so pridni kmetiči delali brazde.

Grof si je mel oči in ni vedel, kaj bi si mislil in kaj začel. Vprašal je gornike, če so videli njegovo družbo. Gorniki so se začudili in rekli: „Kakšno družbo? Kdo si ti? Mi te ne poznamo.“ — Vprašal je pridne kmetiče, kdaj so prišli mimo njih grajski lovci? Kmetiči so se začudili in rekli: „Kakšni grajski lovci? Naš graščak ne lovi zveri, lovi nas uboge kmete. Dokler je živel rajni grof, nismo znali, kaj je hudo. O slabih letinah nam je dajal živež zastonj. Nikoli nas ni silil na tlako, desetino smo mu nosili v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ni jemal ne klasa in tudi ne, če so mu ga sami ponujali. V krčmah smo pili in se gostili z njim in na njegov račun. Z našimi otroci se je igral in bi bil podaril zanje svojo krščeno dušo. Blagi mož je šel v Gorjance na lov. Raztrgal ga je medved. Bog mu daj nebesa, saj si jih je tudi zaslužil. Praznega gradu se je polastil baron Hudič. S kmeti je jel postopati grje nego s črno živino. Vole je prodal, mesto njih smo orali polje mi, naše žene in otroci. Za oratarji so hodili rabeljni in jih priganjali na delo z bičem. Bič ni bil spleten iz govejih jermenov, ampak iz kože, katero je rezal baron Hudič iz naših hrbtov. Desetino je zahteval od vsega, kar raste in se pita, od revežev kakor od bogatinov, ob dobrih letinah kakor ob slabih. Ljudje so godrnjali. Baron Hudič pa je rekel: Dobro, če nečete dajati desetine vi meni, jo bom dajal jaz vam. Jemal nam je ves pridelek, kmetu je puščal borno desetino. Mi smo pogibali od lakote in se puntali. Baron Hudič je najel trumo žolnirjev in hodil na lov zoper kmete. Zajcev in volkov se ni dotaknil, streljal in ubijal je svoje kmete. Kadar so mu prišli na gostijo prijatelji, je igral z njimi s

kmetiškimi glavami za kmetiške hčeri in kmetiške posesti. Ta sila in hudobija traja že veliko, veliko let. Ravno danes je trideset let, odkar nam je vzel Bog blagega grofa in z njim mir in srečo našega življenja.“

Grof je poslušal kmete in se prepričal, da ga je motilo milo prepevanje rajske ptice zlatokljunke celih trideset let. Ko se je kmetom razodel, so ga spoznali starci in popadali predenj na kolena, da se zahvalijo Bogu za to dobroto. Grof jim je rekel: „Vstanite in pojdite po orožje. V moj grad pelje votlina, katero sem izdolbel z lastnimi rokami in nisem povedal nikomur zanjo. Jaz pojdem pred vami; preden preteče 24 ur, moramo grad zalezti in tolovaje zasačiti!“

Baron Hudič je napravil veliko gostijo svojim prijateljem in rabeljnom. Po gostiji je igral z njimi s kmetiškimi glavami za kmetiške hčeri in posesti. Iz gradu je prišlo na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in izbljuvala drhal oboroženih mož in rajnega grofa. Baron Hudič se je smejal in igral dalje. Grofovi kmetje so brez boja ujeli njega in tovaršijo. Grof jih je vpregel v pluge in brane in oral z njimi celo leto do zime. Na delo jih je priganjal z biči, ki niso bili spleteni iz jermenov govejskih, ampak iz kože, katero je izrezal iz njihovih hrbtov. Ko je nastopila zima, je povabil vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še niso nikoli doživeli, niti zanjo čuli. Po veselici se je napotil z njimi na igrališče in igrali so skupaj ves dan in vso noč z glavami barona Hudiča in njegovih prijateljev in rabeljnov, bogme ne za svoje, ampak za hčeri in posesti barona Hudiča in njegovih prijateljev in rabeljnov.

11 Ptica Zlatoper.

Na Gorjancih je rasla mogočna bukev, kateri je strela odbila vrhovje. Mesto vrhovja je narasla iz debla tenka, previsoka breza. Vrha ji ni videl nihče, ker so ga pokrivali oblaki. Na brezi je gnezdila in prepevala ptica Zlatoper. Zlatoper se je zvala, ker je nosila v glavi zlato pero, predragoceno pero. Kdor bi bil pisal s tem peresom, bi mu se bile uslišale tri prošnje, naj jih pošlje tudi cesarju ali papežu. Veliko ljudi je poskusilo zlezti na brezo in izpukati ptici pero, ali nobeden ni mogel priplezati do ptice. Vsi so popadali z breze in se pobili.

To je čul Podgorec Mikec in dejal: Bedakom se godi prav, srečo poskusi naj tisti, ki zna plezati kakor jaz. Ptica bo moja, preden preteče 24 ur. Če mi se spodrkne, nimam strahu. Pokosil bom senožet, nametal okoli bukve sena, če padem z breze, padel bom na mehko, ubil se ne bom. Mikec gre na Gorjance, pokosi senožet, nameče okoli bukve sena in šine na bukev, z bukve na brezo. Sedemkrat je plezal kvišku, sedemkrat se mu je spodrknilo, da je padel v seno. Mikec misli, kaj bi storil in se domisli, da je treba vsako delo pričeti z Bogom. Poklekniv̀si se priporoči sv. Miklavžu, sv. Jederti in sv. Eliji. Brez truda pripleza do breze in po brezi do oblakov in do gnezda ptice Zlatoperja.

Ptica ga je počakala in si dala izpukati zlato pero, kajti vedela je, da Mikec ptice ljubi in se ji ni bati nič žalega. Mikec vzame pero in gre domu. Precej se usede in napiše z zlatim peresom prvo prošnjo do

cesarja, naj mu da v zakon svojo hčer. Cesar se za čudi, pokliče hčer in veli, da mora biti Mikčeva.

Cesaričina se hudo razjezi in pravi: „Mikec se bo kesal.“

Pokorna očetovi volji pride v Podgorje in vzame Mikca. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škrat, obenem pa revna kakor beračica in vendar poželjiva vseh dobrot in užitkov, kakor da ne more nikoli nič zmanjkati. Mikec je dobil po očetu dve kmetiji. Eno je zaženil cesaričini, ali jo je kmalu pognala in jela delati dolg tudi na njegovo.

Mikec se usede, prime zlato pero in napiše cesarju drugo prošnjo: Naj da hčeri tudi cesarsko doto, da bo mogla živeti po cesarsko ob svojem. Cesar je uslišal prošnjo in poslal hčeri silno bogato balo, več voz zlata in srebra in najlepše obleke toliko, da se je lahko vsak dan preoblekla v drugo. Cesaričina je plačala dolgove, ali Mikcu ni dala ne krajcarja. Zasmehovala ga je kar očitno. Ona se je vozila v kočiji, on pa je moral capljati za njo peš. Včasi je moral teči pred kočijo, ona pa je vpila: „Možje in fantje! odkrivajte se! Ali ne vidite, da gre pred mano moj mož, imenitni Mikec, ki se je oženil s cesarjevo hčerjo?“

Ta sramota je Mikca grozno pekla. Zopet se je usedel, prijel zlato pero in napisal cesarju tretjo prošnjo: „Naj si vzame svojo hčer nazaj. On ne želi nikoli več videti ne nje ne njene bale.“ Cesar se je zasmejal in uslišal Mikcu tudi tretjo prošnjo. Mikec je hudo žaloval po zaženjeni kmetiji, še bolj pa se je veselil, da se je znebil grde in srborite cesaričine. Našel si je med domačimi dekleti drugo ženo, s katero je živel mirno in srečno. Ker so mu sosedje neprenehoma za-

bavljali radi cesaričine, je zapustil Podgorje in se preselil med Bele Kranjce, ki ga niso poznali.

Zlato pero je skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu šele takrat, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel je: „Sin, tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je pero prineslo nesrečo in sramoto; bodi pametnejši od mene, da se ti ne prigodi isto. Ne prosi nikogar za ženo, blago in druge posvetnosti! Če hočeš poslušati moj svet, napiši prošnjo do papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog razsvetli v vseh rečeh, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim si boš mogel pridobiti časno blagostanje in večno izveličanje.

Sin je res ubogal starega očeta in je napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je uslišal prošnjo in bral zanj mašo, Bog pa ga je obdaril s toliko pametjo in modrostjo, da si je prigospodaril veliko premoženje, po smrti pa bil vzet med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje nenavadne poštenosti in bistroumnosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj na Belokranjskem in se rabi neki še zmerom jako marljivo in uspešno. Marsikatera starka je že zatrdila, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost in spretnost po blagodatni moči Zlatoperjevega peresa.

12

Vila.

Na Gorjancih so prebivale stare čase Vile. Vile so bile krasne, vedno mlade deklice, katerim ni nihče poznal ne matere ne očeta in niso smele ne možiti se, ne roditi. Oblačile so se v belo tenčico, ki jim je po-

krivala vse truplo do gležnja. Las niso spletale, padali so jim v gostih, zlatorumenih kodrih do kolena; vendar so se jako marljivo česale in to vselej v zarji. Takrat jih je človek najlaže videl, ker so bile tako zamaknjene v to delo, da niso pazile, ali so same ali ne. Človeške družbe so se sicer jako bale in ogibale, dasi niso sovražile ljudi, ampak jim še dobro svetovale in delale. Pele so tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda niso imele rade, da jih kdo čuje. Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel gledat njihovo kolo. Živele so ob sadju, grozdju in gorskih zelih. Navadno so le večerjale, po dnevu niso drugače ničesar uživale, razun če jih je povabil kak junak ali poštenjak, ki ni vedel, kaj so. Kdor jih je videl plesati ali jesti in jih je poznal, je bil kaznovan brez milosti. Ustrelile so ga v roko ali v nogo, včasi tudi v obe roke in noge; če so se pa huje razjezile, tudi v srce, da je moral precej poginiti.

Pod zemljo so imele silne zaklade zlata, srebra in biserja, ali varovali so jih tako pomno, da jih ni mogel nihče zaslediti. Če jih je našel kdo po naključju, ga niso osrečili, ampak pogubili in ugonobili. Blagoslov so prinesli samo nedolžni mladini. Sploh ni ubranila človeka zoper vilinsko jezo nobena druga reč kakor nedolžnost. Včasi so Vile vzele svoje dragotine iz votlin in jih sušile na prisojnih krajih. Če se je nameril nanje otrok, je smel ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika pa so gotovo ubile.

Kmetje so se Vil po eni strani močno plašili, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: „Sejte! sejte!“ so šli sejat in seme je vselej obrodilo. Kadar so ukazovale: „Kosite! kosite!“ so šli kosit in vselej

so srečno spravili mrvo. Kadar so svetovale: „Režite, vežite, kopajte, kolite, ogrebajte, berite!“ so se napotili v vinograde in pridelali vina toliko, da jim je zmanjkalo posode.

Najrajše so imele junake, ki so se borili zoper Turke in prelivali kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, so se prikazovale med njimi vsak dan, jim velevale, kaj jim je delati, česa se ogibati; pomagale so jim v vsaki sili, posebno brižno pa so ozdravljale rane iz bitve se vrnivših junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zeli ali pa so jim obvezovale rane z dolgo, neznano travo in bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko pa so se Uskoki podložili Švabam in so se jeli vojskovati tudi s kristjani, so pobegnile Vile z Gorjancev in ranjeni vojaki so umirali brez zdravil in pomoči. Samo ena je še ostala, da pazi na zakopane zaklade, ali niti ona ni ljudem več svetovala, kdaj naj gredo na delo, niti ni hotela nikogar zdraviti.

Med Uskoki je živel slavni junak Petrović, ki si ni ogrdil rok nikdar s krščansko krvjo. Kadar je pridivjal Turčin, je padel nanj kakor ognjena strela; zadržavale ga niso ne rane ne bolezni. Kadar pa ga je klical Švaba zoper kristjane, je legel v posteljo in ležal bolan po dve, tri leta. Lepa Vila je to znala in se v junaka zaljubila. Hodila je pogostoma mimo hrama, v katerem je popival s prijatelji sladko vince. Petrović jo je zagledal in jo povabil v hram, ne vedé, kdo je in odkod. Pogovarjala sta se dolgo; junak ni čul še iz nobenih ust tako modrih besed kakor iz njenih, niti ni zapazil še na nobenem obrazu toliko lepote kakor na njenem. Jako čudno se mu je zdelo grlo mlade

deklice. Bilo je tenko in prezorno, da se je videla vsaka kapljica, kako se cedi po njem.

Petrović se zavzame in začne Vilo izpraševati, kdo je in odkod. Ona mu odvrne, da naj je nikar ne izprašuje tega, če hoče z njo druževati in se pomen kovati. Petrović ni vedel, kaj bi si mislil, ali v Vilo se je kmalu tako zaveroval, da mu je težko delo, če je kak dan ni videl. V deželo je prilomastil zopet Turčin. Petrović je šel nadenj, je ubil veliko sovražnikov, ali je prejel tudi veliko težkih ran. Na pol mrtvega so ga tovariši prinesli domu. Vila ga je hodila zdravit. Prišla je vselej, kadar je spal. Ker jo je veselilo, da ga vidi, ga ni hotela ozdraviti v treh dneh. Hodila je k njemu več tednov in mesecev in vselej takrat, kadar je spal, da ji ne bi ugledal lica in je spoznal. Prihajalo mu je bolje in vedno bolje, bolečin ni čutil že čez tri dni nobenih, ali bil je slab, da ni mogel vstati. Vila je imela rajša bolnega v postelji, nego zdravega v hramu.

Petrovićeva mati je ni opazila nikoli, ali on je dobro vedel, da ga nekdo zdravi, kajti našel je po vsakem spanju nove obveze na rani. Junak je dolgo mislil in premišljeval in se slednjič domislil. Ko ga je začel mamiti zaspanec, ni hotel zaspati, ampak je zatisnil oči in se delal, da spi. Vila je prišla in ga pogledala. Ker je mislila, da spi, mu je izprala rane in položila nanje nove obveze. Petrović je zažmiknil z enim očesom in videl, da ga zdravi deklica, katero je gostil v hramu in ljubil. Izdati se ni hotel, oko je zopet zatisnil, ali spreletela ga je groza. Jelo se mu je dozdevati, da ga zdravi Vila, da ljubi Vilo. Groza ga je kmalu minula, začelo ga je

veseliti, da ga zdravi tako leno, kajti prepričal se je, da ga zato neče ozdraviti, ker ga gleda rada od blizu. Tudi on jo je gledal rajši od blizo, nego oddaleč. Delo mu je neizrečeno dobro, da diha vanj, da ga otipava in preklada, da mu streže bolj skrbno nego mati svojemu edincu.

Trajalo je to več mesecev in let. Petrović se je naveličal postelje. Ko ga je prišla Vila zopet obvezovat, je rekel, kakor da govori v sanjah: „Še tri dni bom trpel; če mi ne odleže ta slabost, bom vzel puško in se ustrelil.“

Vila ga je dobro čula in se preplašila. Obvezala mu je rane z ozdravilno travo in Petrović se je čutil že drugi dan zdravega, ali ni hotel vstati. Vila ga je prišla gledat, on pa se je potajil, kakor da sladko spava. Vila mu ni hotela previti ran, ampak je tiho zopet odšla. Petrović je vstal in hitel za njo, ali tako pazljivo, da ga ni mogla videti. Šinila je v vinograde, on za njo; šinila je v goščo, on za njo. Pritekla je k bistremu studencu, se slekla in kopala, on pa se je skril za grmovje in čakal. Vila se je zopet oblekla, legla pod lipo na zeleno travo in zaspala. Petrović se dvigne, koraka zlahkoma proti njej in jo gleda. Tako krasna ni bila še nikoli. Junaku začne utripati srce, da se ne more več premagovati. Uleže se k njej na zeleno travo in jo začne božati in ljubiti. Vila se predrami, skoči na noge in ustreli Petrovića v srce. Mrtvi junak leži pred njo, ona zaplače in ustreli tudi sebe. Ležala sta dolgo drug poleg druzega kakor speči ženin poleg speče neveste. Ljudje so iskali Petrovića noč in dan. Našli so ga šele čez nekoliko tednov vsega gnilega in razjedenega. Zraven njega je ležala

kepica snega. Ljudje so se začudili, ko so videli sneg o svetem Jakobu, ob najhujši suši in vročini. Nihče ni mogel pogoditi, kaj pomeni ta bela kepica, nihče ni vedel, da je ta sneg zadnji ostanek nesrečne Vile.

Cvetnik.

Nekje na Gorjancih kipi visoko pečevje, na njem pa se širi cvetnik, prav majhen vrtec, poln najlepših in najblaže dišečih rož. To pečevje je težavno najti, še teže pa priti nanj in to je dobro. Kdorkoli je še zablodil v cvetnik, ga je tako očarala nevarna krasota in vonjava rož, da je pozabil na jed in pijačo, na spanje in povratek in je poginil, ne vedoč od dolgega bdenja in stradanja.

Blagor pa tistemu, ki dobi kako cvetko teh čudovitih rož. Ako se ženi, naj jo dene v venec svoje neveste in živel bo z njo v spravi in ljubezni do groba. Že eno peresce zadostuje, da utolaži zakonsko zdražbo, ako se položi pod zglavje razprtih zakoncev. Kdor nosi tako cvetko pri sebi, ga ne obhaja nobena jeza in žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predere ga nobena krogla. Čujte zdaj kratko povest o tem čudovitem cvetniku.

Uskok Elija je bil jako pošten in bogomolen mož. Ko je sinove poženil, hčere pomožil, dolgove poplačal, vse zamere poravnal, je pustil domačijo in se preselil na Gorjance, da služi Bogu in se pripravlja za srečno smrt. Sredi skalovja si je sezidal majhno hišico. S sabo ni vzel nič druzega, kakor prijazno kozo, da mu dela tovaršijo in ga hrani s svojim mlekom. Razun mleka je užival zdrave gorjanske zeli in korenine,

žejo pa si je gasil s svežo studenčino, izvirajočo izpod skalovja. Ob tej hrani in pijači je živel pobožni puščavnik veliko let v vednem zdravju in veselju; prezirajoč vse pozemeljske dobrote je hrepenel edino po zveličavnih nebesih. Živa duša ga ni obiskala in vznemirila niti v borni kolibici, niti na peščenem pašniku, ovijajočem se okrog pečin.

Kraj ni mogel nikogar mikati, bil je prazen, gol in pust, da se ga je ustrašil popotnik že oddaleč in se ga skrbno ogibal. Hišica je stala sredi kopriv, osata in trnja, sicer pa razun nizke travice, ki jo je pobirala koza, ni raslo tod nič, ne drevo, ne rastlina, ne goba, ne jagoda. Po zeli za svojo kuhinjo je hodil starec v oddaljene gozde, okolica mu ni dajala ničesar razun vode in mleka. Vsi dnevi so mu tekli in pretekli na isti način, ob istem živežu, ob istem delu, v isti bogoslužnosti. Pijačo je spremenil samo dvakrat na leto. O božiču, ko se je rodil odrešenik sveta in o sv. Petru, ko so praznovali kristjani skalo, na katero je postavil Kristus svojo cerkev, je popil mesto vode dve tri kupice sladkega metličana, da se veseli tudi on z vsem krščanskim svetom.

V neki viharni noči, ko se je ravno ulegel spat, sta potrkala na vrata dva stara popotnika, dva bolna romarja. Puščavnik Elija jima je odprl in ju peljal v kolibico. Prosila sta ga prelepo, naj bi ju prenočil in jima postregel s kako dobro jedjo in pijačo, da ne pogineta od truda, glada in bolezni. Mlajši popotnik mu veli: „Romarjem se godi dandanašnji slabo. Prišla sva iz obljubljene dežele, iz Nazareta, napotila sva se v Marijino Celje, ali zdaj vidiva, da naju zapuščajo moči in bova morala tukaj umreti, ako nama ne po-

moreš ti. Po morju sva se vozila srečno, mornarji so dobri ljudje, dali so nama vse, kar so imeli sami. Stopivša iz ladje sva hodila več dni po primorju. Primorci so bogati trgovci, ali skope duše. Brez plačila naju niso hoteli niti nasititi, niti voziti. Lačna in žejna sva prišla v Brod. Brojani so dobri ljudje, ali sirote, radi bi nama pomagali, ali niso mogli. Bog jim povrni dobro voljo! Obnemogla od lakote in bolna od pota sva prišla v Črnomelj. Črnomeljska gospoda so hudobni in beraški. Revežu ne dado ne skorjice trdega kruha. Ko jih bo udarila božja šiba, se bodo pokesali, ali bo prepozno. Napol mrtva sva prihramala do tvoje kočice. Bodi usmiljen, da se bo tudi tebi izkazalo usmiljenje!“

Puščavniku se udero solze, z ginjenim glasom odgovori popotnikoma: „Gosposke postrežbe pri meni ne dobota, ali kar imam, vama dam iz srca rad.“ Starec je spekel svojo preljubo kozo, prinesel posodo sladkega metličana in oboje ponudil romarjema. Romarja sta jedla in pila; ko sta se okrepčala, sta se zahvalila blagemu puščavniku in zaspala. Tudi puščavnik je zaspal in spal sladko in dolgo, kakor še nikoli v svojem življenju. V sanjah sta se mu prikazala odrešenik sveta Jezus Kristus in njegov premili učenec sveti Peter. Jezus ga je prijel za roko in mu rekel: „Ti si pogostil mene in mojega učenca, premilega sv. Petra. Za dobroto ti ne dajeva denarja, katerega niti ne potrebuješ, niti ne želiš; dajeva ti boljše povračilo, na tem svetu svoj blagoslov, na onem svoj nebeški raj.“

Ko se puščavnik prebudi, sta bila popotnika že odšla, pustivša mu svoj božji blagoslov. Elija se ni čutil več starega in nadložnega, ampak mladega in

krepkega, kakor da bi bil izpolnil komaj dvajseto leto. Njegova grda koliba se je premenila v prijazno, zidano kapelico. Ni trebal žalovati ne po kozi, ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, se je precej napolnila z drugim mlekom, veliko slajšim nego ga je dobival od koze in tako je živel lahko brez truda in brige, kako bi prehranil kozo. Mesto nje je našel v hlevcu za tovaršijo veselo, nedolžno jagnje; okoli kapelice pa so mu prepevali neznani tički s tako milim glasom, da se jih ni mogel naslišati. Koprive, osat in trnje je izginilo, mesto njih je narastel ponoči cvetnik, poln nebeških rožic, katerih lepote ni videlo še nobeno človeško oko, katerih dišave so presegle duh vseh zemeljskih cvetlic in rastlin. V studencu pod skalovjem je tekla bistra voda kakor prej, ali plavale in igrale so se po njej zlate ribice, ki so pozdravljale svetnika z veselim pljuskanjem in s človeškim glasom.

Ko se je približal božič, je hotel iti puščavnik na pot po metličana. Prijemši polič, čuti, da je poln. Kakor mu ni nikoli zmanjkalo mleka, mu je stala doma zmerom tudi polna posoda vina, katero je bilo slajše od najslajšega metličana.

V tem divnem kraju je živel pomlajeni puščavnik v nepretrgani radosti in molitvi še celih sto let. Trpinčila ga ni nikdar več ne bolezen, ne starost, umrl je lahko in sladko, po smrti pa sta ga peljala Jezus in sv. Peter v nebesa, da se veseli vse večne čase med izvoljenci božjimi. Prazna kapelica, njegovo prebivališče, se je že zdavnaj porušila, iz okolice so izginile rajske ptičice in zlate ribice, veselo jagnje je umrlo od žalosti za dobrim gospodarjem. Izbrisan je vsak spomin na puščavnika Elijo, edini cvetnik je ostal do

današnjega dne, da oznanjuje povračilo, ki čaka dobrega človeka včasi že na tem, gotovo pa na onem svetu.

14 Prikazni.

Okoli razvalin Miklavževe cerkve lazi včasi dolga kača in žaluje s človeškim glasom. To je duša pobožne gospe, kateri se ni izpolnila zadnja volja. Zapustila je vse premoženje cerkvi, da se olepša in poveča. Župnik Rak pa je dal cerkev zapreti; denar se je obrnil za druge svete reči, ali tega ni Bog potrdil in odobril. Duša bo našla svoj mir, kadar se bo cerkev sv. Miklavža na novo sezidala in se bo začelo zopet k njej romati.

Ko se je jela dvigati na Gorjancih cerkev za cerkvijo, so goro zapustile copernice in jele hoditi na Klek, da se razveseljujejo s hrvaškimi tovaršicami na hudičevi pojedini. Cerkve so se sčasoma zanemarile in porušile, ali dokler stoji še kaka razvalina, ne mikajo Gorjanci copernic. Včasi pridejo sicer tje, ali kmalu hite naprej na priljubljeni Klek.

Neki ogljar je čul, skrivši se v grmovje, čuden pogovor, videl pa ni ničesar. Nekdo je vprašal: „Imate še kaj vina?“ Dobil je odgovor: „Nič več, smo poslali vsega na Klek.“ — Iz tega pomenka je ogljar sodil, da je tisti, ki je vprašal in odgovoril, moral biti copernik ali copernica in da so imele te pošasti nekdaj na Gorjancih krčmo, ki je pa prenehala.

Neki drvar je videl na tem hribu dve ženski. Ena je sedla in prosila drugo, naj ji izdere trn, ki se ji je zabodel v nogo na Kleku. Te besede je imel za očitno znamenje, da sta babi copernici.

Podgorec je našel na Gorjancih žensko lasuljo (barovko) in jo obesil v proso za strah. Ali tiči se je niso čisto nič bali, ampak jih je še vabila. Na proso so se usedla tolika jata, da so ga pozobala vsega en dan in uničila tudi pridelek sosednjih njiv. Podgorec se je razjezil in vrgel lasuljo v ajdo, ali še tisti dan mu jo je pobila toča, da ni dobil ne zrnca. Podgorec se je hotel nesnage znebiti in jo je zakopal v hosto, hosta pa se je posušila, da ni pognala spomladi ne enega zelenega peresca. Prestrašen je zopet izkopal lasuljo in odnesel v Krko. Krka pa je kmalu tako narasla, da je zalila vse Krakovo. Te nesreče so ljudi prepričale, da je ta lasulja pokrivala glavo kake copernice.

Marsikdo se je nameril na Gorjancih še na mnoge druge reči, na katere je letel sum, da so copernіške: Na pokvečene copate, steklene uhane, dolge škrbinaste zobe, velikanske nohte i. t. d. — Prejšnje čase so romarji videli blizo sv. Jederti prav na najvišjem vrhu hriba klečati moža, ki je od neizmerne starosti porastel z mahom. Poznale so se samo oči in usta, druzega nič. Jedi in pijače ni potreboval nikakršne. Ta človek je bil v svoji mladosti razbojnik. Ubil je veliko ljudi, vsakega z drugim kolom. Hotel je ubiti tudi podgorskega svetnika Feliksa. Ko pa mu je zagledal okrog glave nebeški žar, mu je upadla roka, padel je na kolena in prosil sv. Feliksa, naj ga izpove in mu naloži pokoro. Svetnik ga izpove in mu naloži pokoro. Rekel je razbojniku iti na Gorjance in posaditi na njih kole, s katerimi je pobijal ljudi. Sredi kolov naj poklekne, moli in čaka. Kadar bo dočakal, da bodo koli pognali in dorasli, naj ve, da ne pride v peklo. Kadar pa bo dočakal, da se povrne iz Rima njegov spo-

vednik, naj ve, da ne pride niti v vice, ampak naravnost v nebesa.

Koli so rasli in dorasli: grešniku se je odpustilo peklo. Kleče med visokim drevjem je molil in čakal svojega spovednika. Čakal ga je zastonj več sto let. Sveti Feliks je bil na razbojnika pozabil in umrl v Rimu, ne povrnivši se v svojo domovino. Truplo je ležalo v Rimu, dokler se ni prikazal svetnik papežu in ga prosil, da ga da prenesti med rojake, ki hrepene po njem. Papež je dal truplo dvigniti in odpeljati v Novo mesto z veliko slavo in procesijo. Razbojnik, ki je klečal na Gorjancih, je zdaj dočakal, da je prišel njegov spovednik iz Rima nazaj. Komaj je zagledal slavo in procesijo, se je razsul v prah, iz prahu pa je izletel bel golob in šel proti nebesom. Beli golob je bil grešnikova duša.

Podgorci, ki so prenočili na gori, so videli in čuli razne prikazke. Od sv. Miklavža do sv. Jederti so letele večkrat svetinje; človeku, ki jih je zapazil, je bilo v srcu lahko in dobro, kakor po vredno sprejetem sv. obhajilu. — Včasi so frčali čez hrib neznani tiči in rožljali s perutmi, kakor da bi bile železne. Okoli neke deklice je korakala bela vrana velikanske postave sedemkrat; prišedši do nje je zatrepetala, zakadila se je smrdljiva meglica, vrana pa je izginila v njej in se ni več prikazala. Sploh se vidijo čudni tiči dostikrat, sosebno kadar se bliža nesreča.

Drvar je zagledal v listju in mahu gibanje, ki je šlo od tal precej visokega griča vse do vrha, kakor da se vije ogromna kača. Kaj je bilo, ni mogel pogoditi, kajti bal se je iti v mah. Če je bila kača, je imela dolžine najmanj 50 sežnjev. Skoraj vsak, kdor je

prenočil na Gorjancih, je slišal za hribom mogočen šum, kakor da vali za njim bučeče valove kaka velika reka, nekateri so čuli tudi ropot konjskih kopit, kakor da dirja za goro močna četa jahačev. Pri Miklavževi cerkvi se oglasi večkrat oster pisk, ki leti proti ravnini in zamre nad šentjernejsko cerkvijo. Včasi se vidijo dolge vrste jokajočih romarjev, ki hodijo semtertje med sv. Miklavžem in sv. Jedertjo. Med drevjem švigajo pogostoma zelene in modre lučice, nekatere diše kakor kadilo in izginejo v razvalinah, nekatere pa smrde kakor žveplo in zapeljejo radovedneža, ki gre za njimi, da se zvrne v prepad.

Zakladi so nekdaj goreli na več krajih, zlasti pri vseh treh cerkvah. Zdaj so do malega ugasnili, kar pomeni, da morajo biti vsaj večidel že dvignjeni.

Ljudje, ki so na Gorjancih prespali, pripovedajo z grozo, da se hosta tam rada oživi. Čuje se v vsakem grmu, v vseh vejah neko skrivnostno šepetanje, nekak tih pogovor nevidnih bitij v neznanem jeziku, ki ga prosti človek ne razume in ve samo toliko, da ni ne slovenski, ne nemški. — Dokler so hodili Uskoki častit sv. Elija, je na gori hudo grmelo in treskalo, toča pa ni nikoli šla, ker jo je zapodil Elija proti Semiču. Zdaj pa le malo grmi in treska, ali toča ne prizanaša več Uskokom.

Gorjanske zeli ne ozdravljajo samo naravnih bolezni, ki dohajajo od Boga, ampak tudi narejene. Sosebno pomagajo odvrniti nerodovitost. Podgorka, ki mi je pravila pripovedke, ni zanosila celi dve leti. Popivši nekoliko skodelic vode gorjanskih trav, se je kmalu čutila v drugem stanu in je porodila dvojčke. Blagoslov pripisuje tem zelim.

Pod sv. Miklavžem za prežeškim gradom je zakopan v gorski votlini lintvern ali zmaj. Privezan je s sedmimi vrvmi. Šest jih je že potrgal; kadar bo prekinil zadnjo, bo planil na plan in porušil vse hribe in vasi. Včasi že pomalja iz zemlje strašni gobec. Kadar zapiše iz tokave tista mrzla burja, ki prešine vse ude, naj bo človek oblečen dobro kolikor hoče, je znamenje, da to ni prava burja, ampak pihanje srditega zmaja.

Nad Gorjanci se včasi prikaže velika mrtvaška raka, okoli katere gori polno sveč. Takrat je treba moliti in se pripravljati za smrt, kajti približuje se kuga, ali druga huda bolezen. Preden je prišla v Podgorje prva kolera, je visela raka več mesecev nad Gorjanci.

Leta 1871. smo imeli tudi na Kranjskem prekrasni prikazek burjave ali severne svitlobe. Podgorci trdijo, da se je zažarila najprej nad Gorjanci. Kaj je, seveda niso vedeli, tolmačili so jo po svoji domišljiji. Njim se je zdelo, da vidijo krvave meče, šibe in biče in so pričakovali grozovitih nesreč. Ker se ni hotelo nič druzega zgoditi, so govorili, da pomenijo ti krvavi znaki slabe letine, suše in uime, ki so res nastopile. Takih pravljic in basen bi se moglo najti še neizrečeno veliko. Spominjajo se nele dobre stare, ampak se izmišljujejo še zmerom nove.

Vprašal sem pastirje, če mi znajo kaj povedati o Gorjancih. Paglavec se oglasi: Jaz vam bom povedal, kolikor hočete, o coprnicah, škratih, strahovih in zakladih, da vas bodo ušesa bolela. Drugi pastirji se zakrohotajo in pravijo: Nikar mu ne verjemite nič! On ne ve nič; nakvasil vam bo to, kar si bo sam izmislil.

Vendar se ne da tajiti, da so začeli tudi tej mitologiji viri usihati. Po Gorjancih lazi z raznim namenom in poslom vsako leto več ljudi. Kolikor bolj se hribovje preiskuje in spoznava, toliko bolj se širi prepričanje, da se ne nahaja na njem nič takega, kar se ne bi našlo tudi na druzih gorah. Podgorci verjamejo sicer vsako bajko in babjo čenčo, ali niti njih ne mikajo ti pridelki narodne domišljije več tako, kakor prejšnjo dobo. Časi so povsod postali resni in trdi. Treba se je hudo boriti za vsakdanji kruh. Kmet ne utegne presedevati cele dni in večere pri gorki peči in praviti si in poslušati možgane vnemajoče, ali nekoristne in prazne marne. Kamorkoli človek pride, povsod teče beseda, kje in kako bi se mogel prislužiti kak krajcar, da se more preživeti rodovina in se plačati cesarski davek. Preden mine sto let, bo brez dvombe odklenkalo vsej gorjanski poeziji. Življenje bo izgubilo marsikatero prijetno cvetlico, ali si bo našlo preobilno odškodovanje v gospodarstvenem napredku, v obrtniškem razvitku in v vseh drugih vedah in umetnijah, ki bistrijo duh človeški in požlahtnujejo tudi čutljivo srce.

Gorjanci v zgodovini.

Ene važnosti in imenitnosti pa Gorjanci ne bodo nikdar izgubili, namreč zgodovinske. V rimske čase ne bom segal nazaj, dasi bi se dalo priti tudi zanje gotovo do jako zanimivih resultatov. Po priselitvi našega naroda so Gorjanci zaznamovali mejo med zapadno in iztočno Slovenijo. Iztočna je bila tista, ki se je pozneje nazvala provincijalna Hrvatska. Staro ime nam je ohranila

polatinjena beseda Slavonija. Iztočna Slovenija se je že zaŕana združila s hrvaškim kraljestvom in si je rešila v tej zavezi svojo narodnost in samostalnost, medtem ko je podlegla zapadna sestra strašnemu jarmu germanskega cesarstva.

S posebnim poudarkom je treba omeniti krvavo dobo turškega napadanja. Takrat so Gorjanci služili Slovencem za poglavitno trdnjavo, katero so branili in ubranili z neumrlo hrabrostjo in stanovitnostjo. Vse prelaze in soteske so ji zastavili z dobro oboroženimi čuvarnicami in tabori; obdali so jo krog in krog s čvrstim oklepom mnogobrojnih ograd, gradov, stolpov in rovov, v katerih so srčno pričakovali divje naskoke krvoločnega Turčina, iz katerih so udarjali ob vsaki ugodni priliki na njegove pleneče, požigajoče in moreče drhali.

Na tej strani so varovale deželo Novo mesto, Kostanjevica, Krško, Mihovo, Straža, Gradišče, Soteska, razun več posameznih, s puškarnicami oskrbljenih turnov in taborov, ki so se prezidali v mirnejši dobi deloma v postavne grajske dvore, kakor n. pr. Gracarjev turen. Na izhodni plati, kjer je pretila še večja in bližja nevarnost, se je dvignila močno utrjena Metlika in poleg nje Gradac, Črnomelj, z eno besedo cela veriga ograjenih mest, ki so bila vsak hip pripravljena pozdraviti in sprejeti nepovabljene goste z gromom in bliskom svojih topov in samostrelov.

Dokler ni ustrojila Avstrija hrvaške krajine, se je vršil ob Gorjancih krvavi ples in ravs več kakor stotino let. Srditost teh bojev najbolje pojasnuje zgodovina vrle Metlike. Sedemkrat so privihrali Azijati do nje in jo nemilo razbijali in pustošili. Padla je sirota

v prah in pepel, ali njena nesreča ni prešla brez koristi za Slovence. Ta možata bramba gorjanskega okraja jim je pridobila čas in priliko, da so se mogli odpočiti, zbirati, ojačiti, oborožati, izuriti, pripraviti za borbo.

V turških vojskah so se čudno predrugačile vse politične, narodne, verske in gospodarske razmere. Bela Krajina se je zdaj zedinila za stalno s kranjsko vojvodino in je prišla neposredno pod Avstrijo in nemški vpliv. Med Gorjanci in Kolpo so Slovenci ali čisto poginili, ali pa se jako pomešali s Hrvati. Gorjancem so zasedli rebri in podgorje deloma Uskoki, katere je vlada po vojaško uredila in jih podvrgla oblasti hrvaške granice.

Pravzaprav so se Uskoki imenovali vsi Srbi in Hrvatje, ki so si, pobegnivši iz Bosne in od drugod pred Turki, našli novo domovino na hrvaški in slovenski zemlji. Govorili so krasno štokavsko narečje, katero je sprejela hrvaško-srbska literatura za pismeni jezik. Tisti Uskoki, ki so se zaselili med Slovenci, so se z njimi stopili in večjidel poslovenili. Dandanašnji zovemo to zmes Belokranjce. Oni drugi, ki so se preustrojili v graničarje, so zadržali bosensko besedo neomajano in nepokvarjeno.

Kar se vere tiče, so bili od začetka vsi Uskoki pravoslavni in tedaj niso priznali rimskega papeža za poglavarja svoje cerkve. Katoliška propaganda pa je delovala med njimi s toliko silo in s takim uspehom, da so se zedinili skoraj vsi z rimsko cerkvijo in sicer belokranjski popolnoma, vojaški pa le v toliko, da so se podvrgli papežu, obred pa so si ohranili svoj pravoslavni, ki dopušča duhovnikom zakon in narodni jezik

za cerkveno rabo. Tem združencem ali unijatom pravijo Dolenjci navadno Lahi.

Ni dvombe, da je uteklo mnogo Uskokov tudi na Dolenjsko. Brez števila pridevkov ima tod končnico „ič“, ki je lahko seveda tudi slovenska, ali je vendar Hrvatom dosti bolj priljubljena in splošna, nego nam. Tudi druga dolenjska lastna imena nas spominjajo turških časov in njihovega gibanja, n. pr. Turk, Kastelec, Hrovat i. t. d., ki se nahajajo jako pogostoma pod Gorjanci.

Vse narodno življenje je dobilo ves drug obraz, ki se deloma nikoli več ni izbrisal. Kmetje so zapuščali sela in cerkve v ravninah, kjer ni bilo nobenega varstva in si zidali nove v gorskih zakotjih in hribih, ki so se dale laglje braniti. Okoli cerkva so postavljali ograde, „cvingerje“, kamor so zbežali ob nevarnosti z rodovino in imetkom. Na tak način so postali naši sloveči tabori, ki so imeli vse lastnosti pravih trdnjav. Za živino in drugo blago so napravili posebna poslopja, v katerih so lahko prebivali za silo tudi ljudje. Če je sovražnik oblegel tabor, so možaki čuvali ograd0, žene pa so skrbele za kuhinjo in druge potrebščine. V najhujši stiski se je množica zbirala v središču tabora, v cerkvi; goreča molitev je oplašene prešinila z novim navdušenjem; povzdignila in ohrabrila jih je misel, da se ne bojujejo le za se in za svoje pozemeljske posesti, ampak tudi za izveličanje svoje duše, za božjo slavo, za ohranitev Kristove vere.

Največjo važnost si je pridobilo Novo mesto, ki je v vsakem oziru razcvetelo. Vdomačila se je v njem velikanska kupčija, ki je segala čez Savo in Dravo tja do ogrske Kaniže. V tej glavni trdnjavi so se ustano-

vile orožnice, zaloge in denarnice tudi za hrvaške vojnike. V Novem mestu, Kostanjevici in Krškem so vsi meščani nosili orožje: v spomin te vojaške šege so ostali tem mestom do današnjega dne oboroženi meščanski zbori, ali bürgerkori, kakor se zovó v nemškem jeziku.

Tudi dolenjski kmetje so se privadili puške in jo znajo mnogi še zdaj dobro rabiti, medtem ko se Gorenjec tega orožja nekako boji in ga ne vidi rad v svoji hiši. Vse ljudstvo je prevzel junaški duh in ponos, ki je zarodil samostalno mišljenje, zavest samega sebe in svojih, pod nemško silo zatrtih pravic.

Cesar Maks I. je uničil pri nas zadnji sled narodne svobode, županijske sodnije. Grajska gospoda je tlačila kmeta neusmiljeno že poprej. Turške vojske so zahtevale vedno večje stroške, katere je gospoda zavalila najrajša na svoje podložnike. Breme se ni moglo več nositi. Kmetje so jeli vstajati zoper domače krvoloke; boji zoper tuje (turške) so jim dali v roke orožje, v srce pa zopet staro hrabrost; dolgo vojskovanje jih je izurilo v vojake. Če so bili kos Turčinu, zakaj ne bi poskusili sreče tudi zoper graščake, katere so črtili še hujše od njega, ker so jih davili nele včasi, ampak leto za letom, dan za dnem. Kmetiški punti so zapisani s krvavimi črkami v naši zgodovini. Dogajala so se v njih brez dvombe grda, nečloveška dela, ali na samosilne graščake pada mnogo večja odgovornost, nego na uboge slovenske kmete, ki so branili starodavno pravo svojega stanu in naroda.

V te divje boje in homatije je udarila kakor strela iz jasnega neba verska reformacija. S kipečim srcem so jo pozdravili tudi Slovenci kakor rešnico iz

duševnih verig. Zgodovina pripoveduje, kako zastonj so se je veselili. Mi nimamo pravice očitati jim to kratko veselje in govoriti, da je bilo prazno. Nikdar ne smemo pozabiti in prezreti, da je pognalo prav iz njega žlahtno drevo naše novoslovenske literature.

S 16. stoletjem minuli „sreče so in slave časi“. Puntarski kmetje so morali povsod zopet upogniti vrat pod trdi jarem nemške gospode; v Novem mestu ni oznanoval noben duhovnik več svobode verskega prepričanja; mlado književnost so pokorile in požirale jezuitske grmade; Turčin ni hodil nadlegovat slovenskih dežel z brezštevilnimi četami, bitev pri Sisku 1593. in še drugi nesrečni boji in posli so mu za dolgo časa moč in srčnost oslabili in ohladili.

Na Dolenjskem je zavladal zaželjeni mir; bojni tabori so se zapustili; porušene vasi so vstale iz prahu in pepela; narod je sicer životaril v sužnosti, ali se znebil vsaj vednega strahu, da mu bodo uničili pridelke pridnih rok mohamedanski tolovaji. Blagi mir so kalili do naših časov na Gorjancih samo posamezni hudodelniki: tihotapci in kvečjemu male druhali turških in hrvaških razbojnikov (hajdukov), ki so hodile plenit gradove in druge bogate hiše.

Hajduki in tihotapci.

Hajdukov sedanji rod ni videl, starejši ljudje pa se dostikrat spominjajo njihovega napada na Brajtenav. Prejšnje čase so neki prilomastili tudi v bližnjo lukenjsko graščino. Najbolj jih je mikalo premožno Kočevje, kamor so pridrli dostikrat v strah in grozo plašljivim

prebivalcem. Kdor pride v Gracarjev Turen, ugleda na vratih kleti naslikano trumo po turško oblečenih divjakov, katerim kaže pot kislo držeč se kmetič. Pred kakimi sto leti so vlomili v grad hajduki in podoba je narejena v spomin te prigodbe. Kadar so se bližali hajduki Novemu mestu, se je dvignil nadnje razun cesarskih vojakov tudi oboroženi meščanski zbor: dokler je trajala nevarnost, ni smel ponoči nihče luči ugasniti.

O teh razbojnikih in tatovih se je veliko govorilo, pravzaprav pa je bilo več strahu nego resnice. Večji napad se jim je malokdaj posrečil. Klatili so se semtertje po hostah; opazivši, da se ne da nič opraviti, so pobegnili nazaj. Spotoma so okradli včasi kako samotno kočo, ali pa odgnali pastirjem nekoliko repov, da so imeli kaj jesti. Cerkve je trebalo dobro čuvati, ker so nanje hudo prežali. Prizadeli so jim dosti sramote in škode. Pravi hajduki so dohajali s Hrvaškega, nekateri celo iz Turčije. Oblačili so se le po turško, morda zato, da bi se jih ljudje bolj bali. Njihov poveljnik se je zval harambaša. Ta beseda se rabi zdaj za vsakega tolovajskega poglavarja.

Kdor je zapeljal hajduke na krivi pot, so ga trpinčili strašno in gotovo umorili, ravno tako tistega, ki jim ni hotel povedati, kam je skril denar. Brajtenavski služabnici so držali več ur za vratom nož in ji grozili neprenehoma, da jo bodo zaklali, ako jim ne pokaže grajske zakladnice. Vrla dekla je prejela za svoj trepet od hvaležnega gospodarja Antona Jelovščka prav primerno plačilo: dosmrtno mirovino, ki jo je znebila vseh skrbi za stara leta. Mnogi hajduki so znali govoriti tudi po slovensko. Nekateri ljudje so mislili,

da so se tega naučili, drugi pa so trdili z večjo verjetnostjo, da so bili ti hajduki domači malopridneži, ki so se opravili po turško in si pomazali obraz z rjavo barvo, da jih nihče ne bi poznal.

Hajduke so zasledovali in preganjali cesarski vojaki, sosebno lovci, ali si niso prislužili dosti slave. Navadno so prihajali prepozno. Kadar so jih mislili zajeziti in zasačiti, jim je spodletelo gotovo vselej. Podili in puškarali so se z njimi semtertje; konec je bil, da je obležalo nékoliko vojakov mrtvih ali ranjenih, hajduki pa so utekli zdravi in celi. Smatralo se je za veliko čudo, da je padel enkrat na Topliški cesti vendar en tolovaj v boju.

Nemarnemu zalezovanju pravijo da so bili največ krivi tuji oficirji, ki niso poznali ne kraja, ne narodnega jezika. Meni se pa zdi, da so pomagali hajdukom tako zdatno njihovi kranjski tovariši, ki so vedeli za vsa pota in kote, za vse tatinske hiše in skrivalnice, kjer jih ni bilo lahko zaslediti.

Tihotapcev je pred l. 1848. vse mrgolelo na hrvaški meji, katero so zapirale mitnice. Prevažali in prenašali so vino, sol, sosebno pa hrvaški duhan, po katerem so koprneli in hrepeneli slovenski kmetje kakor duše v vicah po svojem izveličanju. Kdor je pritresel robo srečno čez Gorjance, se mu ni bilo pozneje nič bati.

Slovenci niso tihotapcev nikoli šteli med hudodelce, ampak so jih imeli in čislali skoraj za dobrotnike in junake, ki kljubujejo ne cesarju, ampak samo neumni postavi svojeglavne gospode. Izdal jih ne bi bil pošten kmet za noben denar. Vsak pravi tobakar je živel v kupčijski zvezi s kakim kontroban-

tarjem, kajti brez preljubega hrvaškega duhana ni mogel dalj časa nobeden prebiti. Kadar je stopil tak mož zvečer v hišo in je postavil ali položil nikotove zaklade na klop, so vreli in šumeli tobakarji skupaj kakor čebele na med. Blago je razvel večjidel precej, ni ga potreboval nositi in ponujati od hiše do hiše. Pogostili so ga z vsako dobroto, ki jo je zmogla kuhinja, posebno pa z obilno pijačo. Kdor si ni dobro utrdil srca in trupla, ni bil sposoben za tihotapca. Ti ljudje so živeli v vedni nevarnosti, da izgube nele duhan, ampak tudi zdravje in življenje. Financijalni stražniki so švigali po Gorjancih neprenehoma semtertje. Če so se namerili na tihotapce, se niso šalili z njimi, niti poljubovali. Vnela se je srdita borba, v kateri je veljalo geslo: Ali ti, ali jaz. Prizanašala ni ne ena, ne druga stranka, kresali sta se na smrt, taka borišča so se vselej pokrivala z ranjenimi, pa tudi z mrtvimi.

Tihotapec se ni smel strašiti niti stražnikov, niti grdega vremena, niti strmin, noči, zime in drugih neprilik in težav. Ravno ob nevihti, gosti temi, hudem mrazu, skoz trnje in goščo, čez skale in prepade se je dal prenesti duhan z najmanjšo nevarnostjo. Take čase in kraje je trebalo najbolj pridno rabiti. Kontrobantarji so imeli med sabo postavo, po kateri so morali zvesto drug druzega podpirati, braniti, svariti in v vseh rečeh varovati škode. Gorje si ga izdajalcu, ki jih je ovadil stražnikom in so ga dobili pozneje v pest! Po hajduški niso bili sicer krvoločni, umorili človeka niso drugače kakor v očitnem boju, kadar so se nahajali sami v nevarnosti, ali ovadnika so strašansko kaznovali na drug način. Razrezali so mu pod koleni žile, da je ostal hrom do smrti.

Tihotapci kakor stražniki so imeli v Podgorju svoje krčme, v katerih so pijančevali po živinsko in delali nesramne orgije z ženskim spolom, ki se ne dajo popisati. Pod gradom poznam hišo, ki je po kontrobantarjih tako obogatela, da je mogla poslati tri sinove v šolo. Eden je umrl še mlad v uradniškem stanu, dva sta se posvetila za duhovne in služita na čast vsej dolenjski duhovščini. Starejši je v neki sloveči vasi župnik in skrbi za telesni in duševni napredek svojih župljanov s toliko skrbjo, da spada njegova duhovnija brez ugovora med najprve v celi Sloveniji. Mlajši služi na odličnem mestu v Beču in se je imenoval večkrat med tistimi, ki bi bili najvrednejši zasesti visoko stolico ljubljanske škofije. Hudovic

Tihotapci so si našli povsod prijateljev, ki so jim naznanovali nevarnost z ognjem, žvižganjem, piskom, kašljem in z mnogimi drugimi znamenji. Včasi so si naredili cel telegraf, da so zvedeli po več ur daleč, kje jih pričakujejo stražniki. Pravijo, da so bili nekateri tako tenkih ušes, da so razumeli po trkanju na drevje, kje stoje prijatelji ali sovražniki. Marsikateri je doživel dolgo vrsto mikavnih prigodkov in slučajev, otel se je stokrat po tajnih znakih in znancih iz očevidne smrtne nevarnosti. Nekateri so si jako opomogli in pustivši vratolomno potepanje, so kupili lepe kmetije, se oženili in živeli z rodovino v miru in blagostanju. Še več pa jih je poginilo od neznanskega truda, oslabljenja in nerednega življenja. Druge je zadela krogla, še drugi so se tihotapstva naveličali in šli med poštene delavce, ali pa se umaknili na Hrvaško in si služili kruh na Savi kot brodniki, ali pa v dobrih službah, katere so si poiskali v mestih in graščinah.

Te reči so se zadnjih 25 let popolnoma predrugačile. Na hrvaški meji so se mitnice odpravile, cene vina, soli in duhana so se povsod poenačile, s tem so se posušile korenine, iz katerih je srkalo tihotapstvo svoj mik in dobiček in recimo svobodno, v nekem pogledu svojo pravico in popularnost. Na Gorjancih ni več ne kontrabantarjev, ne financijalnih stražnikov; kamor prideš, te obdaja grobna tihota; samo takrat, ko se bliža kužna bolezen, vidiš sedeti ali stati ob potu semtertje na straži kakega otožnega vojnika, ki opravlja nevoljno svojo težavno službo.

Bela Krajina.

Kar sem mogel in znal o Gorjancih povedati, sem povedal. Moja torba je prazna, pojdimo naprej! Ravno tam, kjer nam poroča cestni kamen, da smo se oddaljili poldrugo miljo od Novega mesta, se nahaja raztečina med Krko in Kolpo. Na tem vrhu me je enkrat dobila velika ploha. Mogel sem opazovati, kako se delata dva različna curka. Po kratkem nabiranju se je eden obrnil na dolenjsko stran, proti Podgorju, drugi pa se je udrl na iztok in si kopal pot proti Beli Krajini. Hodili bomo odslej lahko zmerom navzdol. Čas je, da si zapalimo smodko, dokler ne pridemo do Luže, jo bomo močno pokadili, če bomo korakali počasno, kakor se spodobi pravim sprehajalcem. Četrt ure nam zapirajo pogled še gorjanske kopice, potem zazremo naenkrat zaželjeno zemljo, našo milo Belo Krajino in za njo bistro Kolpo in celo gomilo hrvaških bregov, holmov in hribov. Nad vse

druge kipi ponosno in mogočno proti nebu strma glavica čarobnega Kleka.

Ta čudna gora stoji od drugih tako razločno, da upira vanjo vsak popotnik najprej svoje oči in zvedavo poprašuje, kako se zove, poleg katerega mesta se dviguje in kakšna ji je narava in lastnost. Naši rojaki vedo precej, da le ime slišijo, kaj pomeni in to znanje jim zbuja spomin na sto pripovedek, katere so čuli v otročjih letih, oko jim obtiči na Kleku, da se ga ne morejo nagledati. Domišljajo se svojih coprnic, ki letajo nanj hudiču v goste in se z njim radujejo in uče delati točo in vsakovrstne druge uime in nadloge, s katerimi trpinčijo svoje sovražnike in iz gole zlobe tudi nedolžne ljudi, ki jim niso nikdar nič žalega storili.

Na Kleku se shajajo slovenske vešče s hrvaškimi in se dogovarjajo prijazno in složno, kako bi unesrečile svoje rojake. Nobena povest ne govori, da se ne bi med sabo razumele radi različnega narečja, ali da bi si skočile v lase in se uhale in praskale iz narodne zavisti.

Ta smešna basen ima v sebi jako resen in žalibog tudi resničen nauk. Slovenske in hrvaške babe se zlagajo, se zbirajo v isti skupščini, a slovenski in hrvaški možje pa se nečejo približevati, nečejo si iskati enega zbora, ene države, ampak se razmikajo še vedno drug od druzega, gledajo oddaleč drug druzega še vedno zabavljivo in zaničljivo. Slovenska in hrvaška kri se edini in vjema na Kleku samo za hudobijo, da ugonobi svoje brate: za dobra dela, za obče blagostanje, za vzajemno podporo, za ljubezen si ne napravlja nobenih shodov, nobenih društev, nikakršne edinosti in

zaveze. Ta Klek je strašen simbol naše brezumnosti, hudobe, sramote in nesreče!

Smodka gori lepo, postojmo nekoliko in recimo kako besedo o prijazni pokrajini, ki se razprostira pod nami. Čisto neznana zemlja mika človeka dosti manj od take, ki jo že nekoliko poznamo, bodisi iz bukev, ali po ustmenem pripovedovanju. Odkar smo ugledali Klek, se ne nahajamo po ljudskih trditvah nič več na Dolenjskem, ampak v Beli Krajini. Ali tudi to ime je bolj službeno in novo: dolenjski Slovenec veli, da onkraj Gorjancev prebivajo Hrvatje, da se začenja tam hrvaška zemlja.

Belokranjci.

S tem mnenjem se ujemajo tudi misli izobraženih Hrvatov, ki nam govore tako: Bele Kranjce, dragi Slovenci, ste si izmislili, da jim zatajite pravo narodnost, ki je hrvaška. Karlovška okolica jih zove bele Hrvate. Ti ljudje so Hrvatje po krvi in zgodovini in so bili Hrvatje tudi po jeziku. Še dandanašnji čuva njihovo narečje brez števila hrvaških izgovorov, naglasov in besedi in obleka in druge navade so ostale čisto hrvaške. Spadali so pod oblast hrvaške krone veliko stoletij, vse do novega veka, ko jih je odtrgala od materinske zemlje nenasitna sila nemška in zvijačna politika dunajska. Da jih laglje germanizira, jih je trebalo najprej pokatoličiti in pokranjčiti. Škof Hren in jezuiti so iztrebili pravoslavje, zavrgli so celo pošteno unijo, prignali so jih papežu v jarem brez pogoja in pravice. Ljubljanski škofje so jim pošiljali duhovnike, ki so zaničevali hrvaški jezik in jim oznanje-

vali božje postave v edino zveličavni slovenščini. Na ta način je tedaj Bele Hrvate cerkev malo po malo poslovenila, pokranjčila.

Tako sem slišal besediti hrvaške učenjake in omikance brez števila potov. Njihovo trjenje pa ne bo nikdar obveljalo pred nepristrano sodbo trezne kritike. Do 11. stoletja so spadali Beli Kranjci brez dvombe pod hrvaško krono. Ali ta krona je obsegala tri različna kraljestva: Dalmacijo, Hrvatijo (v ožjem pomenu) in Slovenijo. Slovenija se je širila med Kolpo, Savo in Dravo. V latinskih pismih se je zvala Slavonija. Delila se je na gornjo in dolnjo (S. superior, inferior). Gornja je dobila jako pozno novo ime hrvaško. Vzrokov, iz katerih se je to zgodilo, ne bom tukaj pretresal. Za razloček od vojne Hrvatije so ji dejali provincijalna. Sestavljale so jo županije zagrebška, varaždinska in križevska. Dolnja je zadržala, kakor sem že omenil, svoje staro ime v popačeni latinski obliki: Slavonia. Kraj med Gorjanci in Kolpo je bil tedaj združen s to slovensko kraljevino, ne pa s prvobitno hrvaško, ki je ležala v primorju in okolici.

Jezik so govorili Beli Kranjci gotovo tak, kakršen se čuje še zdaj pri njihovih sosedih preko Kolpe, tedaj iztočno-slovenski ali kajkavski, kakor mu vele hrvaški pisatelji. To kar se razglasuje v njem za hrvaščino, je tedaj prava čista slovenščina. Sanjarijo, da je kajkavsko narečje hrvaško, je že davnaj podrla znanstvena filologija našega Miklošiča in drugih strokovnjakov in veljakov. Istotako se enačijo Belokranjci v obleki in drugih šegah večjidel s hrvaškimi kajkavci, tedaj s Slovenci, nosijo se tedaj še zmirom po staroslovensko, medtem ko so njihovi zapadni rojaki poprijeli z večino nemško nošo.

Od 11. stoletja naprej je nehala politična zaveza s hrvaškim kraljestvom. V burnih časih srednjega veka so se meje sicer pogostoma menjale, ali nikakor se ne bo dalo dokazati, da se je raztezala hrvaška oblast kaj dalj časa preko Kolpe do Gorjancev. Ta kraj se je navadno prišteval k slovenski krajini (Windische Mark), gospodovali so z njim najdalje in trdneje goriški knezi. 1365. l. ga je podedovala Avstrija in 1522. ga je Ferdinand (kot cesar I.) pridružil svoji kranjski vojvodini.

Res pa je, da se nemško fevdalstvo ni moglo tam ukoreniniti. Narod je imel graščake svoje krvi, ki niso zatirali narodnih običajev. Turške vojske so prekucnile vse razmere. Uskoki so pridrli tudi v Belo Krajino, ali ji niso mogli izpremeniti slovenskega obraza. Slovenska narodnost je ostala v njej vkljub turški mesariji tako jaka, da jih je pogoltnila, sprejemši od njih le malokatero šego in tradicijo (n. pr. basni o Marku Kraljeviču, ples „kolo“ i. t. d.) Iztočno-slovenski jezik se je približal zapadno-slovenskemu po različnih vplivih. Nekoliko je brez dvombe pripomogla kranjska duhovščina, veliko pa gotovo tudi često doseljevanje z Dolenjskega, sosebno v mesta, in sploh živo občevanje in trgovanje z zapadnimi Slovenci.

Belokranjci sami se zdaj ne imenujejo niti Kranjce, niti Hrvate; svoje staro narodno ime so pozabili. Jelo ga je zbujati iz groba šele naše slovensko gibanje poslednjih let.

Odkod dohaja, da jim pravijo Dolenjci „Hrvatje“? Po mojem mnenju od Uskokov, ki so se zvali Hrvate in so zasedli najbolj gosto Gorjance, tedaj tiste kraje, ki so bili Dolenjcem najbližji. Vendar je abotno trditi,

da je belokranjsko ime izmišljeno iz zvijačnega namena, da bi „Beli Hrvatje“ laglje pozabili svojo pravo narodnost. To ime živi v ustih prostega ljudstva. Žužemberčani in drugi Dolenjci na gornji Krki ga sploh rabijo za prebivalce semiške duhovnije, medtem ko pravijo vsem ostalim tudi oni le „Hrvatje“.

O Semičanih moram omeniti še neko drugo zanimivo posebnost. Za šalo in posmeh jih pitajo drugi Belokranjci s šokci. V vojaški krajini pomeni „šokac“ to, kar rimokatoličan. Brž kone so dali ta priimek od konca pravoslavni Uskoki Semičanom zato, ker se niso dosti pomešali z ljudmi druge krvi in vere, ampak ostali od nekdaj čisti Slovenci in rimokatoličani. V očitanju bratov Hrvatov ne moremo zapaziti več kakor dve resnici. Prva je, da so se morali hrvaški Uskoki, ki so pribežali med Slovence, pokatoličiti. Take sile ne zagovarja noben pošten in izobražen človek. Ista sila se je godila tudi Slovencem, ki so se hoteli poluteraniti, med protestanti pa vsem tistim, ki se niso hoteli izneveriti svoji katoliški veri. Blage tolerancije in krščanske ljubezni takratni svet ni poznal.

Ali našemu narodu naj se nikar ne pripisuje krivica časa.

Res je tudi, da so se ti Hrvatje poslovenili. To pa ni prišlo po kakem nasilju, ampak samo po sebi. Manjšina se je izgubila v večini. Tako so se pohrvatili tudi Slovenci, ki so se naselili v reški županiji, česar pa ne smatramo mi za nobeno nesrečo. Hrvaški politiki bi tožili po pravici, da so se njihovi rojaki potujčili, ponemčili. Hrvatje so v tej reči na dobičku, kajti razširila in utrdila se je njihova narodnost na

zemljišču vojnih Uskokov, kjer ji ni bilo pred turško nevihto ni sledu. Kakor bi jim delali krivico mi, ko bi zahtevali nazaj ta staroslovenski okraj, bi ravnali nepošteno oni, ako bi nam hoteli vzeti našo slovensko Belo Krajino. Vsakemu ostani to, kar je po naravi, to je, po krvi njegovo, niti ene vasi ne smemo drug drugemu odrekati in grabiti. To nam prepoveduje nele bratovska sorodnost in dolžnost, ampak tudi modra politika, da se ne unamejo med nami zdražbe, katere bi porabil gotovo naš obči sovražnik Nemec na korist sebi in na škodo nas obeh. Ljubezen nam ukazuje krščanska vera, pa tudi narodna ideja in državniška previdnost.

Kraj, podnebje in ljudje.

Ko sem gledal Belo Krajino z nekaterih hribov, se mi je zdela skoraj ravna. V resnici pa se širijo večje ravnice samo ob Kolpi, ostali prostor je jako grapast in bregovit. Glede lepote se deželica ne more meriti z dolenjskim Podgorjem. Ima premalo senčnatih dobrav, in preveč goličav, pečin in kamenja. Semtertje spodablja na Kras. Cesta od Luže proti Semiču gre dobro uro skozi tako žalostno puščo, da si je pridobila ime Križev pot. Tod raste najizvrstnejše brinje, kar žganjarje vabi; vsakega druzega popotnika pa ta pogled silno dolgočasi. Obsežne kose zemljišča pokriva praprot, ki daje dober gnoj, očem pa tudi ne ugaja dosti. Ne velim, da se ne bi nahajal tupatam kak prijeten kraj. Sosebno Metlika se ponaša po pravici s svojo raznoliko, dražestno okolico. Sploh hvalijo kmetje tudi rodovitno poljano za Kolpo, ali njihova

sodba v tej reči ne tehta mnogo: njim se dozdeva krasno samo tisto mesto, katero jim daje obilno žita in druge koristi.

Belo Krajino tare še večja suša, kakor Podgorje. Dežja pade dostikrat premalo, tudi potoki in studenci so redki. Ljudje si pomagajo z bornimi vodnjaki in blatnimi kali. Župna vas Suhor nima nič žive vode in je dobila odtod svoje ime. Isto nadlogo trpi razun mnogih drugih sel veliki Semič. Bivši neko nedeljo tam, sem se moral čuditi, da dohajajo ljudje k deseti maši že ob devetih. Čisti pobožnosti skoraj nisem mogel pripisovati tolike pridnosti. Mož, ki sem ga vprašal za vzrok, mi je rekel: V cerkev se nam ne mudi, prišli smo pit k župniku vodo; domača se nam je posušila, ker že dolgo ne dežuje. Župnik mi je povedal, da mu popijejo vsako nedeljo po 15 do 20 kablov vode!

Za Semičane je bil bogme zadnji čas, da so si naredili letos (1873.) s pomočjo Kmetijske družbe velik občinski vodnjak.

Ali vkljub deloma jako kamenitim in suhim tlem se ne sme trditi, da Bela Krajina ni rodovitna. Vse, kar zraste, je nekako posebno okusno in plemenito. Poljanci pridelujejo izvrstno pšenico, ki plenja po osem zrn. Po sedem rodi celo v skalni okolici semiški. Koruza se seje sploh in se smatra za glavno hrano. Okoli Črnomlja ilovnata zemlja ne godi pšenici, ali debelača uspeva prav lepo. More se reči, da sta ji podnebje in kraj domalega povsod povoljna. Pogled prostranih koruznih njiv ne razveseljuje sicer popotnika, ali smešno bi bilo, grajati prebivalce, da imajo v ljuti borbi za vsakdanji kruh rajši koristne nego

lepe sadeže. Belokranjski krompir se mi zdi boljši od dolenjskega, zelje pa dosti slabejše, menda zato, ker ga ne znajo prav spravljati.

Občeslavjansko veselje za proso so si ohranili tudi Belokranjci. Sejejo in uživajo ga toliko, da mu pravijo katexohen žito. Obilni zasadi luka nas spominjajo, da se bližamo Hrvatiji, ki veli tej rastlini z nekim ponosom „hrvatska vanilja“. S tem pridelkom obskrbljuje Bela Krajina tudi Dolenjce, ki čebulo ljubijo, ali je sami ne znajo dobro odgojiti.

Za vsakovrstno sadje je zemlja kakor nalašč ustvarjena. Kostanja se nahajajo cele hoste, Novomeščani ga veliko pokupijo, ravno tako črešenj in orehov. Dika in gizda Bele Krajine pa je sliva. V slasti prekaša še dolenjsko, ki slovi v trgovini po pravici. Največjo važnost in čast pa si je pridobila vinska trta. Tukajšnji svet leži tako lepo proti solncu, apnena zemlja služi tako krasno trsju in grozdju, da spada ta pokrajina brez ugovora med najprve vinske v celi Jugoslaviji. Ko bi težka in močna metliška vina podpiralo nekoliko umetnejše kletarstvo, bi gotovo prišla v prvo vrsto vseh avstrijskih vin.

Metliško starino čislajo in spoznavajo strokovnjaki že zdaj za najprijetnejšo domačo kapljico. Očitanje, da boli od nje glava, ne velja nič. Kdor je uživa zmerno in zaliva z vodo, mu ne škoduje nič, ampak mu krepča truplo in dušo in razveseljuje srce, kakor le malokatera druga pijača. Semiško vino nima tolike jakosti, kupci ga plačujejo za dva goldinarja ceneje nego metliško, ali tudi ono je tako zdravo in slastno, da se ga človek, ki ga je dalj časa pil, ne more lahko odvaditi. Suhorsko, pravijo, da je še slabejše, ali glede

zdravja in ljubkosti se more meriti z vsakim drugim, moji naravi ugaja bolje od istega metličana.

Črnomaljcu se sosedje posmehujejo, zaničljivo trdijo, da v njem ni ne duha, ne moči. Takim zabavljicam ni dosti verjeti. Tudi črnomaljska vina, če so dobro spravljena, se lahko kosajo z vsakim dolenjcem. Če se grozdje prezgodaj potrga, pa seveda, ne velja nobeno veliko, niti črnomaljsko, niti metliško.

Kar se tiče dobrote in obilnosti plodov in pridelkov, zaostaja dolenjsko Podgorje daleč za Belo Krajino. Kako svetla, prisojna in odprta pa je tudi ta mimo onega! Trta poganja v njej dober teden prej nego v hladnem Podgorju, vsa rast napreduje hitreje in veseleje; če jo pospešuje potrebna moča, se ni bati prebivalcem za bogato žetev in trgatev.

Kakor sem že razložil, teče v Belokranjcih vzhodno- in zapadnoslovenska kri, kateri se je primešalo tudi nekoliko hrvaške. Čista plemena se navadno slabo ponašajo. Kar je priznano za živino, stoji tudi za ljudi. Medtem, ko čisto germanski Švab hira in zamira, se je povzdignil napol slavjanski saksonsko-pruski narod med Nemci za vladarja. Stopivši se z normansko, finsko in vsakovrstno drugo krvjo je osnoval Veliki Rus najmogočnejšo državo celega sveta; njegov brat, poljski kmet je ostal brez tuje primesi in gnije v nemarnosti in ničnosti, da je groza. Bolgar se je paril s Trakom in Grkom, Čeh in Slovenec z Nemcem, Srb s Turkom, Hrvat z Lahom in ta ženitev je obrodila zdrav in močen zarod.

Belokranjec dokazuje, koliko koristi tudi zmes sorodnih življev. Od zapadnega Slovenca je prejel spretnost in gibčnost, od iztočnega postavnost in

čisto nravnost, od Hrvata praktičnost, žilavost in srčnost. Te lastnosti so se v njem združile tako skladno, kakor da so mu bile že iz začetka prirojene. Iz treh semen je naraslo jako in sočno deblo, ki dela čast in kras slovenskemu gaju.

Belokranjec je visoke rasti, zdravega in močnega života in se drži pokoncu, ne pa pohuljeno in sključeno, kakor tako pogostoma drugi zapadni Slovenci. Med možaki se vidi dosti lepih in junaških glav in obrazov; ženske so krepke in trpežne, ali nežnih in milih lic sem malo opazil. Za pravilo se more postaviti, da je moški spol lepši, ženski pa grši nego na Dolenjskem, veliko bolj zdrava in jederna pa oba.

Veliko pripomaga živež. Belokranjec jé koruzen kruh, ki je sicer slabo shajan in zapečen in vsaj meni ne diši, ali hrani gotovo bolje nego dolenjska zmes ajde, prosa, ječmena in drugih žit. Kuha se do malega to in tako kakor na Dolenjskem, soli se bolje, beli pa tudi danes z betom, jutri s pesom, včasi, da vse plava, včasi, da ni videti ne kapljice masti. Za žgance se mara največ za koruzne, družina se ne bi namrdnila, če bi ji prišli slednji dan na mizo.

Poljanci ljubijo zelje in krompir skupaj bolj od vsake druge navadne jedi. Njihovi krošnjarji poprašujejo krčmarje v Švici in Prusiji, na Francoskem in v prekomorski Ameriki, če se ne dobi za kosilo kaj zelja in krompirja. Tako govore tudi hrvaški Ličani. Najbolji ručak na svijetu ti je funt govedine, tanjur krumpira i tanjur kupusa. Kakor bralci vedo, dele to mnenje tudi mnogi drugi Slovenci, n. pr. Ljubljančani. O godiščih, praznikih, trgatvi in sploh o vsaki posebni

priliki si streže Belokranjec z mesom in sicer z velikimi porcijami, da kaj zaleže.

Če se da, se pristavlja meso vsako nedeljo in še ob delavnikih. Vsi duhovniki, katere sem vprašal, kako živi prosto ljudstvo, so mi rekli, da prav dobro, če je količkaj zaslužka in prida letine; mesnih jedi da porabi dosti več nego Gorenjci ali Dolenjci. Sosebno prascev se pokolje jako mnogo. Praščevina s hrenom je za Belokranjce ravno tako zemeljski raj kakor za Ruse. Na pametno razdelitev ne misli nihče. V dveh dneh gre pol basuljca, potem ga ne vidiš po dva meseca, kakor da je druga polovica skopnela. Pride kak večji praznik, udri zopet po njem, da se komaj diha, potem pa ga stradaj iznova dva meseca. Vpeljal se je v tem isti red in običaj na Dolenjskem. Močno priljubljena je tudi bravina in kozlovina, zlasti tista, ki se speče na ražnju.

Umetnost ljubljanskih kuharic naj se skrije belokranjski v tej umetnosti. Na ražnju zna peči edini Hrvat in njegov najbližji brat Belokranjec, delo vseh drugih mojstrov in mojstric je šušmarija. Vas Semič ima več mesarjev nego Novomesto, namreč pet. To število menim dovolj dokazuje, koliko ljudi se tod nahaja, ki poprašujejo po mesu in jim dopuščajo dohodki, da si ga lahko tudi kupujejo.

Kokoši in druga perutnina se nosi malo na trg, gospodinje pravijo: Kar smo izpitale, ni greh, da tudi použijemo. Danes pride moj god, jutri mojega moža ali otroka, ali očeta in matere, ali strica in tete. Kdo bi iskal pri sosedih ali pri mesarjih? Zadavim kuro, raco, gosko, ali kar premore hiša, naredim dve tri potice, grem v hram po eno, dve neži vina, pa se

veselimo skupaj, da ne zavidamo ni angelom v nebesih. Kadar se pristavi meso, je gotovo znamenje, da se peče vselej tudi potica, ali vsaj boljši kruh.

Za nepotrebno potrato so te žene prav tako izurjene kakor Dolenjke s tem razločkom, da rabijo vendar najrajše domači pridelek in odredek, kupujejo pa drugje le bolj zmerno in za silo. Če ni mesa, se živi o tem, kar dajeta polje in vinograd. Kadar zemlja ne obrodi, se zna tudi po mojstrski stradati. Dokler je v shrambah še kaj krompirja ali druzega tacega, ne pobešajo se glave, smejé si ljudje gladijo trebuh in velé: Hvala Bogu, da smo siti, bilo od česar mu drago, samo da smo.

Vina se popije in poluka dosti, brez dvombe veliko čez potrebo. Tolikega pijanstva pa vendar ni, nego na Dolenjskem. V krčmah se ne čuje vedni vrišč in hrum, ljudje sede in se pogovarjajo večjidel prav mirno in pristojno. Prepirajo in pretepajo se malo in ne za vsako malenkost. Cele dni in noči ne pijančuje skoraj nobeden. Najrajše se razveseljujejo dobrovoljčki doma ali v zidanici. V tej reči vladajo hrvaške šege, ki so pametnejše od slovenskih. Če ga gospodar pije, hoče imeti pri sebi tudi rodovino in prijatelje, za vinske bratce ne mara.

Kakor že ime veli, se nosijo Belokranjci belo, poletu se oba spola oblačita v platno. Kranjcem se zdi grdo, da visi možakom srajca čez hlače. Ta staroslavjanska navada je jako praktična, niti ne vem, zakaj bi bila nespodobna. Bolj po pravici se očita ženskam, da si nedra premalo zavezujejo. Pokrivalo maha čez nje preveč ohlapno, da jih pohotne roke lahko dose-

žejo. Ali nravnost je ostala tako nepokvarjena, da se ni bati take drzovitosti.

Ob nedeljah je kaj lepo videti Belokranjice. Noge si obuvajo v rdeče nogavice, vsa druga oprava je čista in bela kakor sneg, da najmanjšega madeža ne opaziš. Nekatere so začele posnemati Dolenjke in si zavijajo glave v kupivne, pisane robce. Ta novina kazi vso obleko, ker se barve ne vjemajo. Tudi možki natvezajo nase sempatam kako tujo krpo, n. pr. kranjsko-nemški lajbič, vendar se je narodna nošnja sploh še malo spremenila. Ljudje jo smatrajo še zmerom za lepšo in boljšo nego kranjsko in to se jim mora pritrditi, ker je tudi trdnejša in letnim časom bolj primerna mimo druge slovenske.

V Beli Krajini se nameri popotnik tudi v postranskih vaseh na mnogo več zidanih hiš nego na Dolenjskem, kar pa ni nikakršna posebna zasluga, ali veselo znamenje napredovanja. Kamenja se nahaja dosti, močne hoste pa malo. Prebivalce sili že narava kraja, da si hiše zidajo, lesene bi stale predrago. Odtod izvira tudi večja snažnost belokranjskih koč mimo dolenjskih. Nesnaga in mrčes primeta in držita se lesa laglje nego kamna.

Zdravje in moč pospešuje in varuje ljudem sosebno spolna poštenost, pozno in zmerno uživanje ljubezni. Črnomelj in Metlika sta se nekoliko izvrgla v druga mesta, da ju ne bom dosti hvalil. Tudi vas od vasi se razlikuje. Prsate Semičanke imajo drugi Belokranjci za poželjive in pohotne. Če se veli v Metliki kaki ženski: Ti si prava Semičanka, sprejme to besedo za veliko razžaljenje, kakor da bi se ji reklo, da je vlačuga in blodnica.

Kakor Dolenjke hodijo tudi mnoge Semičanke poletu na seno spat. S tem se daje obilna prilika razuzdanosti. Večkrat se je pripetilo, da se je pregrešil pijani svak s svojo svastjo, bratranec z bratranko in celo stari ded z mlado vnuko! Premnogi Belokranjci trgujejo in popotujejo po svetu in donašajo domu marsikake tuje napake in grdobije; toda niti oni se vsaj doslej niso še toliko spridili, da bi se bilo pohujšanje razširilo po večjem prostoru. Sploh vlada še povsod odlična sramežljivost in zdržnost. Kedar zanosi kako dekle, žaluje cela rodbina, greha ji ne pozabi in odpusti ljudsko mnenje nikoli, niti če se omoži z zapeljivcem. S tako ženo ne delajo sosede nobene prijaznosti, prijateljice bi se ogibale kakor nje same.

Kdor prestopi šesto in deveto božjo zapoved, se izobči iz vsakega poštenega društva, ostane oskrunjen do smrti. Mladina se shaja in ljubi kakor po vsem svetu, ali zakonske pravice se niti ne dovoljujejo, niti ne zahtevajo. Pomenkuje in raduje se v društvu svojih sorodnikov in vaščanov ali drugih dobrih znancev, samotnih in ponočnih shodov se sploh morda ne sramuje, ali se jih vsaj boji, kranjsko potepanje in vasovanje še ni okužilo in ostrupilo nočnega in rodovinskega miru. Človek se mora čuditi in veseliti, kako malo se rodi še nezakonskih otrok v tem srečnem kraju.

Vprašal sem nekega župnika meseca septembra, koliko takih je letos že krstil, pa mi je odgovoril: Doslej enega, ali do novega leta bo treba še dva. Ob teh besedah je zmajal z glavo in dejal, da gre tudi tod moralnost po rakovo. Prejšnje čase so pretekla po dva tri leta brez pankrta; zdaj se polega že

vsako leto najmanj eden, in kakor kaže, se pogrezujemo še v grše blato.

Župniku služi to žalovanje na čast, jaz pa sem čutil neskončen naroden ponos, ko sem pomislil na nesramne nemške fante in dekleta, ki v nekaterih pokrajinah meklenborskih ne delajo nobenih zakonov več, ampak se družijo in parijo po zgledu brezumnih zveri in živali.

V Gradcu pri sloveči tvornici sem poslušal pogovor več starih žen, ki so se strašno jezile na neko punco, da hodi s svojim ljubčkom v krčmo. Rekle so, da v svoji mladosti niso kaj takega nikoli čule. Ko sem jim pravil, da je to na Gorenjskem že stara navada, so se jako začudile in mi niso mogle verjeti. Dejale so, da tam ni poštenja, kjer se dopušča mladini taka svoboda. Če bi vedele, da delajo to njihove hčere, jih ne bi mogle nikoli več rade imeti. Pravo dekle ne sme iti v krčmo nikoli samo, niti po dnevu, še manj pa z moško tovaršijo in po noči.

Tako čiste misli vladajo še v naši Beli Krajini. Kar čenčajo nemški pisarji o germanski moralnosti, je prazna in nesramna baharija, katero nam belodano odkriva znanstvena statistika. Po njenem nepristranem spričevalu morejo Nemcem služiti za zgled celo Čehi in zapadni Slovenci, dasiravno jih je evropska sladnost že močno prevzela. Da se pride v okom spolni razuzdanosti, so nekdanji Slavjani ženili svoje otroke jako zgodno. Hrvaške Slovenke so se možile do naših časov v svojem 14. in 13. letu. Rusi in z večino tudi južni Slavjani se sploh poročajo dosti prej nego drugi Evropljani. Jaz mislim prosto ljudstvo, ne gospodo, ki živi

povsod po istem kopitu. Tudi Beli Kranjci so mi pripovedovali, da so se ženili njihovi dedi jako rano, skoraj v otročjih letih. Ta običaj je odpravila gosposka in duhovščina. Popolnoma pa še zdaj ni zamrl.

Neki Poljanec mi je pravil, da je dal hčer možu, ko še ni bila dopolnila 14 let. Tudi drugi Poljanci so mi potrdili, da ženijo in može mladino prej ko je mogoče, ker vedo, kolike nevarnosti prete poštenju, ako se zakon predolgo odlaša. To starodavno navado smatram za tisto korenino, iz katere je pognala žlahtna cvetlica belokranjske čistosti.

Iz vsakojakih gmotnih, državno-političnih in vojaških vzrokov se sklepajo zakoni dandanašnji čimdalje bolj pozno. To preziranje naravnih želj in potreb se bo maščevalo tudi v Beli Krajini. Jako se bojim, da čez sto let opazovalec ne bo našel nobenega razločka več med njo in med Dolenjskim.

Naš Belokranjec se ponaša tudi v drugih rečeh in razmerah prav resno, modro in pametno. Iz njegovih ust ne dohajajo lahko gnusne kvante, zbodljive zabavljice in divje rjovenje, ki žali uho tako neugodno v premnogih gorenjskih in dolenjskih krčmah in družbah. On miruje, kakor sem omenil, celo pri vinu. Prepir, pretep in ponočno razsajanje se mu gnusijo. Vsi seve se ne obnašajo enako, potujčeni popotniki in trgovci ne brzdajo vselej jezika; jaz velim samo toliko, da smemo biti zadovoljni s splošnim vedenjem, s pravilom, izjem nečem s tem tajiti.

Dolenjci hvalijo sploh pobožnost teh „Hrvatov“. Beli Kranjci ljubijo božja pota bolj od vseh drugih Slovencev, sosebno njihove ženske. Ko se praznuje v

Novem mestu sv. Feliks, vró kupoma na slovesnost. V cerkvi se plazijo po kolenih in molijo tako goreče, da jih gleda spoštljivo vsak človek, tudi omikanec, ki včasi malo veruje. Žive ob svojem pustem kruhku, ki ga prineso s sabo, ne pijančujejo nič, ne lajdrajo se nič, kakor tako pogostoma druge dolenjske romarice.

Videl sem te ženske popotovati na Žalostno goro, na Kum, Zaplate, v gorenjsko Brezje. Spotoma niso delale burk, se niso družile in onegavile z razuzdanimi fanti, ampak so šle mirno in spodobno, razveseljevale se s petjem lepih, večjidel pobožnih pesem. Prepričal sem se tudi, kako radi hodijo Belokranjci v cerkev doma, kako redno se ponašajo pri božji službi, kako malo se branijo stroškov za božjo čast, n. pr. za polepšanje cerkva, za nove zvonove, orglje i. t. d. Ugovarjati sem jih čul samo takrat, kadar so se jim zdeli taki stroški nepotrebni, n. pr. če se jim je videl kak altar še dosti čeden, da se pri njem mašuje, kak duhoven, ki ni pomislil na revščino svojih župljanov, pa je zahteval, da se mora napraviti nov.

Cerkveni shod pri Treh cerkvah pol ure od Metlike je morda največja in najlepša svetkovina te vrste v celi Sloveniji. Ime kraja dohaja odtod, ker stoje res tri cerkve druga poleg druge, ki služijo vse tri za cerkvena opravila. Eno je dal rajni metliški župnik Volk kaj lično ponapraviti in uresiti z novimi podobami. Pred cerkvami se razprostira košato drevje, pod katerim se kupčuje, jé, pije, hladi in kratkočasi. Zadej na trati se peko na ražnju prasci, jagenci, ovce in koze. Po ostali okolici se kuhajo jedi, razpenjajo se šatori, postavljajo se mize in klopi za goste.

Prišel sem tje prvikrat na angelsko nedeljo, ravno o proščenju 1873. l., ko se je zbranim volilcem predstavil naš narodni kandidat Pfeifer. Gospodje in kmetje smo sedeli in si nazdravljali za isto mizo. Zdaj se je dvignil in govoril o narodnih potrebah kak omikan, zdaj kak neomikan domoljub. Ogromna množica ljudstva nas je okrožavala; na vsako jederno besedo so se oglašali brezkončni živio-klici, v vsem društvu je vladal isti ogenj za domovino, ista misel, kaj nam je delati, isti duh, kako, za koga in zoper koga nam je postopati in se truditi. Z nami se je nahajalo tudi več odličnih Hrvatov, n. pr. baron Vranican, ki so nam prinesli pozdrav in voščila naših prekokolpskih bratov.

Osnovala in razvila se je veselica, da si bolj prisrčne ne more človek misliti in želeti. Večkrat sem vstal in se sprehajal okoli cerkva in pred njimi med brezštevilnimi romarji in romaricami, ki so se z mano vred šetali, ali pa si okrepčavali grlo, želodec in srce s sladkim vivodincem in metličanom, z izvrstno pečenko in z narodnim petjem. Vseh ljudi je prišlo na shod gotovo kakih osemtisoč. Znanci so mi rekli, da se jih zbere nekatera leta še veliko več, najmanj po desettisoč! Bil je tedaj cel tabor. Ali vkljub toliki sili in gnječi nisem opazil nikjer ostudnega ravsanja in razgrajanja, kakor do malega na vseh dolenjskih shodiščih. Vsi romarji so se vedli krotko in pristojno. Vsak se je zabaval po svoji volji, nihče ni motil nikogar, praznovali smo res občo, čisto narodno veselico. Uho se je radovalo nepopačeni slovenščini, ki se je glasila iz vsakih ust.

Te radosti nam ni dosti kazila niti belokranjska gospoda, katero sem čul le malo nemškutariti. Kmetje

in kmetice so bili oblečeni vsi belo, krasno po narodno; semtertje se je prikazala tudi kaka dolenjska oprava, ali tako poredkoma, da ni mogla nič spremeniti in potemniti žlahtnega obraza trdne domačnosti. V goste so prišli Slovencem tudi hrvaški romarji, pevci in goslarji, in so občevali z njimi prav po bratovsko prijazno in iskreno. Našo slogo, ljubezen in harmonijo je žalila samo ena grdoglasna struna: Nepozvan prusoljub, ki je nazdravil nemškemu cesarju Viljemu!

Često sem slišal zabavljati Belokranjcem, da prekose v praznoverju iste Dolenjce. Tudi sam sem se prepričal, da to očitanje ni prazno. Staro poganstvo ima tu še trdne korenine, iz katerih poganjajo bujno nove pravljice, ne zatiraje starih. Mnoge so ohranili Slovenci še iz starodavnih časov, mnoge so poprijeli tudi od hrvaških doseljencev. Čarovnicam se pripisuje taka moč in zloba kakor v Podgorju in morda še z večjim prepričanjem. Ali kdo bi se čudil? Pred letom 1848. narodnih šol ni bilo. Niti duhovščina ni razumela dobro svoje dolžnosti.

Ljubljanski škofje so pošiljali nekdaj sem župnike in kaplane radi za kazen. Nekatere so preganjali brez pametnega vzroka, med temi se je nahajalo gotovo dosti poštenjakov, ki so ljudi prav učili. Ali kar so oni sezidali, je zopet porušilo krdelo malopridnih popov. Škofje niso dosegli svojega namena. Bela Krajina, vinska dežela, ni poboljšala posvečenih grešnikov, ampak jih še bolj spridila in zaradi njih je trpela tudi ona, ker se niso brigali za razsveto in napredek. Ljudstvu stoji vedno pred očmi gora Klek, zbirališče vseh coprnic. Tudi ta okolnost je brez dvombe pripomogla, da vera v te pošasti ni mogla lahko izginiti.

Praznoverje.

Praznoverje budi in goji vsak nenavadni prikazek v naravi. Belo Krajino zatirajo goste suše; nad semiški okraj se rada usiplje toča; zrak previhravajo včasi hude nevihte; poljske in gorske pridelke jemlje palež in rja; ljudje se ne morejo zanašati nikoli na vreme in tedaj niti na plodnost svoje zemlje. Take nesreče in prigodbe vnemajo domišljijo, da si snuje duhove in moči, ki jih delajo in sicer s privoljenjem božjim, da se kaznijo človeški grehi.

Veliko basen je rodila silna in včasi silovita Kolpa, ki je požrla že marsikatero življenje in naredila še druge škode. Nevarnosti dajo vražam najboljšo rejo. Po Belokranjskem so divjali Turki in za njimi hajduki več sto let. Ljudje niso šli nikoli brez skrbi spat. V strahu in stiski so si izmišljevali nadnaravne sovražnike, katerim se pride v okom le z nadnaravnimi pomočki, s čarobijami. Še dandanašnji jim dohajajo preko Kolpe reve in nadloge.

Na Hrvaškem se oblastnije ne brigajo dosti za zdravje, še manj pa v Turčiji. Iz teh dveh dežel se je priteplo že mnogo bolezni, ki so podavile na stotine prebivalcev, ugonobile na tisoče živali. Ravno letos (1873.) n. pr. se je zanesla kolera v metliški okraj iz hrvaškega Ribnika.

Praznoverno mišljenje se je pritaknilo tudi krščanski veri. Bog se jezi na nas prehudo; njega prositi za kako reč, ne obeta dosti uspeha; bolje se ugane, ako se dobi posrednik, prijatelj božji, ki nas priporoča in zagovarja.

Beli Kranjci so si izbrali za takega posrednika svetega Feliksa, ki ga zovo Faleks. Čvrsto trdijo, da je bil njihov rojak, ne pa Dolenjec in so prepričani, da jim pomaga radovoljno v vsaki zadrgi in težavi. Kliče ga na pomoč otročnica, da ji da srečen porod in krošnjar, ki je zablodil v amerikanskih gozdih, sleparski kupec, ki se boji sodnije in pošteni kmetič, ki se ne boji ne briča ne hudiča, cvetoča deklica, ki se hoče omožiti in onemogli starček, ki bi zamenil rad dolino solz za nebeški raj. Drugi svetniki koristijo samo za eno reč, odvračajo samo po eno bolezen, Feliksu pa je podaril Bog vse svoje moči in čudeže. Če bi bilo mogoče, da bi Bog umrl, ne bi bila to nikakršna zguba, kajti bi ga sv. Feliks popolnoma nadomestil, da ne bi nebeščani in zemljani pogrešali nobene božje lastnosti.

Belokranjci svojega Feliksa ne le časte, ampak ga tudi molijo in še bolj goreče nego Boga; postavili so si ga za narodnega patrona, poleg katerega ne potrebujejo nobenega druzega varuha. Kadar jih vpraša duhoven krščanski nauk, mu ga razlagajo seveda prav tako kakor drugi katoličani, ali v svoje molitve ne vpletajo dosti ne Boga, ne matere božje in drugih svetcev; priporočivši se Feliksu menijo, da so zahtevam vere zadostili in tedaj svojo dolžnost opravili.

Neka ženska, s katero sem o tem govoril, se je jako začudila, da ne more najti v nobenih mašnih bukvicah sv. Feliksa in je smatrala to za najboljši dokaz, da so učenjaki, ki pišejo knjige, vero zatajili! Meni se je zdelo, da se Belokranjci o svojem mogočnem patronu ne pomenkujejo radi vpričo drugih ljudi, morda zato, ker vedo, kako neusmiljeno se jim

zaradi njega Dolenjci posmehujejo. Slavo so mu peli romarji in romarice, ki so mislili, da jih nihče ne čuje.

V krčmi so ga enkrat jeli gosti nalašč napadati, da jih dražijo. Romarji so molče poslušali to zabavljanje, šele po odhodu hudobnih pivcev so se začeli križati in tožiti na neverni svet, da zaničuje božje reči in Boga. Tako potrpežljivost razume samo tisti, ki ve, da Belokranjec vkljub svoji preveliki pobožnosti ne pozna kranjskega fanatizma. Čuden zgled praznoverja sem videl to leto.

Po svetu se je razneslo preroštvo, da bo 12. avgusta trčila repata zvezda ob našo zemljo in jo razbila ali saj tako potresla, da se bo vse prevrnilo. To se razume samo ob sebi, da so Beli Kranjci pravljici verjeli. Kamor je človek prišel, ni slišal druzega pogovora kakor o bodočem potresu in njega grozovitih nasledkih. Mnogi so mislili, da se bliža konec sveta. Pripravljaje se za smrt so oblegali ljudje spovednice še silneje nego pred veliko nočjo. Nekoliko strahu sem opazil tudi na Dolenjskem, v Novem mestu so drli k spovedi meščani, ki so veljali sicer za slaboverne, ali slišal sem tudi dosti norčevanja in smeha, še na deželi pri trdih gorjancih. V Beli Krajini pa se je polastila prostega ljudstva taka splošna groza, kakršna ga ni obhajala še nikoli pred niti ob najhujši koleri. Vse je trepetalo, molilo, vrelo v cerkev in pričakovalo gotovo smrt.

Popotujoč v Metliko sem stopil pod Suhorjem v krčmo, da se nekoliko okrepčam. Našel sem več domačih gostov, ki so pretresali bližnjo nesrečo in pripomočke, kako bi se dala odvrniti. Najbolj je možem dopadel predlog, ki ga je napravil, kakor so trdili, neki župnik. Poleg njega naj bi se postavil na kaki skali

obširen hlev. Vanj bi se zagnala živina cele občine. Nekoliko čevljev visoko naj bi se nastlal s praprotjo, da bi si živali, ko bi jih začel premetavati potres, ne potrle udov. Zraven hleva naj bi se naredil čvrst oder za ljudi, ki bi se moral seveda tudi dobro nastlati in za silo pokriti, da se ne bi trebalo bati dežja. Po mnenju vseh gostov se bo tresla zemlja dolgo, gotovo več dni, morebiti še več tednov. Za možmi so prisopihale v krčmo tudi žene in nekoliko otrok. Babe so vpile, otročaji cvilili, dedci pa majali z glavami in pritrjevali važno drug drugemu, da se morata hlev in oder na vsak način postaviti. Jaz sem zastonj poskušal preplašene praznoverce pomiriti, niti poslušati me niso hoteli.

Nekaj tednov pozneje sem vprašal gospodarja iste krčme, kako je bilo s hlevom in odrom. 12. dan avgusta je bil že davnaj pretekel brez prerokovanega udarca grozne repatice. Krčmar se je nasmejal in rekel: Snovalo se je veliko, naredilo pa nič, ker se niso mogli porazumeti, v katerem kraju da bi najbolje bilo postaviti pribežališče. Nekoliko so odgovarjali tudi gospod in tako je vse zaspalo. Ljudje so molili, jokali in se tresli; nevarni dan pride in mine; zvečer se mi je napolnila vsa hiša, od samega veselja, da so ostali živi, so ga polokali toliko, da sem moral iti čez dva dni v Metliko po drugo vino, ker so mi skoraj ves sod izpraznili. Ista radost je vladala tudi po drugod. Nekateri pa so se udali pijanstvu že pred 12. avgustom, češ saj ni denarjev škoda, ker čez nekoliko dni tako ali tako vse pogine. Ni se jim zdelo greh, da si privoščijo pred smrtjo kako poslednjo dobroto in veselo uro. V nekaterih vaseh so ljudje zapustili hiše in pričakovali na planem z živino vred prihod zvezde. Mnogim so

se možgani od strahu tako vneli, da so res videli repatico, nekateri so celo čutili, da se zemlja pod njimi ziblje, vsak hrup, ki je prišel iz daljave po naključju do ušes, je zbudil neskončno grozo, marsikateri ni mogel ne jesti ne piti. Ko so naznanili v nedeljo (10. avgusta) semiški duhovni maše za ves teden, jeli so se poslušalci čudno spogledovati in priobčevati si skoraj glasno svoje misli.

Eden je rekel: Gospod so pozabili, kaj bo pojutrnjem.

Sosed mu je odgovoril: O gotovo, vidi se, da jim ni mar za smrt.

Drug je trdil: Menda se šalijo, dobrovoljni so bili zmerom, ali z božjo kaznijo se ne bi smeli rogati.

Še drugi so se jako obveselili, odvalil se jim je od srca mlinski kamen, zaupljivo so govorili: Gospod vedo vse, kar bo. Zvezda nam ne bo storila nič žalega, Bog je za zdaj še kazen odložil in nam bo prizanesel. —

Ne da se tedaj nikakor dvomiti in tajiti, da tavajo Belokranjci še v gosti temi praznoverja, ali hvala bogu, da ne vsi: luč spoznanja je razsvetlila mnoge, sosebno tiste, ki so hodili kaj dosti po tujem, izobraženem svetu. Pri trgovcih se nahajajo često prav jasni pojmi o naravi, Bogu in človeškem poklicu. Nekateri so znebivši se vraž prišli celo do druge skrajnosti, postali so prav slaboverni kristjani, včasi celi racijonalisti. Krošnjarji, ki so popotovali dalj časa po protestantskih deželah, so prinesli nazaj deloma kaj slabo mnenje o rimokatoliški cerkvi, skoraj nobeden njih ne veruje v njeno edino zveličavnost. Kakor je res, da moré vraže duh Belih Kranjcev hujše nego vseh drugih Slo-

vencev, je pa tudi nepobitna resnica, da se svobodnih misli o verskih rečeh ne nahaja v celi Sloveniji nikjer toliko med prostim ljudstvom nego ravno v Beli Krajini.

V gostilnici na Luži je enkrat sedelo za mizo gotovo dvajset pivcev, samih krošnjarjev, ki so tajili soglasno hudiča, pekel in še razne druge resnice katoliške cerkve.

Razgovarjal sem se o veri s premnogimi trgovci, skoraj vsi so mi izrekli na vsa usta svoje dvome o njenih naukih, nekateri so zavrgli vse drugo razun Boga in dolžnosti, da moramo pošteno živeti. Tudi taki, ki niso bili prepričani o neumrlosti duše, so priznali brez izjeme potrebo nravnosti. Veliko sem jih čul trditi, da je vsaka vera enako dobra, tudi turška, ako jo človek prav izpolnjuje. Neki kupec je pravil, da ima znanca, ki je popotoval po Hercegovini in v Mostaru nevarno zbolel. Denarja ni imel, zastonj pa mu ni hotel postreči noben kristjan. Reveža se je usmilil star Turčin. Vzel ga je v svojo hišo in skrbel zanj cele tri mesece tako ljubeznivo, kakor malokatera mati za svojega otroka. Mož je ozdravel. Ko se je hotel zahvaliti dobrotniku, mu ni dal govoriti. Rekel je: Kar sem storil, je bila dolžnost, ne dobrota. Mi pravimo: Čovek čoveku svetac — tega pregovora se je treba držati. Turčin je hotel s to besedo opomniti, da moramo častiti vsakega človeka kakor svetnika, naj bo kakršnekoli vere in če pride v nadlogo, da mu moramo pomagati. Zgled blagodušnega moža je kupec smatral za dokaz, da se more človek tudi v turški veri obnašati po krščansko in izveličati. Stari krošnjar Pavle, moj dober znanec, ni bil trdno prepričan o vseh resnicah verskih, poštenost pa je zahteval v vseh, tudi v naj-

manjših rečeh in je živel tako natanko po tem pravilu, da mu niti sovražniki niso mogli očitati nikakove krivice, nobenega madeža.

Enkrat sva sedela skupaj, ko so se domačini pomenkovali o večnosti, o plači, ki čaka dobre, o kaznih, katere trpe pogubljeni. Pavle jih je mirno poslušal; ko so končali pogovor, je zamrmral sam s sabo po nemško: Hm! Morda je res — morda ni res. Ostanimo pošteni! Škoditi to ne more, koristiti pa utegne. Na isti način sem čul modrovati še nekatere druge Belokranjce. Zapisal sem si nekoliko besed in izrek, katere sem slišal ob raznih prilikah iz ust teh rojakov in jih priobčujem evo bralcem, da vidijo, kako proste in bistre misli vladajo semtertje v Beli Krajini.

„Bog je premoder, da bi ga mogle razžaliti tako borne in neumne stvari, kakor smo mi ljudje.“ —

„Boga nekateri kolne, ali ne sovraži ga nihče, ker ga nima za kaj.“ —

„Vera ni enaka veri, ali Boga poznajo vse; tudi človek ni enak človeku, ali po božji podobi so vsi ustvarjeni.“ —

„Nekateri gleda Boga naravnost, drugi od strani, pa se zdi vsakemu tako lep, da mesta, kjer stoji, neče zamenjati za nobeno drugo.“ —

„Vere so kakor nekatere podobe. Vsak misli, da gledajo vanj. Tako mislijo tudi ljudje, naj bodo katerekoli vere, da Bog le njih vidi in ljubi.“ —

„Bog nas ne bo sodil po veri, ampak po delih.“ —

„Poštenje je vredno več kakor vera. Vero smo prejeli od staršev, poštenje pa smo si pridobili sami.“ —

„Vero in grunt smo podedovali in za nami bodo podedovali oboje naši otroci. Pravo zasluženje ima samo tisti, ki dedino pomnoži.“ —

„Slab kmet, ki zapravi grunt, slab kristjan, ki zapravi vero. Če pa zameni kmet svojo posest za boljšo in kristjan svojo vero za boljšo, je treba pohvaliti tega in onega.“ —

„Bog ne bi bil pravičen, ako bi pogubil koga zaradi vere, ker je gotovo po njegovi volji, da se rodi ta od krščanskih staršev, drugi od luteranskih, tretji od judovskih, četrti od turških.“ —

„Vere so različne, ali dobre, ker vse zapovedujejo, da moramo Boga častiti in pošteno živeti.“ —

„Naša vera je najbolj prava za nas, druga za druge.“ —

„Duhovni nas uče, da je samo naša vera Bogu ljuba in dobra in prav imajo. Ko bi nam govorili, da so vse enako dobre, se ne bi ljudje nobene držali, postali bi ajdje.“ —

„Vsak človek ima svojo vero.“ —

„Vsak človek veruje nekoliko preveč in nekoliko premalo; tak ni nobeden, da bi vse verjel ali vse tajil.“ —

„Bog te ne bo vprašal, kako si se križal, ampak kako si svoj križ nosil.“ —

„Vere so za ljudi, resnico pa je Bog pridržal sebi in je ni še nikomur razodel.“ —

„Pravo vero ima tisti, ki pomaga sovražniku.“ —

„Vera brez pravičnosti je krčma brez vina.“ —

„Mi, ki smo hudobni, odpuščamo svojim otrokom s k o r a j vse; Bog, ki je dober, pa bo odpustil nam, svojim otrokom, v s e, ako spoznamo, da smo grešniki.“ —

„Vsak človek ima v sebi zaklad, ali ga ne vidimo. Ko bi zanj vedeli, ne bi bilo na svetu nič sovraštva.“ —

„Ljudje bi se med sabo veliko rajši imeli, ko bi se bolje poznali.“ —

„Iz polnega želodca veliko grehov, iz praznega še več.“ —

„Glad je največji tat.“ —

„Noben tat ne krade rad.“

„Ko bi imeli vsi ljudje toliko, kar potrebujejo za življenje, ne bi trebalo zidati ječ.“ —

„Pšenica raste na solncu, v senci omedli. Človek ostane lahko pošten, ako ima vsaj nekoliko imetka; prazen, gol in lačen začne misliti na hudobije.“ —

„Kdor je dober, gre njemu samo pol zasluženja, druga polovica pripada roditeljem, ki so ga odgojili. Isto velja za malopridneža. Potegnil bo za sabo v pekel tudi svoje starše.“ —

„Ljudje štejejo revežu eno krivico za deset; Bog pa je pravičen in mu bo štel deset krivic za eno.“ —

„Ni dosti prida niti tisti, ki se prilizuje ljudem, niti ta, ki se prilizuje Bogu. Tudi Bog ima rad, da govorimo z njim naravnost, moško in ponosno.“ —

„Hudič je imel od konca samo en rog, pa je dejal: Moram iti v cerkev, da mi rog odpade. Ko je prišel iz cerkve, je imel dva roga.“ (Ta prigovor pomeni, da hudobnemu molitev več škodi nego koristi.) —

Zdaj vidimo, kako različni ljudje stanujejo v Beli Krajini. Ženske in tiste kmete, ki žive zmirom doma, moramo prištevati najzvestejšim privržencem rimokatoliške cerkve, medtem ko se trgovci, ki so občili veliko s tujci, dostikrat kažejo slaboverne in skoraj neverne. Ali narodni značaj je ostal tako blag in strpljiv, da ta razlika ne dela nič sovraštva in razprtije. Mirno pretresajo verska vprašanja drug z drugim. Spreobrniti

se ne da ne ta, ne oni, pogovor dovršuje s tem, da se kima z ramami in veli: Kolikor glav, toliko misli; in družba se razhaja v istem prijateljstvu, v katerem se je bila sešla.

Duhovščina.

Svoje duhovnike Belokranjci jako spoštujejo, ako z dostojnim življenjem zaslužijo spoštovanje. Sosebno cenijo in ljubijo bistroumne, ki jim znajo svetovati tudi v posvetnih rečeh, glede gospodarstva, kupčije ali kake zapletene pravde. Malopridne pope pa zaničujejo kar očitno in se smejejo na vsa usta nauku, da bi morali njihove grehe prikrivati in izgovarjati. Pogostoma sem jih čul trditi, da peša vera radi duhovnikov. Pravili so mi tako čudne zglede, da nisem mogel razumeti škofove prizanesljivosti, ki ima razpostavljene povsod svoje vohune, da dobro ve, kake napake se gode.

Nekemu župniku je ušla kuharica, o kateri je govorila vsa duhovnija, da mu je ljubica. Pop je zajahal konja in jo iskal semtertje po vseh krčmah in tudi po drugih hišah. Nazadnje jo je iztaknil, se z njo pomiril in jo pripeljal z veliko slavo na svoj dom nazaj. Tej ježi so se ljudje strašno smejali in pripovedovali vsakemu z grozno zbadljivimi opombami.

Silno pohujšanje daje župljanom metliški prošt Trček. Vzel je k sebi vdovo z otroci vred in jé z njimi pri isti mizi kakor kak hišni oče. Njegov kaplan M. živi blodno in razuzdano, da je groza.

Črnomeljski župnik Vesel zabavlja javno procesijam in drugim cerkvenim šegam in občuje najrajši z

nemškutarji in z zaničevalci vere. V petek hodi v Gradac meso jest in dela to tako očitno, da ve cela duhovnija.

Nečistost, skopost in druge napake se očitajo razun teh še marsikomu. Vendar se mora priznati, da se večina duhovnov ponaša prav spodobno in pospešuje nravnost in omiko z besedo in zgledom. Celoti res da niso; kakor njihovi hrvaški tovariši preko Kolpe ljubijo tudi oni društvo, vesele shode, narodno petje, šaljive pomenke, kupico dobrega vina, nekateri tudi lov in kako igro. Ali teh in takih zabav jim ne bo zameril in zavidal noben pameten človek; tudi Belokranjci jim jih od srca privoščijo kot dobrotnikom, ki se za nje veliko trudijo in včasi prav krvavo potrebujejo kakega oddiha in izdatnega krepila, da jim ne omaga v težavni službi duh in truplo. Nekatere poznam, da stoje na vrhuncu sedanje omike, da klic in potrebe časa izvrstno razumejo in se brigajo vestno ne le za dušo, ampak tudi za duh in gmotno blagostanje svojih župljanov.

Kot redek prikazek v naši fanatični deželi moram omeniti z največjo pohvalo semiškega dekana Antona Aleša. Po vplivu raznih prednikov se je bilo zaleglo in razširilo v tej duhovniji najgnusnejše tercijalstvo. Svetohlinstvo, hinavščina, plazljivost, zalezovanje, lažnivost, zavist in vsaka druga zloba okuževale in razjedale so že ne le društveno, ampak tudi družinsko življenje. Farizeji so vriskali kakor pijani: Semičani so se posvetili, Semičani so najboljši kristjani na Dolenjskem.

Aleš pride, vidi vražje delo in stopi s pogumno nogo kači na glavo. Razlagajoč pravo pobožnost, je nemilo šibal vso tercijalsko vrtoglavost in odkrival brezobzirno nje hlimbo in žalostne nasledke. Tudi s pri-

žnice je grmel na tercijalke, da so kar ostrmevale in in jezikljale: Farji napadajo pravo vero, prodali so se Antikristu. Njihova kraljica Ana Cajhnovka je hujskala in puntala ljudstvo zoper dekana na javnem trgu in ga zasramovala sploh ob vsaki priliki. Mož je bil prisiljen izročiti jo sodbi, ali te in druge sitnosti ga niso nič preplašile; svoj blagodatni posel je nadaljeval tako stanovitno, razumno in energično, da je zatrl v kratkem vsaj glavna gnezda te pogubljive norosti. Vsi pametni možaki so mu ploskali, celo žene so govorile, da je bil že zadnji čas, da je gospod ustavil nevarno komedijo, drugače bi bila lahko ugonobila celo faro in se polastila tudi drugih duhovnij.

Aleš je pokazal svojo samostalnost in modrost tudi ob volitvi državnega poslanca 1873. l. Vlada je postavila za kandidata odpadnika Zagorca, naša stranka, vsa razupljena deloma Pfeiferja, deloma Irkiča. Za letega so se poganjali duhovni na vse kriplje, Pfeiferja so popisovali ljudem za sovražnika vere in cerkve in so dobili s tem veliko narodnih volilcev na svojo plat.

To se ve, da so vabili v svoje kolo tudi tovariša Aleša. On pa je mislil, da v tako važni reči ne sme odločevati kolegialnost, ampak razum in domoljubje. Trudil se je pozvedeti natanko lastnosti in sposobnosti obeh kandidatov. Kmalu je slišal, da išče Irkič cesarske službe, v kateri bi se bržkone slovenstvu izneveril. To ga je napotilo, da je on edini med vsemi duhovni glasoval za vrlega Pfeiferja, tem rajši, ker se je prepričal, da je govorica o njegovem sovraštvu vere izmišljena. Za njim so dali skoraj vsi drugi volilci svoj glas Pfeiferju, ki je na ta način slavno zmagal v Beli Krajini oba tekmeca. Drugi duhovni so ga psovali izda-

jalca, najboljši prijatelj, suhorski župnik T. mu je odpovedal gostoljubje vpričo zbrane množice z besedo: Tvoji konji ne bodo nikdar več ovsa zobali v moji staji.

Še hujše se mu je grozil viniški kaplan Ž. Od vseh strani je moral poslušati veliko grenkih in grdih. Ali on je ostal miren in nepomičen, tolažilo ga je prepričanje, da je delal po vesti in zahtevi narodne politike in napredovalnosti. Tak patriot, možak od pete do glave je dekan Aleš. Rajnega župnika suhorskega Škofica so gledali nekateri pisano, ker je dovolil v svoji duhovniji jezuitske misije. Pogovor z njim me je prepričal, da je spadal mož vkljub temu med svobodnjake korenjake.

Bil si je naročil „Slovenski Narod“, ki se je povzdignil pod uredništvom slavnega Tomšiča do znamenite, med Slovenci še nedosežene stopinje žurnalistične popolnosti in je prebiral ta svobodoumni list z največjim zadovoljstvom in navdušenjem.

Rekel mi je: V moj dvor dohajajo troje domače novine: Slovenski Narod zame, Novice za kuharico in Danica za dekle in pastirico in tako ima vsak tisto hrano, ki se mu najbolj prileže.

V Metliki sem se sešel v gostilnici z raznimi domoljubnimi duhovniki. Eden njih je pravil, kako se je nek župnik, ki je služil med Poljanci, trudil, da odpravi s plesišč njihovo jugoslovansko Kolo. Vsi so grajali v en glas to bedasto ognjenost in trdili odločno, da treba take krasne narodne običaje še dalje širiti, ne pa jih prepovedovati, kajti noben razumen človek ne more zaslediti v njih kako pregrešnost. O narodnih navadah smo se še marsikaj pomenkovali.

Duhovniki so brez izjeme izrekli misel, da jih mora vsak domačin spoštovati in braniti, ako niso škodljive in pohujšljive; sosebno tiste, ki so poetične in lepe, je treba skrbno gojiti in varovati, da ne poginejo. Vera v coprnice in druge take sramotne vraže naj se pobijajo in iztrebljujejo; kjer pa narod pozna še krasne Vile, naj poje in govori o njih tudi zanaprej svojim otrokom in vnukom; ta čudovita basen da čisti in povzdiguje domišljijo in ne dela nič kvara krščanski veri in zahtevam dejanjskega življenja. Može tako bistrih in svobodnih misli mora častiti in ljubiti vsak naprednjak, vsak omikanec, naj bo glede vere in cerkve kakršnegakoli mnenja.

Domoljubje.

Domoljubje Belih Kranjcev nam je jasno pokazal že shod pri Treh cerkvah. Vselej se mi širi srce od sladke radosti, kadar se ga spomnim in pride prilika, da se o njem govori. Po celi Sloveniji je še dremal naš kmet v nezavednosti, ko je preko Gorjancev z živim plamenom že gorel sveti ogenj za slovenski rod, za slovensko domovino. Med tem ko so druga naša mesta omahovala semtertje in se deloma bala, deloma svoje matere sramovala, so se zbirali okrog njene zastave Metličani in Črnomaljci, ponosni da jo imajo, vsi navdušeni za njeno brambo, vsi pripravljeni, žrtvovati zanjo svoj imetek in svoje življenje. Posamezni patrioti so se nahajali povsod, ali v Beli Krajini jih ni trebalo iskati, našel si jih v župnih dvorih in v kmetiških kolibicah, v krogu bogatih in ubogih, v društvu omikanih in prostih, selskih in gosposkih. Od l. 1860.

je vlada razpisala že marsikatero volitev; Slovenci so zmagovali in omagovali; neumnost, sebičnost, izdajalstvo so nam naklonili veliko nesreče in sramote; skoraj za noben okraj nismo mogli za gotovo vedeti in reči: Ta je naš, tukaj seje sovražnik zastonj svoje peklensko seme razdora in narodne nezvestobe.

Bela Krajina si je ohranila v vseh teh izkušnjavah svoj deviški obraz čist in neomadeževan; v njej je vihrala zastava Slave zmagovito nad vsemi političnimi valovi, ki so jo hoteli podreti in pogoltniti v nezasitnem morju požrešnega germanstva. Iz nje ni prišel nikoli noben nemškutar v ljubljanski zbor; kmetiške občine so volile narodne poslance od prvega začetka in kadar so zmagala dolenjska mesta, pribojevala sta zmago vselej belokranjska Metlika in belokranjski Črnomelj. Taki volitvi sem videl v Novem mestu dve.

Prvikrat je vlada postavila za kandidata odpadnika Kluna, drugikrat bogatina Hočevarja, narodna stranka pa obakrat našega poštenjaka Rudeža. Borba je bila huda, sosebno drugi pot. Uradniki so obdelavali volilce na vse kriplje, te z obljubami, one s pretnjami. Hočevar je razposlal svoje dacarje in obetal krčmarjem odpust daca, njim in drugim še razne druge poboljške in dobičke. Novomeškim nemškutarjem je zrastel greben že strašno visoko; v mestu so pridobili vladinemu možu veliko večino; Krčani so glasovali zanj vsi razun enega; sovražniki naše narodnosti so imeli zmago takorekoč že v rokah. Naenkrat začne drdrati z Gorjancev dol voz za vozom; vsi vozovi so bili polni volilcev in volilk, nekateri metliških, nekateri črnomaljskih; z vseh so vihrale narodne zastave, iz vseh se je razlegalo narodno petje in vriskanje.

Vozovi se ustavijo pred mestom; zdaj pelje na volišče Anton Navratil svoje Metličane, za njim doktor Pustotnik svoje Črnomaljce; noben ni ostal doma vkljub zimi in dolgi poti, nobeden se ni izneveril narodu razun dveh ali treh strahopetnikov, ki so imeli z vlado kako zavezo. Veselje je minulo nemškutarje, ko so zagledali to stotino narodnih mož in žen. Bitva se je zvršila s tem, da je Rudež sijajno porušil Hočevarja, kakor je bil porušil prvikrat z isto belokranjsko pripomočjo gnusnega renegata.

Za središče narodnega gibanja se mora smatrati staroslavna Metlika. Tudi Črnomaljci so si napravili čitalnico, ali ni mogla nikoli prav razcveteti, ker je mesto sedež okrajnega glavarstva in birokracije, ki slovenski duh povsod zadržuje in zadušuje. Teh zaprek v Metliki ni toliko. V čitalnici se zbira na oddih in zabave vsa tamošnja gospoda in inteligencija, pa niti prostejšim meščanom se ne zapirajo vrata. Razvilo se je v njej že često preveselo društveno življenje. Napravilo se je lično gledišče, na katerem so se igrale slovenske glume z izvrstnim redom in uspehom. Včasi je naredila čitalnična družba sprehod v okolico in se je zabavala tudi na planem z gledišnim igranjem. Kadar so prišli volilci nazaj domu s sporočilom, kako težko so se ruvali v Novem mestu in kako častno so zmagali, se je vsa Metlika oblekla po praznično in je naznanjala svojo radost na vse mogoče načine. To se razume samo o sebi, da se je pokalo tudi z možnarji. Ko so zaslišali strel bližnji bratje Hrvatje, so precej vedeli, kaj pomeni in so priobčili Slovencem svoje sočutje in čestitanje z gromovitim vriščem in streljanjem.

Kako neizmerno se odlikuje Metlika proti Črnomlju, smo videli sosebno letos (1873.) o neposredni volitvi za državni zbor. Zmagati mi že zato nismo mogli v skupini dolenjskih mest, ker je vlada mnogim narodnim volilcem pravico glasovanja vzela in dala na ta način večino svojim uradnikom in tedaj sebi. Tudi ostale svobodne volilce je birokracija odvračala z lepo in z grdo od narodne stranke.

Razun te zvijače in sile je razširil obči strah in obup žalostni razdor v domačem taboru. V Črnomlju je prišlo volit samo devet meščanov, trije so glasovali za narodnega Horaka, župan (po rodu Kočevar) in pet drugih, ki so se dali skušnjavcem premagati, pa za vladinega Hočevarja. Za mesto se ne more reči, da bi se bilo s tem osramotilo, ker večina meščanov ni smela voliti; drugi, katerim se je ta pravica pustila, pa je niso mogli rabiti, ker jih ni bilo doma. Vse drugače se je Metlika izkazala vkljub vsem pritiskom in neprilikam. Meščani so dali za Horaka več ko trideset glasov, oni se niti ta pot niso ne zbali, ne izneverili. Te neposredne volitve nam bodo ostale še dolgo v žalostnem spominu.

Naša premalo zbujena mesta so volila skoraj sploh izdajalce in tujce, na Kranjskem je dobila narodna stranka večino glasov, če ne štejemo trga Ribnice, samo v Ložu in Metliki. Temu mestu gre brez ugovora čast, da je med vsemi slovenskimi najmanj ostrupljeno in okuženo po tujščini, da je najbolj narodno in tedaj s političnega stališča najbolj zrelo in pošteno. V magistratu je že davnaj vpeljan za službeni jezik slovenski. Koliko naših mest se more pohvaliti s tem? Metliške prižnice ni oskrunila, odkar stoji

cerkev, še nikoli kaka tujščina. Šole, javni napisi, pomenek v gosposkih kakor v kmetiških hišah, z eno besedo: v Metliki je vse narodno razun cesarskih pisarnic in kakega posameznega dotepuha.

V Metliki pa prebiva tudi prvak Bele Krajine, budnik in često vodnik narodne stranke, odlični narodnjak Anton Navratil, čigar navdušeni govori in neutrudno delovanje so največ pripomogli, da se je ljudstvo predramilo, da je vrelo tako celokupno in složno k volitvam in da je ostalo bdeče in za narod goreče do današnjega dne. — Žlahtnikov in graščakov se nahaja v Beli Krajini malo. Kar jih je, so nemškutarji, ali ne tako strastni, da bi se ogibali narodnih društev in izobčevali narodnjake s svojih shodov in veselic. Škoditi naši stvari ne morejo, ker nimajo nikakršnega vpliva. Uradniki se obračajo, kakor potegne politična sapa. Včasi pojo ognjevito naše pesmi in trkajo na zdravje matere Slave, drugikrat pa volijo soglasno nemškega kandidata. Značaja med njimi ne iščimo! Duhovščina gre z narodom skoraj vsa; zasluga, da je belokranjski kmet za slovenščino zbujen in vnet, pripada večjidel župnikom in kapelanom. Narodnjakov je bilo in je med njimi toliko, da mi ni mogoče jih imenovati. O volitvah trudita se, kolikor sem čul, najbolj marljivo, spretno in uspešno dekan Aleš in podzemeljski župnik Dolgan. Cerkev belokranjska spada pod patronat reda nemških vitezov. Radi tega je rekla v neki družbi, ki je pretresala vprašanje narodnosti, nemškutarska gospa Alešu: Vi morate delati za Nemce, ker so vas Nemci postavili v službo. Smehljaje se odgovori dekan šegavo in resnično: Ravno narobe. Ker so Nemci tudi v tem kraju že toliko hudega storili,

naklada mi moj stan dolžnost, da po mogočnosti ta kvar popravljam, da delam tedaj za Slovence. Birokracija si je dosti že prizadela, da bi duhovščino, ker je ni mogoče narodu izneveriti in corpore, vsaj oplašila in razdvojila. Rabila je v ta namen blage in ostre, dopuščene in nedopuščene pripomočke; ponujala jim je Stremeierjeve groše; pošiljala je po cerkvah vohune, da bi zasačila v pridigah kako nepremišljeno besedo; opazovala je vse njihove korake in jih prav pridno in umetno obrekovala in ovajala. Trud se jim je pa prav borno izplačal. Za Stremeierjev denar jih je prosilo 1873. l. pet in še ti so se bržkone pokesali, ker so morali slišati zato marsikatero grenko od svojih tovarišev, ker so jih smatrali vsi, če ne za cele, pa vsaj za polovične izdajalce naroda in cerkve.

V Metliki je kapelan Miha Koželj pripovedoval, v kako tožno stanje so brezverci in nemškutarji spravili avstrijsko državo, ki nima zdaj nobenega druzega prijatelja razun krvoloka Turčina; cesar da je dober, ali ministri da mu dajejo slabe in pogubljive svete i. t. d. Te besede so pobrali vohuni, jih po svoje ozaljšali in obogatili in nesli k oblastnijam, ki so hotele ubogega kaplana z vso silo ugonobiti. Zatožbo sem dobil tudi jaz v roke in sem kar strmel ob zlobi in perfidiji, s katero je bila sestavljena. Pravdo je ustavila in končala amnestija. Za ugled birokracije bi bilo desetkrat bolje, ko se ne bi bila nikdar pričela, kajti ljudje so Koželja jako spoštovali in ljubili in so zdaj za trdno mislili, da preganja gospoda ravno najboljše duhovnike in sicer zato, ker so prijatelji svojim župljanom in svojemu narodu. Razpor med staro- in mladoslovenci je prišel tudi v Belo Krajino, ali ni razsajal

prehudo. Duhovščina je zamerila Navratilu, da je napadel v Slovenskem Narodu dva tovariša in je izstopila vsled te jeze iz metliške čitalnice, v kateri je on predsednik.

Okoli Metlike se je močno razširil mladoslovenski Tednik in je delal nekaj časa precej nemira in pohujšanja, ker je hujskal ljudstvo zoper duhovnike. Zdravi razum Belih Kranjcev pa je kmalu spoznal to novinarsko blago za to, kar je bilo, za čudno zmes jedrnih misli in naukov, babjih opravljic in praznih marnov. Duhovščina je ostala skoraj brez izjeme zvesta Bleiweisovi zastavi. Ko se je izprevidela potreba konservativnih političnih novin, se je oglasilo iz Bele Krajine prvi hip za „Slovenca“ sedemnajst naročnikov in dala ali obljubila se je še posebna podpora v denarju. Ali vkljub vsemu spoštovanju in posluhu, ki ga tukajšnji narod izkazuje duhovščini, vendarle ne voli rad duhovnika za poslanca. On pravi: Pastir ne sme zapuščati svojih ovac. Mašnik je postavljen, da opravlja božjo službo, posvetne posle mu prepoveduje njegov stan in poklic. Za deželni zbor sta se oglasila dva kandidata, kmet Kramarič in učeni, v vsakem obziru izvrstni duhoven doktor Štrbenec, rojen Belokranjec. Volilci so dali glas kmetu, ne maraje za toplo priporočanje duhovnega doktorja. Nepokvarjeni ljudje ne črtijo in ne obsojajo nobenega hudodelstva huje in ostreje nego izdajstvo. To resnico so izkusili s polno mero tudi belokranjski nemčurji.

Nekemu črnomaljskemu nemškovalcu, ki je volil nasprotnega kandidata, je sosed prerokoval: Dozdaj, ko se nisi mešal v politiko, kupčeval si dobro. Tvoja prodajalnica je bila polna ljudi od zore do trde noči.

Ali zapomni si dobro, da boš zanaprej lahko spravljal svoj dobiček. Vsako leto boš na izgubi najmanj za tisoč forintov. Ta prerokba se je res izpolnila. Ljudje so se ogibali izdajalca kakor kuge. Dobivali so blago rajši oddaleč in po višji ceni, nego da bi dali zaslužiti kak krajcar nasprotniku svojega naroda.

Blizo Crnomlja je živel spreten kovač, ki je imel vedno več dela, nego ga je mogel opraviti in toliko zaslužka, da si je kupil zemljišče in si jel zidati na njem svojo hišo in kovačnico. O volitvah ga vrag premoti. Dal je svoj glas, on edini med vsemi kmeti, kandidatu sovražne stranke. Sreča mu je zdaj naglo odcvetela. Ljudje so si iskali drugih kovačev, dasiravno slabejših od izdajalca. On jih je prosil, naj ga ne zapuščajo, jim obetal, da se ne bo dal nikdar več zaslepiti nemškutarskim svetovalcem. Vse zastonj! Ljudje so ga imenovali Judeža, noben pošten kmet mu ni dal nobene reči več delati. Hiše in kovačnice ni mogel dozidati, še predno gotovi, postali sta žalostna razvalina. Brezznačajni revež se ni mogel s kovačijo niti preživiti. Moral je hoditi mlatit in iskat si druge take dnine. Ljudem se je smilil, ali niti za taka dela ga niso jemali radi. Kjer so ga sprejeli, držali so se mrzlo proti njemu, od nobenega sodelavca ni dobil prijazne besede, tem več pa zabavljic, psovek in kletev. Kovača je to splošno preziranje tako peklo, da je obupal in umrl od žalosti in sramote. Gotovo je to slaven dokaz zdrave pameti in nepopačene slavjanske narave, da ljubijo Belokranjci tako toplo svoj rod in jezik, če ravno hodijo veliko po svetu, se morajo naučiti tujih jezikov, sosebno nemškega in imajo tedaj obilno prilike, navzeti se tujega duha, simpatij

za nemško besedo in politiko. Prav lepo modrujejo: Slab je tisti, ki zataji samega sebe. Duhoven bere mašo po latinski, mi trgujemo po nemški, ali zato niti duhoven ni Latinec, niti mi Nemci. Mora se priznati, da so oni edini Slovenci, ki govore tudi z omikanim človekom rajši po domače, nego v tujem jeziku. Kakor v celi Sloveniji, ima avstrijski cesar tudi v Beli Krajini najzvestejše podložnike s tem razločkom, da so mu vdani drugi Slovenci bolj iz navade, Belokranjci pa iz celega prepričanja, da jim nobena vlada ne bi mogla toliko koristiti kakor njegova. To sem jih čul tolikokrat in tako odločno trditi, da se o resnici te lojalnosti ne more dvomiti. Dejali so mi: Eden mora biti gospodar, brez gospodarja ni reda niti v kmetiški kolibi, nikar v tako ogromni družini, kakor je naše cesarstvo. Istina je, da nas gospoda varajo in zatirajo, kar le morejo. Njih sovražimo in bi se jih znebili rajši danes kakor jutri. Ali mi nismo tako bedasti, da bi pripisovali to cesarju, kar delajo njegovi služabniki. Za njihove krivice in sleparije še ne ve ne, kakor često še mal kmetič ne more izvedeti, da dela njegov hlapec škodo soseščini. Cesar mora pobirati davek in mi se ne branimo te dolžnosti. Odkod bo dobival denar, če ne od kmeta? On ga ne spravlja v skrinje, ampak ga ima komu dati. Vsak dan mu je napasti na tisoče vojakov in drugih služabnikov. Cesar nam je napravil šole, da se morejo izučiti mladi ljudje za duhovnike, ki nam varujejo dušo večnega pogubljenja; napeljal nam je ceste, da morejo hoditi bogati Gorenjci po naše vince in nam nositi zanj denarcev, ki jih za sto reči potrebujemo; s svojo silno vojsko nas brani Turkov, da ne smejo več teptati naših njiv in požigati

naših vasi, kakor nekdaj, ko se je moral ubogi kmet sam bojevati, golorok in neizurjen, brez upanja zmage in brez moči, maščevati se za prebite nadloge. Res je, da nas stiskajo včasi slabe letine in hudi časi, ali v deželi kraljuje božji mir in krščanski red, da si pridni človek lahko zopet opomore. Kdo nam daje ta lepi mir in red? Mar ne cesar, čigar mogočne roke se boje hudobneži, da nas ne okradejo in ne pokoljejo? Ko ne bi imeli od njega nič druzega kakor mir in red, morali bi ga že zaradi teh neskončnih dobrot z voljo poslušati, častiti in ljubiti. — Stari Belokranjci močno hvalijo vlado prvega Napoleona, da je bila tako pravična in blagodatna.

Ko pa sem jih vprašal, če jim ni bilo žal, da so prišli čez štiri leta nazaj pod oblast avstrijskega cesarja, so mi odvrnili: „To pa nikakor ne. Saj veste, da gre svoj najrajši k svojemu. Napoleona nam je dala sreča, avstrijskega cesarja pa Bog sam. On je naš in mi smo njegovi. Tako je Bog hotel in kar on hoče, je gotovo za nas najbolje. Davkov se je plačevalo pod Francozom malo; sodilo se je hitro, ostro in pravično; denarja je bilo kakor črepin, revščine nič, tatvine nič; gospoda so stisnili rep med noge, morali so postopati z nami krotko, po človeško; živelo se je brez skrbi, veselo, z eno besedo dobro, bolje nego prej in pozneje. Ali take prijetnosti niso odločene človeku, da bi jih užival zmerom. To je, vidite, tako. Reven kmet, recimo, kajžar životari, kaj ne, dosti slabo. Kje daleč pa mu stanuje bogat in dober sorodnik, kak stric ali boter. Naključje zanese kajžarja pod streho tega bogatina. Piti, jesti in vsake dobrote ima pri njem, kolikor hoče. Pomudi se tam tri, štiri dni. Zdaj se

dvigne, veli: dosti je, se poslovi kar se najlepše more in hiti nazaj domu v svojo črno kolibo. Živel je v njej že 30 let in nikoli ni ga trl dolgčas, živel bo nemara v njej še drugih 30 let in ne bo občutil do smrti nobenega dolgega časa. Spominjajoč se z veseljem štirih lepih dni, katere je prebil pri bogatinu, vendar ne bo žaloval, da ni ostal dalje, zadovoljil se bo, ako je pameten, s svojim siromaštvom, s svojo nekrasno, ali prijazno domačijo, katera tekne najbolje njega truplu in duhu, ker sta je od otročjih let navajena. Ta kajžar smo mi kmetiči, ta bogatin je bil Napoleon, ta ne krasna, ali prijazna domačija pa naša dežela, naše cesarstvo.

Kar sem rekel glede vere, velja pa tudi za avstrijsko domoljubje, da navdaja namreč veliko večino Belih Kranjcev, ali samo večino. Kdor trdi, da je sploh razširjeno, dokazuje s tem, da ljudi ne pozna, ali pa da hoče slepiti sebe in druge s praznimi izmišljijami. Omajala ga je silno, deloma tudi popolnoma podrla mnoga hoja po tujih državah, često občevanje s sovražniki našega cesarja in cesarstva. Krošnjarji primerjajo tujo vlado in upravo z avstrijsko, dobivajo dostikrat prepričanje, da se gospodari drugje veliko bolje nego pri nas. Čul sem jih včasi hudo zabavljati in sicer tako brezobzirno, da ne morem napisati brez nevarnosti takih psovek in napadov. Naj zadostuje, da povem, da niti vladarjevi osebi ne prizanašajo vselej. Nekateri so se navdušili za dobro, lahko in ceno življenje, katero so videli in imeli na Bavarskem, še drugi ne morejo prehvaliti vsestranega reda, ki vlada v Prusiji in kvasijo, kako neomikani in neumni so Avstrijci proti Prusakom. Nameril sem se celo na

dva ali tri republikance, ki so popotovali dalj časa po Švicarskem in izgubili vse spoštovanje do monarhij in monarhov. Rekli so, da so cesarji in kralji jerobi, ki jih potrebujejo le otročji narodi, možje pa da ne bi smeli prenašati te sramotne oblasti. Ni davno, kar je bil obsojen neki Metličan zaradi razžaljenja veličanstva, ker je prepeval politično zabavljico, katere se je bil naučil med virtemberškimi demokrati.

Seme takih radikalcev pa v Beli Krajini ne pada na rodovitno zemljo. Za dokaz naj služi že omenjeni prizor, ki se je pripetil na pogoščenju pri Treh cerkvah. Ravno, ko se je bila brezbrojna množica najbolj vnela za Slovenijo in so se njej na čast razlegali po okolici nepretrgani, gromoviti živio-klici, prilomastil je k naši mizi velik človek divjega pogleda in odurnega obraza in je zakričal s hripavim glasom: Je že prav, da se vpije „živio“, ali je treba vedeti, komu. Jaz pravim in tudi vas prosim, da rečete z mano: Bog poživi kralja prajsovskega! Prajs nas bo rešil jarma, pod katerim zdihujemo. Še enkrat: Bog ga poživi! Da bi le skoraj prišel!

Te besede so zadele družbo kakor grom; sedela in stala je nekoliko trenutkov tako osupla in omamljena, da ni mogel nihče ne ziniti. Grobno tihoto konča župan Bajuk, trd kmet; on se je zavedel prvi. Možko se dvigne izza mize in zakliče z gromkim, slovesnim glasom: Pritepel se je med nas nepošten človek, ki nam veleva, nazdraviti kralju prajsovskemu. Rekel bi jaz: Sram ga bodi take besede! Ali ljudje njegove vrste sramu ne poznajo. Mi smo Slovenci, mi smo Slavjani, obenem pa smo tudi Avstrijani, vsigdar zvesti svojemu gospodarju. Mi ne potrebujemo in ne pri-

čakujemo od Prajsa nikakršne rešitve. Naše upanje je naš cesar, cesar avstrijanski — rane, ki nas peko, nam more izlečiti le on in nihče drugi. Bog ga poživi! Iz cele množice zašume brezkončni klici: Živio, živio!

Zoper prusoljuba se oglaša silna in vedno silnejša nevolja. Moral se je nemudoma pobrati, drugače ne vem, kaj bi bilo razkačeno ljudstvo z njim naredilo. Ta obče znana lojalnost je vzrok, da avstrijski sovražniki hranijo svoje misli najrajši zase in se nikakor ni bati, da bi se utegnilo njihovo prusaštvo in bedasto republikanstvo dalje razširiti. — Osebni značaj Belih Kranjcev sem deloma že popisal. Dolenjci in Gorenjci, ki so se med njimi naselili, ali dalj časa prebivali, trdijo soglasno, da je mnogo boljši od dolenjskega in gorenjskega. Oboji jih hvalijo, da so bolj odkritosrčni, ljubeznivi in postrežni nego drugi Kranjci, sosebno sorodniki in sosedje da se odlikujejo med njimi z resničnim prijateljstvom in tudi drugi ljudje da ne zavidajo tako hudobno drug drugemu, kakor se godi to žalibog le prepogostoma v drugih krajih naše dežele.

Ljudski značaj.

Prostodušnosti in blagosrčnosti slavjanske Beli Kranjci niso še zgubili, človek jim sme zaupati, se na nje zanesti. Brez izjem pa to pravilo ni. Ljudi je popačila po eni strani strašna revščina, ki jih včasi pritiska. Dokler ni bila še zemlja tako prenapolnjena, se je dalo laglje živeti, slabe letine so se prebile brez slučajev, da bi bili kmetje pogibali od lakote. Po drugi strani so zatrosili krošnjarji vsakovrstne razvade in

hibe tujih narodov in obrtniškega življenja, se je vgnezdilo grozovito pravdarstvo, samopašnost, dobičkarija, prekanljivost in še marsikaka druga razuzdanost in nenravnost. Uradniki ne služijo radi v Metliki in Črnomlju, ker jim naklanjajo zvijačne stranke toliko posla in vsakoršnih neprilik, kakor v nobenem drugem okraju kranjskem. Paziti morajo dobro na vsako besedo, ki jo izustijo, na vsako črko, ki jo napišejo, da jih premeteni pravdarji in goljufi ne spravijo v najsitnejše zadrge in nevarnosti.

Nekega sodnika, ki se je nekoliko v pisanju zmotil, so precej zgrabili in ga pestili in toževali tako dolgo, da je službo izgubil.

Poznam odvetnika, ki je naletel še hujše. Mož je včasi res malo preveč računil, ali koliko odvetnikov sme reči z dobro vestjo, da se niso nikoli v tem pregrešili? Drugje bi bil bržkone mirno spravljal svoj dobiček in sčasoma obogatel z drugimi tovariši vred. V Beli Krajini pa so mu zavili vrat. Bil se je že preselil nekam na Gorenjsko, kar se dvigne zoper njega naenkrat čez sedemdeset tožnikov belokranjskih, da jih je v računih osleparil. Tožbe so obveljale komaj tri, ali ravno te tri so največ pripomogle, da mu je sodba vzela odvetniško pravico in ga obsodila celo v dolgo ječo.

Sosebno Črnomaljci so si med sosedi pridobili slabi glas, da jih ne prekosi v sleparstvu nihče, niti Kočevarji. To trjenje sega predaleč. Večini črnomaljskih meščanov se gotovo ne sme in ne more očitati taka sramota, to pa je res, da se nahaja v tem mestu in njega obližju precej najbolj zrelih in brezdušnih zakotnih pisačev in goljufov, ki so pripravljeni vsak hip

priseči po krivem za par grošev. Mislim, da se ne bom zmotil, ako velim, da je okužil ta okraj vpliv birokracije in zgled bližnjih Kočevarjev, katerih deutsche Treue und Redlichkeit že od nekdaj ne slovi ravno prelepo. Sploh pa moramo smatrati tudi belokranjske trgovce za poštene možake. Na Bavarskem so spodrinili povsod kočevarske krošnjarje ne s spletkami, ampak s svojo zanesljivostjo in natančnostjo v računih. Ljubljanski kupec Stare je zgubil pred 20 leti svoj imetek in prišel na boben zato, ker je zaupal preveč „hrovaškim“ kramarjem. Ali ti Hrvatje niso bili Belokranjci, ampak resnični Hrvatje z onstran Kolpe. Poljanci jim očitajo še zdaj to sleparstvo, govore o njih zaničljivo in bi se čutili razžaljene, ko bi jih stavil kdo na isto stopinjo s hrvaškimi kupčevalci. Radi tega povdarjajo povsod, kamor pridejo, da niso Hrvatje, ampak Belokranjci.

Z duševnimi zmožnostmi je Bela Krajina prebogato obdarjena, da se ne ustraši v tem obziru niti bistroglavih Gorenjcev. Otroci se pridno in lahko uče, da se duhovniki in učitelji kar zavzemajo in v en glas potrjajo, da se na take niso še nikjer namerili. To ni nič posebnega, če se navadi kdo vseh črk že prvi teden. Pokazali so mi dva dečka, ki sta se jih naučila v en dan. Dijaki, ki dohajajo odtod v novomeške šole, se ne morejo prečuditi svojim dolenjskim součencem, da so tako nemarni, neumni in zabiti in jih dohitevajo in prehitevajo dostikrat brez truda, dasiravno jim dela silne težave nemščina, v kateri se doma večjidel niso urili.

To prednost priznavajo Belokranjcem Dolenjci sami in jo pripisujejo nekateri jedrosti in čvrstosti

njihovih žen, drugi večji treznosti možkega spola, še drugi pa lepi nravnosti in nravnosti celega življenja. Ti vzroki se ne morejo pobijati, ali se ne sme prezreti še eden, ki je morda glavni, namreč čistost in bogastvo belokranjskega narečja.

Narečje.

Da je jezik v ozki zvezi s pametjo, ne potrebuje dokazovanja. Čimbolj teče človeku lahko in gladko, tembolj pospešuje mišljenje in tedaj razvitek razuma. Kako okorno se mota iz ust beseda drugim Slovencem! Spodtika se jim celo ob kratkih periodah, dolgih niti ne pozna. Stavek se pogostoma z enim subjektom začenja, z drugim nadaljuje, s tretjim zvršuje; logični red se meša in ruši neprenehoma; govornika razumemo le po smislu celega pogovora, ne pa po posameznih členih pripovedovanja. To zmešnjavo nam je naredil nesrečni vpliv nemščine, ki nam je nemilo spodjedla in ohromila žile materinščine. Tak jezik ne olajšuje mišljenja, nego ga na vsakem koraku še ovira in ustavlja.

Slovenci govorimo nespretno in mislimo ravno iz tega vzroka tudi tako počasno in pretrgano. Pravih govornikov se je dozdaj med nami še malo prikazalo. Zaostali smo v tej krasni sposobnosti za vsemi drugimi Slavjani. Med zapadnimi Slovenci so si jo ohranili edini Belokranjci zato, ker so si rešili po ugodnejših okolnostih bogati zaklad, moč in gibkost svojega jezika. Oni lahko govore in hitro mislijo, nahaja se pri njih med kmeti obilno izvrstnih govornikov, ki bi osramotili s svojo ročnostjo in umetnostjo dokazovanja

marsikaterega omikanca. Če jih slišiš govoriti, bi mislil, da so se morali dolgo učiti in vaditi, ali kmalu boš izvedel, da niso obiskovali nobene šole, da ne znajo ne pisati, ne brati.

V društvih se dvigajo tudi žene in pretresajo iste predmete kakor možaki in sicer tako gladko in temeljito, da mora človek strmeti. Cul sem jih govoriti o srenjskih potrebah in razmerah; možje so jih pazljivo poslušali; videlo se je, da jih smatrajo za sebi enake; da se jim zdi važno njihovo mnenje; nazadnje so jim soglasno pritrjali in z občo pohvalo, da so njih misli dobre in da se je treba po njih ravnati.

Na shodu pri Treh cerkvah je vse poslušalce navdušila postarna žena s političnim govorom, s katerim je nagovarjala starše, da odrejajo mladino v slovenskem duhu, za korist in podporo matere Slovenije.

Dandanašnji že malo kdo pomni, kdo nam je vpeljal prvi slovensko konverzacijo v ljubljanskih gosposkih društvih. Leta 1848. se je prikazalo v Ljubljani že precej izobraženih narodnjakov, ali med sabo so se pomenkovali večinoma po nemški, ker jim je manjkalo za slovenski razgovor potrebnih besed, okretnosti in pač tudi srčnosti. Med nje stopi rojeni Metličan Janez Navratil (zdaj uradnik pri najvišji sodniji na Dunaju) in zdajci da vidiš čuda! Z jezika mu ni prišla ne ena nemška, govoril je o vseh rečeh, tudi o najvišjih in o znastvenih, gibko in sladko, omikano in vendar popolnoma umevno. Gospodje so se prepričali obenem o lepoti in o bogatiji naše slovenščine in so jeli Navratila posnemati. Te velike zasluge mu rojaki ne bi smeli nikdar pozabiti.

Izobrazba.

Vkljub vsem sijajnim zmožnostim stoje Belokranjci še na nizki stopinji izobraženosti. Krive so šole. Do l. 1848. so jih imeli jako malo in še v tistih se je le nemškovalo. Ostale so skoraj brez koristi. Kar je zanemarila vlada, nadomestil je po svoji moči vrli metliški župnik Vincencij Vovk. Osnoval je zasebno učilnico, v kateri je vadil otroke po domače brati. V cerkvi so se jele rabiti mesto starinskih paternoštrov molitvene bukvice. To se je ljudem tako priljubilo, da so hoteli vsi brati znati. Učili so se po navodu župnikovem hlastno in strastno drug od druzega. Podlaga omike širila se je iz Metlike po vedno večjih krogih po celi Belokrajini. Seznanil sem se s kuharico, ki je preseljevaje se semtertje naučila brati več ko sto ljudi, ki so bili mnogi že odrasli, nekateri celo stari. Od l. 1848. se je to stanje obrnilo še mnogo na bolje. V nemških učiliščih je dobil veljavo tudi slovenski jezik in ustanovilo se je s pomočjo domoljubne duhovščine mnogo novih slovenskih šol. Kjer ni bilo učitelja, vadil je otroke za malo nagrado kak duhovnik. Ta trud je rodil najlepši sad. Dandanes zna mladina obojega spola z veliko večino brati in deloma tudi pisati. V cerkvah vidiš povsod dosti več bukev nego paternoštrov. Marsikateri sivi starček se je sramoval, da bi znal manje od nezrele mladine in se je navadil branja od svojih poslov, otrok ali vnukov.

Najbolj se čitajo molitvene in sploh pobožne knjige, ali tudi kratkočasne in podučne mikajo radovedno in ukaželjno ljudstvo. Največje zasluge gredo tudi v tej reči duhovščini, poleg nje pa nekaterim

učiteljem. S priporoko teh vnetih mož si snujejo farne knjižnice, naročujejo, kupujejo in prebirajo se knjige čimdalje raje in z boljšim uspehom. V družbo sv. Mohorja se je vpisalo že čez dvesto udov, do 70 samo v Črnomlju, kar je gotovo kaj lepo število, ki se bo zanaprej pa brez dvombe še povečalo, ker se prikazuje prav očividno blagodatni plod dobrega branja. Vraže so začele giniti kakor sneg na pomladnem solncu. Čitajoči rod jim ne verjame več.

V neki krčmi je gospodinja pripovedovala z velikim strahom, da se je bati toče, kajti videla je soseda leteti na Klek celo jato coprnic. Odrasli so zijali v govornico vsi preplašeni in so dejali, da pomeni to gotovo nesrečo. Pri peči je sedelo pet ali šest šolarjev in šolaric. Oni so se od konca smejali med sabo na tihem in si šepetali nekaj na uho. Ali v takih letih se ne more dolgo molčati. Najmlajša deklica se prva oglasi in veli, da coprnice na Klek že zato niso mogle leteti, ker jih ni. Za njo zavpijejo vsi tovariši in tovaršice, kako smešno in sramotno je kaj tacega verjeti, to da nam prepoveduje naravnost sveta vera, pa tudi človeška pamet.

Pivci se zakrohotajo in pravijo: Ravno tako čivkajo tudi naši picki in morda imajo prav. Otroci so zdaj bolj učeni od velikih ljudi. E, mi ne bomo branili coprnic; če jih ni, pa tem bolje za nas. Ali nekakov šent mora le biti, ki dela točo. Otroci zakriče v en glas: To je Bog, ne pa šent; toča in vsaka taka nesreča, pa tudi sreča nam dohaja od Boga, on že ve, zakaj. Zbrisani Belokranjec ne potrja precej, kar je našel v bukvah, bere jih s premislekom, s kritiko, izkušnji verjame več nego njim. Zanj se mora pisati prepričevalno, jasno, odločno in popolnoma razumno,

drugače bo položil knjigo na stran in rekel: Ta je bosa, ta je komaj na pol resnična, to branje ni zame, je pretemno, previsoko, zdi se mi, kakor da bi se pisarju nekaj sanjalo. Ljudje so se mi potožili, da rabi Vošnjak v svojem sicer jako koristnem delu o kletarstvu besede (tehnične termine), katerih ne poznajo, zato, da ne vedo vselej, kaj misli reči. Mošt pravijo Belokranjci vinac, dokler ne dozori, Vošnjaku služi pa ta beseda za vino, ki pride ravno iz ožemnice in trdi tedaj po pravici, da mošt ne upijani. Bralci so razumeli to seveda po svoje in so se smejali Vošnjakovi trditvi češ, naj se potrudi gospod k nam kako nedeljo popoldne, pa bo že videl, da mošt tudi upijani in še kako!

Pošteni tujci se silno čudijo napredku, ki ga nahajajo v Beli Krajini. Bivši guverner avstrijske banke Pipic je prišel obiskat svojega zeta, grajščaka Zavinška. V nedeljo je šel v metliško cerkev in videl skoraj v vseh rokah molitvene bukve. Grede domu je rekel znancem: Kaj je to? Da mi je kdo povedal, kar sem opazil danes s svojimi očmi, ne bi mu bil nikdar verjel. Pri nas se sploh misli, da stanujejo tukaj popolnoma neomikani divjaki. Zdaj pa sem se sam prepričal, da vaši ljudje vsi bero. Tega ne najdete povsod niti v dunajski okolici. Mož je prav govoril, kultura je pognala tod čvrste korenine, ali ne smemo zabiti, da šele korenine. S svojo pridnostjo, zlasti pa v ljudskih šolah naučil se je narod brati, ali to znanje ne zadostuje, z njim se višja omika ne da doseči lahko.

Bela Krajina potrebuje najprej več glavnih šol (dozdaj ima edino črnomaljsko) pa tudi drugih učilnic, n. pr. gospodarske, obrtniške, trgovske, tudi gimnazija ali vsaj realka naj bi se osnovala. V vseh teh zavodih

bi se moralo razlagati v domačem jeziku, pa bi svet kmalu gledal čuda, katera bi rodili. Smešno je govoriti, da takih zavodov ni treba povsod, da naj se pošilja mladina v Novomesto, v Ljubljano ali drugam, kjer jih že imajo. Belokranjci niso bogatini, da bi mogli nositi tolike stroške.

Kjer se dijakom pomaga s štipendijami, ne zamujajo prilike. Komaj se je ustanovila n. pr. vinska šola na Slapu, se je oglasilo precej več roditeljev, da pripravijo vanjo svoje sinove. Gospodarske šole in vadnice se najbolj pogrešajo, brez njih ni mogoče racijonalno kmetovanje sploh udomačiti in razširiti. Zgledi posameznih pravih ekonomov delujejo komaj v obližju nekoliko, dostikrat še nič. Od grajščakov ni pričakovati dosti koristi. Hrepene po državnih (civilnih in vojnih) službah in po prazni časti, pravil znanstvenega gospodarstva se resno niti ne uče in če jih tudi površno umejo, jim je mala briga, da bi se jih držali stanovitno tudi v dejanju. Kmeta ne morejo napeljavati na zboljšek, če bi imeli zanj tudi več srca nego ga imajo. V neki družbi sem spoznal grajskega sina, ki je služil prej pri vojakih, pozneje, pa je pravil, da se je posvetil ekonomiji z največjo radostjo in eneržijo. O dunajski razstavi je trdil, da bo šele ona odprla oči spečim avstrijskim narodom, tudi zase se je nadejal, da se bo naučil na njej več nego v vseh šolah. Kmalu potem se je res napotil na Dunaj. Vrnivši se pa ni znal povedati nič druzega, nego da je bilo vse superb, manjifik in da imajo japonska dekleta prekrasna meča. Ta vednost je bila res dobiček njegovega pota na toliko hvalisano razstavo. Razun njega poznam še nekoliko drugih gosposkih kmetovalcev iste vrste.

Mnogo večje hvale so vredni nekateri meščani, posebno pa župniki. Med njimi ni skoraj nobenega, ki ne bi skušal to in ono reč v svojem gospodarstvu zboljšati. Ta si omišlja razne stroje, drugi skrbi za premeno semena, za napravo tečnega gnoja, tretji se vrši s posebnim veseljem s čebelarstvom, vrtnarstvom ali s kakim drugim oddelkom in pododdelkom hišnega gospodarstva. Če se ne stori kaj več, poslušajo se vsaj dobri sveti, ki jih dajejo Novice; popolnoma nemarno, mislim, da ne drži rok križem noben duhovnik, ki ima kaj svoje kmetije, že zato ne, ker mu prihaja od nje precejšen del dohodkov. Lep zgled daje ostali duhovščini dekan Aleš. Ves navdušen za gospodarstvo mi je vselej naznanil, kadar koli sem bil pri njem, kak nov pripomoček ali način, po katerem upa povzdigniti in popraviti stanje in vrednost svojega zemljišča. Trudi se pozvedeti lastnosti prsti na raznih njivah, skrbi si pridobiti krepko in vztrajno živino, pripravnejše orodje, boljša semena, njegovemu očesu se ne izmakne nobena potreba in udobnost. V hlevih sem mu videl stati živino tujih plemen, katero so priporočile ali novine in knjige ali tudi izkušnja: iskrene hrvaške konjičke, sufolškega prasca i. t. d. Za svoje po racijonalnih vodilih narejeno gnojišče je dobil pohvalnico in darilo od c. kr. kmetijske družbe ljubljanske. Precej ob nastopu službe je jel premišljevati, kako bi naklonil Semičanom dobroto zdrave in obilne vode. Hotel je izkopati arteški studenec. Ko je previdel velike težave tega dela, je namenil napeljati do vasi potok iz kočevskih hribov. Stroški pa so se pokazali tako ogromni, da niti te osnove ni mogel izvršiti. Vendar ni prej miroval, dokler ni dogotovil s pomočjo župljanov in dežele velikanskega

že omenjenega vodnjaka, ki za silo zadostuje. Tako umno gospodari Aleš zgolj iz nagnjenja in za kratek čas, znanstvene ekonomije se ni učil nikdar. Bela Krajina je imela že večjih mojstrov od njega.

V Dragatušu je slovel Volčič (zdaj Podgradom) kot preumeten gospodar v vseh rečeh, sosebno pa v čebelarstvu. Ker je preudaril natanko vse okolnosti, posrečil se mu je vsak posel, katerega koli se je lotil. Župljani so sami priznali, da zna v celi duhovniji on edini prav kmetiti. Oznanjeval jim ni le božje besede, ampak tudi potrebnost napredka, reda in snage v vsakdanjem življenju.

Gospodarstvo.

Največjo slavo pa je dosegel suhorski župnik, rajni Škofic. Suhorski kraj je spadal pod metliško duhovnijo. Škof Volf ga je od nje odcepil in je sezidal ob svojem trošku na višavi blizo velike ceste lično cerkev in župni dvor. Za župnika je poslal tje topliškega kaplana Škofica, za katerega je vedel, da se peča rad z gospodarskimi opravili. Ravno takega moža je potrebovala nova fara, že zato, da se preskrbe dohodki za župnika. Breg okoli cerkve, njegova posest, je bil prava podoba Krasa, ves zastavljen s skalovjem in obraščen s trnjem. Škofic ga je predelal, kaj velim, prestvaril v malo letih v prekrasen zemeljski raj. V ta namen ni mu se škoda zdelo ne svojih denarjev, ne nadčloveških trudov, pota svojega obraza in drugih sitnosti in nadleg, katerih se mu je čez glavo nakopičilo. Več kako štiri cente je porabil samo smodnika, da izitrebi kamenje. Cerkev in svoje stanovanje obkrožil je

s prelepimi zasadi murbovimi, vinogradi, vrti, cvetniki, gaji, brajdami, tratami, zakloni in počivališči, da prijetneje od suhorskega ne prebiva gotovo noben župnik v celi deželi. On se ni zadovoljil z vsako rastlino in sadiko. Vodil ga je v vsem delovanju ne le obzir na korist, ampak estetičen čut in najfinejši okus, ki se da misliti. Dobil si je trsje in sadno drevje najplemenitejših vrst in si ga je tako namestil, da ga more ogrevati celi dan toplo solnce in da pogled ugaja tudi očesu. V posebno, za Belo Krajino novo zaslugo mu štejem to, da je aklimatiziral s srečnim uspehom razne rastline južnejših dežel. Svojega znanja pa ni obračal samo v svoj prid, učil je tudi župljane, kako jim je gospodariti, če si hočejo opomoči, dajal jim trte in cepi iz svojih vrtov in goric in jim šel vedno na roko z izgledom, svetom in dejanjsko podporo, da si uredijo ekonomije po pravilih, ki jih nalaga narava njihove zemlje, zdrava pamet in znanost.

Človek bi mislil, da mu morajo biti za te in še mnoge druge dobrote neskončno hvaležni, ali bi se jako motil. Ljudi je že to unevoljilo, da je za njih prepočasno maševal in predolgo pridigal. Še bolj jih je razdražilo, da si je kupil nekaj zemlje v last. Jeli so kričati: Far nam bo vse požrl, kaj potrebuje lastino on, ki nima rodovine? Tudi trdijo, da so morali delati tlako za njegovo zemljo kakor za cerkveno. To jih je najhuje razkačilo. Škofic jih je tolažil, da se trudijo zase, ne zanj, po njegovi smrti se bodo o tem prepričali. Ko pa je umrl, vele župljani, da ni zapustil cerkvi svoje zemlje več ko nekoliko sežnjev, vse drugo da je dobil njegov dedič, neki duhoven in oni da so tedaj hodili res zastonj na tlako. Radi te morda res-

nične okolnosti ni jim ostal Škofic v blagem spominu, ampak ga še zdaj grdo obrekujejo in celo preklinjajo. Ali tudi če se jim je ta krivica res godila, morali bi vsaj nekoliko računati, pa bi se lahko preverili, da jo njegove obče znane in priznane dobrote pokrivajo in presegajo sto in stokrat. Pridobil je s svojim delom župniku tako obilen dohodek, da jim ni treba zanj skoraj nič trošiti, njihovi pusti okolici je dal prijazen pogled, ki se ga veseli vsak popotnik, zboljšal jim je vinograde in vrte, jih navadil misliti, ceniti čas in gnoj, držati se reda, kmetiti pridno, stanovitno in pravilno. Tudi ta zgled nam potrja staro resnico, da je najnehvaležnejši človek na svetu — kmet.

Ali česar ne spoznajo ljudje, oznanjuje nepristrana narava. Dokler bo stala suhorska duhovnija, bo spričevala prijazna višava, na kateri se dviguje svetla cerkev, zala in snažna okolica, in marsikatera stotina žlahtnih trt, cvetlic in dreves, čast, slavo in ženijalni duh prezgodaj umrlega župnika Škofica. Ta in druge take zvezde pa večine ljudstva, kakor sem že rekel, ne morejo razsvetliti in vneti za nagel in zdaten napredek. Na istem mestu ravno ne stoji, obča evropska omika, zlasti pa sila pomiče počasi tudi njo iz kaluže starinskih šeg in navad. Pred sto leti, pravijo, da so mleli kmetje še sploh doma na žrvnje. Te okorne ročne mline nadomestili so že davnaj vodni, z žrvnjem zmelje se k večjemu kaka pest ajde za potico. Sadno drevje zasaja se sem ter tje precej marljivo, zlasti lepih, mladih sliv, breskev in hrušek je precej videti. Posekuje se grmovje, zemlja predeluje v travnike, sosebno pa v njive.

Še bolj brižno se zboljšujejo vinogradi. Ali glavna napaka neče skoraj nikjer izginiti: ceniti se ne zna

gnoj in ne čuti se potreba boljših živinskih plemen. Tudi hiše, orodje in še sto drugih reči bi bilo treba popraviti in predrugačiti. Če človek to ljudem razklada, mu mnogi sicer pritrdijo, ali izgovarjajo se s tem, da ni denarja; mora se živeti, kakor se more, ne kakor bi se komu hotelo. Ta izgovor ni popolnoma prazen, še manj pa je veljaven. Kar ne zmorejo posamezni, bi se dalo doseči z združenimi močmi. Ko bodo vcepile šole bodočim zarodom temeljite pojme o hišnem gospodarstvu, ni dvombe, da bo daroviti Belokranjec hitro opustil stari način in se poprijel novega, ki bo pripeljal tudi njega do blagostanja.

Glede navadne trgovine in obrtnosti se ne da povedati veliko. Imenitna po vsej Evropi je tvornica v Gradcu, ki lije kroglje. Za svilarstvo je dežela kakor ustvarjena, ljudje, zlasti izobraženejši to dobro spoznavajo in nekatere rodovine metliškega okraja se pečajo z veliko ljubeznijo in prednostjo z rejo svilnih črvičev, ali prosta množica še žalibog dremlje, za prvi pogoj uspešnega delovanja, za zasad murb se briga grozno malo, da ne rečem nič. Tekoče vode, posebno Kolpa, bi se dale porabiti za ustanovo brojnih fabrik. Doslej ženo le nekoliko mlinov, bodoča železnica pa utegne sprožiti v tej reči večjo živahnost in napredovalnost.

Domača obrtnost skrbi za pridelek in izdelek obleke in hišnega orodja. Rastoči lišpavosti ne zadostuje več. Sukno za praznično opravo se kupuje od Kočevarjev, še lepše od drugih kramarjev. V Novem mestu mi je znana ženska, ki izgotavlja za ponosne Belokranjice tako krasne peče, da jim sme računiti za eno po šest goldinarjev, ne da bi se jim zdela tolika plača previsoka. Zato pa so tudi omrežene in izvezene,

da jih je lepota videti, tudi če ne ovijajo lepe glave. Klobuke in škornje prinašajo na trge Dolenjci in trdijo, da boljših kupcev zanje ni nego so Belokranjci. Semnjev se shaja mnogo, metliški spadajo med najprve na Kranjskem. Ljudje jih obiskujejo strastno radi, kakor na Dolenjskem in povsod, kjer ni dospela obrtnost in trgovina na znamenitejšo stopinjo. Živina se lahko proda, barantači jo gonijo kupoma čez Gorjance proti Novemu mestu. Žita ne ostaja dosti za prodaj, veliko pa se izvede sadja in vina. Po semiško hodijo Kočevarji in Ribničani, metliško ima kupcev na izbiro, zlasti z Gorenjskega. Pa tudi veliki dolenjski gostilničarji bi se vsigdar sramovali, ako ne bi mogli ponuditi bolj odličnim gostom metliške kapljice.

Hrvaške železnice so odtegnile dosti Gorenjcev, ali naj se napravi dolenjska proga, pa se bodo radi povrnili in gotovo še v pomnoženem številu. Metliška in bližnja vivodinska vina čaka brez dvombe lepa bodočnost, ker ne morejo z njimi lahko tekmovati glede ognjenosti in jakosti niti domača niti tujska. Pred l. 1848. se je s temi vini strašno tihotapilo in marsikateri zvijačnik je obogatel s to prepovedano umetnijo. Financijalnih stražnikov je sicer vse mrgolelo, ali niso opravili dosti, ker niso opraviti hoteli, kajti dostikrat so se s tihotapci porazumeli, seveda ne zastonj.

Pravili so mi za nekega Kastelca, ki si je pridobil več kakor 100.000 goldinarjev premoženja skoraj le po tem potu. Precej za njegovo zidanico se je začela hrvaška meja. On si je kupil blizo nje še eno, že na Hrvaškem. Iz te je napeljal pod zemljo cev v Kranjsko, po njej je teklo vino nevidoma v sode, iz katerih je natakal svojim kupcem. Najprej je izpraznil

kranjski hram, po tem po cevi tudi hrvaški. Stražnikov ni bilo treba podkupiti; oni niso natanko šteli natočenih veder in tedaj niso mogli ničesar zapaziti.

Na tak način, s prevaro in podkupom si je opomogel še marsikateri, dasiravno ne prav s toliko mero. Včasi se je sleparija izdala in takrat gorje stražnikom! Toda večidel so znali uteči če ne preiskavi, pa vsaj kazni. Roka roko umiva, oni so pomagali ljudem, ljudje pa njim: noben človek na svetu tako ne črti izdajalstva v takih rečeh, kakor naš Slovenec, ki smatra vse užitninske dače za najgrše odiranje.

Šege in jezik.

Beli Kranjec prodaja svoje pridelke najrajši doma in na domačih semnjih. Čez Gorjance ne hodi rad. O Dolenjcih in njihovi zemlji govori kakor o tujih ljudeh in o stranjski zemlji. In ne brez razloga. Od njih ga ločijo še bolj kakor visoki hrib različne šege in misli. Brez trgovinske potrebe in pobožnih shodov ne bi zašel med nje menda nikoli. Neštetokrat sem korakal po veliki cesti čez Gorjance in nisem srečal med Zajcem in Lužo navadno nobenega človeka. Pač pa sem videl vselej nekoliko Belokranjcev na proščenju Pod gradom, v Stopčah in na Ljubnem. Med vsemi romarji so se le oni obnašali popolnoma spodobno. Tudi na novomeških sejmih, še bolj pa o Porcijunkuli in o slavnosti sv. Feliksa se jih prikazuje obilno. Ravno, ponosno in počasno se gibljejo njihova krepka telesa med pripognjenimi in izpitimi Dolenjčki. Žene prineso, če je doba za to, na prodaj krasnega luka in česnja, možaki pritirajo kako žival ali pridejo tudi brez nje kupovat raz-

nega blaga. Ob novini dohajajo deklice, starke in otroci s kako košaro sadja.

Ali vse vedenje spričuje, da se Belokranjci v Novem mestu ne čutijo doma. Drže se večidel skupaj; pred cerkvijo popijo zjutraj kako čašo mleka ali kave, kupijo si pri branjevkah kos štruce, sicer pa se hranijo s svojim bornim, prhkim koruznim kruhom, ki so si ga spekli za pot doma. Nekateri gredo v krčmo ali vedno s svojimi; popivši eno, dve merici hitro odrinejo; vse kaže, da jim dolenjski šum in dolenjsko društvo ne ugajata. Mnogi so pa prišli tudi že po desetkrat v Novo mesto in niso zazrli še nikoli v nobeno gostilnico.

Dolenjci gledajo te „Hrvate“ nekako čudno, skoraj zaničljivo. Gnusi se jim že njihova bela oprava. Zovo jih smrtnike in smrtnice. Hlapnemu pokrivalu, sosebno rdečim nogavicam Belih Kranjic se tukajšnje babe ne morejo dosti nasmejati in narogati. Če se prikaže kako staroversko dekle z rdečo kapico, opisano in nališpano tudi sicer vse po narodno, se uspe zanjo cela jata razposajenih paglavcev; kmalu se začno odpirati okna in pomaljati na ulice glave jezičnih mamic, ki se, zagledavši „Hrvatico“, včasi debelo zakrohotajo, včasi pa zaničljivo za njo vpijejo, da sliši vsako besedo: Fej te bodi!

Te babe se nosijo še grše kakor ciganke, pač niso vredne, da bi človek za njimi drl. Noben Dolenjec nima Belih Kranjcev za prave rojake, vsi trdijo, da so Hrvatje in občujejo z njimi kakor s tujci, ki stoje v vseh rečeh nizko doli pod Kranjci. Njihova čista slovenščina se jim zdi celo hrvaščina; naš pismeni jezik smatrajo premnogi za hrvaški in kvasijo bedasto, da

ga ne morejo razumeti. Nekateri so šli po kakem poslu v Suhor, Metliko ali kam drugam in so se razgovarjali po več ur in tudi dni z Belokranjci. Tolmača seveda niso potrebovali nobenega, ali doma so itak pripovedovali, da človek, ko prestopi Gorjance, nikogar več ne razume, kajti „se čenča tam vse po hrvaški, nič po kranjski! Kdo bi razumel ljudi, ki pravijo, ne da so jedli, ampak golnuli, ki hodijo na „pir“ mesto na ohcet in ne znajo reči niti „ja“, ampak venomer da-kajo.“

Očetje jezuitarji so rabili na misijah pismeno slovenščino. Dolenjci so brž jeli zabavljati: Naj se pobero gospodje v Metliko med Hrvate, ker jih je menda sram govoriti po kranjsko. Oni pridigajo: dečki — mi teh „dečkov“ ne poznamo, pri nas prebivajo fantje, pobje, ne pa dečki. Dostikrat sem slišal, da so se naše umetne pesmi „izlegle“ za Gorjanci, da so hrvaške in tedaj ne tako lepe kakor stare kranjske.

V gostilnici sem se pomenkoval z znanci v narečju, ki ga pišemo. Blizo nas je sedel starec, ki je rekel, da ugane precej, če sliši le deset besed, odkod je doma tisti, ki govori. Pivci, ki so prišli iz raznih krajev na semenj, so ga hoteli poskusiti in so naredili z njim celo stavo za nekoliko poličev vina. Mož je ugibal od konca jako srečno, pogodil je Ljubljančana kakor Kranjčana, Šentjernejca kakor Višnjana, vsi so mislili, da bo stavo dobil. Ko pa ga vprašam jaz, odkod da sem, mi veli: O, Vas je pa najlaglje poznati, Vi govorite po hrvaško, vi ste Metličan. Moji znanci se nasmejejo in povedo osupnjenemu starcu, da sem Gorenjec iz kamniškega obližja. Dolgo ni mogel verjeti, ko pa mu potrdi resnico njihovih besed tudi krčmar, veli na pol nejevoljen, na pol v čudu: Nak, na takega

se pa še nisem nameril, ki bi znal zatajiti materino besedo tako kakor vi. Ali znate coprati ali pa ste morali jako dolgo živeti kje pri Metliki. Veste, dobro razlikujem Hrvata od Hrvata, vsi ne govore enako. Primorec obrača jezik drugače nego Zagrebčan in tudi drugače kakor graničar. Metličani govore tudi hrvaški, ali tako, da jih mi Kranjci prav lahko razumemo, še skoraj laglje nego marsikaterega Kranjca, zato, ker govore bolj počasno in po črkah. Po metliški pridigajo naši mlajši duhovni, da dobro vemo, kaj nas uče, bog ko bi jih hoteli poslušati. Bog si ga vedi, zakaj so se poprijeli te navade; če je razumel Bog kranjsko doslej, bi morda tudi zanaprej. Kranjska špraha je stokrat lepša od hrvaške in že zaradi tega menim, da bi se bolj spodobilo duhovnikom, ko bi nam pridigali po domače.

Kakor zoper obleko in jezik se razodeva na Dolenjskem neka antipatija zoper vse, kar je belokranjsko. Vsaka deklica bi se čutila nesrečno, ako bi morala vzeti kakega Hrvata in tega mnenja ne more predrugačiti nobena izkušnja. Kranjice, ki so se primožile k Belim Kranjcem, žive večidel prav zadovoljno, ali te sreče jim ostale rojakinje ne zavidajo in ne verjamejo.

Dolenjci se zaničljivo spominjajo belokranjskega kmetovanja, ki ne pozna niti kozelcev, ampak se zadovoljuje s hrvaškimi stogi, Belokranjce smatrajo za neumne, nevedne in surove v vsakem oziru, dasi nimajo za take trditve skoraj nič dokazov. Res je samo to, da Belokranjec ne more tako lahko sleči svoje staroslovenske narave kakor jeguljasti in opičasti Dolenjec; on se težko pogospodi, med tem, ko si Dolenjec, ki nategne škrice, prisvoji prav brzo tudi vse škricarske

navade in razvade. Včasi, ne velim, da mu ne bi škodilo, ako bi se znal ponašati nekoliko bolj gibčno, spretno in okretno, ali sploh pa nikakor ne smemo grajati te žilavosti in trdovratnosti, s katero se drži starih šeg, kajti ravno te dve lastnosti sta mu branili narodnost najizdatneje tujega zoba, duha in gnusa. Semtertje se je tudi že on olikal in omikal, ali ne na čast sebi in slovenstvu.

Belokranjskemu kmetu se lahko vse verjame in zaupa, dokler ostane zvest svojemu stanu in poklicu. Boj pa se ga takrat, kadar bo zatajil svojo kri! V tem slučaju ni samo popačen kakor pogospoščeni Dolenjec, ampak popolnoma hudoben in zavržen. Pametni možje radi občujejo in trgujejo z našimi pseudo-Hrvati, ker poznajo njih poštenost in zanesljivost. Za kup se z njimi ni dolgo pričkati. Oni pravijo: Ta reč je po tej in tej ceni, popuste včasi kak krajcar, ali po judovsko se ne umikajo. Bedaki, zlasti če so pijani, se jim radi posmehujejo in se šalijo z njimi tudi v trgovini. Oni ne zamerijo kmalu. Enkrat, ko so Seničanu, ki je prodajal kostanj, kupci grdo zabavljali in sem ga vprašal, kako da more poslušati tako mirno njihove burke in psovke, mi je rekel smehljaje se: Razumni človek se ne jezi nikoli, če laja nanj tudi sto cuckov — to je pač pasja navada. Ali do živega se ne sme poseči tem resnim ljudem. Dolenjci jih pitajo včasi z abotnim očitanjem, da so nesnažni. Ker je to pregrda laž, ni čudo, da se radi nje vnamejo.

S Suhorcem se je pogajal mesar za prasce. Hotel je imeti za nje 50 goldinarjev. Mesar obljubi petnajst. Prodajalec pokima z ramami in molči. Samopašni kupec mu veli porogljivo: Če so že prasci tako dragi, ki jih

je polegla svinja, bi rad vedel, kako boš cenil še le tvoje hrvaške uši, ki si jih polegel ti sam. Suhorec pravi: Takole — in mu založi tako čvrsto zaušnico, da telebne na zemljo. Dolenjci so veliki prijatelji dobrih odgovorov, kaznjenega zabavljača ni branil noben znanec, dasiravno jih je stalo dosti tam, marveč so se mu vsi na vse grlo smejali in govorili: Kar si iskal, si skupil, zdaj veš, po čem so hrvaške uši.

Novomeščani trdijo včasi, kako razuzdane da so „Hrvatice“, pohotnikom da je šala ujeti katero koli. Kaj bolj lažnivega in nesramnega od te govorice si je težko izmisliti. Mestni postopači so brez dvombe zaslepili že marsikatero neumno babelo, ki je priromala na svečanost Porcijunkule ali sv. Feliksa, ali take izjeme postavni možje ne bi smeli razglašati svetu za pravilo.

Nadležnost mladih škricev je morda največ zakrivila, da se ogibljejo Belokranjice tako plašno prišedši v Novo mesto vsake tovaršije z domačimi, ali ravno ta plašljivost dokazuje najbolj temeljito njihovo nedolžnost in nepokvarjenost.

Belokranjci se ne maščujejo prehudo in ne vračajo Dolenjcem z isto mero, ali nekatere krati sem jih vendarle čul prav zbadljivo se pomenkovati o nagajalcih. Rekli so: „Dolenjcem bi imel človek zameriti več kakor sto reči, ali naj jim bo — prismojeni so, da je strah, same predpustne šeme. Bahajo se s svojim vinstvom, oh, naj bi rajši molčali; pri njih ni za nič ne voda ne vino, ali vino je vsekako slabše od vode. Pijani so vsak dan trikrat. Ko bi pili vodo, jih pa ne bi videli nikoli treznih. Dolenjcem ne upaj nič, enkrat zine, trikrat se zlaže, neprenehoma se veri in kolne, prevari pa te z vsako besedo in mislijo. Če ti da denar,

preštej ga dobro desetkrat, dolenjski goldinar ti utegne še v roki skopneti, da ne ostane ni počen groš. — Kdor je že odrastel, bi ga moralo biti sram tepsti se z Dolenjcem. Če ima desetletnega dečka, naj reče njemu, da izvrši ta lahki posel — potlačil ga bo kakor snop, pa niti zanj ne bo dosti časti, ker Dolenjca vržeš, ako si korenjak, z malim prstom, kaj z malim prstom — če le pihneš, se bo zvalil. Ko pa vstane, poteče k prijateljem in jim poreče: „Evo vam junaka, prišlo je Hrvatov kakor listja in trave, bilo jih je najmanj devet, jaz pa sem jih potolkel deset.“

Dekleta se smejejo sosebno šibkim dolenjskim nogam, pravijo, da so jih ukradli pajkom, svoje pa zapili.

Opazovalcu se zdi čudno, da občuje Belokranjec rajši z Gorenjcem nego z Dolenjcem. Zoper onega nisem slišal nikdar žaljive zabavljice. Vzrok mislim je to, da spodablja po svojem mišljenju in značaju Gorenjec dosti bolj na Belokranjca nego Dolenjec. Oba cenita enako visoko in zahtevata od vsakega, s katerim občujeta, postavnost in resnost; mož-beseda sta drug z drugim tudi v trgovini in se zato lahko sporazumeta in hitro pobotata. Celo surovost se ne šteje Gorenjcu v prevelik greh, ker se ga poloti navadno šele pri vincu in likofu, ko je plačal že pošteno do zadnjega solda pogovorjeno kupnino.

Bela Krajina bi težko dihala in dostikrat od glada pogibala brez sosednje si Hrvatije. Iz nje dobiva svoje iskrene male konjičke, iz nje svoje čile, za rejo in pleme enako izvrstne prasce, iz nje žalibog tudi svoja borna goveda. Od tam jim je došlo seme nje glavnega pridelka in živeža, koruze-debelače, od tam še

marsikak drug sadež in posevek, bržkone tudi plemenita trta, ki se spenja tako ljubko po nje prisojnih goricah. Kadar ugonobi žetev suša, moča in toča, hajd po žito v bližnji Karlovec, kamor se pripelješ iz Metlike v treh dobrih urah. Deželici je Karlovec na vsak način bolj potreben in važen nego Novomesto, s katerim jo vežejo in družijo itak najbolj le uradna opravila in pota.

Bralcem menim, da so znani velikanski trgi karlovški, ki se vrše vsak petek. Težko mine kateri brez Belokranjcev, ki se čutijo v tem hrvaškem mestu bolj doma nego v jezičnem Rudolfovem. Saj Hrvatje, s katerimi ondi občijo, niso tuj rod, trdi Hrvatje štokavci in čakavci, ampak večidel kajkavci, Hrvatje le po imenu, v resnici pa naša kri, iztočno slovenski korenjaki, podobni Belokranjcem v noši, običajih in tudi v jeziku dosti močneje nego drugim Kranjcem. Med njimi se jim ni bati niti psovek niti prevare, da se govoriti in baratati prav po volji, mirno, modro in možato brez nepotrebnega čenčanja in dolgega pogajanja.

Shajajo se tu trezni kupci s treznimi prodajalci, že zato ni tistih brezštevilnih sitnosti, negotovosti in drugih neprilik, katere zagrenjujejo in ostrupljujejo trgovanje na Dolenjskem. Sleparjev se ne manjka niti v Karlovcu, ali izvedeni in premeteni Belokranjec jim ne gre na limanice; trikrat se bo premislil, preden bo kupil kaj od juda, cigana in tujih barantačev, katerih vse mrgoli po Hrvaškem. Z domačini občuje vseskozi prijazno in zaupno, on dobro pozna in priznava njihove vrle lastnosti in šege, ima jih za poštenejše nego Kranjce. Rad pripoveduje, kako krotki ljudje so to,

kako ljubeznivo žive s svojo rodovino, kako redkoma se čuje pri njih o kakem pretepu, prešestvu in drugih nespodobnostih. Dobre strani njihovih zadrug čisla in povzdiguje, kakor zaslužijo, vendar sam ne bi hotel živeti skupaj z vso svojo žlahto, ker se boji prepirov in si ne more misliti prave zadovoljnosti brez osebnega imetka. Iz dna srca pa obžaluje svoje brate, da imajo tako slabo vlado in upravo, da jih pritiskajo in odirajo tako brezdušno in nemilo njihovi uradi.

V okolici karlovški pravijo Belokranjcem neki Beli Hrvati.

To okolnost so hoteli porabiti Starčevićijanci, da jim vcepijo mržnjo do Slovenije in željo, pridružiti se politično s hrvaško kraljevino. Njih prvak Kvaternik jih je mamil tudi z dolenjsko pravljico, da so spadali že v stare čase vsi Dolenjci tje do Žegnanega studenca pod Hrvatijo. Beli Kranjci so mu odgovorili: Mi po krvi nismo Hrvati, ali smo jim tako bližnji bratje, da se tega imena ne bi niti sramovali niti bali. Ali drage volje se z vami ne bomo zedinili, dokler ne odpravite zverine Raucha (bana) in tistih svojih prekletih tatov, občinskih tajnikov in krvavih sudcev, ki delajo z ljudmi stokrat grše nego z živino, dokler se ne navadi vaša gospoda ravnati s človekom po človeško. Pri naših poglavarjih je vsaj nekaj poštenja in pravice, pri vaših nič. Vaš kmet je blag kakor duša, Vaša gospoda pa hujša od hudiča. Pod tako oblast se bogme ne želimo in se ne bomo nikoli želeli.

Kvaternik mi je ta pogovor sam pripovedoval in tedaj ni dvomiti o resnici, da Belokranjca za zdaj še ni volja izneveriti se materi Sloveniji. On ima lepši poklic, ki bo koristil nam in Hrvatom, namreč ta, da

bo med nami, ki mu stojimo skoraj enako blizo, posredoval, da bo brata z bratom seznanjal in vezal med njima vedno tesneje nit prijateljstva, sporazumnosti in sloge, da ju bo vnemal na vzajemno delovanje zoper obče sovražnike.

Te častne naloge sta se iskreno poprijela res že tudi oba Navratila, izvršujeta jo po mogočnosti metliška in črnomaljska čitalnica. Da doslej še ne vidimo dosti uspeha, so zakrivile neugodne politične razmere, posebno pa malo število belokranjske inteligence, izvirajoče iz pomanjkanja dobrih učilnic, zlasti višjih. Tako tedaj drugujejo naši Belokranjci s svojimi sosedi in rojaki, ali oni hodijo, kakor že vemo, tudi v daljni svet, da prodajajo tuje blago na tuj račun, zadovoljni z malim dobičkom, ki ga dobivajo od gospodarjev tega blaga, od velikih štacunarjev in tvorničarjev.

Krošnjarji.

Taki ljudje se zovejo s tujo besedo havziravci, Rusi jim pravijo dobro po domače raznoščiki. Trgovina, ki se nosi na hrbtu, ne more biti velika. Krošnjar ali havziravec si naprti pol centa, če je mlad in močan, tudi več, pa hajd od hiše do hiše ponujat svoj drobni trg: konec, svilo, šivala, nožke, milo, tra-

kove, robce, pisala in sto drugih stvari, ki ne jemljo krošnji dosti prostora. Mnogo jih je nekdaj kupčevalo najrajši s svetimi podobami, ki so našle povsod kupca, posebno pri pobožnih kmetih. Ponuja se tudi kaj platna, cajga ali sukna, ali le bolj po večjih vaseh in trgih in v okolici mest, ker je za daljno nošnjo taka

roba neprilična, kajti ne more se je v veliko prenašati. Tudi se razvedo drobnine laglje in z večjim dobičkom.

Raznoščik plača malokdaj to, kar dobi od trgovca, precej. On jemlje od njega na upanje, razprodavši blago, mu prinese ali pošlje denar in prejme novo breme, ki ga na isti način po hišah razprodaja in plačuje. Sejmov za svoj trud niti ne potrebuje, niti vselej ne obiskuje. Obrača se v kraje, kjer ve, da ljudje nimajo doma večjih štacun, založenih z robo, kakršno ponuja on. Njega vabijo najbolj gore in samote, oddaljene vasi, na samem stoječe hiše, raztresene kolibe in sploh selišča, katera imajo daleč do velikih cest in mest, skozi katera se še ne pretaka nobena struga kupčijskega in obrtniškega življenja. On ne miruje nikdar, ne zadržuje ga ne slabo vreme, ne mraz, ne letni žar in znoj. Po kratkem spanju in počitku naloži zopet svoj imetek, svojo krošnjo, in koraka počasno dalje. Hoja mu je vedno enaka kakor uri, on se ne zaletuje, pa tudi nikoli ne zaostaja. Njegov pogled ima nekaj otožnega; in kako ne. Saj je tudi njegov obrt boren in težak, nosi mu trpljenja in žuljev brez konca in broja, dohodka pa tako malo, da se misli že srečnega, ako mu ostane za dan čist goldinar. Ali vkljub vsem nadlegam in nadlogam roma dobrovoljno naprej, mrmraje kako narodno pesem in oziraje se po bližnji vasi ali hiši, da presodi po njeni podobi in lepoti, ima li pričakovati v njej kaj prida kupca za svoje malenkosti.

Stopivši čez prag zapazi precej živo in veselo gibanje, ki ga je napravil njegov prihod in resno lice se mu razvedri, ker vidi, da je dobro došel. Krošnjo postavi na klop, pozdravlja domačine, in se začne,

obrisavši si potno čelo, z njimi pomenkovati: prijazno in vsigdar priljudno, to zahteva že njegov posel, ali nikoli ne preponižno, kajti noče se nikomur prilizovati.

On ne dohaja kot berač; za njihov dobri denar bo dal svoje dobro blago; če je pravi havziravec, ne bo nič prosil, da se pri njem kaj kupi, še ponujal ne bo dosti in čemu, ko vedo vsi, celo najmanjši otroci, kdo je, kaj ima in po kaj je prišel. Ravno deca so prva, ki z radostnim vriskanjem priskakljajo h krošnji in stopaje na prste skušajo pogledati dragocenosti, ki se skrivajo v njej. Za njimi se primuzajo nekoliko sramežljivo že bolj odrasle deklice; obračaje se proti materi jo gledajo in ji namigujejo tako pomenljivo, da jih brzo razume, kaj žele; z lahkim prikimom jim pove, da jim hoče izpolniti voljo, kar jih tako vname, da zijajo dva trenutka vse zamaknjene v kranjski koš, potem pa glasno in soglasno zahtevajo, da se odpre in blago razkaže.

Zdaj se približajo tudi dekle in od zadaj jim gledajo čez rame že tudi hlapci in drugi fantje, da se prepričajo, kaj se je za njih prineslo. Raznoščik mora izložiti in razložiti vse, da se vidi vsaka, najmanjša stvarca, začne se roba pregledovati, otipovati, presojati, grajati, hvaliti, izbirati. K ostali družini se pritisneta nazadnje tudi gospodar in gospodinja, nekaj da si kaj poiščeta zase in za hišo, nekaj pa zato, da vidita, če si njuni ljudje niso izbrali preveč ali morda kaj slabega, kar ni denarja vredno. Trgovanje se slednjič izvrši povoljno za obe stranki in sicer brez hudega pričkanja in pogajanja. Vsi domačini, veliki in mali, možki in ženske so dobili kaj novega in lepega, po čemer so že dolgo hrepeneli, brez česar jim ni bilo moč dalje prebiti.

Vsi zadovoljni ogledujejo in si razkazujejo drug drugemu svoje blago, raznoščik se lahko odpočije.

Vselej pa trgovina ne gre tako urno od rok. Ljudje pravijo, da za zdaj ne potrebujejo ničesar; mož dene krošnjo zopet na pleča pa hajd naprej od hiše do hiše, od vasi do vasi do poznega večera, včasi do trdne noči. Prenočišča si išče najrajši v kakšni veliki, bolj premožni koči, ki mu je znana ali po glasu ali pa že tudi iz svoje izkušnje. Tukaj se ne mudi tako; Belokranjec se lahko oddahne, okrepča, pomeni kaj z družino; trgovina se oživi še le sčasoma, kedar so hišni posli že po večjem dogotovljeni. Na prenočiščih se postavlja cena vsaki stvarci za krajcar, tudi za dva niže, kaka igla, kak košček traka se tudi privrže. Človek se ne sme pokazati umazanca, saj se mu vse ne računa, kjer še niso zamrle stare navade, niti večerja niti postelja.

Imenitna ravno ni ne ta ne ona, ali saj niti pravi raznoščik nikoli ni lišpav. Napolni se prazni želodec s krompirjem, kašo, močnikom; trudni udje spe in ožive prekrasno na dišeči mrvi ali na mehki slami; kaj boljšega se niti ne pričakuje in ne želi. Ali dostikrat doleti našega krošnjarja tudi kaj mastnega, in kak kozarec vina, piva, jabolčnika, kakšna kupica ogrevajočega žganja.

Po svetu je veliko videl, veliko slišal, zato ve ljudem, hrepenečim po novicah, kaj povedati. Seznani jih z vsemi poboji, požari, tatvinami, ki so se pripetile v bližnji in daljnji okolici; po njem izvedo vse, kod je pobijala zadnja toča, koliko škode so naredili v gorah plazi, v dolinah povodnji, kdo je zadel terno, kateri velikaši se ženijo ali so umrli, kakšne bolezni razsajajo v tem in onem kraju, kako se v tujih deželah kmeti in gospodari, s kom se misli ta in ta cesar

ali kralj kaj kmalu udariti in še sto drugih takih reči, ki mikajo vsakega kmeta, zlasti pa ne beročega gorjanca in samotnika. S takimi pripovedkami se prikupi raznoščik celi hiši, gledajo in poslušajo ga kakor zamaknjeni, ne smatrajo ga več za nadležnega tujca, ampak za postrežnega znanca, skoraj bi dejal, za prijatelja. Že iz hvaležnosti mu ponudijo vsega, kar se je skuhalo in pripravilo za njih. Dajo mu tem rajši, ker se trudi postrežbo tudi zaslužiti.

Pridni Slovenec ne drži dolgo križem rok, kjer vidi druge delati. Noč je poglavitna opravila sicer dokončala, ali kmet niti zvečer ne more praznovati. Raznoščik to ve in ker razume kmetovanje, priskoči brž na pomoč, da domačim kaj odlegne. Izbira se sočivje, precej prisede h kupu fižola in grabi, da je veselje. Gospodinja toži, da ni tresak. Belokranjec šine bliskoma po sekiro in poleno, v četrt ure nacepi, da zadostuje za ves teden. Lička se koruza. To delo mu je priljubljeno že od mala, pospešuje se mu tako zdatno, da se spretnemu tujcu ljudje ne morejo načuditi. Potrlo se je kako orodje, drugo jutro bi ga bilo treba precej rabiti ali ne bo mogoče, kovač stanuje predaleč, mizar še dalje in bogve, če bi ga človek še doma dobil. Gospodar začne tožiti svojo nadlogo, krošnjar pa mu seže v besedo in veli: Včasi sem znal tudi jaz kaj takega ponapraviti, bom poskusil, prinesite kladivo in drugo, kar je treba. Loti se posla, gospodar kima z glavo in gleda molče, čez 20 minut mu mož poda orodje in pravi: Za nekaj časa bo že držalo, zdaj boste mojstra laglje čakali.

Pred hišo stoji voz sena, nebo je prevlečeno z gostimi oblaki, vsak hip se utegne usuti ploha in zmo-

čiti mrvo. Krošnjar zakliče: Kaj zijamo in postavamo? Urno kakor veverica skoči na kola in jame metati seno pod streho; družina mu pomaga in klaja se spravi na oder suha, ne ena bilka se ne orosi.

Naj bo delo v hiši ali zunaj, v hlevu ali na vrtu, možko ali žensko: naš krošnjar se nobenega ne sramuje, nobenega ne boji; on zna vse, vidi vse, poprijemlje vse. Giblje in suče se kakor vrtavka, usede se takrat, kadar se usedejo drugi. Vsi seveda niso tako marljivi, ali večina naših rojakov, lahko se reče, velika večina se odlikuje povsod, kamor jo zanese usoda, s tako postrežnostjo in pridnostjo, da bi jim človek zastonj iskal para v drugih narodih.

Slovenskim raznoščikom ni treba zapirati ne skrinj ne izb, oni niti ne kradejo niti ne varajo, neoskrunjeno poštenje priznavajo in potrjajo jim soglasno tujci in domačini, Nemci in Slavjani. Te lepe lastnosti so jim povsod pridobile zaupanje in prijaznost, s srčno dobrodošlico jih pozdravljajo kmečki ljudje doma in še sto milj od domovine.

Kakšni kraji so tej obrtnosti najbolj ugodni, sem že omenil, vendar ne zahajajo Belokranjci brez razločka v vse hribe in samote. Nekaterih dežel in pokrajin se ogibljejo, dasiravno so gorate, neobrtne in bližnje, izbirajo si za svoje pote druge, bolj oddaljene in deloma manj hribaste in bolj obrtne. V tem jih ne vodi kakšna prazna trma, ampak magnet koristi, upanje in gotovost večjega zaslužka in manjšega potroška. Hrvatijo imajo na pr. pred nosom, pa jo vendar zdaj jako malo obiskujejo. Pravijo: Hrvaški seljak ne mara za kupilni lišp, za cifrarije skrbi sam, delajo mu jih ženske po stari narodni šegi, katere ne opusti za noben denar. Če

ga prav kaj tacega mika, dobi vse lahko po kakem judu ali na trgu. Za te reči je jako strpljiv. Če se ne nameri nanje letos, se bo morda k letu in če se tudi nikoli ne, ga ne bo zabolela od tega glava. Ljudje imajo tam še tako malo naših potreb, žive tako po starinski, zadovoljni s svojo opravo, da marsikateri ne bi hotel našega blaga niti zastonj. Dol proti morju so se sicer navadili že dosti močno štacunarske robe, ali ta trg so prevzeli Tolminci, z njimi se skušati skoraj da ne moremo, pa niti ne maramo.

Po slovenskih deželah se nahajajo „hrvaški“ krošnjarji že bolj pogostoma. Na Dolenjskem jih je bilo nekdaj veliko krdelo, cela kolonija. Glavno stanovališče in središče so imeli v Novem mestu. Blago so prejemali iz Ljubljane od Stareta in ga spravljali v Kraljevi krčmi. S suknom in platnom niso trgovali. Razprodajali so le lahke pisane tkanine, n. pr. kontenino, snov za robce, predpasnike in drugo tako rabo. V tej krčmi so se navadno tudi shajali in prenočevali. Jedli so jako zmerno, pili pa dostikrat čez potrebe.

Gospodarji niso raznašali blaga sami. Izročali so ga svojim sinovom in drugim fantičem, ki so bili včasi tako nevedni in majhni, da še niso znali dobro šteti, nikar računiti. Take kupce je bilo lahko prevariti in oslepariti. Cele tedne so se potikali po gorah; robo so res spečali, ali malokdaj z dobičkom. Ljudje so jim plačevali, kolikor se jim je zljubilo, včasi tudi nič, jemaje vse na upanje. Dolg so poravnali, če in kadar so hoteli, dosti potov so ga tudi utajili. Taka nespametna trgovina ni mogla dolgo trajati. Krošnjarji so obubožali eden za drugim, po njih je prišel na nič tudi poštenjak Stare, čigar edina napaka je bila,

da je imel druge ljudi za tako poštene, kakor je bil sam.

Ti raznoščiki pa se z večino niso rodili na slovenski zemlji, ampak preko Kolpe in so se zvali tedaj po pravici Hrvatje. Že davnaj ni ne enega njih več na Kranjsko. Sedanji krošnjarji so tod večjidel Poljanci, razumni in trezni možje, ali jih je prav malo in vedno manje. Kakega občega shajališča in zalog in shramb za blago nimajo niti v Novem mestu, niti kje drugje. Kar dobe iz Ljubljane ali Maribora, si precej natovorijo na rame, in kadar vse poprodajo, si dajo poslati novo robo v tisti kraj, kjer se ravno nahajajo.

Belokranjski raznoščik se drži vinskih pokrajin, tedaj iztočnega dela Slovenije že zato, ker je ta v obrtniji bolj zaostal in bi se na zapadu kmalu nameril na nevarne tekmece, na goriške in rezijanske krošnjarje. Ali niti iztočna Slovenija ne mika dosti Belih Kranjcev, obeta jim premalo zaslužka, reže jim preboren kruh. Spešno korakajo naprej v nemške dežele, kjer živi naš raznoščik najbolje in se iztrži največ grošev. Že je preteklo več kakor petdeset let, odkar je postala Nemčija poglavitno pozorišče njihovih potov in kupčij, njihovih nad in skrbi. To je vzrok, zakaj jim pravijo Dolenjci „nemškarji“ in je ta beseda dobila pri njih isti pomen kakor „havziravec“.

Kočevarji so zahajali na Nemško že več sto let, pa si niso prikupčevali niti dosti premoženja, niti poštenega imena. Sosebno zadnjih trideset let so se strahovito spridili. Prodavši blago, katero so jim dajali tvorničarji in trgovci na vero, so denarje često zapili, zaigrali in zalajdrali. Pravijo, da so naredili vsi skupaj več kakor dva miljona dolga. Nekateri denarjev niso

zapravili, ali jih niso izročili niti upnikom, ampak so pobegnili z njimi domu in si sezidali lepo hišo, Nemcem pa kazali osle. Rabili so tisoč zvijač, tudi krivo prisego, da so se le dolga iznebili. Nekateri so se dali razglasiti za mrtve, da jih prevarjeni trgovec ne bi iskal in naganjal. Med sleparji se je nahajalo tudi prav poštenih mož, ali oni niso mogli rešiti Kočevju izgubljene vere. Nemci, zlasti Bavarci so jeli zaničevati te ciganske „Kranjce“, besedi „Kraner“ in „Lump“ sta pomenili že skoraj isto.

Ko so se prikazali zraven Kočevarjev Belokranjci na Nemškem, jih ljudje niso mogli precej razločiti, ker jim je bila kočevska nemščina ravno tako nerazumljiva kakor slovenščina. Naši ljudje so prišli od konca oblečeni po domače, po narodno. To razliko so si Nemci tako tolmačili, da so smatrali Belokranjce za kmetiške, Kočevarje pa za bolj gosposke, za mestne Kranjce, oboje pa za prave rojake in brate. Šele po obnašanju so spoznali, da ti krošnjarji ne morejo biti ista vrsta. Belokranjci so govorili tako skromno, se vedli tako pohlevno, priljudno in postrežljivo, so dajali tako natanko račun od vsakega koščka, da so se morali vsakemu priljubiti. Oni se niso ne vlačugarili, ne pijančevali in kvartali, zadovoljili so se s svojo zmerno potrebo in kar so dobili zastonj, niso mogli prehvaliti, izkazovali so se v vseh rečeh prijazne, poštene in pobožne. V krčmi je Kočevar razsajal, preklinjal, govoril osorno in zabavljivo, ali pa v tla gledal in molčal in ne dal odgovora, če ga je kdo kaj vprašal. Naši rojaki pa so se radi pomenkovali z vsakim, so pripovedovali svoje izkušnje in vednosti, prepevali veselo svoje narodne pesmi, niso žalili žive duše. Tako dobrih krošnjarjev

Nemci doslej še niso videli. Zdaj niso mogli prezreti ogromnega razločka med slovenskimi „belimi“ in med kočevskimi „črnimi“ Kranjci. Te so čim dalje bolj zaničevali in odganjali, one pa čimdalje bolj čislali in k sebi vabili. Drugi Nemci niso toliko izbirali, ali Bavarci so dali Kočevarjem slovo in so pridržali Belokranjce.

Tudi v Nemčiji se gibljejo raznoščiki v nekaterih krajih rajši nego v drugih. Južna Germanija jim je sploh veliko bolj priljubljena od severne in v južni jih mika posebno Bavarska, ki je postala mnogim Slovencem tako rekoč druga domovina. Iz Belokrajine hodijo naravnost tje in od tam zopet naravnost domu, ne mené se za druge dežele, ki vmes leže. Nekateri so prekoračili tudi Ren, trgovali po Alzaciji, Loreni in po drugi iztočni Franciji. Iz dolnje Nemčije so se včasi prepeljali na Angleško, iz Prusije so se obrnili na Poljsko in najpredrznejši so šli obiskat celo mogočne brate Ruse. Še več jih je prepotovalo češke dežele, lazilo kaj časa tudi po Šumavi in Krkonošah ali pa se odmaknilo v ogrske ravnice in nosilo krošnjo po požunski okolici in ob nižiderskem jezeru. Ta in oni se je povzdignil za velikega trgovca in je razpošiljal s svojim blagom druge ljudi, sam pa sedel mirno v kakem večjem mestu in užival plod svoje pridnosti v tujem kraju, ne misleč več na domačijo.

Ali taki zgledi so bolj redke izjeme. Pravilo je to, da se slovenski „nemškar“ drži zvesto svoje Nemčije, da se trudi v njej pošteno za svojo plačico kot večen krošnjar in da se vrača z zasluženimi krajcarji veselo v svojo milo slovensko domovino, katere ne vidi včasi po več let, navadno pa pol, k večjemu eno leto ne.

Če pa vprašamo, ali je tudi vredno, toliko težav prebiti, toliko sveta prebloditi, če hočemo izvedeti, koliko resničnega dobička donaša ta obrtnija, bomo dobili odgovor, ki ni popolnoma povoljen. Čistega prihoda ne ostaja nič več kakor sto goldinarjev za pol leta, dvesto za celo leto. Toliko se da prislužiti tudi v bližini, v hrvaških šumah in službah, brez takih silnih potov, toda seveda z večjim trudom. V tujih, naprednih krajih se navadijo krošnjarji dobrot, katerih prej niso poznali in tedaj niti ne pogrešali. Narodna oprava zgine z njih, oblačijo se v sukno, kar denejo enkrat nase, jih stane najmanj petdeset goldinarjev, rdečo kapo zamenjajo s klobukom, janko s suknjo i. t. d. Zjutraj se jim toži, ako jim ne pride na mizo kava, opoldne, če je količkaj mogoče, si dajo kuhati meso, narodna prostost jih dolgočasi in žali v vseh rečeh. Človek, ki je več let krošnjaril, izgubi veselje za kmetijo in kmetiško življenje sploh, udje se mu omehčajo in omehkužijo, da ne morejo lahko prenašati tež in nadlog kmetiškega stanu, duh, opojen z novimi idejami in potrebami, ne nahaja v domači hiši prave zadovoljnosti in sreče, to hrepenenje ga pritiska ob tla in ta stiska ga ne mine, dokler se ne napoti noga nazaj proti očarujoči ga Germaniji. Beseda: „Nemškar je izgubljen kmet“ je postala pregovor, čigar resnico potrja, ne vselej, ali v premnogih slučajih vsakdanja izkušnja.

Da donašajo raznoščiki domu razne tuje napake, bi se moglo misliti, če bi tega tudi ne bil že povedal. Ljubeznjivih lastnosti svojega naroda se še niso otresli, Nemci jih še zmirom ljubijo radi njihove krotkosti, veselosti, postrežnosti in poštenosti. Ali črv naravne spačenosti jih je jel že zdavnaj razgrizati. Marsikateri

se znebi najprej vere, potem pa tudi načel, katera se morajo po nje blagih naukih izpolnjevati v življenju. Nahajajo se med njimi nepoboljšljivi razuzdanci vsake vrste, prešestniki, kvartopirci, pijanci, ponočnjaki, pretepalci in prevaralci. Ta pa ta je začel v kupčiji posnemati Kočevarje, iztrženega denarja ne daje gospodarjem blaga, ampak ga rajši zapravi ali pa tudi unese.

Ni dolgo, kar je prišel v Belokrajino Bavarec, da -iztirja novce, katere so ostali naši krošnjarji dolžni v njegovem okraju. Ob tej priliki se je izvedelo prvikrat, kako slabo in brezvestno so gospodarili nekateri z denarjem, dolgovi so narasli že na 40.000 goldinarjev! In bržkone ni to še cela svota, katero je dolgovala Bela krajina Bavarcem. Meni se močno zdi, da bi se tudi slovenski krošnjarji glede poštenja kmalu pokočevili, ker ta obrtnost človeka preveč demoralizira; zato je res prava sreča, da ji bo napredek časa in razvitek vseh občil in racijonalnega prometa zavil vrat, preden bo preteklo 50 let. Izguba malih dohodkov, katere daje, se bo lahko pozabila, ker se odpira pogumnemu in spretnemu delavcu sto boljših virov blagostanja v jugoslovanskih deželah, v Rusiji in Ameriki, iz katerih Bela Krajina deloma že zajema.

To pa se ne da tajiti, da vedno potovanje raznoščiku izbistruje um in ga v mnogih rečeh izobrazuje in navdušuje za napredek in zboljšek. On vidi dežele, ki so daleč pretekle našo v vseh strokah človeške delavnosti, brez števila lepih in bogatih mest, veličanske cerkve in druge stavbe, vsakovrstne tvornice, tisoč novih načinov in vrsta obrtovanja in kmetovanja, čuda ljudskega uma in ljudskih rok, o kateri se mu doma niti sanjati ni moglo. Seznani se z ljudmi tujega, vi-

soko omikanega naroda, čuje njihove misli in želje, spozna njihove navade in razvade, odlike in napake. Kako neizmerno mu mora vse to obogatiti duha, razširiti pogled, razvneti domišljijo, ga buditi na primerjanje in premišljevanje!

Slovenski prostak ni top kakor nemški, ki se ne bo ničesar naučil, če prehodi tudi pol sveta. Našemu človeku bije v prsih mehko srce, v katero se lahko vtisne, žalibog še prelahko vse, kar mu dohaja skozi vedno na stežaj odprta vrata oči in ušes. Če kake reči ne razume, skrbno poprašuje, kaj in kako je, čemu služi, kako se opravlja. Prišedši do tujega oratarja, postane in ogleda vsako orodje in delo. Kadar ga pripelje pot v kakšno novo, neznano mesto, hoče videti najprej cerkve, njihove oltarje, podobe, druge nakite, sosebno tudi velike zvonove, če ni prepovedano, se potem napoti najrajši v kakšno slovečo tvornico, sosebno ga mikajo tiste, ki izdelujejo papir in mašine; še rajši pa gre v tiskarnico ter se ne more nagledati in načuditi umetnosti in hitrosti, s katero se ovršujejo razni posli. Kadar popisuje brnske suknarnice, bi mogli misliti, da govorimo s kakim strokovnjakom, tako natančno nam pripoveduje vsa njihova opravila. Neizrečeno ga zanima vse, kar je čudno, posebno, nenavadno majhno ali veliko, lepo ali grdo, smešno in rogovilasto, prav nežno ali prav debelo, jako umetno ali jako neumno, sploh vse reči, ki so pod ali pa nad vsakdanjo mero.

V starih, nemških mestih si tedaj lahko oči napase. Kar oči se mu svetijo, kadar govori n. pr. o starinah in prerazličnih umetniških izdelkih mesta Nirnberga.

V Švarcvaldu bi sedel, ko bi utegnil, cele dni pri slavnih urarjih, nekateri so se mudili pri njih res tako

dolgo, da so se naučili na isti način delati ure. Ko dospe raznoščik na kak visok hrib, se pazljivo ozira na vse strani, njega bistremu očesu se ne izmakne noben studenček, nobena kolibica, nikar kakšna večja imenitnost in krasota. Vesele ga velike, plodne ravnine, obrobljene ali predeljene z zelenimi holmci, nizkimi, obraslimi višinami ali vinskimi goricami, prepletene z mnogimi in ravnimi cestami, posute z gostimi vasmi, belimi hišami in bleščečimi mesti. Dopada mu sosebno vse Podonavje od Dunaja do Regensburga, kraji okoli Gradca, bodenskega jezera, Magdeburga, Vircburga in Manhajma, Alzacija in Porenje badensko. Tako sloveča in hvalisana renska dolina pa mu ne more srca vneti. Možje, ki so jo videli od Koblenca do Majnca, pravijo, da se je strašno dolgočasno po njej peljati, ako ne zazre druzega kakor vodo, skale, podrtine, gole rebri in kamenite vinograde z bornim trsjem, ki rodi komaj vsako peto leto.

V švicarskih in drugih nemških planinah se čudijo lepi živini in okusnemu siru, ali že pastirsko življenje jim ni dosti všeč, še manj pa gorske strahote. Z grozo govore o lednikih, snežnikih, plazih in vodopadih in si jih ne žele več videti. Taki prikazki Slovenca sploh nikoli ne mikajo, on ne more razumeti, čemu hodi gospoda tako strastno vanje zijat. Njega navdušuje samo to, kar je lepo in obenem koristno, vse drugo prepušča gospodi in — norcem.

V Bavarijo so Belokranjci tako zatelebani, da se jim povsod dopade, celo okoli Monakova, Nirnberga in Ingolstata in med drvarji na goratem jugu. Za Kur-Hesko vele, da ni dosti boljše od našega Kočevja in Suhe krajine. Dolnja Nemčija se jim zdi žalostna in

puščobna, ali ne zato, ker je enolična ravan, ampak zaradi borne rasti, slabe rodovitnosti, brezbrojnih mlak in jezer. V nekaterih krajih, pravijo, da je podobna Posavju, pod tenko odejo dobre zemlje se krije razdrobljeno kamenje in robat debel pesek se ne izpremeni nikdar v plodno prst. Drugo primerjajo Krškemu polju; pesek se meša sicer z zemljo, ali ga je sila preveč, o suhih letih ne plenja nič.

Prusijo in Hanoveransko smatrajo za najrevnejši in nesrečnejši deželi na svetu in zahajajo tje le iz kakega posebnega vzroka ali po kakem naključju.

Mene je najbolj zanimalo, kako sodijo o Nemcih. Soglasno trdijo, da so krepki in veliki ljudje. Vprašal sem jih, če se jim vidijo močnejši od Slovencev, pa so dejali: „To ravno ne. Metali smo se dostikrat z njimi za šalo, včasi tudi zares, ali se jim nismo dali ustrahovati. Nemec je trden, ali neroden. Če ga spraviš na tla, si ne zna več pomagati. Kar se lepote tiče, pravijo sploh, da niso videli niti na Bavarskem tako zalih fantov, kakor so gorenjski. Nemška dekleta naj se pa kar skrijejo našim, sicer jih bo moralo biti sram, da so mimo njih tako nespretne in štoraste, da imajo tako grapavo lice, velika usta in noge kakor lopate, pa da govore tako bedasto in z vpijočim glasom kakor divjakinje. Ta huda kritika pa velja samo za kmetice.

O gosposkih ženskih so mi rekli, da so pač take kakor povsod, večjidel blede, tenke, suhe, bolehne, kilave, same megle in pajčevine; kadar se pomenkujejo, bi človek mislil, da čuje mačke mijavkati; na potu se zibljejo kakor race, prav po človeško, to se pravi, naglo in po koncu hoditi ne zna nobena. Iz nemške hoje, tudi iz moške se sploh mnogokrat norca delajo. Zdi se jim

ali prenemarna ali pa posiljena, preveč vojaška. Nemški jezik jim doni, česar se marsikdo ne bi nadejal, jako prijetno na uho. Zdi se jim lepa ne le nemščina izobraženih ljudi, ampak tudi prosto narečje, ki ga govori tirolski, bavarski in gornjeavstrijski kmet. Krošnjarji se nemško kmalu nauče; mnogi govore tako gladko, kakor da bi se bili rodili tam ob Lehu. Včasi pa sem se nameril vendar tudi na take, ki so hodili dve, tri leta na Bavarsko, in niso znali nemško nič druzega kakor šteti in pa nekoliko imen za blago, ki so ga prenašali.

Nekateremu ni dan dar jezika. Glede te sposobnosti stoje Slavjani med vsemi narodi na prvem mestu. Nemci žive med nami po deset, dvajset let, pa ne morejo niti pet slovenskih besed pravilno povedati. Slovenec, ki prebiva le pet let med trdimi Nemci, pa zna gotovo vsak popolnoma dobro tuji jezik. Ali razun pismene in bavarsko-avstrijske nemščine ne hvalijo naši rojaki nobene; kakšnega druzega narečja se ne morejo, niti nočejo naučiti. Beseda in izgovor mnogih krajev se jim vidita grda, nenaravna in smešna in ju kaj radi oponašajo.

O gornjih Štajarcih vele, da lajajo, tulijo, krokajo; o dolnjih Avstrijcih, da se zadirajo, kakor da bi se zmirom togotili; o Dunajčanih, da osvaljkajo vsako besedo, kakor da bi jim tičal v grlu masten cmok; o Švabih, da čenčajo kakor otroci; o Prusih, da jezik špičijo, da se pačijo, da cvilijo in sikajo.

Raznoščiki občujejo z olikanimi in neolikanimi. Lahko bi kdo pomislil, da si napravijo jezik, ki je zmes pismene in proste nemščine, čistega in grobega izgovora, ali bi se zmotil. Vodi jih jako tenek čut in sluh,

da kmalu razločijo, kaj je lepo, kaj grdo, kaj se more rabiti povsod in kaj služi le posameznim ljudem in krajem. Prisvoje si jezik, ki sicer ni pismeni, ali se mu že toliko približuje, da jih razume brez težave vsak domačin in tujec, ki se je naučil nemški po bukvah.

Hrana in pijača nemška se razlikuje v marsičem od tiste, ki jo uživa prosti Slovenec. V tem obziru se navadijo Belokranjci najlaglje življenja bavarskega rodu. Jako jim je po volji dobra in obilna zabela, z veseljem se spominjajo slastnega šmarna in velikanskih cmokov, katere so jedli v Bavariji, tudi jim teknejo špehovi cmoki na Tirolskem in skoraj še bolj pa zdatne in izvrstne klobase v gornji Avstriji. Nemec uživa več mesnih jedi nego Slavjan. Raznoščiku se naglo priljubijo, še prazne nemške juhe se tako navadi, da se mu toži, ako mu je dalj časa ostati brez nje. Tudi nemški kruh se mu zdi bolj okusen od domačega in po pravici, ker je večjidel bolje zapečen in je iz boljšega žita. Ali svojih dobrih slovenskih žgancev ne nahaja nikjer, niti na Bavarskem ne; nečedni šterc, ki se prikazuje sem pa tam od Drave proti severu, mu bogme ne more nadomestiti teh ljubljencev narodnih. Za mlečna jedila ne mara dosti ne doma ne na tujem; jé jih za silo, kadar nima druzega; v planinah mu diši sir, mastno mleko pa nič bolj kakor vodeno v nižavah. Nemcem očita, da zelja in repe ne znajo niti spravljati niti kuhati in temu mnenju bo vsakdo pritrdil, kogar je obsodila usoda, da mora jesti te jedi v kakšni nemški krčmi. Prusko kuho in peko grajajo Beli Kranjci brez razločka; tam pravijo, ne velja nobena reč, ne juha ne meso, ne presnina ne kruh, z eno besedo nič; večjih avš da ni na vsem svetu nego so pruske kuharice.

Neizrečeno čudno se jim vidi, da morejo Nemci sploh toliko pojesti; pravijo: Nemec ni nikoli sit; želodec ima brez dna; pospravi, kolikor vidi; če ne zmore mesa, se natepe krompirja. Nam se stori bridko, če ni druzega kakor krompir, njemu nič. Mlati ga zjutraj, opoldne in zvečer. Dokler mu ne zmanjka krompirja, ne čuti nič revščine. Zna ga res na mnoge načine pravljati, ali nam bi itak presedal; krompir je dober, ali je zmerom le krompir. Odriva veliko, ali moči delavnemu človeku ne daje.

Nemci mislijo, da so krepki zato, ker toliko požijejo. To ne more biti istina. Mi popijemo polič vina; če ni nič v skledi, si zadelamo želodec s kosom kruha in ob tej hrani ostanemo vedno zdravi in nismo za noben posel slabejši od Nemcev.

Pijača.

Domača kapljica prihaja krošnjarjem v tujih krajih dostikrat na misel, po njej se jim toži nemara še huje nego po rodovini. Nemška vina se malo komu prikupijo. Kiseli avstrijanec smrdi po zemlji; če ni star in udelan, ne razveseli srca našemu človeku, tak pa je za njegovo mošnjo večjidel predrag. Ob Majnu raste semtertje dično vino, še bolj slovi rensko. Slovencem ne diši ne to ne óno, po renskem jih boli glava; žlahtnih, dobrih in zdravih vrst si ne morejo privoščiti. Tem večjo slavo pojo nemškemu pivu; navdušeno pripovedujejo, kako krasno so se z njim okrepčavali v Gradcu, na Dunaju in na Bavarskem. Veliko jih je že dejalo, ko bi imeli tako pivo doma, da ne bi vprašali nikoli za vino.

Pivo in žganje severne Nemčije obrekujejo krošnjarji skoraj še huje nego kuho in peko. Pravijo, da se za drag denar nosi gostom gnojnica, čobodra, strup. Ker v dosti krajih niti voda ni nič prida, pogiblje človek v tej gnusni puščavi ne le od lakote, ampak tudi od žeje.

Zabavljivo so mi popisovali pruske krčme. „Pri cesti stoji bahata hiša z bahatim napisom. Popotnik, lačen in žejen, stopi z veselim srcem vanjo, češ, tukaj si bom privezal dušo s šumečim mercnom, štruco, plečem. Čakaj malo, ljubček! Krčmarica sicer pravi, da je založena z vsem, ali ravno ta hip ti ne more postreči z nobeno jedjo. Tako ti poreče, pridi kolikor potov hočeš. Ponudi ti fino pivo — ti si misliš: Nič ne de, se bom pa drugod nasitil, za zdaj se bom oživil z mercnom. Baba prinese neko tekočino zelenkasto rumene barve, kakršno ima listje, kadar pada jeseni z drevja. Pokusiš, se streseš, pljuneš, scalnica se ti upre ob prvem požirku. Kaj hočeš? Plačati moraš, ali izpiješ ali pustiš. Da ne zavržeš denarja čisto zastonj, boš nekoliko posedel, da se odpočiješ. V krčmo prihajajo drugi gostje, domači ljudje, ki se ne dajo tako prevariti. Pazi dobro, kakšne veselice si omišljajo pruski pivci. Oni ne zahtevajo ne vina ne piva ne jedil. Prvi veli: Daj črne kave, drugi: Daj žganja, tretji: Črne kave, četrti zopet žganja. Gospa gostilničarica prinese želodove kave in smrdljive brljavke, se prikloni in veli priljudno: Prosim, gospodje! izvolite si postreči. Pivci, ki se drže vsi strašno možato, primaknejo posodo k sebi, posežejo in izvlečejo iz žepa vsak cel kup krompirja. Pije se želodova voda, zraven se prigrizuje krompir; pije se špiritova kuga, zraven se prigrizuje krompir.

Tako se goste pruski pivci. Ti se smeješ, plačaš in bežiš proč, da najdeš drugje, česar si tukaj zastonj iskal. Prijatelj! motiš se. Kakor v tej krčmi se streže ljudem na Pruskem v vsaki drugi; če nisi bogatin, da plačaš za navadno kosilo lahko petak, ali dobre pijače ne uloviš niti za tak denar, zato ker je na deželi nikjer nimajo. Krčmarjem se ne zdi potrebno, da bi si jo dali pripeljati, ker je ti krompirjevci ne žele in ne poznajo.

Nemško-avstrijskim krčmam ne more nihče dosti prigovarjati; človek nahaja po mestih in vsaj po večjih vaseh resnične gostilnice, v katerih si za ne previsoko ceno lahko okrepča grlo in želodec, kadar koli se oglasi. Krošnjarji mnogo pripovedujejo, kako dobro so se v njih imeli in kako prijazno se je z njimi postopalo. Enako čast dajejo avstrijskim kavarnam.

Preko Ina se obrača to precej slabše. Že v Bavariji se opazuje neka bornost v krčmah, še bolj pa v kavarnah; popotnik mora marsikdaj lačen oditi in še pivo ni povsod okusno. V Virtembergu in na Badenskem se mu godi še huje, za revnejšo postrežbo se zahteva večja plača.

V Švici se ne sme tožiti, da ne bi bilo obilo dobrih gostilnic, ali nabijajo se v njih računi, kakršnih ubogi krošnjar ne zmore.

Slovenska prisrčnost in radost ni doma v nemških krčmah, gosti sede tiho in pijo za potrebo, ali pa razsajajo kakor besni. Bavarce imajo Slovenci, kakor vemo, prav radi, ali z njimi piti se jim je dostikrat že gabilo. Prideš v krčmo, za mizo sedi debeluh, ki te pozna in ti ponudi pivo s surovo ali dobrovoljno besedo: „Zavf Kraner“. Žri ga, Kranjec! Ti čutiš pekočo žejo, mikalo bi

te srkniti, ali hitro se premisliš, ker se spomniš, da noslja mož neprenehoma duhan in se mu cedi iz nosa v pivo.

Ta navada se je tako razširila med prostim ljudstvom, da človek nikjer ne pije lahko iz tuje čaše. Nemci so narodno obleko skoraj sploh zamenjali z moderno evropsko. Belokranjci jim očitajo, da se nosijo preveč po gosposko, za leto pregorko, za zimo prelahko, za kmetiško delo prenerodno. Tembolj hvalijo Tirolce, ki se nečejo znebiti svoje brhke in možate oprave. Ali graja in hvala jim gre samo z jezika, ne iz srca. Do zdaj se ni še noben krošnjar domislil, da bi posnemal Tirolce, kako krpo gosposke nošnje pa si natveze vsak, ki je količkaj pokukal v Nemčijo.

Gospodarstvo.

Skoraj vsi krošnjarji so se rodili na kmetih, pa je naravno, da jih zanima na Nemškem najbolj kmetiško življenje in delovanje. Male, vse razkosane posesti badenskih in pruskih seljakov nimajo za nje nič veselega in mikavnega. To sicer sploh priznavajo, da se izvrstno obdelujejo, ali vele kimaje z ramami: Škoda za trud. Gospodar trpi kakor vol, ali na kakšno korist? Strada kakor pes, da se vanj vidi — če ima dosti krompirja, misli, da je v nebesih. Za vzor kmetiške sreče smatrajo bavarsko gospodarstvo. Tam se nam zdi vse nekako znano, domače, samo da je vsega več. Pri hišah stoji poslopij kakor pri graščinah, pa kako so vse natlačene z živino, krmo, vozovi, žitom in drugim blagom! Tu se nažanje, da kaj izda. Ta pa oni toži, da ima samo pol grunta, v hlevu pa mu maha osem, deset repov, v stajih rezgetá če-

tvero konjičev, preden se omlati strn, preteče pol meseca in še več. Tu se lahko peče bel kruh in potica in kuhajo knedeljni kakor človeška glava. Nad vse druge kraje se povzdiguje okolica regensburška, kmet živi tam bolje nego pri nas gospoda, žitnice se nikoli ne izpraznijo, peči nikoli ne ohlade, kuha, peče, cre in prži se od zore do devetih zvečer, kakor da je vsak dan svatba.

Tudi o gornji Avstriji se trdi, da izhajajo nje gospodarji stokrat laglje nego naši, mesa da zavžije kmet en mesec več kakor pri nas vse leto.

Zgodovina nam razjasnjuje prelepo živo sočutje naših rojakov za vse, kar je bavarsko. Pod duševnim in telesnim vplivom tega plemena stoji Slovenija že enajst sto let. Naše postave, nravi, navade in razvade so se v vseh rečeh približale bavarskim, deloma so se z njimi popolnoma zenačile in strnile. Odmaknivši se od svojih bratov smo stopili v društvo tujega naroda in se radi in neradi tako privadili njegovim šegam, da se nam vidi nemška oprava lepša od hrvaške, nemško kmetovanje, neomejena oblast enega gospodarja pametnejša od jugoslavenske zadruge in ruske srenje. Pri nas kakor na Bavarskem si kmet ne more misliti prave bogatije in sreče brez ogromne posesti polja, hoste in travnikov. Ne enega ne druzega čisto nič ne gane velika krivica, katera se godi mlajšim bratom in sestram, ki se morajo zadovoljiti z nerazmerno malo doto in zapustiti večjidel tudi milo domačijo; ne ta ne oni noče spoznati, da je kmetu preveliko zemljišče nemogoče dobro in z dobičkom obdelovati brez znatnih kapitalov, da bi si kupil nadomestilo dragih najemnikov — mašine.

Dostikrat sem se čudil, da Slovenec ne more verjeti, da se drugod bolje kmetuje in da si je svoje revščine vsaj nekoliko sam kriv, dasiravno bi ga tuji zgled lahko o tem prepričal. Če sem vprašal krošnjarje, ne bi li bilo treba v tem posnemati marljive in razumne Nemce, so z zgovorno besedo branili naše stare običaje in mi pobijali vsak ugovor. Dejali so, da jih Nemci niso nič naučili, česar ne bi bili že sami znali.

„Nemec ni lenuh, ali niti mi nismo lenuhi. Delamo od prvega svita do kasne noči, vstajamo zgodneje od Nemca in spat se mudi njemu prej nego nam. Videli smo ga kmetovati v raznih krajih, čarati in čuda delati ne zna bogme nikjer. Štajercem in Avstrijcem bi lahko še mi kaj svetovali, kako in kdaj naj se loti svojih poslov, če želi kaj več pridelati. Vsak kraj ima svoje šege in potrebe. Nemško orodje se ne bi dalo pri nas rabiti s pridom, kakor naše ne na Nemškem. On obdeluje najpametneje svojo zemljo, mi pa svojo; naš način bi škodoval njemu, njegov pa nam. Mi smo se seznanili s svojim in on s svojim svetom in mu dajemo oboji to, kar hoče in mora imeti. Pravi kmet skrbi za dobro seme, prerahlja in pognoji zemljo, poseje in posadi vsak sad in plod o svojem času, s tem je dopolnil dolžnost, vse drugo izroči Bogu, uspeh je le v njegovih rokah. To vemo in tako ravnamo mi in Nemci. Kdor ima veliko kmetijo in mu letina obrodi, nažanje mnogo pri nas kakor na Nemškem. Bavarci se lahko širijo in šopirijo. Oni imajo večje grunte nego mi, mastnejšo zemljo, nego je naša in bolj stanovitno vreme in podnebje, nego je naše. Suša jih ne tare niti vsako deseto leto in toča jih bije tako poredkoma, da v dosti krajih komaj vedo, kakšna da je.

Naj pridemo mi na njihovo mesto in oni na naše, pa bi se že videlo, kako hitro bi se odvalilo breme z naših pleč na njihova. Na Badenskem se gode druga pesem. Tam gospodarijo z obširnimi kmetijami samo graščaki in bogatini. Njim ne manjka seveda nič. Vsi drugi pa so kukavni sebenjki. Kdor ima eno kravico, se šteje za premožnega. Premnogim je ostala le kakšna njivica, kak vrtec, dva sežnja dolg, dva širok. Takim bi morali rasti cekini mesto zrnja ali sadja, drugače ne izhajajo. Nekateri se zovejo posestniki in nimajo pod ljubim bogom nič svojega, kakor kako črešnjico. Tako ubožtvo se nahaja tudi na Pruskem, Heskem. Ker ljudje ne morejo živeti ob svojem, vro kupoma kakor čebelni roji v Ameriko. Vreli bi še bolj, ako ne bi imeli toliko silnih mest, ki jim dajejo vsakovrstnega zaslužka. Naša Metlika je proti njim borna vas, Črnomelj blatno gnezdo; prehraniti ne moreta niti sebe, kako bi nas? Tudi drugod so nemški bogatini postavili tvornice in vsakovrstne zavode, kjer nahaja sirotinja preljubi kruhek. Naši graščaki in bogataši zapravljajo denar rajši na veselice, naše nadloge so jim deveta briga. Kjer se je poskrbelo za delo, ne manjka delavcev. To vidite v Gradcu, Fužini, Šentjanžu in povsod. Ako pa ne štejemo posameznih srečnih dežel in ljudi, se mora reči, da so nemški kmetje ravno taki, deloma še večji berači nego naši. Učene glave se dajo oslepariti blesku nemški mest, ki je res sijajen in mislijo, da vlada to blagostanje tudi na kmetih in so Nemci bogve kako srečen narod. Le vprašajte jih same; zapeli Vam bodo miserere, kakršnega ne slišite doma vsak dan. Prigovarjate nam, da ne znamo gnojiti. Imate prav, Nemci nas v tem mojstrujejo. Ali tako prazen

naš gnoj ne more biti. Če se ne pokazi nikoli vreme, ne pridelamo z njim dosti manj nego Nemci s svojim. Gnoj dela živina, da se ga napravi veliko, je treba imeti veliko živine. Veliko živine pa zahteva veliko klaje. Od kod bi jo neki mi dobili? Travnikov je malo, če pa spremenimo njive v deteljišča, kje pa bomo potem sejali žito, mar v zraku?“

Naj dokazuje človek, kolikor hoče, da naše kmetovanje ne velja, ljudem ne bo nikoli zmanjkalo sofismov, da branijo trdovratno svoje staro kopito. Z odraslimi se je zastonj upirati. Poboljšanje bo prišlo od mladine, ki bo obiskovala gospodarske šole.

Dosti manj se ponaša krošnjar z našo živinorejo. Rad in živo popisuje žlahtno volno nemških ovac, lepoto, moč, velikost in mlečnost nemških goved in misli, da bi bilo kaj dobro, ako bi jih tudi pri nas udomačili. Ali on dvomi, da se bo to posrečilo. Pravi: Če živina premeni zrak, kraj in pašo, se kmalu izvrže. Tuja plemena bodo pri nas oslabela in shujšala, dobila naravo in vse napake domačih. Korist živinstva se mu ne zdi tolika, da bi mogla kmeta znatno postaviti. „Vinski ljudje, kakor mi, ne ljubijo mleka. Obilo krav in ovac pa niti ne bi mogli rediti, če bi prav hoteli, ker nimamo dovolj pašnikov in travnikov. Tirolci, Salcburžani in drugi Nemci, ki stanujejo v planinah, goje blago, da ga je veselje videti, pa kaj jim pomaga? Ravno v teh pokrajinah životari kmet najslabeje, crka od lakote, vina ne pokusi marsikateri vse žive dni. Nezgod in nevarnosti ga zatira brez števila, da nas Bog varuj priti v njegovo kožo. Planine polnijo žep bogatinu, za siromaka raste na njih žalosten les — beraška palica.“

Marsikaj očitajo naši popotniki Nemcem po pravici. Silno jih grajajo, da pretepljejo tako neusmiljeno svoje konje in vole. Včasi so jih prosili s solznimi očmi, da naj odnehajo, da se ravna tudi žival kakor človek laglje z lepo besedo in brigo, nego s palico in bičem. Zarobljenci pa so se jim grozili, če ne bodo molčali, da bodo dali tudi njim po ušesih. Dva sta mi povedala, da sta šla branit trpinčene konje. Za plačo je bil eden tako nabit, da je komaj ostal živ. Druzega pa je gospodar tožil, da mu je kratil pravico.

Za prasce vele Belokranjci, izurjeni svinjarji, da Nemci ne znajo z njimi postopati. Zapirajo jih kakor menihe. Bogci krulijo žalostno v svoji ječi, rastejo počasno, debele slabo. Prasec ljubi zrak, sapo, hojo, mlake, blato, prostost. Tako ga redimo mi, zato je pa tudi vesel in srborit kakor vsaka druga žival; nemški se drži in plazi otožno, kakor da bi se bil naveličal življenja.

Slovenci omilujejo nemške gospodarje, da imajo tako malopridne posle. Zanesti se ne morejo nanje v nobeni reči. Če jim ne stoji zmirom pred nosom, delajo nemarno, se uležejo ali pa potaknejo po krčmah. Če so hlapci in dekle skupaj, jih ne sme človek ne za trenotek pustiti samih, če hoče ubraniti sramoto. Ta sodrga ne pozna ne vere ne poštenja. Po noči oblazujejo vso okolico kakor mački. Zastonj boš iskal devištva med deklami, fantovstva med hlapci. Če jih posvariš, se ti postavijo po robu in ti reko vse, samo ne človek. Kletev čuješ od njih več nego imaš las na glavi. Za mašo le babe kaj marajo, da razkazujejo svoje cape in love ljubčke, da popoldne zastonj pri njih žro. Nobena gospodinja se ne drzne prepovedati dekli to raz-

uzdano ljubezen. Ako kaj črhne, jih lahko dobi pod nos in včasi po glavi. Drugi dan ni dekle več pod streho, pobrala jo je drugam, kjer ve, da ji ne bo kalil nihče takih kratkočasnic.

Gospodarja ne raznaša niti najhujši sovražnik grje od poslov. Dekle neprenehoma vohajo, da bi zapazile kako slabost svoje gospodinje. Kar izvedo, razpošljejo po devetih duhovnijah na okolo. Posebno radost jim dela prilika, če morejo ženo razupiti za prešestnico. Dostikrat odhajajo posli v največji sili, ob največjem in nujnejšem delu. Gospodar se roti, gospodinja joka, prosi, kliče nazaj, obeta boljšo plačo. To so nagajalci ravno hoteli. Zdaj se jim mora obljubiti, kolikor sami zahtevajo. Te in druge napake se ne dajo odpraviti z nobeno postavo, z nobeno kaznijo. Vsi posli hrepene po samostalnosti, hlapec misli le na to, kako bi začel sam gospodariti, dekla, kako bi ujela moža in bi zase gospodinjila. Ker se ta sreča ne doseže precej, kadar si jo človek poželi, se neprenehoma menjajo gospodarji in iščejo drugi, pri katerih se bo kak krajcar več prislužil.

Take samopašne posle so našli Belokranjci povsod, v mestih in na deželi, v ravnih vaseh in pri oddaljenih hribovcih. Semtertje so se namerili tudi na kakšno izjemo, na pošteno deklo, na vestnega hlapca. Taki slučaji so se zdeli vsem okoličanom tako neznansko čudni, da so se menili o njih kakor o neverjetni novici.

„Jozeljnova Mici je dopolnila 20. leto in ni imela še nobenega šoceljna. Ni mogoče! Kaj takega se v vasi še nikoli ni čulo. Zepelj služi pri mlinarju že tri leta in se ni še nikdar uprl niti njemu, niti njej.“ Tolika zvestoba in potrpežljivost se vidi vsem strašno sumljiva.

Šepetajo si na uho, da se je bržkone z mlinarico spečal, sicer ne bi bil tako pohleven.

Ko so videli in slišali Belokranjci te in take nespodobnosti, so v duhu čestitali svoji slovenski domovini, v kateri služabniki še niso izgubili vsega srama in moštva.

Odličnost naših poslov so jim večkrat potrdili Nemci sami iz svoje izkušnje. Marsikateri Štajerec je popraševal po slovenskih hlapcih in deklah in dobivši jih, ni mogel prehvaliti njihove krotkosti, zvestobe in marljivosti. Dunajčani jemljo v službo pogostoma Čehe, ker se nanje lahko bolj zanesejo nego na svoje rojake. Mnogi tvorničarji so trpeli že veliko škodo po nemških delavcih, ki se upro za vsako malenkost in si iščejo zdaj čeških, ki poslušajo gospodarjevo zapoved brez ugovora in se mu pokazujejo celo hvaležne, da jim je blagovolil nakloniti kak zaslužek.

Belokranjci so mi pravili še razne druge zglede, da opravičijo zaničevanje, katero morajo čutiti do nemških težakov. Jako modro so opazili, da so pa dosti potov gospodarji sami zakrivili, da jih posli ne časte in ne ljubijo. Oni ne ravnajo z njimi prijazno kakor slovenski oče in mati s svojo družino, ampak jih imajo zmirom za nadležne tujce, ki jim jemljo skoraj ves dobiček, katerega jim nese gospodarstvo. Še na kmetih mnogi ne jedo z njimi, ampak si dajo zase kuhati kaj boljšega. Sami se goste z mesom, družina pa sreba mlečno juho in si ubija lakoto s suhim krompirjem. Zapira se ji vse, tudi kruh. Gospodar je nikoli ne vpraša za svet, neče se z njo niti pomenkovati razun s kakšno lepo deklo, da ji ukrade poštenje, če ga še kaj ima.

Nemec napihuje s svojim napuhom tudi delavce, da mu kažejo rogove, kakor jih kaže on njim. Na Dunaj dohaja vsako leto vse polno čeških otrok, ki jih roditelji doma ne morejo preživeti. Nemci preže nanje že zunaj mesta in so jako zadovoljni z njihovo službo. Veliko teh revežev si je lepo opomoglo, izurili so se v rokodelstvu, postali sloveči mojstri, si kupili hiše, se bogato poženili. Ali to srečo so plačali prokleto drago. Dokler se niso izučili in odrasli, so delali Nemci z njimi kakor s črno živino. Rabili so jih ne le za pomočnike rokodelstva, ampak tudi za dekle, kuharice, pestunje, hlapce, agente in norce. Hranili in oblačili so jih ravno toliko, da niso poginili od lakote in mraza, palico pa vihteli nad njimi neprenehoma. Mnogi, ki niso mogli prebiti nečloveškega postopanja, so pobegnili, spajdašili se s klateži, zašli med tatove in se pogubili za vekomaj.

Snaga.

V nemških bukvah in časopisih beremo včasi nečastno pripovest, da Slavjani ne maramo za čistost svojih hiš in oblačil. To sem povedal Belokranjcem in jih vprašal, če so našli res toliko razločka med našo in nemško snago, kakor govore knjige in časopisi. Nejevoljno so odgovorili: Kdor to pisari, je lažnik in falot, ne pa pošten mož. Gospoda se povsod lahko pere, umiva, gladi in kodra, kolikor hoče. Kruha si ne prideluje sama; zanj se moramo truditi mi. O, frajlice so vsak dan nove, nemške kakor kranjske. Druzega dela tako nimajo kakor lišp. Ali slab kmet, ki stoji ob delavnikih pred ogledalom in se nikoli ne zamaže. Nam

je Bog naložil dolžnost potiti se, cokljati po blatu, pehati po prsti in prahu, gnoju in vsaki drugi grdobi. Na takih sprehodih se primejo madeži kože in obleke, bog če ostanemo celi in zdravi. Taki smo slovenski in nemški delavci, dostikrat zamazani, da nas je strah pogledati. Mi se niti ne žalostimo, niti ne jezimo, kajti vemo, da raste iz te nesnage lepa pšeničica in sladki vinček, da se kujejo in režejo iz nje tisti srebrnjaki in bankovci, ki kupujejo nam in gospodi lepa oblačilca.

Ob nedeljah in praznikih odlegne tudi nam. Takrat nastopi čas kmetiške čednosti in gizde pri nas kakor na Nemškem. Kdor se drzne priti v cerkev zamazan, mu pravimo: svinja, ne človek. Ženske, ki ne pometajo hiše in dvorišča, zovemo zanikarnice, ciganke, dihurjeve botre, ki so se od lenobe usmradile. Le poglejte naše dečke in punce, pa nam povejte, ali niso vsi kakor rožice na vrtu, ravni, čisti, beli, brez napake od nog do glave. Tako lepih ne dobite na Nemškem, če jih greste z lučjo iskat, če ravno se našopiri tudi nemška mladina, kakor le zna in more in ni najti na njej ne zamaze ne pokaze. Praznik je božji dan. To vedo Nemci in vemo mi, da se mora spoštovati tak dan z drugo opravo in z boljšim redom, nego se ga moremo držati na težkem delu pri plugu in motiki. Nemci bi prav storili, da bi odpravili najprej to, kar leži semtertje pred njihovim pragom. V nekaterih krajih smo se kar spogledovali in pravo govoreči pohujševali.

Ste li kdaj slišali za štajerske Rauchstuben? Mi smo se stresli, ko smo jih videli. V teh črnih, zakajenih, gnusnih brlogih Nemci spe in prebivajo. Pri nas krije slamnata streha včasi prav lično hišo. Pojdite na Nasavsko, pa se boste križali ob nečednostih, ki napol-

njujejo take nemške kolibe. V planinah se boste namerili na mnoge, premnoge ljudi, ki se praskajo neprenehoma po rokah in po glavi. Mi vam ne bi svetovali, da prenočite pri njih. Odnesli bi garjev in uši, da Bog pomagaj! Brez njih niso niti doline, ali tam so nam najhuje nagajali ščurki, stričkі in stenice.

Nemški rokodelci se radi nosijo ošabno kakor veliki gospodje. Ali gospoščina se pogostoma izneveri. Nadleguje jih vedna žeja, zraven pa še vroča kri; kadar jim šine pijača v glavo, se zbijejo kakor kozli in okoljejo in oskubejo kakor petelini iu tavajo potem po ulicah vsi odrti, obrzdani in razcapani, kakor da bi bili ušli iz prosa.

Verjemite ali ne, res pa je, da nemški pastirji v planinah ne slečejo nikoli srajce ves čas, več mesecev, dokler se pase živina, tedaj od spomladi do pozne jeseni. Kadar se vlečejo domu, jim ni mar, da bi se ogrnili, o ne, njihovo strgarsko lepoto mora videti vsa srenja. Med zbranimi dekleti in vrstniki korakajo grdavši goloroke in sicer mogočno in počasno, kakor da bi imele na sebi bogve kakšno imenitnost.

Niti nemške babe nimajo dosti vzroka, da bi se posmehovale našim. Znane so nam tudi njihove skrivnosti. Čuli smo jih med sabo se zmerjati. S pridevkom „šlampen“ so se kar kepale in pripovedovale, kolikrat v letu se umivajo in v koliko letih si opero enkrat spodnjo kikljo. Se zdaj se nam gnusi, ko se spomnimo, iz kako nesnažne posode smo morali neredkokrat jesti in piti. Poznali smo kuharice, ki so od nakopičene na sebi nesnage smrdele že od daleč kakor kuga, gospodinje, ki so mesile kruh vse nahodne in smrkave in se nagibale čezenj, da je kapljalo iz nosa v testo in

ga gnetle z rokami, ki so se neprenehoma z njimi usekovale. Tega pa ne pravimo, kakor da Nemci ne bi ljubili snage. Bog varuj! Obrekovati jih ne smemo in ne moremo. Hoteli smo jim samo nekoliko vrniti z isto mero, kakor velite, da merijo nam njihovi pisarji.“

Hiše.

Prijel sem domorodce še za drugo žilico. Dejal sem jim, da ne bi škodilo našemu glasu, ako bi si narejali tudi Slovenci tako pripravne hiše, kakor so jih videli brez števila na Nemškem in si omišljevali tako naredno pohištvo in lepo posodo, kakor se nahaja pri takih nemških rodbinah. Taka udobnost bi nam osladila prebivanje v očetnem domu, da ne bi pohajkovali vedno po drugod. Možje so odmajavali z glavo in mi jeli izpodbijati mnenje na svoj deloma jako zanimiv in duhovit način.

Rekli so: Bogatin se zvira povsod. Za prijetno stanovanje si skrbi tudi premožni Slovenec. Naša bela Ljubljana se lahko kosa z vsakim nemškim mestom enake velikosti. Tudi naš kmet se rad pobaha, če more. Kadar si zida novo hišo, hoče, da se mu beli kakor sneg, da godi očesu od znotraj in od zunaj. S takimi vasmi, kakor sta Šentjernej in Šiška, bi se ponašali tudi Nemci. Res pa je, da za gosposko pohištvo, posodo in drugo nakitje ne maramo ravno toliko. Čemu neki? Kdor se hoče nagledati krasnih svečnikov, podob, prtov in takih prijetnosti, naj gre v cerkev; tam jih ima zastonj. Razun tega se poreče, ako jih bo pridno ogledoval, da je pobožen kristjan. Mi se od

Nemcev v tem razlikujemo. Kar veseli nas, ne briga njih; kar želi naše srce, ne mara njihovo. Oni so hišniki, mi pa poljanci in gorjanci. Nemec misli, da je najbolj srečen, ako more sedeti doma s svojo dolgočasno babo in obilno zalego. Ni torej čudo, da si noč in dan izmišljuje, kako bi si izbo kaj lepše uredil in opravil. Štajerci, Avstrijci, Tirolci nas še niso pustili za sabo. Če nam oni zabavljajo, jim smemo svobodno zabrusiti: Vrana naj ne zasramuje kavke, kajti obe sta črni. To pravimo le za kmete, velike zverine seveda ne morejo prebiti brez gospoščine. Bavarski seljak pa že rad visoko leti, staro prostost zametuje že v rovtah. Še bolj po koncu nosijo greben drugi Nemci.

Od Lipskega naprej dol proti morju se ima popotnik čemu čuditi, pa tudi smejati. Pred njim stoji v mršavi okolici borna bajta, zmazana tako na lahko, da bi jo raznesla naša burja kakor kup prahu s prvim pišem. Misli si: Ta koliba ni vredna 50 rajnškov. Mož se je hudo opekel. Stopivši vanjo obstane zapanjen in zija v cel zaklad lepotij bolj debelo nego tele v nova vrata. Take imenitnosti ni našel na Kranjskem niti pri najvišjih uradnikih, ki prejemljejo dva, tri tisoč forintov plače. Časi so slabi, pa se morajo tudi ti gospodje stiskati in krčiti. V teh bajtah, vedite, visijo svetla ogledala z zlatimi obodi, dragoceni bakrorezi, vsakršne fotografije, tapete visoke umetnosti in vrednosti. Po tleh se ne razprostirajo proste plahte, ampak grofovski sagi, mehki in žlahtni, da se ti žal zdi po njih hoditi. Povsod zazreš krasne shrambe, porcelanasto posodje, srebrne žlice, bliščeče stroje vsake vrste in za vsako rabo. Ne ena reč ni navadna in prosta, da bi mogel reči: To imam tudi jaz na svojem domu. V tej izbi,

ali bolje govoreč: v tej prekrasni zali sedi in se giblje gospodarjeva rodovina. Ljudje sami vele, da so kmetje. Ali kakšni kmetje! Vsi so opravljeni v fino sukno, baržun, svilo in tanko platno. Hčeri igrajo na klavirju in se vedo olikano kakor pri nas gospodične.

Ali nismo prav rekli, da se ima tu človek čemu čuditi? Ko pa se naveliča čuditi, se mora na vse grlo zakrohotati in povedati bahačem v zobe, da so prismode. V tej nepotrebni potrati je zakopano skoraj vse njihovo premoženje. Za ta zavrženi denar bi si bili lahko kupili lep kos zemlje, polje, vrt, hosto ali začeli kakšno kupčijo, ki bi nesla več obresti nego te cunje in črepine in druge umetnine, ki se tako brž podero, razbijejo in spridijo. Ta hrana napase samo oči, ali želodec je ne mara. Revež ves prepreden s pajčinami kruli otožno svoje gorje neusmiljenemu gospodarju in poje alelujo, kadar se nažulji večnega krompirja in ogreje svoj otrpli mehur za kakšen hip z netečno čorbo, ki se zove kava, ali izpeljuje svoj rod večjidel samo od želoda, ječmena in korenja, le poredkoma tudi od fige in cikorne korenine.

Nak! Takega življenja, take sreče Slovenec Nemcu ne more zavidati. Njegov raj se nam zdi puščoben. Mi smo ustvarjeni za zrak, za plan, za božjo prostost. Tici so dana krila, da se z njimi naleta, ne da ji zgnijo v kletki; podarjene so nam bistre noge, da se razhodimo, ne da nam spe leno v zaprti kamri. Hiše smo si postavili za silo, da se branimo v njih mraza, da si napravimo miren počitek, da shranimo svoj pridelek. Stanovitno prebivanje v njih nas malo veseli, nismo murni, da bi nas bilo treba vabiti na dan s: šuri muri, pridi ven. Komaj čakamo, da sami izfrčimo.

Po leti nam hiša smrdi, naj se valjajo po njej otroci, in ženske naj nam kuhajo kosilo. Mi možaki se v tej tesnobi dolgočasimo in bi zboleli, ako ne bi mogli ves teden zapored nikoli pobegniti pod vedro nebo. Vsak dan prekoračimo stokrat svoj ljubi vrtec, skočimo zdaj na to zdaj na drugo njivo, hočemo razvideti polje, če nas tudi ne sili na to kak opravek, sladko se šetamo po svoji hosti, akoravno nam ni sila sekati drv, grabiti nastilo; pa kako nas boli srce, ako nismo pogledali v zidanico celih 14 dni in pregledali vse vrste svojih milih vinogradov! Nemec se izprehaja po svojih posestih takrat, kadar ga kliče delo, ondot, kjer se mu vrše težaki, brez sile gre samo na svoj navadni nemški izprehod nekoliko sto korakov po ravni in gladki cesti, tako n. pr. kakor naša gospoda. Nam se zde taki izprehodi prazna potrata časa, ki preseda nogam in srcu.

Nemec je zadovoljen, da vidi svojo zemljo, svoje ljudi, za sosede se dosti ne meni. Tega zabavljivega razločka mi ne delamo. Oči obračamo na desno in levo, na to, kar je naše, pa tudi na sosednje njive in gorice in se pomenkujemo na potu s tujim človekom še rajši nego z domačim, ker se s tem lahko doma pomenimo. Sosed stoji na polju, mi se mu pridružimo. Drugi hiti v vinograd, mi mu rečemo, da ga hočemo spremiti. V krčmo nas pozove prijatelj na kupico, mi se ne branimo, posedimo z njim četrt ure, da slišimo in povemo kaj novega, potem hajd naprej. Sreča nas botra. „Kuma, kam?“ „K teti po solato, ima zgodnjo ljubljansko. Pojdite z mano, za enkrat jo dobite tudi vi“. Tetka napolni robec kumi, tudi nam, solato je treba odložiti, gre se domu, pogovori z ženko to pa to, potem se spomnimo še lačne živine, žejnih najemnikov,

posla se usiplje na nas polna vreča, kamor se ozremo. Doma smo čemerni, nikoli prav lačni, nikoli prav siti, ne ljubi se nam nič. Zunaj nam diši vse: jed, pijača in delo. In kako sladko se presmrči noč ob tem neprestanem kopanju v svežem zraku! Naj leži glava na mehki blazini ali na trdi skali, človeka ne prebudiš, če mu streljaš z možnarjem pred ušesi. Kadar je zima brez snega, nas ne udrži topla peč doma. Pastirji gonijo vriskaje na pašo drobnico in goveda še o božiču in ob treh kraljih. Po svečnici že mrgole gornikov vsi vinogradi in na polju se oratarjev ne zmanjka nikoli popolnoma. O, soba, v kateri mi prebivamo, je krasna in veličanska, da je ne bi zamenjali za vse nemške in zemeljske dragotine. Le poglejte, kako lepo moder strop se razpenja nad njo. O Božjem zelenju, s katerim je nastlana, gube vrednost vsi kraljevski sagi. Nje mogočne stene ne potrebujejo podobarja, da jih opiše z mrtvimi slikami, kajti jih diči in ozaljšuje umetnost božja, živo drevje s košatim brstjem, živa trta s temnim listjem in zlatim grozdjem. Belokranjci so ostali jako prvobiten rod. Za take ljudi ima prosta narava vselej več dražesti in radosti, nego vsa umetnija, potrebe zložnosti ne čutijo, vrednosti, ki jo daje olika domačemu življenju, ne morejo pojmiti in je tedaj niti ne verjamejo.

Šege in nauki.

Veliko sem se pogovarjal s krošnjarji o nemških nravih, običajih in lastnostih in priobčujem tiste njihove opazke, ki so se mi zdele najbolj važne in značilne. Odreja nemških otrok jim ni povse povšeči; pravijo,

da je na kmetih preostra, pri gospodi premehka. Prosti ljudje delajo z malimi, kakor da nimajo do njih nič ljubezni in usmiljenja. Pretepajo jih, da je groza, za najmanjši pregrešek. Korakajoč skozi nemško vas, misli popotnik, da je prišel v Betlehem, kjer mori ravno Herodež otroke. Iz vsake hiše se čuje jok in tuljenje. Kadar pripelje kmet sina v šolo, naroča nujno učiteljem in gospodarjem, da naj ga le trdo imajo. Če ne bo ubogal, naj rabijo pridno post, palico in vsak pripomoček, ki ga utegne ukrotiti. Tako ravnajo baje tudi Gorenjci, ki vele, da šiba novo mašo poje.

Mi pa pravimo, če se ne opravi nič z lepo, se bo z grdo še manj. Če tolče nemškega otroka kak sosed, se roditelji ne jeze nič, ampak še ščujejo, naj le bolj pritiska. Saj se pa pri nas nihče ne drzne, kaj takega poskusiti. Pretepača bi mati oštela, oče pa bi mu pokazal, da se mlatijo tudi hrbti, ne le snopi in bi ga po vrhu prijavil tudi gosposki. Čemu neki ta nečloveČnost! Dete je nedolžno in nevedno kakor pišče, treba ga je voditi s prijaznim opominom, ne pa s tolkačem.

Pa kakšen sad obrodi Nemcu palica? Bogme slabši nego naša slovenska ljubezen. Pri nas se nauči dober učenec brati v dveh, treh mesecih, na Nemškem še le v dveh, treh letih. Ali mogoče je tudi, da nemški učitelji ne znajo prav učiti. Kdor se meni kaj dosti z njimi, se lahko preveri, da se imajo sami za strašno modre, ali včasi kvasijo take, da bi pes stekel, ko bi mu jih na rep privezal. Tako je tudi z rokodelstvom. Naš človek se ga navadi za silo v nekoliko tednih, Nemec potrebuje leta.

Pomenkovali smo se neštetokrat z odraslimi in nismo mogli zapaziti, da bi jih bili šolski nauki dosti

izmodrili. Nemški kmet je top in butast v pogovoru, da je strah. Vidi se, da mu je dal Bog dosti talentov, ali jih ne ume niti pokazati niti hitro razviti. Kadar kaj pripoveduje, ga ni moči poslušati; besede tveze in mota, kakor bi se mu bledlo; govorjenje nima ne repa ne glave. Človek mora zmirom ugibati, kaj hoče pravzaprav reči; čuje sicer to pa to ime, tak in tak pridevek, tudi nekakšno dejanje, ali brez popraševanja ne bo lahko izvedel, kaj pomeni ta čobodra brez teka, slasti in zaveze.

Nemce je treba razdeliti na dvojne ljudi: Na take, ki obiskujejo višje šole, in na take, ki obiskujeje samo učilnico domače vasi. Brati znajo skoraj vsi, ali s koristjo komaj tretina. Izobraženi Nemci so premetene glavice, poznajo in vedo vse, naredili so že mnoge preimenitne znajdbe. Kadar začno govoriti, mora človek kar ostrmeti ob toliki besednosti in prebrisanosti. Brez broja so napisali učenih knjig, po mestih so postavili zavode, v katerih se mladina lahko izuri v vseh vedah in umetnijah, kar jih le svet ima.

Kakšen pa je proti tem velikanom nemški kmetič? Kakor smo že rekli, taka borna para, tak zacopan, proti vsem vetrovom zadelan bedak, da se z njim ne moreta niti pomenkovati. To resnico smo našli povsod potrjeno, da Nemec, ako ni bil v višjih šolah, ne zna govoriti, ne ume vam nobene reči tako razločiti in pojasniti, da bi vas prepričal, vam zbudil v srcu žalost in veselje, ali vas ganil na kak drug način. Najzadnji slovenski hribovec je proti njemu župnik, doktor in filozof. Mi mislimo včasi, kadar dobimo iz cesarskih pisaren kako nemško pismo, kako lahko bi nam jih bilo prebrati brez stroškov, ki nam jih prizadenejo

sleparski tolmači, ko bi se bili rodili in odgojili za Nemce. Zdaj vemo, da nam to ne bi nič pomoglo. Nemški učenjaki pišejo zase, ne pa za prosto ljudstvo. Kmet nima od njihovih bukev nič koristi, njihove pisave ne razume. V avstrijski Nemčiji po deželi nismo videli ravno dosti knjig razun molitvenih. V cerkvah se bere pri nas več nego na Nemškem; možki se dostikrat sramujejo ne le paternoštra, ampak vsakega znamenja krščanske pobožnosti. Pri protestantih leže na polici strašno debeli vampi; tujec meni, da je prišel v kako knjižno zalogo. Če pa pogleda, kaj je, ne iztakne v celem kupu ne pet posvetnih bukev, vse drugo je sveto pismo in druga taka Lutrova šara, ki nas ni dosti mikala.

Mi komaj čakamo, da dobimo od Mohorjeve družbe svojih pet, šest zvezkov. Semtertje res da kake besede ne razumemo, ali jo ščasoma že iztuhtamo, kaj je; take spotike nas ne motijo v branju, nikar od njega odvračajo. Med nemškimi kmeti pa se nismo namerili na nikogar, ki bi si naročeval knjige; semtertje so si razkazovali kake burke in kvante, ki so se dobile kje zastonj ali pa prav poceni in pač niso imele druge vrednosti kakor za gnoj. Celo v nemških mestih ne marajo nižji stanovi za branje. Na mizi jim leži nekoliko večji in lepši koledar nego je kmetiški: to je vsa njihova bukvarnica, ako se odštejejo knjige za cerkev in druge take, ki so jim bile večjidel podarjene. Ta mlačnost za duševno zabavo je zbudila v Slovencih preveliko čudo tem bolj, ker so si mislili prej vse Nemce tako študirane.

Povpraševaje za vzrok, se jim je dajal povsod isti odgovor: „Bukve so pisane previsoko, preučeno, pre-

zapleteno, mi jih ne razumemo. Naj jih prebirajo študentje in gospoda. Njim ne delajo težave, ker so se naučili pismenega jezika v mestnih šolah.“ Še bogati trgovci in ugledni meščani so odkritosrčno priznali, da jih knjige zato ne vesele, ker nahajajo v njih toliko neznanih besed in reči in so pisane sploh nekako megleno in preumetno. Uradne in druge dopise morajo kmetje in drugi manj izobraženi ljudje nositi k učitelju, duhovniku i. t. d., tedaj ravno tako kakor pri nas, s tem razločkom, da se Nemec ne more izgovarjati, da so pisma sestavljena v tujem jeziku. Kmeta, ki bi bil, kar bere, vse lahko razumel in obenem znal dobro tudi pisati, ni zasledil noben krošnjar niti v južni, niti v toliko sloveči severni Germaniji.

Jaz ne govorim tu o bivših dijakih viših šol, ki so se posvetili gospodarstvu, ampak o prostih ljudeh, ki znajo samo toliko, kolikor jih je navadila selska učilnica in svoja pridnost. V nekaterih deželah, zlasti v Prusiji in Švici je vse ljudstvo grudilo z veliko slastjo in strastjo razne novine in pretresalo po krčmah in ulicah politične prigodbe in spletke.

Slovenci so se dostikrat smejali, poslušaje ljute prepire teh nemških politikarjev in si jih niso mogli drugače tolmačiti, kakor da so kričači ali zblazneli ali pa se upijanili. Njim ni narejalo preglavice niti nemško niti orientalsko vprašanje, ne cesar ne papež, ne stari ne novi svet, vsa njihova politika je bila spravljena v krošnji in tako bi se moral po njihovem mnenju tudi vsak drug človek brigati samo za opravila svojega stanu, vladarske in državne reči in razmere prepustiti tistim, katere je za to Bog postavil — kraljem in ministrom.

Nekateri teh mož so povsem resno trdili, da v nekem oziru šole Nemcem več škodijo nego koristijo, da jim pospešujejo duševno lenobo. „Nemec brez krede in peresa je kakor vojak brez orožja. Zanaša se na črke in številke pa mu ni mar, da bi si kaj v glavi ohranil, da bi si nategnil možgane. Če zna človek kako reč zapisati, je gotovo lepo in včasi tudi to potrebuje. Ali pamet pri tem ne sme zaspati. V mnogih hišah ni znal nobeden treh božjih čednosti. Če smo ljudi grajali, so se izgovarjali: Saj jih imamo v bukvah; kadar jih hočemo moliti, jih lahko beremo. To je vzrok, zakaj ve Slovenec navadno več molitev nego Nemec. Kadar je treba napraviti račun, pomislimo nekoliko in čez dva, tri trenutke je posel dogotovljen; Nemec pa seže po kredo, se usede za mizo in piše in piše, nazadnje vidi, da se je zmotil in mora začeti iz nova. Kolikokrat smo se jezili radi te bedarije!

Imeli smo s trgovcem račun. Dal nam je toliko in toliko kosov ali vatlov tega ali onega, kos ali vatel je bil po taki in taki ceni. Laglji račun se ni mogel misliti. Rekli smo: Gospod! na dolgu smo toliko, ne solda več ne manj. On pa je zmajal z glavo in dejal: Počasi, to ne gre tako na brzo, mora se najprej preračunati. Jel je čečkati in mazati, da smo se naveličali čakati. Ko je vstal in nam prebral svojo modrost s papirja, se ni vjemala skoraj nikoli z našim prostim preračunom. Včasi ga je presegla, včasi pa niti dosegla. Treba je bilo še enkrat poštevati.

V nemških krčmah so vse mize in table izšarane s tako prazno pisarijo. Na pamet se premnogi Nemci ne bi drznili izračuniti najmanjšega stroška ali prihodka, v vednem strahu, da tak račun ne bi bil natančen. Če

jih kaka reč posebno zanima, hajd z njo v bukvice! Kadar imajo lepo zapisano, jo prebero še enkrat, potem pa — pozabijo! Brez te muhaste navade bi jim morda za zmirom ostala v spominu. Odtod izvira tista nemška pozabljivost, ki nas je toliko potov iznenadila, pa tudi včasi razžalila in utogotila, ker smo menili, da se hlinijo ljudje in bi nam radi kaj utajili. Semtertje smo zapazili, da tudi študirani gospodje svoje učenosti ne nosijo v glavi, ampak jo hranijo zgolj v knjigah. Pogovarjalo se je, kje stoji kako mesto, koliko daljave je od tega do onega kraja ali kaj druzega tacega. Ali mislite, da je pa vedel kateri kaj iz glave? Šli so po zemljepise, po zemljevide. Mi smo se spogledali in dejali: Iz bukev in map lahko vsak otrok modruje.

Krošnjarske hvale in kritike.

Lepe lastnosti nemškega naroda naš krošnjar dobro pozna in jih prav rad spominja in povzdiguje, ali kritična narava mu ne da, da ne bi, kjer je prilika, od njih kaj odščipnil in štrcnil nanje sempatam kako kapljo črnila. Čujmo tedaj, kako ume on hvaliti.

„Nemec, veli, je kakor sveder, ustvarjen samo za eno delo, za eno rabo. Ali ta sveder izvrstno vrta, predre slednjič skalo in železo, ima-to odliko, da se nikoli ne skrha, da se ga rja nikjer ne prime, preti mu samo ena nevarnost, da se ulomi, preden je še delo dovršil. Slovenci smo proti njemu široke pameti. Kdor se loti pri nas gospodarstva in žene, mislimo da mora vse znati in razumeti. Ni dosti, da le kmetuje; mi zahtevamo od njega tudi vsa mnogotera rokodelstva, ki

so s kmetovanjem v zvezi. Če ga pritisne sila, mora biti svoj kovač, tesar, zidar, skratka vse, še zdravnik in babica! To ni šala. Tudi rokodelca čislamo iz cele duše samo tistega, ki je izurjen obenem v kmetijstvu in še v kakem drugem poslu. Strune prehudo napenjamo. Izkušnja nas uči, da imamo kmete, ki nečejo kmetiti, ampak se pečajo rajši z drugim delom, da se nahaja prav malo rokodelcev, ki bi zaslužili častni pridevek: „mojstri.“

Kdor hoče vse vedeti, ne ve temeljito nič. Mi se širimo, segamo okoli sebe, hoteli bi pograbiti vse znanosti in umetnosti, v tej abotni mogočnosti nočemo opaziti, kako smo površni in plitvi. Če našemu kmetu zapoje boben, se včasi še smeje, pravi: „Mar mi je! Saj nisem k zemlji prikovan; kamorkoli me poneso noge, povsod mi bodo te le roke našle kruh in brž-kone boljše nego sem ga zvečil doslej. Dela se hvala Bogu ne boje nobenega, znajo to pa to, morda me išče sreča preko Kolpe, morda preko morja. Če ne druzega, bom začel krošnjariti. O, ne bom poginil od glada, ne.“

Take volje je naš bratec! Kaj pa Nemec? On zna samo eno delo, on je, recimo, kmet, čevljar ali kar si bodi. Tega dela in stanu se bo držal stanovitno in žilavo, da ga ne izpukneš iz njega ne z razbeljenimi klešči. Ako je kmet in se mu potare voz, ga bo poslal h kolarju, ako se pohabi kaj druzega, vselej si bo iskal strokovnjaka, če potrebuje novo opravo in orodje, si jo kupi v prodajalnici, za samodelno šaro ne mara. Nemški čevljar sedi pri kopitu vse življenje, kakor pribit, ne hodi v dnino kakor naš. Ni torej čuda, da imajo Nemci vse polno odličnih kmetov in roko-

delcev. Njihova srenja je podobna uri, ki gre zato tako pravilno, ker izpolnjuje vsako kolesce in peresce natanko tisti namen, za kateri je vstavljeno. To se ve, če se potare le eno kolesce, pa zastane tudi cela ura. Ako zboli ali umrje v nemški vasi kak obrtnik, pridejo na cedilo vsi meščani, morajo jim pomagati sosedje, sami si ne znajo. Slovencem tak slučaj ne dela dosti neprilike. Ako zgubi nemška hiša glavo, se podere. Pri nas jo drži, če ni moža, žena z otroci, ker razume posel vsa rodovina.

Nam se sme odsekati kos repa, iztrgati noga, Nemec pogine od vsake rane. Vsaka nesreča ga pritisne stokrat hujše nego nas, ki je dostikrat niti ne čutimo. In vendar le se ne moremo ponašati, da ga mojstrujemo. Mi smo močni in pridni kakor on, kos smo mu za vsako kmetiško delo, ali to ne zadostuje, manjka nam prave gospodarnosti. V tem smo taki grešniki, da ne vemo, kako bomo dajali Bogu odgovor. Nemški kmet nas je daleč pretekel, ker ne zna le kmetovati, ampak tudi gospodariti. Mi tratimo dragi čas na vse strani, mikajo nas društva in veselice, ne ljubi se nam nič varčevati, nič prav skrbeti, nič prav premisliti, živimo kar tako tje naprej kakor otroci.

Le poglejmo malo, kako vse drugače si beli glavo nemški kmetič! Njemu je menda prirojeno, da ga tovaršije ne vesele tako kakor nas. Ker je tako strašansko neumen, ga tudi dosti ne vabijo in ne pogrešajo. Kjer pa ni izkušnjave, ni greha. Zadovoljen sam s sabo in s svojo rodovino sedi lepo doma in se trudi neprenehoma, zraven pa premišljuje, kako bi si utrdil in zboljšal stan, v katerem je namenil prebiti vse svoje življenje. Spominja se otrok, ki jih ima, starosti, ki ga

čaka, njim in drugih nadlog, ki ga utegnejo zadeti. Take misli zbujajo v njem skrb za bodočnost, katere mi ne poznamo, ga spodbadajo na največjo varčnost, pazljivost in previdnost, na tiste čednosti, ki so zastava kmetiškega blagostanja, ali se zde nam tako nepotrebne in skoraj smešne. Če nam je kaka reč povšeči, vržemo zanjo brez pomisleka cel goldinar; Nemec obrne groš po pet in po desetkrat v roki, preden ga izpusti.

Nam je močno vseeno, ali je kaj denarja v hiši ali nič, da imamo le svojo potrebo; Nemec ni nikoli brez gotovine. Piva včasi ne vidi cel mesec, vina ni morda še nikoli pokusil, trebuh si pase s krompirjem in lakoto, ali kaj zato? Saj rožlja v žepu z debelimi tolarji, za katere dobi vina, piva in drugih dobrot, ako le hoče. Ali on neče. Nemec se zna premagovati; mi ne brzdamo nobene sle. Zadovoljni smo zvrhoma, če toliko pridelamo, da izhajamo; po večjem dobičku jih hrepeni izmed stotine komaj deset. Nemec veli: Kdor ne gre naprej, gre nazaj. Kadar mu nič ne ostane, misli, da je na zgubi. Stiska zmerom. Če ima kaj, iz strahu, da ne bi kaj obubožal; ako je berač, iz strahu, da mu ne vzemo še malhe.

Za krošnjarja se je rodil samo v Kočevju in nekoliko v planinah; to življenje se mu mrzi, ker pripelje malo koga do bogastva. Ljudje so nas omilovali in bržkone tudi zaničevali. Včasi so nas vprašali, kaj hočemo doseči s svojo krošnjo? Rekli smo: Nič druzega, kakor kak stotak, da bo za sproti, da rešimo domačijo in prehranimo rodovino. Oni pa so stresli z glavo in dejali: Ne zamerite, Vi ne boste nikoli nič imeli. Tisti si ne opomore nikdar, ki služi le za sproti, ne pa zanaprej.

Nemci so prav govorili, mi pa si tudi nismo krivo mislili, da je za sproti itak nekoliko bolje nego čisto nič. Nemec rije in sili brez presledka naprej. Samo to je sitno, da je takih, ki rijejo, preveč. En krt ovira druzega. Večina si ne pririje nič. Golih in gladnih sirot je med kmeti in delavci sila veliko, vsekakor več nego pri nas. Nemčija je prenapolnjena z ljudmi; med in mleko se malo kje cedi; morali bi se goditi čudeži, da bi moglo prilesti kvišku toliko revežev.

Ali odprla se jim je pot v daljnjo Ameriko. Tam je prazne in lepe zemlje, kolikor kdo hoče. Česar ne more dati nemškemu kmetu domovina, si nahaja v Ameriki: Vsakemu ne spodleti niti doma. Pa kako neki? Če človek nič druzega ne mozga in ne računi kakor to, da ujame kak dobiček, ni zlodja, da se mu ne bi posrečilo. Nemec, ki je gostač, hrepeni po kajži, kajžar po kmetiji, kmet po velikem posestvu, še po graščini. Pomočnik hoče biti mojster in mojster hišni posestnik. Težak v tvornici se liže in hlini, da postane oglednik, tega žene zopet naprej gori, nekateri si postavi nazadnje svojo tvornico in niti to mu ne zadostuje, mika ga imeti večjo in vedno večjo in mesto ene dve in še več.

Nam se je zdelo, kakor da bi Nemci nosili v sebi nekak čuden kvas, ki jim ne da mirovati. To vre in kipi in raste, kamor se le ozreš. Pred črno bajto vidiš stati kmetavza robatega in na vso moč neumnega obraza, ki zija v bližnji potok. Kaj neki zija? Če ga vprašaš, ti bo morda povedal, da ugiblje, kako bi porabil to bistro vodo, da mu kaj zaleže, kako bi si napravil pohleven mlinček. Čez dvajset let prideš v ta kraj nazaj in ga več ne poznaš, tako se je izpremenil. Mesto

črne bajte stoji palača in pri potoku se dviguje mesto pohlevnega mlinčka njegov plod: Mogočen mlin na štiri tečaje in dve nadstropji. Po njem se bahato šeta v gospoda preoblečeni gospodar, kateremu robati in neumni obraz ni mogel ubraniti, da si je primlel svojih 150.000 goldinarjev premoženja. Na take zglede smo se namerili tam v nemškem rajhu vsake pol ure in tudi bolj pogostoma.

Videči toliko ljudi, ki so priplezali iz beračije na bogastvo, smo se spomnili sebe in svojih rojakov in smo globoko vzdihnili in dejali: To je žalost in sramota za nas in našo deželo. Kar steče tem dolgoličnim gumpcem, steklo bi tudi bistroglavim sokolom slovenskim, da imajo le polovico nemške naprednosti in hrepenečnosti. Taka sreča ne dohaja po kaki čarobiji, ampak jako prosto in naravno, mora se samo računati. Nemec opazuje venomer svoje gospodarstvo in se povprašuje: Koliko mi je od pridelka in zaslužka ostalo, koliko mi zmanjkalo? Kako bom poravnal izgubo, da ne zagazim v dolgove? Kateri posel mi ne nese nič, kateri mi kaj plenja, katerega bom moral predrugačiti, katerega povsem pustiti, katerega se prijeti v novo, da bo hiši v hasen in napredek? Koliko sem letos dobil, koliko zatrošil, koliko smem izdati in zatrošiti zanaprej, če hočem izdelovati brez neprilike? Vsled takega pretehtovanja vidi vsáko pomikanje in vsak vpadek svojega imetka kakor v čistem ogledalu in to poznanje ga uči, kako mora živeti, kako si bo ohranil, kar ima in zraven še kaj prigospodaril.

Slovenca malokdaj nadlegujejo take misli. Dostikrat ne ve niti vrednosti svoje posesti, za drugo ga ne vprašajmo! Radi te nemarnosti živi v večni megli

glede vsega, kar se tiče njegovega premoženja; podoben je ladji, ki se ziblje in vrti na vzburkanem morju brez kompasa, krmila in krmarja, usodo mu določuje golo naključje, ne pa razum in pamet. Za bodočnost si ne delamo nikakršnih velikih načrtov. Pravimo: Čemu? Vsak dan naklada svoje breme, če prinese vmes kaj veselega, poprime z obema rokama. Kaj pride jutri, se ne ve, morda bomo ležali na mrtvaškem odru: Ta svet res ni vreden, da se zanj brigamo.

Nemec ravna, kakor da bi hotel trobiti k sodnemu dnevu. Za svoje življenje si naredi mero po dohodkih. Če mu rastejo, si ga priboljša, če mu začno padati, si pa zna zopet kaj pritrgati. Te mere se drži tako trdno, da je nikdar ne preskoči. Po očetu, recimo, je dobil kočico in četrt grunta. V hlevu mu stoji borna kravica, po dvorišču brskajo dve, tri kokoši. Na tem bogme dosti slabem temelju si jame zidati svojo srečo. Leto mu preteče brez zabave, brez pijače, skoraj brez mesne jedi, pa tudi brez dolga, brez velike zadrege; prihranil si je celo nekoliko petakov, za katere si kupi par prašičev ali lepo teličico. Drugo leto mu rodi bolje, pridela se žita, nakosi klaje, dobi vsega toliko, da zadostuje za dom in se more to pa to še prodati. V kuhinji se ta izpremememba malo pozna, je se krompirček, zelje, ljubo mleko, malokdaj kaj druzega in boljšega. Nekolikokrat si je dal prinesti iz krčme poliček piva, o božiču in še dva ali tri druge dni že tudi kupico vina zase in za rodovino. Sloko kravico je vzel mesar, mesto nje si kupi krasno švajcarko in med tem je telila tudi telica; mleka si namolze obilno, izvede se ga v bližnje mesto vsak dan za pol goldinarja.

Tako se napreduje tretje, četrto in vsako leto. Mož je strašno skop za tujce, zastonj ne da nič. Ali sebe in svojih se rad usmili, če čuti, da se lahko diha. Tudi med Slovenci se nahajajo sempatam skopuhi, ali ti ne privoščijo nikomur nič, niti sebi in svoji rodovini. Pametnejši Nemec pa veli: Žena! Čas je, da začneš kuhati ob nedeljah govedino. Ob večjih praznikih in godiščih si streže celo s kuretino. Obede si sladi čimdalje bolj pogostoma z dobrim pivom, vina se še zmirom boji, zdi se mu za njegovo neveliko premožnost še predrago. Ako ga obiščemo čez petnajst let, opazimo brž, da je ta strah izginil. Privošči si ga v tednu najmanj enkrat, ob vsaki posebni priliki se šopiri na mizi cel bokal.

Pa zakaj bi ga stradal! Zdaj ni več sila. Kamor pogledaš, je vse zatlačeno: V kaščah, hlevih, svinjakih ni ne en prostor prazen. Vaščani govore, da je v duhovniji komaj deset hiš, močnejših od njegove. Kjer sede štirje vrabci, se snide kmalu sto vrabcev. Denar se dela najlaglje iz denarja. En goldinar rodi sto drugih, iz stotin se ležejo tisočaki, iz teh milijoni.

Če ima Slovenec kaj odveč, najrajši zapravi in meni, da je bogve kako moder in varčen, ako da krajcarje v hranilnico ali na posojila, da mu dado po pet, šest obresti. Naš nemški znanec ne zapravlja nič in ne posoja nikoli z voljo, še prijatelju ne. To ni lepo, ali je koristno. Za privarčevani denar prikupi mož kako živinče, kako senožet ali pa ga dene v dobitno baratijo. Na tak način si izvija po petdeset, po sto obresti.

Z denarjem ne ume bolje od Nemca noben človek gospodariti. Videli smo velikanske bolnišnice, šole in druge take zavode, pa smo vprašali, kdo jih je osnoval.

Rekli so nam: Dobrotnik je zapustil v ta namen tri, štiri tisoč goldinarjev, nekoliko so potem pripomogli drugi. Denar se je prav naložil in se podvojil in potrojil, nabral se je kapital, moglo se je pričeti in tako smo dobili ščasoma zavod, kateremu se po pravici čudite, kajti hasnil je že neskončno veliko brezštevilni množici ubogih in nevednih.

Tako znatno znajo ti ljudje svoj mali imetek uploditi. Pod njihovo umetno roko se res izpremeni nizka krtina v visok hrib.

Pojdimo še enkrat v vas h kmetiču, ki je podedoval po očetu kočico in četrt grunta. Odkar je pričel gospodariti, je minilo ravno trideset let. Kolik razloček med njega sedanjim in tedanjim premoženjem! Beraška četrtina se je razlezla na vse strani in obsega zdaj celo stotino oralov. Koča se je umaknila mestni hiši z divani in visokimi ogledali. Živine se redi, kakor pri nas v boljši graščini:. štirideset goved, štirideset prascev, šest konj in več sto ovac. Gospodar bi se lahko raztezal po gosposko, ali ne mara, pravi: Kdor ima le 60.000, ne sme posnemati velikašev, drugače bo zavozil kmalu na rakovo pot.

Slabo ravno ne živi. Zjutraj ruča dišečo kavo s smetano, uživa meso opoldne in zvečer, dostikrat tudi pečenko, oblači sebe in rodovino jako čedno, ali brez velikega lišpa in baharije. Edino potrato bomo našli v izbah, katere je dal opraviti poleg nemške šege bolj imenitno, nego se vidi nam prav in potrebno. Znanci ga včasi dražijo, zakaj si ne omisli kočije. On pa odgovarja modro: „Jaz sem in ostanem kmet, to pa veste, da mora kmet zahvaliti Boga, če mu je dal toliko, da se more voziti v ličnem koleslju.“

Kvarte ga ne mikajo, ker jih ne pozna. V krčmah in kavarnah se dolgočasi ter se jih po mogočnosti ogiblje. Dobrega vina ima zmirom nekoliko veder v svoji kleti, da ga pije, kadar ga poželi. Ali navadno in najrajši uživa zdravo pivo, na dan po tri, štiri vrčke; ob poletni vročini in žeji še tudi kaj privrže. Toplice in druge take zabave ga ne vesele. V družbe ne zahaja niti zdaj; gostoljubja pri njem ne iščimo; vse, kar ima, bo ostalo njegovim otrokom. Eno hčer je omožil in ji dal 10.000 goldinarjev dote; druga pomaga na domu svoji materi, ki opravlja vsa kuhinjska in druga opravila sama in se je skoraj manj pogospoščila nego on. Najstarejši sin je hodil v višjo gospodarsko šolo, oče si ga je vzel za pomočnika in se mu da v važnih poslih rad voditi, ker ve iz svoje izkušnje, da samouk ni kos strokovnjaku. Mlajših sinov je eden doktor zdravništva, drugi pa nadzornik velike tvornice. Gospodarstvo se giblje naprej v tako dobrem redu, da daje praviloma 5000 gold. letnih dohodkov in naš znanec skrbno preži na vsako priliko, da si jih poveča.

Pri tolikem imetku se ponaša zmirom enako proti vsakemu: Krotko, skromno, ponižno; srca mu ni prevzela nikakršna gizdavost; ljubi in spoštuje ga vsa okolica. Če obogati Slovenec, se vede malo kdaj prav možato. Nekateri zastane sredi pota, ker se naveliča trudov. Izgovarja se, da si je pridobil že dosti za življenje, naj se brigajo in pote drugi, ki potrebujejo; on hoče odslej mirovati.

Druge obsede hudič napuha. Zarinejo se med gospodo, izneverijo stanu in narodu. Še drugi komaj čakajo, da vse zapravijo. Ker bi posel njim samim predolgo trajal, plačujejo za vsakega, ki se jim hoče

pridružiti. Ob taki puhlosti, nemarnosti in lahkoumnosti ni čudo, da se nahajajo kmetiški bogatini še skoraj bolj poredkoma, kakor bele vrane.

Mi ne znamo uživati sreče: ta sramotna ali temeljito dokazana resnica se mora smatrati za poglavitni vzrok naše revščine. Nesreča je res, da nas ne peče tako hudo kakor Nemca: v vodo zaradi nje malo skačemo. Toda niti s tem se ne smemo preveč bahati. Če trpimo veliko škodo, ali če izgubimo vse premoženje, se nas loti obupnost, mine nas veselje za delo, pobešaje glave togujemo: To je plača za moj trud! Čemu sem se toliko ubijal in poganjal? Bi bil mar držal roke na hrbtu in gledal, kako se trpinčijo drugi osli. Naj me piše v uho vse skupaj!

S tako mevžasto modrostjo se ne da popraviti nobena izguba. V neprilikah in nadlogah je Nemec drugačen junak. Njegova delavnost ne opeša nikdar, nesreče jo še celo utrjajo in pospešujejo. Naj mu spodleti kaka reč devetkrat, poprijel se je bo desetič z odločnim namenom, da na noben način ne odneha, dokler mu ne steče.

Slovenci so stanovitni za vse druge reči, samo ne za delo in dobiček. Kadar začnemo zapravljati, gremo tako stanovitno navzdol, da nas ne ustavi nobena prošnja in pretnja, ne vest ne pamet, ne vse strele in groze nebeške. Tudi na Nemškem se zapravlja denar, ali ne tako zgolj iz lahkoživstva kakor pri nas, ampak iz kake strasti, jeze, žalosti, radosti, večjidel le včasi in brez težkega kvara za dušo in truplo.

Bolj razuzdanih fantov jih ni na vsem svetu nego so nemški študentje višjih šol. To se vlačugari in pijančuje, da je strah. Grdobije požro silo denarja; očeta,

ki ni že jako premožen, spravijo na boben, ker se delajo tri, štiri leta in še več zaporedoma. Če živi tako naš dijak, uči izkušnja, da se izgubi za zmirom. Nemški ne. Ko dovrši šole in naredi izkušnje, strese vse grehe s sebe kakor pes vodo, kadar pride na suho. Stopivši v državno službo, se obnaša tako spodobno in pošteno, da ga mora čislati najostrejši sodnik; dal je slovo vsem ljubicam — vlačugicam, vsemu ponočevanju in pijančevanju, s kratka vsej razsipnosti. Ko se oženi in si osnuje svoje gospodarstvo, služi vsemu obližju za zgled zmernosti, varčnosti in možatosti.

Kar se tiče denarja in zaprave, nas včasi res luna trka in šeme ližejo.

Če pogorimo in dobimo kaj milodarov, je navada, da jih zapijemo, češ, da si z njimi tako ne bi mogli pozidati hiše. Nemec in menda vsak drugi jih sprejme s hvaležnim srcem in porabi, za kar so mu bili podarjeni. Hiše si niti on ne more postaviti z njimi, ali kolikor toliko mu le zaležejo. Če zadene naš človek ambo, si poišče precej prijateljev in jo požene skozi grlo, „ker take malenkosti ni vredno spravljati.“ Ako pa vjame terno, beži potuhnjeno domu in bi najrajši nikomur nič ne povedal. Zdaj, pravi, je prilika, da varčujem, ker si bom lahko kaj pomogel. Mrcini je žal za vsak krajcar, ki ga izpulijo iz njega tovariši, da izpijo kako kupico na njegovo zdravje in dobro srečo. Nemec z ambo nič dosti ne razsaja, če mu pade terna, pa pogosti pošteno svoje znance, vesel, da je dobil za male krajcarje toliko denarja. Ni težko uganiti, kateri izmed njiju je pametnejši.

* * *

Tako in še z mnogimi drugimi besedami odkrivajo in psujejo Belokranjci na vsa usta naše slabosti in napake. Opazovalec toguje, ker jim mora pritrditi, ali se obenem raduje, ker ve, da je spoznanje samega sebe prvi korak do poboljšanja. Na Nemce se je usipala ploha obilne in treba je priznati, da pošteno zaslužene pohvale; vmes je vrglo tudi kako zrnce toče, ali zdaj bo pričela padati skoraj suha. Ta narodnost ima za nas marsikaj neobičnega in tujega, česar ne razumemo prav lahko, pa tudi dosti zoprnega in grdega, kar smemo po pravici grajati. Nemec je najbolj blažen, ako živi zase in za svojo rodovino. V tej lastnosti je njegova moč in tudi njegova slabost. Narod raste iz rodovine, ona mu je srčni koren in temelj, ki se ne da nikdar porušiti. Strašne, stoletne nevihte so bučale nad Germanijo, ali je niso podrobile, ker so zdrave žile hitro nadomestile kvar, ki ga je trpelo deblo.

Ali ves zatopljen v svojo domačnost pozabi Nemec kaj lahko svojo okolico; poleg nje gubi ceno srenja, država in narod; vse sile se upirajo v skrb in delo za hišo, ženo in zarod. Belokranjci so to kmalu zapazili, kajti občili so največ s prostim ljudstvom, katerega se še niso dosti prijele narodnostne ideje našega stoletja. Zaničljivo so mi večkrat govorili: Pri nas so se izlegli nemškutarji, ki iščejo svoje sreče v Nemčiji. To so pač prismode, da jim ni para. Poganjajo se za Nemčijo, Nemci pa je še sami ne marajo. Nemec se drži babi za kikljo in usekuje in bunka svoje smrkave otroke, vse drugo mu je Wurst, lanjski sneg, deveta briga. Postavi ga sto milj od ljudi v puščavo, pa mu daj vsak dan mernik krompirja, vedro piva in škaf kave, naj bo kakršna hoče in on ne bo vprašal nikdar ne za

žlahto, ne za farmane, ne za svojo deželo. Ti ljudje se vedno pogovarjajo, kako dobro je opravil na tujem ta pa ta znanec in kam bi se najbolj kazalo preseliti.

Klatijo se po vsem svetu kakor cigani. Najdeš jih povsod, pri nas in v Ameriki, v vsakem cesarstvu in v vsakem kotu in ne po enega ali dva, ampak cele roje; potepa se jih po drugod nemara več nego jih je ostalo doma. Če so se tako pomenkovali, da pojdejo ob prvi priliki proč in se ne bodo nikoli več povrnili, smo včasi tiste, katere smo kaj poznali, pokarali in jih opominjali, da naj to reč dobro premislijo. Odhaja se včasi lahko, povrača pa grozno težko. Utegnejo se kesati, ali prepozno bo. V tuji zemlji, med tujimi, morda celo sovražnimi ljudmi se jim bo bridko tožilo po lepem domačem kraju, po ljubi farni cerkvi, po rekah in gorah, travnikih in njivah, katerih pogled jih je razveseljeval od otročjih let, po sladkih tovariših, sorodnikih in rojakih, katerih ne bodo videli nikdar — nikdar več.

Ko smo se spomnili, kaj jih čaka, so nam stopale kar solze v oči. Zdaj pa čujte, kaj so nam odgovorili ti divjaki. Najprej so se zakrohotali in v nas zarežali, potem pa so dejali: „Take kvante pojdite prodajat norcem, ne pa nam. Po tem prekletem „lepem, domačem“ kraju, naj nas hudič vzame, če se nam bo kdaj tožilo. Človek se muči na pretrge in živi kakor pes in še hujše. Psa ni strah, da bo crknil od lakote, nas pa je in še kolikokrat! Naša prava domačija bo tam, kjer bomo mogli hraniti sebe in svoje tako, kakor se spodobi za človeka. Samo tako domovino bomo ljubili; mar nam je za luknjo, ki nima za nas kruha, naj smo se stokrat v njej polegli! Farno cerkev si povsod lahko postavimo, če je ni, se pa tudi ne bomo

jokali. Kdor hoče Boga moliti, naj ga moli zunaj, kaj bi se z njim zapiral? Reke bomo našli, kamor pridemo in voda bo menda v njih ravno tako mokra, kakor je v domačih. Za gore se malo brigamo, če so ali niso, hosta raste tudi v ravninah. Travnikov in polja ne bomo grajali. Lepi so res, za tistega, kogar so, za bogatina, za graščaka, za grofe, kneze in kralje. Vse, kar je boljšega, so pograbili ti gospodje zase, pojedli so mast in meso, nam pa pustili kosti. Kmet ima zemlje preveč za smrt, premalo za življenje, težak in rokodelec pa niti toliko ne. Noč in dan visita med nebom in zemljo, gor ne moreta, dol ne smeta. Taka posteljica se postilja ljudstvu v naši preljubi Nemčiji. Kar se tiče prijateljev in žlahte, ni vredno o njih le besedico ziniti. Njihova sladkost marsikomu tako preseda, da šteje nestrpljivo ure, kdaj se jih bo znebil. Kdor gre s trebuhom za kruhom, kakor mi, dobro ve, da se mora med volkovi tuliti. V Ameriki se bomo prevrgli v Amerikance, v Rusiji v Ruse, v peklu v hudiče in tako si bomo pridobili ne samo novo, gotovo boljšo domovino, ampak tudi nove rojake, pri katerih bomo pozabili stare brez bolečine in tem laglje, ker se nam nemškega društva ne bo nikjer manjkalo.“

Lahko si mislimo, kako je ta neobčutljivost in mrzla samopridnost zbadala Slovence, katerim de najteže ravno to, da si morajo služiti denar v inostranstvu in se spominjajo hrepeneče vsak dan po stokrat svoje rodbine in očetnjave.

Ogromni večini se zdi tudi jako krivično in abotno, da zabavljajo Nemci tako radi svojim vladarjem. „Ti ljudje bi morali na kolenih zahvaliti kralje, ki so jim dali tako modre postave, tako pravične sodbe, tako

krasen red v vseh rečeh, po mestu in po deželi, po dnevu in po noči. Mesto tega pa si razkladajo po beznicah njihove slabosti in skrivnosti in jim pripisujejo vse nesreče in nadloge, katere jih bijejo. Ali ni to oslarija? Palice, ki lete na naše in nemške in na vse kmete celega sveta, dohajajo od slabe letine in od gospode, ne pa od cesarjev in knezov.

To smo že in bomo še tisočkrat rekli in ponovili. Hesi so vpili na kurfiršta: križaj ga. Gospodarilo se je v tej deželi res slabo. Minister Hasenfluk je delal z ljudmi kakor mačka z mišjo — krivica pa je padla nazadnje na vladarja, češ, če ni sporazumljen s služabnikom, zakaj si ne dobi druzega? Mi pa vemo, kako fino ume gospoda slepiti kralje. Kurfiršt je imel Hasenfluka za svetnika. To ni bilo pametno, ali skoraj vsak človek ima kakega falota za poštenjaka. Prevelika zaupljivost se ne sme šteti med naglavne grehe. Hesi bi bili prav ukrenili, ko bi bili na Hasenfluka ne le kričali: Križaj ga, ampak ko bi ga bili v resnici obesili.

Saksonci so se bili zoper kralja nekaj spuntali in on je dal rogovileže pozapreti. Ljudje so mu že precej to zamerili. Ko so pa zvedeli, da jetnikov ne gosti s šampanjcem in bržolami, ampak z ričetom in šibami, je vstala nanj taka graja, kakor da bi bil bogve kak razbojnik, tat, požigalec in rabelj. Povsod se je čulo: Ta kralj je tiran! Naj crkne tiran! Podavil nam bo naše najboljše možake, naklada nam davke, da nam je poginiti pod toliko težo, grabljivi tiger polni svoj žep in želodec, treba se bo vzdvigniti, ga prekucniti. Nekateri izmed nas so hodili ravno takrat po Saksoniji in so se kar čudili lepemu miru in poredku, ki so ga videli po vsej deželi.

Tako dobro vlado in upravo smo našli komaj v Prusiji, nehvaležni narod pa se je zadiral vendar le nad kraljem. Tem trapam niti sam Bog ne bi mogel ustreči.

Tudi Bavarci so neprenehoma obirali svojega kralja Ludvika. Dejali so, da jih zatira, da jih bo spravil na beraško palico. To so govorili ljudje s tako rejenimi obrazi in trebuhi, da je prepričal človeka že njihov pogled, kako kosmato da lažejo. Kralj je pokazal prav očitno, da skrbi bolj za ljudstvo nego zase. Loterija je bila prej tudi v njegovi deželi, on pa jo je odpravil, ker je videl, koliko denarja krade kmetom in drugim revežem. Vzel si je s tem veliko dohodkov, ali ni maral. Bilo mu je ljubše, da trpi škodo on nego ljudstvo. Ta kralj je zidal veliko novih cerkev in drugih palač. Po vseh krčmah se je razlegal hrup, da tega ni treba, da zapravlja kralj brezdušno njihove denarje. To pa ni nikomur prišlo na misel, koliko tisoč ubogim delavcem je dalo zidanje zaslužek in kruhek. V Monakovo se je bila pritepla neka baba, ki so jo zvali menda Lola Montec. Pravili so, da se je kralj z njo spečal in da posluša njene svete; davki da teko večjidel njej v malho, brez njenega privoljenja in dobička da se ne dela in ne godi nobena reč. Mi ne vemo, če je bilo v tej govorici kaj istine, kajti nismo zapazili v Bavariji nikakršne sile in revščine niti pred dohodom te babe niti pod njeno vlado. Dosti krivice gotovo ni storila, sicer bi se bilo moralo to vsaj nekoliko poznati in čutiti. Taki čenčarji, vidite, so celo Bavarci, ki so se nam za vse drugo še najbolj priljubili med vsemi Nemci.

Tisti, ki spadajo pod oblast našega cesarja, niso nič boljši. Na Dunaju vse mrgoli špijonov, ki za-

bavljivce zasledujejo in ovajajo. Zaradi dolgega jezika jih vtaknejo v luknjo vsako leto več stotin. Čujemo za našega cesarja, da menda misli, kakor da bi mu bili najzvestejši podložniki Tirolci. O, ko bi vedel le desetino tega, kar so nam pravili, ne bi se bogme na nje nič zanašal!“

Krošnarje je najbolj osupnilo in razkačilo, da Nemci razun edinih Tirolcev ne spoznajo za glavni vzrok vseh nadlog gospode, ampak da jo celo na vso moč spoštujejo in pričakujejo od nje odrešenja iz vladarskega jarma. Pitali so jih za to z najgršimi psovkami in priimki, ki se le izmisliti dado. Pihaje od jeze so razsajali: „To so tepci in biki, da se ni mogoče z njimi sprijazniti. Mi vsaj vemo, kje in kaj nas žulji, da je tisti žebelj, ki se nam je zasadil v meso, gospoda. Nemci pa menijo, da krvavé od nedolžne golenice, od svojih kraljev. Pijavke, ki jim srkajo kri, so baroni, grofi, vaše gnade sploh, zraven pa jezični doktorji in uradniki. To vidi lahko vsak, kdor ima zdrave oči in možgane, pa nak! nemško oko je brljavo, prepreda ga mrena kakor podplat debela. Kaj govorimo mi za doktorje? Nekateri, da so prvi za hudičem, drugi, da so še pred hudičem. Nemci pa jim verjamejo več nego sv. evangeliju. Uradnikom gledajo njihovi kralji laglje na parklje nego naš cesar, ker imajo veliko manj dežele. Postave morajo izpolnjevati, če hočejo ali ne, ni drugače, sicer jih spokajo. Tako kakor naši se ne morejo tedaj zaganjati v ljudstvo, krivico morajo delati bolj skrivaj, davke nakladajo za svoj žep bolj po malem. To seve jim ni prav, zato pa rijejo in rujejo zoper vladarje, ki jim dajo kruh. Nemec čuje to psovanje in misli, da so uradniki njegovi prijatelji, da ga pritiskajo in molzejo ne iz svoje volje, ampak ker jih silijo na

to kralji, da snujejo in pretresajo noč in dan, kako bi mu pomogli.

O ti uboga avša ti! Kako so postopali z njim graščaki, je tudi vse pozabil; šteje si za veliko čast, ako se par minut z njim pomenkujejo, išče si željno njihovega prijateljstva, obeta si od njega vsako dobroto in polajšanje. Tam imajo povsod svoje zbore. Pride volitev. Največ glasov ujame, kaj pravite, kdo? No, zdaj se že sami lahko domislite, da vselej gotovo kak grof, kak doktor, kak prezident ali druga taka zverina. Ljudje se potem bahajo, da so si izvolili tako liberalnega poslanca, ki bo že pokazal zobe tiranu in mu povedal, kar mu gre. Ho! ho! ho! Čez tri, štiri mesece se bere v novinah, da je postal ta njihov slavni poslanec minister ali kaka druga velika pošast. Zdaj jim sedi na vratu in vihti nad njimi bič, da jim reže kar jermene iz hrbta. Udrihanje jih prepriča, da so se strašno zmotili.

Čez nekoliko let pride nova volitev. Stikajo se glave, poprašujejo se pridno drug druzega, kje bi si dobili moža, ki bi zaslužil zaupanje. Ugiblje se sem in tam, nazadnje se tako ugane, da njihov poslanec ne sme biti nihče drugi nego ta grof, ta doktor, ta prezident. Ponovi se prejšnja komedija, ali tudi prejšnja zmota, Nemca ne spametuje nobena izkušnja, njemu ni pa ni mogoče prebiti brez svojih gnad, doktorjev in prezidentov.

Mi bi bili radi izvedeli za dobiček, ki so ga prinesli deželi ti zbori in ti poslanci. Ljudje so majali z glavo in žalovali: Ne vprašajte nas za korist! Davki rastejo; nadloge ostanejo in se še množijo; pet korakov se stori naprej, deset nazaj; nam ne pomagajo nič

najliberalnejši zbori; pri nas ne izda nobena beseda, ne lepa ne grda; mi smo, kakor bi nas bil sam Bog preklel; dokler ne zapodimo vladarjev, se ne moremo nadejati nikakršnega napredka in blagostanja.

Tako goni Nemec zmerom isto neslanost. Gospodo si izbira za zagovornike, če ga osleparijo, so pa kralji krivi. Kdor si postavi za vrtnarja kozla, naj prime sebe za nos, ako mu vse stepta in ogrize. Kolikokrat nas je prevzela nevolja, ko smo videli pasjo ponižnost prostih ljudi pred škricmani!

Kadar se menimo s kakim gospodom mi, povemo svojo, poslušamo njegovo, če se nam vidi dobra, pritrdimo, če ne, pa mu rečemo naravnost v brk, da nima prav. Nemec pa stoji pred njim pol ure odkrit pod milim nebom in menca svoj klobuček in se priklanja in priporoča in se ne more načuditi in prehvaliti modrosti svojega sovražnika. Kralja obrekuje in preklinja, če pa sreča beriča, mu podaja že od daleč roko, ga pozdravlja preprijazno in mu pravi: gospod. Pri nas se pošten človek take tovaršije skoraj sramuje in se je ogiblje. Nemec se strašno boji, da ne bi gospode premalo počastil, zato jim daje naslove, ki jim nikakor ne gredo. Dunajčan veli vsakemu pisarčku: Vaša milost, Euer Gnaden. Kdor je s kakim velikašem kaj malega v rodu, se ponaša s to odliko ob vsaki priliki, proti vsakemu, tudi proti tujemu človeku.

Na podrepnike kažemo mi s prstom, Nemca pa ni nič sram se prilizovati in prilizovanje se nikomur ne zameri. Ljudje se izgovarjajo s pregovorom: Gut's Wort find't guten Ort, dobra beseda najde dobro mesto. Toliko kakor na Nemškem se ne prilizuje morda nikjer na svetu. Gospoda hoče tako imeti in ubogo ljudstvo

se ne brani, ker ne čuti sramote. To se plazi in lazi, laže in maže, da se nam je kar vzdigovalo. Tupatam so nam pokazali mogočnika, ki je prejemal deset, petnajst tisoč goldinarjev letne plače in so dejali, da je priplezal kvišku, čeravno ni znal druzega kakor za silo brati in pisati. Vsi v čudu smo vprašali, po kakšni pravici se je to zgodilo. Ljudje so stresli z ramami in rekli: Kjer je priporoka, protekcija, ni treba nič pravice. Mož si je znal nakloniti milost visokih gospodov in tako mu je steklo.

Čuli smo za gospodke tako slabe glave, da niso mogli napraviti v šolah izkušnje in so morali uk obesiti na kljuko. Čez 20 let, včasi tudi še prej so imeli veliko tisoč forintov plače, sedeli so na prvih sedežih v deželi, nekateri celo na ministrskih. Vzdignila jih ni niti zasluga niti zmožnost, ampak namazan jezik, priporoka, zavrženost, marsikaterega tudi denar.

Za denar se dobi na Nemškem vse: čast, služba, doktorat, svetinja, devištvo in nebesa. Kadar se združita denar in prilizovanje, ne stoji nobena gora tako trdno, da je ne bi premaknila. To se dogaja po vsem svetu, smo si mislili, Nemci, ki so obhodili že veliko kraljestev, pa so povedali sami odkritosrčno, da toliko prilizavosti in protekcije ne zahteva in ne izkazuje noben narod kakor nemški.

To vidimo tudi v Avstriji, pri vojaščini. Prostaki često zaničujejo oficirje, ker nič ne razumejo. Kdo in odkod pa so ti slamoglavci. Večjidel Nemci iz „rajha," ki bi bili morali doma poginiti od gladu. V žepu ni bilo nič, v možganih nič, kruha si ne bi bili mogli služiti, plesnjivo baronstvo bi jih tudi ne bilo prehranilo. Pricapljali so v Avstrijo goli in bosi, pri nas pa so

jih posadili kmalu za polno mizo, ker so se znali nemškim gospodom tako lepo hliniti in militi.

Čehi govore: Nemec je kakor vrba, prime se, kjer ga vsadiš. Pa kako ne? Nekateri zna delati in si pomaga sam, drugi se zna sladkati in dobrikati, takemu pomagajo drugi, in tako si naredi vsak gnezdo. Slovenec je bolj zbirčno drevo, ne mara ne on za vsako zemljo ne vsaka zemlja zanj. Dosti je takih, ki ne morejo iztlačiti iz grla niti besedice: Prosim. Kadar se hočemo kakemu gospodu priporočiti, pravimo: Ta in ta službica bi bila za me kakor nalašč. Mislim, da Vas nisem nikoli razžalil. Kaj menite, ali me ne bi hoteli kaj malega podpreti, mi posel kolikor toliko pospešiti? Če se je pa oglasil kak tak, ki je bolj vreden in potreben od mene, pa seve, da Vas ne smem nadlegovati. — S takim sramežljivim in poštenim jecljanjem se ne doseže nič, ker gospode ne gane, ampak jo še žali. Človeka mora videti pred sabo v prahu na vseh štirih, sicer se ne da omečiti. Nemec, če mu koristi, trpi vse brez upora, poglavar lahko coklja po njem, kolikor hoče, pa ne bo zinil ne ene žale.

Tudi nekateri Slovenci se ližejo in si priplazijo kak dobiček. Ako pa dobrotnik misli, da jih sme zdaj brcati in teptati, se strašno moti. Nekaj časa molče, naenkrat mu pokažejo roge in ga pritisnejo, da čuti. Ne brigajo se nič, če jih prav spodi in preganja celo življenje, da so si le jezo ohladili. Ta možatost nam je škodila že neizmerno mnogo, ali naj se zgodi, kar je božja volja: Človek se ne sme nikdar zavreči, če mu ponujajo tudi vse zaklade zemeljske in nebeške.

Pogled za verstvo.

Slovencem se v Nemčiji za nobeno reč ni odpiral tako nov svet, kakor glede vere in cerkve. Prišli so v zrak ostre kritike, trpke ironije, mrzlega zanikanja, tope mlačnosti in zaničljive nemarnosti. Ta duh je prevzel tudi njih, hote in nehote, vedoma in nevedoma. Tudi tisti med njimi, ki so ostali zvesti sinovi matere katoliške cerkve, so izgubili vso strast in so presojali razne prikazke slabovernosti z blago besedo, brez zabavljanja in psovke, obžaljivo v zmislu prave krščanske ljubezni. Če ne za one, pa vsaj za te mora priznati prijatelj in sovražnik, da so se pod tujim nebom res požlahtili, da so se vrnili v Slovenijo z blagodatnim semenom omike in naprednosti. Precej onkraj Drave se je zdelo Belokranjcem, da začne vera jako pešati, čimdalje se gre proti severu, temveč se nahaja tudi kmetov, ki se ne brigajo nič za post in spoved.

V Gradcu so čuli in videli take reči, da so jim od začetka kar lasje po koncu stopali. Mrliče so nosili na pokopališče brez duhovnikov in oznanjevala se je očitno nova vera. Meščani so se je hoteli poprijeti, ali so se večidel premislili in dejali: Čemu? Ta slepарija ni nič boljša od prejšnje; pameten človek ne potrebuje nič verig. V Marija-Celju so se čudili silnim množicam gosposkih romarjev, ki so molili deloma prav pobožno, deloma pa so prišli le zijala prodajat.

Na Dunaju so se morali smejati nemškim tercijalkam, ki so bile še večje in bolje predrzn grdavši nego kranjske. V tem mestu se jim je najbolj milo storilo, da se toliko tisoč poštenih rokodelcev in težakov ne more udeležiti ob nedeljah ne maše ne pri-

dige, ker jih silijo gospodarji na delo kakor druge dni. V dolnji Avstriji jih je sploh osupnilo, da se gneto ljudje med božjo službo v krčme kvartat in pijančevat, v gornji pa to, da so otroci tako slabo podučeni v resnicah katoliške cerkve.

Soglasno pa so hvalili in povzdigovali odlično gostoljubnost bogatih avstrijskih samostanov, ki napasejo vsaki dan toliko revežev in popotnikov in so prenočili in pogostili tudi njih z največjo pripravnostjo in krščansko dobrotljivostjo. V ravninah se je ljudstvo močno poneverilo ali v hribih so se jako pogostoma namerili na ganljive zglede pobožnega življenja in mišljenja. Sosebno na Tirolskem se jim je videlo vse kakor doma. Edino, kar jim ni dopadlo, je bilo preveliko število menihov proti drugi duhovščini.

Kaj radi so hodili na Tirolskem in gornjem Bavarskem gledat igre, ki prikazujejo trpljenje Kristusovo in druge svete prizore. V ostali Bavariji so našli strašansko navdušenost za pivo in mastne pojedine, ali kaj majhno in površno za božjo čast in službo. Ljudje obiskujejo cerkve sicer dobro, ali se ne more zapaziti nikakršna gorečnost; vse se dela iz navade in pa zato, da se pobahajo z lišpom in prikupujejo drugemu spolu. pri evangelcih na Švabskem in drugod so raznoščki debelo gledali, da znajo sveto pismo celo na pamet nemara bolje nego na Slovenskem župniki in škofje.

Radi so hodili poslušat pridige protestantskih pastorjev, zdele so se jim dosti bolj jedrne in prepričevalne od katoliških; priljubile so se jim že s svojo milino, da se ne zmerjajo ljudje tako po pasje, kakor sempatam pri nas in se ne strašijo zmerom s peklom in hudičem.

V Švici in zapadni Germaniji žive katoličani in evangelci zelo pomešani, ali mirno in složno, da Slovenci še začutili niso, kdaj so prišli od onih med te in od teh zopet nazaj med one. Evangelsko mašo so obiskovali tudi katoličani in katoliško tudi evangelci. Ako so se kje sešli in jeli pogovarjati o veri, so katoliki dejali protestantom: Vaša je prava, in protestanti zopet našim: Ni res! Vaša je boljša. Našim so ugajale njihove pridige, njim pa naše orglje in druge lepe slovesnosti. Na ta način seve se ni mogel izleči med njimi nikakršen razdor in ravs, ostali so si prijatelji in bratje, prav po božji volji in po zapovedi Kristusovi.

Glede nemških duhovnikov menijo krošnjarji, da jih ljudstvo res ne more tako spoštovati, kakor naše slovenske. Pripovedujejo o njih premnoge pohujšljive čine in trdijo, da so obljubo dosmrtne čistosti z večino menda pozabili, ker žive v svobodnem zakonu s kuharicami, nekateri celo v grešni zavezi z omoženimi babami. Dokaj bolj pošteno se vedo po njihovem mnenju evangelski popi, ki se smejo ženiti in se odlikujejo tudi sicer z učenostjo in moštvom. V njihove skrivnosti Slovenci niso mogli polukati in ne vedo torej nič o spletkavosti, zavisti in drugih napakah teh gospodov.

Na Bavarskem jih je žalilo, da so videli duhovne na svatbah veseliti se z drugimi vred tako posvetno, kakor se ne spodobi za može takega stanu. Protestantje imajo do malega v vsaki hiši sveto pismo, ki ga prav marljivo ne le prebirajo, ampak tudi študirajo. Nekaj časa bero, potem se začno pomenkovati, kaj pomeni ta in ona bolj temna beseda in izreka, kako bi se

dala raztolmačiti ta pa ta prilika, na kak način je treba razumeti pripetljaje in reči, ki se dozdevajo človeku čudne, nemogoče in včasi celo smešne in sramotne. Vsak domačin pove svojo misel, najprej bralec ali gospodar, potem zaporedoma drugi, tudi posli, žene in večji otroci.

Pretresanje prevažnih verskih vprašanj in zastavic se je videlo našim potnikom tako pobudno, koristno in potrebno, da bi se moralo vpeljati nemudoma tudi na Slovenskem. Priprostim dušam se niti sanjalo ni, kako ostro prepovedano je to katoličanom.

Ali presojanje svetega pisma je bila neznatna malenkost proti izkušnjavam, katere so jim pretile v mestih in sploh v bolj izobraženih in dostikrat popolnoma spačenih društvih, ki smatrajo za glavni dokaz naprednosti in razsvetljenja očitno nevero in brezobzirno naskakovanje na cerkev in njene dogme. Na teh krajih so slišali novice, ob katerih so kar ostrmeli in jih je zabolelo uho in duša. Modrijani so pravili odločno, za gotovo, da je Bog n a r a v a, ne pa kako samostalno, vsemogočno bitje. Duh umrje s truplom vred; peklo in nebesa so skovali prekanjeni farji, sebičniki in norci. Vse vere so prazna izmišljija, abotna domišljija. Mati božja ni devica, ampak spada v vrsto tistih žensk, ki jih svet najmanj spoštuje. Za Kristusa so trdili nekateri, da je bil premeten slepar in zapeljivec in tedaj po pravici obešen, drugi so jim to pobijali in priznali, da je bil velik in razumen mož, ki je ljudstvo ljubil in so ga farji in velikaši zadušili, ker je hotel osvoboditi človeštvo iz njihovega jarma. Njegove blage nauke da je cerkev pokvarila in tako presukala, da je naredila iz njih najtrše spone za vse

narode. V glavah slovenskih poslušalcev je moralo napraviti tako govorjenje, katero so čuli nekateri skoro vsak dan, ogromno prekucijo. Obhajale so jih grozovite dvombe, ali velika večina njih si ni dala ugrabiti vsaj treh največjih tolažb: svojega Boga-stvarnika, Krista svojega odrešenika in neumrlosti svoje duše. Na svojih potih so dobili trdno prepričanje, da je morala vnemati nekdanje Nemce neskončna gorečnost za božjo slavo, ker se drugače ne bi moglo razumeti, da so si hoteli zidati te drage, veličastne gotične tempeljne, ki so večna dika in ponos Germanije. Ali časi so se strašno izpremenili; velikanske cerkve stoje več kakor na pol prazne še ob največjih slovesnostih, drugekrati jih oglеduje kvečjemu kak tujec iz radovednosti; tretina naroda je zatajila krščansko vero popolnoma; dve tretini je sicer še imata, ali niti v njih ni več, razen nekaterih hribovcev, tako živa, stanovitna in resnična kakor je n. pr. v slovenskih kmetih.

Po njihovem mnenju se bo zbrisal na Nemškem v sto letih zadnji sled krščanstva. Če je ta sodba utemeljena na istini, ne pomnijo Nemci več prve zapovedi Kristove: Ljubi Boga nad vse.

Človeku dohaja na misel vprašanje: Kako pa izpolnjujejo drugo, tej enako: Ljubi svojega bližnjega kakor sebe? Krošnjarji so nam pravzaprav to že povedali, zdaj ponavljajo svoje besede, pomnoživši jih s potrebnimi dodatki. „Nemec ne mara za tovarišijo in domovino, kako bi tedaj mogel ljubiti tovariše in rojake, nikar druge bližnje? On ljubi sebe, svojo babo in svojo čredo otrok; to je vse, kar presega ta ozki krog, zanj ne biva skoraj na svetu. Kdor opazuje njegovo štorasto vedenje proti ženi, njegovo natepanje

uboge dece, bi mogel posumiti tudi o tej ljubezni, ali bi zašel zopet predaleč: robati naravi prostega Nemca je mogoče te navidezne nasprotnosti prav lepo zediniti. Žlahta nam še zmirom nekoliko velja, Nemcu nič, zanj je res raztrgana plahta.

Gostoljubje in prijateljstvo.

Tudi mi velimo: Šenk je umrl, Nedam ga je pokopal, ali smo itak boljši nego nas ovaja ta pregovor. Kadar kaj imamo, damo radi vsakomur in včasi še več nego je pametno. Pregovor naj si prestavijo Nemci v svoj jezik in potem bo pomenil resnico. Njim je sorodnik tisti, s katerim jih veže posojilo ali druga denarna razmera, prijatelj tisti, od kogar so prejeli ali pričakujejo dobiček, drugih bližnjih ne poznajo.

Tega pa ne pravimo, da ne pride noben dar izpod njihovega palca — človek ostane zmerom človek, naj se zove tako ali tako. Kadar potrka na vrata reven popotnik, kak vandrovec, kakor mi velimo, dobi svoj krajcar na Nemškem še bolj gotovo kakor pri nas, ker je tam več cvenka. Toda iz kake posebno blage misli mu ne da bogme nihče, ljudje se hočejo nadležnika odkrižati, druge pomembe ta krajcar nima. Nemec vrže dijaku, ki mu je v rodu, večkrat kako šestico, tudi goldinar; to je vse kakor pri nas, velika hvala pa za to dobroto ne gre niti nam niti njemu; take malenkosti niso vredne, da se jemljo v misel.

Isto se godi v hudi nesreči. Kmet Štefelj, ki nam je dal dostikrat kaj izkupiti, je grob, trebušen mož; pozdravljajo ga sto korakov daleč vsi, tudi župnik; ni

čudo, trdi se sploh, da našteje, če je treba 100.000 rajnškov. Take korenjake spoštujemo tudi mi. Štefelj ima bratranca Miheljna, ki ga pa sreča ni pogledala nikoli skozi veliko okno. Životaril je v raztrgani, zadolženi bajti in še ta revščina mu je zgorela. Štefelj ga je najprej trdo ozmerjal, zakaj da si hiše ni zavaroval, precej potem pa je začutil usmiljenje in je rekel ženi: Moj bratranec je zanikarnik, da je joj, pomoči ni vreden nobene. Ali kaj bi rekli ljudje, če ga pustimo tako na suhem in golem? Ne, ne, to ne sme biti in ne bo. Štefelj pokaže tudi zdaj, da je dobrega srca. Zapovej dekli, da naj nese Miheljnu košarico krompirja, tistega bolj drobnega, ki leži v kotu, da se bo imel pet, šest dni s čim prehraniti.

Štefelj je storil blago delo, dasi bi bil ravnal lahko še vse bolje; ali kaj hočemo, podarjenemu konju se ne sme gledati na zobe. Takih dobrotnikov se ne manjka na Nemškem. Če je podelil vsak sorodnik toliko kakor Štefelj, je bilo Miheljnu vendarle za nekaj časa pomagano, zato ne sodimo stiskalca prehudo. Grajati bi ga morali šele potem, ako bi se hotel s svojo beraško darežljivostjo kaj bahati. Tega mu pa ne moremo očitati.

Tudi nas so napasli Nemci dosti potov brez plačila, kakor smo že povedali. Postopali so tedaj z nami po človeško, ali se teh dobrot vendar le ne spominjamo s kakim posebnim veseljem ali bogve kako hvaležnostjo. Dejali so nam, da jih veseli, da zopet pridemo in so nam ponudili jesti in včasi kaj malega tudi piti in nazadnje so nas prenočili. Mi smo jim vrnili s tem, da smo jim dajali vse po nižji ceni kakor drugim, da smo jih zabavali s pripovedkami in burkami in jim

pomagali delati. Kdo torej more reči, da so nas imeli zastonj v hiši?

Kdor se ni obnašal kakor mi, so se ga povsod kmalu naveličali. Kočevarji n. pr. niso dobili nič piti in ljudje so jih začeli kmalu povpraševati, kdaj mislijo odriniti, ker za take nepriljudne goste niso marali. Kako vse drugače se vrši ta reč pri nas! Kadar pozdravimo koga z dobrodošlico, mu postrežemo z vsem, kar kuhinja in klet zmoreta, ne zahtevamo od njega nič koristi, nič povračila, niti zabavnega pogovora ne in ako bi hotel prijeti za kako delo, bi se nam zdelo strašno grdo ter bi ga silili, naj pušča to domačim in ostane za mizo.

Naše slovensko rodoljubje se vidi Nemcu smešna in preabotna šega, gola zapravljivost, potrata časa in imetka. Če povabi koga na kosilo, je znamenje, da bi se rad z njim kaj pomenil o tej in oni reči, ki mu obeta kak dobiček. Ako ni tega namena, pa pričakuje gotovo, da bo povabil gost o prvi priliki zopet njega in se tako z njim poravnal.

Včasi smo pa zapazili še bolj gnusno umazanost. Kadar pogostimo koga mi Slovenci, se vedno držimo lepega pravila, da postavimo predenj najboljše jedi in pijače, ki jih imamo. Ko odide, mu potisnemo radi kak čeden ostanek v žep, da prigrizne po potu ali pa ga prinese materi in otrokom.

Nemcu, ki pride kam v goste, je težavno ustreči. Če se mu ne izpolni vsaka želja, sla in trma, obrekuje človeka še čez leta. Kadar pa posadi koga drugega za svojo mizo, se mu ne ljubi dosti nositi. Baba pritrese velikansko skledo cmokov ali kaj druzega takega, kar ga malo stane in želodec hitro nadene. Lačni gosti

posežejo in se napokajo. To je prva in glavna jed. Zdaj se prikaže tudi meso, ali ne na kupe, kakor pri nas, toliko, da pokrije posodi dno. Gospodar si misli: Za posladkanje bo dovolj, lačni tako niste. Kadar se speče kokoš, ostanejo najmastnejši kosci gotovo v kuhinji. Varčna gospodinja jih dene na stran zase in za moža in veli: „To bi bila bedaka, da bi privoščila drugim kaj boljšega nego sebi.“

Tudi nas so včasi zvali na obed, pa nam verjemite, da cele živali nismo skoraj nikoli videli na mizi; če ne druzega, bedra je navadno zgubila. Za pijačo ne vprašajte! Dobrega vina nismo pili ob takih prilikah nikoli, dasiravno bi se bilo lahko dobilo v krčmi. Nemškega piva ne grajamo, za žejo je kakor nalašč ustvarjeno, ali za gostijo se hoče sladka kapljica, ki razveže jezik in ogreje srce; brez vina ni veselja, naj se reče kar hoče, mi Slovenci bi se sramovali napajati prihodnike s pivom, ki nima druge moči, če je tudi najodličnejše, kakor to, da napuhne trebuh in dela tovarišijo zaspano.

Tako, vidite, je nemško gostoljubje, še dosti bolj piškavo je pa njihovo prijateljstvo. Če se pri nas dva pobratita in skleneta srčno zavezo, sami veste, da to nekaj velja in tehta. Prava prijatelja uživata vsako srečo skupaj, v nesreči in nadlogi bi dala drug za druzega vse, imetek, kri in življenje, v nevarnosti se ne bi ustrašila vsega sveta armade, razločiti jih ne more nič drugega nego smrt in grob. Še tujega človeka prevzame neka čudna radost, ako vidimo njuno milovanje in drugovanje, ki je tako prosto vse sebičnosti in tako polno rajsko sladkih in nedolžnih veselic. Tako resnično pobratimstvo se niti pri nas ne nahaja za vsakim grmom, ali čisto še ni izumrlo.

Nemci so se tega občutka menda povse iznebili, delajo se iz njega norca in pravijo, da je zadnji pravi prijatelj že tako davno umrl, da ga niti najstarejše bukve več ne pomnijo. To je obenem šala in resnica, vsaj za sedanji rod in vek. Ljudi, ki se zovo Freunde, živi v Nemčiji brez števila. Ali kadarkoli nam je došla prilika spoznati to prijaznost bolj natanko, smo se vselej prepričali, da je ali prazna senca brez topline in življenja, ali pa lepo opisan in nakičen grob, pod katerim se zakriva smrad zavisti, hlimbe in vsakršne druge hudičarije.

En zgled naj zadostuje, dala bi se jih povedati cela stotina. Pojdite z nami v dunajsko krčmo in poglejte dobro onih pet mladih pivcev. Kaj ne, kako ljubeznjivo se pomenkujejo in si potrjujejo vsako besedico? Tu ne bi zapazili nikdar nikakršnega prepira, nobene zdražbe in zabavljivosti. Tako po bratovsko složno jih vidite skupaj tudi na izprehodih, pri veselicah, v gledališču, skratka vedno in povsod. Zvečer ali sicer, kadar se morajo raziti, si stiskajo roke in se poslavljajo kakor za večnost. Znanci vedo, da ne morejo prebiti drug brez drugega in so dali tej prijateljski družbi razna šaljiva in tudi nekatera lepa imena n. pr. Fünfhaus, Fünferbund, Fünferveste, petorčki, pet resnic.

Nekateri smo najrajši zahajali v to gostilno, ker nas niso prehudo odirali in tako smo imeli dovolj časa preštudirati teh nemških „pet resnic“. Prijatelji se za nas tujce niso brigali. Če ni bilo drugih ljudi zraven, so se vpričo nas ravno tako pogovarjali in vedli, kakor da so zgolj sami. Stisnjeni v svoj kotiček smo poslušali njihov pomenek in se morali čuditi iz-

prva oslovskim marnam, katere so blekali, pozneje pa še bolj njihovi strupeni hudobiji. Dokler so sedeli vsi za mizo, so se brez konca in kraja drug drugemu dobrikali; kadar je pa kateri vstal in rekel, da mora iti na svoje delo, so precej pustili svoj prejšnji razgovor in so jeli vlačiti čez gadove zobe oddaljivšega se prijatelia. Pretresali so vse, kar je čez dan delal in ne delal, vsak njegov čin in korak so tako obrnili in našarili, da se je moral zdeti vsakemu človeku smešen in brezumen, vsi štirje so se jeli v en glas krohotati po vsaki novi povestici in z njimi tudi mi, ker je bila res ena bolj slana od ruge. Rogali in smejali so se bratci dotlej, dokler ni odrinil drug tovariš. Trije, ki so ostali, so zdaj padli na tega in ga raztrgali na tisti način kakor prvega. Če je odšel tudi tretji, sta ga rešetala zadnja dva in ta dva sta prišla kak drug večer na vrsto.

Zdaj nam je bil razodet pomen nemških petih resnic. Mesto častitega društva pametnih in pravih prijateljev smo imeli pred očmi druhal petih nemških bedakov in lumpov in še zdaj ne razumemo dunajske brbljavosti, da ljudje niso te sodrge spoznali in je pometali na ulico. Na tako kosmate falote smo se namerili resda samo v tej hiši, ali žalostnih znamenj slabe prijaznosti smo zapazili sila veliko, koder smo hodili po Nemčiji. V gostilnicah so obirali dostikrat gosta, s katerim so se ravnokar še prav lepo menili in razveseljevali. Če je začel kdo lažnjivo in zlobno napadati človeka, smo videli, da je njegov prijatelj poslušal to molče in brez nejevolje, včasi pa se je še sladko nasmejal in ga pomagal opravljati.

Domalega vsi Nemci, s katerimi smo občili kaj več, so potrdili sami, da se ne morejo zanesti na no-

benega prijatelja. Grozno čudno se nam je zdelo, da te spačenosti niso dosti obžalovali; videlo se je prav očitno, da so je že od mladih nog navajeni.

Zdaj pa čujte, kaj se je pripetilo Petru Poljancu, ki je verjel nemški prijaznosti. Več let je hodil z nami, naenkrat mu je butnilo nekaj v glavo, začel se nas je ogibati in se je pridružil v Ulmu nekemu Švabi, ki so mu rekli Sibel. V Stutgartu sta dobivala blago in potovala z njim kake dve leti po Švarcvaldu, po neprijudnem gorovju, ki se razprostira med Renom in Donavo. Peter se je bil tako zaljubil v svojega Sibelna, da brez njega ni šel nikamor. On je lazil čez dan po hribih in trgoval, zvečer pa si je poiskal prenočišča, kjer je vedel, da ga čaka Švaba. Tako je Kranjec delal, njegov prijatelj pa pasel lenobo in živel ob njegovem trudu.

Naši so ju enkrat dobili skupaj in so slišali, kako medeno se je Sibel sladkal in hvalil tovariša in kako neumno ga je silil, da naj pije, kolikor ga je volja, ker on ne pozna večje prijetnosti nego deliti zadnji krajcar z zvestim prijateljem. Trap se je bil tako izneveril, da z rojaki ni hotel niti govoriti. Bil se je za trdno namenil, da ostane vse žive dni na Nemškem v društvu bratca Sibelna. Mi ga nismo videli poldrugo leto.

Ko smo v Avgsburgu v svoji krčmi večerjali, se nam približa strašno razcapan in mršav berač in se začne na ves glas jokati in nas prositi odpuščanja in milosti. Bil je Poljanec Peter. Mi smo kar odreveneli in ga vprašali, kako za božjo voljo vendar je padel med berače on, ki si je znal tako izvrstno služiti denar, ki je zmerom čislal snago in lepo opravo in se je ponašal sploh možato in bahato. Precej smo se do-

mislili, kdo ga je bržkone pahnil v to nesrečo in sramoto in se nismo motili. Sleparski Sibel se ni zadovoljil s tem, da ga je avšasti Kranjec le pasel in napajal, izvlekel je polagoma iz njega vse, kar je imelo kako vrednost.

Peter si je bil kupil krasen angleški nožič, veljal je pet goldinarjev. Sibel mu veli: Prijatelj! Koliko ti dam za nožič? Veš, zdi se mi tako ličen in prisrčen, da ga moram nositi v svojem žepu, naj bo drag kolikor hoče; brez njega mi kar ni mogoče prebiti. Peter je komaj čakal, da mu more s čem ustreči, dal mu je nož ne le zastonj, ampak je še rekel, da ga neizrečeno veseli ta in vsaka prilika, da mu dokaže svojo ljubezen.

Švaba si je dobro zapomnil te nepremišljene besede. Kmalu ga je začel mikati Petrov dragoceni pas in dobil ga je zastonj kakor nožič. Tako je izpulil iz njega šal, torbo, listnico, jantarno cevko, novo suknjo, dva para čevljev in nazadnje tudi zlato uro. Teh reči pa ni obdržal zase, ampak jih prodal, zapil in zavlačugaril. Nikdar sitemu grlu niti to ni zadostovalo. Tupatam so se jeli delati dolgovi. Ker se jih Peter ni naveličal plačevati, se jih ni niti Sibel naveličal delati. Na tak način je Poljanec zapravil ne le denarce, katere si je bil prihranil prejšnja leta in ves tekoči zaslužek, ampak tudi stotak, ki bi ga bil moral poslati trgovcu za prodano blago. Ko potoži svojo nadlogo Sibelnu in ga prosi, da bi mu kje pri znancih dobil to stotino, mu pokaže Švaba zobe in mu veli zaničljivo: Za takega osla pa že ne bom hodil iskat denarja na posodo. Veš, da me je prav sram, da sem se tako dolgo vlačil s tabo. Mislil sem, da si bogatin in te ne stane težko plačati za me kak polič, zdaj vidim, da si

berač z mano vred. Pojdi se solit in nikar se drugopot več tako ne bahaj!

Petru je bilo, kakor da bi ga bila strela zadela. Revež se ni vedel kam obrniti. K svojemu trgovcu brez denarja ni smel priti, bil bi ga dal zapreti in gosposka bi ga odpravila sramotno nazaj na Kranjsko in pisala naši sodbi, da naj mu zarubi domačijo. Kriste bog pomozi! Peter je bil res v hudih stiskah. Nekaj časa se je potikal po vaseh in delal pri kmetih skoraj brez plačila, za samo hrano.

V bližnji hosti so napadli tolovaji kočijo. Na tujca Petra je jel leteti sum, da je bil tudi on z njimi. Noben gospodar ga ni hotel več vzeti za delavca. Poskusil je marsikaj, da bi si našel kako drugo zaslužbo, ali vse brez uspeha. Od pomanjkanja, skrbi, žalosti in sramote je zbolel in ležal pri usmiljenih ogljarjih petnajst tednov. Ko je vstal, je bil tako slab, da ni mogel prijeti za nobeno delo, moral je beračiti. Nemška zemlja in narod sta se mu tako pristudila po toliko britkih izkušnjah, da ju je hotel zapustiti precej in za vselej. Beračil je naravnost proti domu, na tem potu je prišel tudi v Avgsburg in v našo krčmo. Revež se nam je tako smilil, da smo si brisali neprenehoma solze med njegovim pripovedovanjem. Zvrgli smo zanj nekoliko goldinarjev; z vozniki in kmeti se je srečno pripeljal do Avstrije; naprej do doma so mu pomagali drugi dobrotniki, sosebno duhovniki. Zdaj živi zadovoljno v naši Beli Krajini; kupčevaje z vinom in živino si je pridobil toliko premoženja, da izdeluje lahko brez krošnje. Ljudje ga spoštujejo in ljubijo zaradi dobrega srca, da podpira tako zadovoljno svoje jako siromašne srenjčane. Dolžnih sto forintov je poslal

štutgarskemu kupcu že drugo leto in je priložil pošteno tudi obresti, celih dvajset goldinarjev, tedaj več nego mu jih je šlo. Mož se pogovarja rad z vsakim človekom, samo Nemcev mu ne sme nihče spomniti, nikar hvaliti, če ne zrogovili, da je groza.

V drugih rečeh mu ni nič reči, ali to sovraštvo je prismojeno. Kar nam je zakrivil eden, ne natvezajmo vsemu narodu. Peter naj bi ne bil spletal s tujci bratovščine, ampak občil z njimi priljudno in prosto kakor mi drugi, pa bi se ne bil opekel. Z Nemcem ni dobro imeti prijateljstva, ali bogme niti sovraštva. V jezi je strašen, bije v smrt kakor besen, ali pa se potuhne in te uje kakor gad, da ne veš, kdaj in zakaj. Tudi mi se včasi sporečemo in spremo, ali to nima dosti važnosti in trajnosti. Ropotamo prav veliko, včasi se kaj malega tudi obunkamo. Toda srda nočemo držati, preden zatone solnce in gre za božjo gnado, navadno že potihnemo in pri kupici dobrega vinca se čez par dni popolnoma ublažimo in pomirimo.

O težkih ranah in pobojih se čuje redko kdaj, vsaj pri nas v Beli Krajini in pri bratih Hrvatih. Mi znamo drug drugemu kaj prizanesti in pozabiti. Nemec, če ga kdo razžali, se vede na tri načine, ki so nam vsi enako neljubi in odurni. Nekateri se nikoli ne unevoljijo. Plačaj mu žganje in pivo in ti bo molčal in potrpel vse, če mu rečeš pes ali hudič. Večkrat smo videli, kako grdo so škrici zasmehovali in zasramovali kmete, in ti se niso niti ganili, menda se jim je še dobro zdelo, da se hočejo z njimi pečati in norčevati. Rokodelce in druge pijance so vrgli zvečer iz krčme in drugo jutro so zopet pritavali pit. Takih ljudi

brez srama in ponosa vse mrgoli po Nemškem, zlasti v mestih. To so smeti, o katerih ni vredno dalje besediti.

Drugi Nemci ne morejo slišati niti šale, nikar zmerjanja. Precej pograbijo vse, kar jim stoji do rok in udrihajo, kamor dosežejo, najrajši po glavi. Če jo razčesnejo, mala briga. Pravijo: hin ist hin — enkrat se mora crkniti, potem je tako vse končano. Tak sad raste vselej na drevesu nejevere. Življenja mnogi ne smatrajo za največji dar božji, ampak za nadležno breme, katerega se ni nikaka škoda iznebiti. Vsak dan smo čuli, da se je ta pa ta sam ustrelil, obesil ali utopil. Komur ni žal zase, mu je še manj za druge. Ni se tedaj čuditi, da se pretepi izvršujejo tako pogostoma z ohromom in umorom. Včasi se koljejo iz gole samopašnosti in napuha.

V vinu in ljubezni divjajo celo pobožni Tirolci po volčje; dokler ne zaduše nasprotnika, se jim neče ohladiti razburjena kri. Povsod so nam pripovedovali, s kakim neskončnim veseljem so v zadnji vojski mesarili Francoze. V Nemcu spi ljuta zver, ki se prebudi ob najmanjši priliki in ga tako poživini, da ga ni moč poznati.

Najbolj nevarna pa je tretja vrsta nemške jeze. Ta ne zagrmi prvi hip, ampak se potaji. Razžaljeni veli: Šon gut, je že prav! sicer ne črhne besedice. Tisti, ki ga je uščipnil, misli, da je zdraha pozabljena, poravnana in se ga ne boji in ne varuje čisto nič. Hudoba ne da od sebe nobenega znamenja, kaj se mu kuha in kuje v peklenskih nedrih. Z nasprotnikom se pomenkuje, občuje, šali, zase pa plete noč in dan zanke in jih nastavlja sem in tam, okoli in okoli,

dokler ne zapazi, da je žrtev tako omrežil, da se mu ne more več izmakniti. Zdaj pritegne in rsk! kakor bi trenil, ji zavije vrat, ko se je napada najmanj nadejala. Na tako grozno maščevanje se včasi pripravlja leta in leta, kakor pravimo, brez vnanje jeze, z blagim obrazom, jasnim očesom in mirnim srcem!

Nemec, lačen in lakomen, skop in grabljiv, se utogoti najstrašneje, kadar mu kdo krati dobiček in sega v premoženje. V tem slučaju postopa brez obzira in milosti. Da stare tatu svoje koristi, se ogluši glasu vesti, poštenja in narave in rabi zoper njega vsak pripomoček, vsako orožje, naj bo blagoslovljeno ali prokleto. V svojem obličju in bitju ima nekaj resnega in postavnega, kar sili tujca na spoštovanje, ali v tem resnem in postavnem truplu snuje sebična, ledena in trda duša, ki navdaja slovenskega človeka z grozo in trepetom.

Kranjska burja je huda, ali brije v zraku, še hujša je nemška, ki buči v srcu. Mnogi Slovenci zaničujejo sebe in povzdigujejo Nemce. Oni ne delajo prav, ali nikar jim tega prehudo ne zamerimo, ker ne poznajo svoje vrednosti, kakor ne pozna modra devica svoje lepote. Mehki, dobri, krščanski ljudje se nahajajo pri nas v najmanjši vasi, skoraj pod vsako streho, v drugih deželah in narodih jih je treba včasi dolgo iskati. Komur je odkrila zlata mamica Slovenija svoje neskončne zaklade, jo bo čislal nad vse druge pokrajine tega sveta in jo ljubil in objemal in pritiskal na zveste prsi slednji dan in slednjo uro.

* * *

Pripovedko Belih Kranjcev sem moral zdaj ustaviti. Zadnje besede, iz katerih diha tako žarko domoljubje, so me sicer na vso moč obveselile in navdušile, ali začutil sem dolžnost, da nemilo kritiko s polja strasti, kamor je zašla, zavrnem za neprestopljivo mejo zmernosti in resnice. Kar je Nemec preveč sebičen, je Slovenec premalo. Vpraša se, kateri je pametnejši? Ako to reč zrelo premislimo, porečemo, da oni, ne pa ta. Dobičkarija nosi denar, z denarjem pa se olajšuje in pospešuje napredek, ne le telesni, ampak tudi duševni, z njim se dajo ustanoviti vsakovrstne šole in znanstveni zavodi, goji in širi se omika in vse tiste blagodati, ki so z njo v zvezi. Nemci so prekosili Slavjane v vedah in umetnijah večjidel zato, ker so bogatejši. Njihove pravičnosti proti drugim narodom me ni volja braniti, od nje tisočletnih pritiskov in udarcev nas bole vsi udje, vse žile in mišice. Ali nepristrani sodniki tujega rodu, ki so Nemce temeljito preštudirali, potrjajo in postavljajo skoraj soglasno njih odlično poštenost in pravičnost v domačem in privatnem življenju. Opazke in mnenje teh mož sem razložil tudi našim preognjenim raznoščikom in jih opominjal, da naj strun ne napenjajo presilno, ker dajo že grd glas in bi utegnile počiti. Poslušali so me mirno, ali smehljali so se tako čudno, da sem kmalu videl, da se jim ta nemška slava ne zdi povse dokazana. Ko sem dopovedoval, kar sem mislil, so jo jeli res od vseh strani obrezovati in objedati.

„Kdor hvalisa Nemce tako debelo, mora biti plačan lizun ali pa se mu blede. Ko smo živeli in drugovali z njimi, nismo bili slepi in gluhi in spomina od takrat še tudi nismo zapravili, da ne bi vedeli

kaki so ti svetniki in angeli. Še za kako srenjo se ne more reči tako sploh: Ta srenja je poštena. Nahaja se v vsaki dobrih, pa tudi slabih ljudi. Kdo šele sme dajati tako zabeljeno izpričevalo velikemu nemškemu ljudstvu, ki šteje bogve koliko milijonov duš? Pred Bogom smo krivični skoraj vsi, svet ne vidi v srce in smatra večino ljudi za pošteno. Njemu zadostuje, da podložni ne greše zoper postave.

Gotovo je Nemcev, ki ne ubijajo in ne požigajo, ne kradejo, veliko več nego je takih, ki počenjajo ta ali druga hudodelstva. Od takih prepovedanih zločˇ zadržuje nje kakor nas, ne oziraje se na vest, že strah kazni, zapora in javne sramote. Kdor se ni onesnažil nikoli s takim blatom, nima nič posebnega zasluženja, kajti razume se to med ljudmi, ki so tega imena vredni, samo ob sebi.

Kjer pa Nemcu ne preti očitna postava, verjemite nam, da gre grozno rad v škodo bližnjemu. Če vidi, da je kos paragrafom, se jih bo gotovo lotil in jih vil in obračal, dokler se ne polasti klobase, ki mu diši. Kdor ima z njim trgovino ali kak drug posel, naj si da vselej narediti pismo s pečatom in pričami, sicer se ne more nikoli prav zanesti, da ga ne bi opeharil. To lahko govorimo, ker smo izkusili.

Trdno vero daje na Nemškem samo pisanje, beseda in roka sta premalo. Nekateri je vzel od kupca za petdeset goldinarjev blaga, pozneje mu je pa zaračunal šestdeset goldinarjev. Človek je ostrmel in rekel: Za božjo voljo, ali se nisva zmenila, da mi daste za petdeset goldinarjev? Kupec je pomajal z ramami in dejal: Pokažite pismo! Tako in tako sva se zmenila, mi veli lahko vsak slepar, v trgovini jezik ne velja.

Kdor ni poznal te šege, so ga dostikrat oskubli. Za uboge Kočevarje trdijo Nemci, da so goljufi, tega pa ne povedo, kolikokrat pa so jih oni goljufali. Morda pada na Kočevarje komaj pol krivice. Če je kak siromak dolžan Slovencu in ga prosi za potrpljenje, bi si štel v greh, da ga ne bi počakal. Dosti je tudi takih, ki ga ne bi tožili, če ne dobe od njega ne krajcarja, to se pravi, kadar moža poznajo, da bi rad dal, ko bi mogel. Na Nemškem najdete takih zgledov predrto mało. Upnik pravi: Toliko in toliko mi gre; prišel je rok, da plačaš, drugo je tvoja briga. Če ne prineseš denarja, mi bo jako žal, da te bom moral izročiti gosposki.

Mi se včasi, v jezi, tudi tako grozimo, ali lepa prošnja nas kmalu omeči, Nemca ne. On se drži svoje pravice in postave in če bi bilo dolžniku še tisti dan poginiti. Usmiljenje je pri njem zamrlo kakor prijateljstvo, ali pa se potika kod skrivaj, da ga tuje oko ne more zaslediti. Nemci so si izbrali za narodno drevo hrast. To ni brez pomena. Njim, kakor Judom je srce obrasla trda hrastova skorja, ali s tem razločkom, da si Judje med sabo pomagajo, Nemci pa ne.

V Vinterturu na Švicarskem je bogatin prodal jako poštenemu, ali nesrečnemu sosedu, ki mu ni mogel vrniti posojila, hišo in jo kupil na dražbi, ker ni bilo tekmecev, za pol cene sam. Prejšnji gospodar jo je moral zapustiti vsled nemilega ukaza še tisti dan. Izselitev je bila otožna, da je dušo parala. Naprej je stopal mož, bled kot stena. Tresoča se usta niso mogla spregovoriti ne besedice. Revež ni imel ne krajcarja, niti prijateljev; ni vedel, kako bi priskrbel rodovini večerjico in kje bi z njo prenočil, za drugi dan si ni

upal niti misliti. Za njim je korakala nesrečna žena, zdaj je priskočila k njemu in se ga oklepala, zdaj se je zrušila na zemljo in obležala kakor mrtva. Sledilo je jokaje krdelo osmih nedoraslih otročičev. Na cesti je stal bogatin in lastnik njegovega domovja. Zadnjikrat ga poskusijo omečiti. Pokleknili so predenj in ga prosili s povzdignjenimi rokami, naj potrpi pet, šest dni, dokler si ne najdejo stanovanje in košček suhega kruha. Trdosrčnik jih gleda mrzlo in zarohni nejevoljno: „Saj sem že povedal, da Vam jaz ne morem pomagati. Zakaj mi niste poplačali dolga?“

Ta prizor privabi na ulico sosede. Vsi so v en glas omilovali sirote, vsi grajali in preklinjali bogatina, ki se je iznebil vseh človeških občutkov. Med zbrano množico pride po naključju tudi kranjski krošnjar, rojen Podgorec. Ko izve, kaj je, reče ljudem, na videz vsem ginjenim in milosrdnim: Zdaj ni čas zijati, verižiti oči in se jeziti na skopina. Pregnana rodbina potrebuje dejanske pomoči, naredimo zbirko, da jo rešimo skrbi in obupa vsaj za nekaj dni. — Snel je z glave klobuk, meščani so vanj metali ta krajcar, drugi groš, tretji zopet krajcar in tako naprej, nabral se je s silo boren goldinarček. Naš rojak globoko zdihne, pravi: Za desetero ljudi toliko ni dosti ne za en dan in privrže iz svoje mršave mošnjice pet goldinarjev. Reveži so slišali, kaj je govoril in videli njegovo dobrodušnost in so ga obsipali z zahvalo, kakor da bi bili prejeli od njega celo stotino.

Oče te rodovine si je pozneje zopet lepo opomogel, poslal krošnjarju krasen dar in ga povabil k sebi, da ostane pri njem, če hoče, do smrti. Ta prigodba je prišla tudi v novine. Vsi bralci so hvalili neznanega

dobrotnika in grajali bogatina. Skoraj še bolj pa premožne meščane, da so se dali osramotiti ubogemu krošnjarju. Ali človek bi lahko stavil, da so bili sami zraven, ko se je to pripetilo, da niti oni ne bi bili storili nič druzega, kakor verižili oči, psovali bogatina, obžalovali zapuščene reve in jim dali ne po svojem nemškem domisleku, ampak po opominu slovenskega rojaka, nekateri po krajcarju, drugi nemara tudi po grošu.

Na Nemškem stoje v mnogih krajih mogočne palače, njih gospodje se štejejo med milijonarje, vsi stanovi jih časte, ime jim slovi po celi deželi. Začeli so z malim, mi smo mislili, da so se popeli na visoko z bistrim umom, neutrudno delavnostjo, sicer jih ljudje ne bi mogli takorekoč obožavati, jih voliti zaupljivo v vsak zbor za poslance, izročati jim svojo bodočnost in vso usodo. Toda često, jako često smo se prepričali, da bi zaslužili ti prvaki ječo in vislice, ne pa kadila, katero se jim zažiga. Obogateli so s samo sleparijo in odrtijo, ugrabili so otrokom očetovsko premoženje, razposojali so denar na nečloveške obresti, napravljali so z lažnjivimi obljubami društva in se polastili težko prisluženega imetka lahkovernih delničarjev.

Poglavitni brlogi take brezvestne vrtoglavosti so Dunaj, Berlin, Hamburg in Frankfurt. Gotovo ste brali in veste bolje nego mi, koliko tisoč ljudi je oberačilo po njej lansko leto na Dunaju. Čujemo, da presega škoda tisoč milijonov goldinarjev! Tako, vidite, se izkazuje razvpita nemška poštenost. Dosti takih ciganov je prišlo v pest sodnijam, ali Nemci so nam sami dejali, ko bi hotela pravica zasačiti vse, bi trebalo zidati toliko novih ječ, da bi zmanjkalo za druge

potrebe zidarjev, v nekaterih mestih da ne bi ostal noben bogatin, trgovec in barantač na svobodi. Kolikokrat so prekanili tudi nas krošnjarje.

Preležano in preperelo blago so nam pošiljali za dobro, če ga je človek količkaj razpotezal, je šlo na dvoje kakor netilo. Cunje smo seveda prodali v zgubo, kupec pa od računa ni odpisal ne počenega vinarja. Roba, ki jo raznašajo Tirolci po sejmih, je na oči videti prekrasna, kaže trdno pletivo in žive, goste barve, kakor da bi jih ne bi bilo moč odrgniti. Denite jo na solnce in že za mesec dni, navadno še prej bo dobila podobo jesenskega listja. Ako jo daste le enkrat perici, vam bo prišla nazaj marogasta capa, da živa duša ne bi uganila, kaj je bila.

Bavarcem in Švabam se more vsaj nekoliko verjeti in zaupati, tudi če ne poznaš človeka bolj natanko, Švicarjem pa čisto nič, in Prusakom še manj kakor nič. Njih ne bi zapekla vest, ko bi neizvedenega tujca na meh odrli. Med sabo seveda se obnašajo drugače, ker pazijo eden drugemu dobro na kremplje in se boje tudi slabega glasu, ki je najnevarnejši črv vsake trgovine in obrtnije. Mnoge pa ne oplaši niti on. Čuje in bere se vsak dan, da je kak kupec prišel na boben in je namazal upnike za toliko tisoč goldinarjev. Vzeti mu nimajo kaj, ker je dal premoženje prepisati na babo. Sodba dobi posla polne roke, ali ne pomaga nič. Briga se slepar za preiskavo in zapor! Sedi par mesecev, s tem je dolg plačan. Prej ni imel svojega nič; prišedši iz ječe je resničen bogatin; greh se mu pozabi in čez tri, štiri leta se mu vsi klanjajo kakor največjemu poštenjaku. Na tak način se bogati hitreje nego z vestnim delom.

Zavihanec odpre štacuno in se oženi. V žepu ima dve, tri sto rajnškov; za prvino je to dosti. Po prijateljih in znancih, s priporokami in lepimi besedami se splazi v kredit pri velikih založnikih in tvorničarjih. Trgovina teče gladko, računi se plačujejo natanko, blaga se nakupiči toliko, da ne gre vse v prodajalnico, treba je najeti posebno shrambo. Maček je v hiši; kupi se na trgu čedno domovanje z dvema nadstropjema in se zapiše z blagom vred ljubeznjivi gospici. Zdaj zapoje boben, zavihanec se smeje, upniki naj tožijo ali pa se obrišejo, denarjev za blago ne bodo videli, če se na glavo postavijo, skoraj da je še najpametneje, če molče, in si zapomnijo izkušnjo.

Semtertja smo iztaknili apostelne nove vere, ki so oznanjevali, da se morajo vsi ljudje zenačiti, države, stanovi in drugi razločki odpraviti, denar in sploh imetek pa razdati med vse deželane tako, kakor zahtevata zdrava pamet in človeški poklic. V ta namen bodo bogatini delili premoženje z reveži, gospodarji pridelek s posli, tvorničarji dobiček z delavci. Kdor ne bo dragovoljno v to privolil, se bo razglasil za vseobčega sovražnika in brez milosti ugonobil. Taki nauki so se glasili ne v zakotnih beznicah, kjer se shajajo rokovnjači, ampak v gostilnicah in kavarnah vpričo odličnega občinstva. Gosti so jih poslušali jako pazljivo, nekateri so se jim smejali, drugi so nekaj mrmrali, tretji molčali, svoje nejevolje pa ni očitno pokazal skoraj nobeden. To Antikristovo evangelje daje tatovom odvezo za vse storjene in prihodnje grehe, menda ravno zaradi tega niso na Nemškem več boječi, ampak prav dobre volje, kakor da bi bili dobili nazaj svoje pravice in jih smejo zdaj javno uživati.

V velikih mestih izvršujejo svoje napade in vlome tako premeteno in predrzno, da jih ne zadrže ne železna vrata, ne ključi in ključavnice. Po denarje hodijo v izbe kar o belem dnevu. Po noči gre človek proti domu, izza ogla ga zaskoči tolovaj, mu vrže zadrguljo za vrat in ga zvrne na tla. Ko se zave iz omamice, ni hudodelniku ne sledu več, pa niti uri in mošnji, še bog, da se mu ni kaj hujšega zgodilo. Ob takih prilikah je že marsikdo izgubil tudi življenje. Te strahote se ne delajo samo v temnih, oddaljenih ulicah, ampak kaj pogostoma sredi mesta, na najbolj živahnih trgih, blizu vojaških straž in brezštevilnih svetilnic.

Med vsemi stanovi so si ohranili venec poštenja še najbolj kmetje, posebno v goratih krajih, kjer se ne nahajajo fabrike, ki so poglavitna semenišča vseh grdobij. Tudi pri njih smo se namerili na sleparje, ali niso mogli toliko škoditi, ker so jih ljudje izobčili iz svoje tovaršije in jim posel skoraj onemogočili. Niti o tatvinah se ni dosti slišalo, razun takih, ki se ne smatrajo za greh, če je na priliko kak lovec v tujem gozdu ustrelil kaj divjačine in jo odnesel na svoj dom, ali pa kak bajtar brez hoste posekal deblo in ga upeljal za kurjavo ali drugo rabo. Po planinah smo potovali povsod brez nevarnosti in strahu včasi celo noč in nikdar se nam ni nobena neprijetnost ne priključila ne zagrozila. Nekateri so se sicer lagali, da so bili okradeni, a dobro vemo, da so jim pobrali blago krčmarji, da se plačajo.

Eno reč pa moramo vendar omeniti, pa boste videli, da smo tudi mi boljši od nemških hribovcev. Ko smo jim razkladali, kako se pri nas živi, smo jim povedali, da dežnikov in pokrival ne nosimo vselej v

cerkev, ampak jih puščamo zunaj brez varuha in se, kar vemo, še nikoli ni pripetilo, da bi se bila kaka reč komu ukradla. Ljudje nam tega skoraj niso mogli verjeti; dejali so: Ko bi storil kdo kaj takega pri nas, bi moral iti domu moker in gologlav. Tatov ni ravno veliko, ali kar jih je, bi gotovo porabili tako lepo priliko.

Tu imate nemško poštenost, kadar gre za denar.

Ker že ravno to reč pretresamo, vam bomo ob kratkem pojasnili tudi tisto nemško poštenje, ki se tiče ženskega spola. Najprej pa nam morate vi kaj povedati! V bukvah ste veliko brali o Nemcih. Jako smo radovedni, kaj se piše v tem oziru o njih, to se pravi, kako da kaj izpolnjujejo šesto in deveto božjo zapoved?

Jaz sem odgovoril: „Misli se v tem ne vjemajo. Tuji pisatelji pravijo, da Nemci glede čistosti niso nič boljši od drugih narodov. Tudi nemški, ki so zares učeni in nepristrani, spoznavajo odkritosrčno, da je število nezakonskih otrok na Nemškem grozovito in se s to čednostjo sploh nič dosti ne širokoustijo. Toda pravi učenjaki klijejo povsod poredkoma. Nemški kakor drugi pisači so navadno v svoj narod preveč zatelebani in trdijo večjidel, da na zemlji ni zvestejših žen, niti bolj sramežljivih in neomadeževanih deklet nego so nemške.“

Ob teh besedah je vstal med raznoščiki tak hrup in krohot, da nisem mogel dalje govoriti; enemu, ki je ravno pil, se je od smeha zaletelo vino in se je skoro zadušil. Davil se je dobre četrt ure. Ko si je s težko silo potolažil grlo in so se bili tudi tovariši že umirili, ker jih je bolel od strašnega smejanja trebuh,

me niso hoteli več poslušati, ampak so prevzeli besedo sami in so pravili in kričali eden čez druzega po priliki takole:

Nemci imajo sto in sto vzrokov, na golih kolenih Boga zahvaliti, da je zdaj bolj potrpežljiv, nego je bil ob času Sodome in Gomore, sicer bi jih doletela ista usoda in bi odklenkalo za vekomaj njim in njihovi predrzni bahariji. Bukve nam ponujajo že zopet rog za svečo, ali ga ne kupimo. To je tako, kakor če kaka vinska šleva, ki stoji komaj na nogah, očita drugim pivcem, da so pijani, on pa trezen, ali pa če spleza kak paglavec na drevo in vpije: Poglejte no, kako sem velik, vi pa tako majhni.

Človeka razodeva jezik. Toliko in tako kosmatega klafanja nismo čuli svoje žive dni kakor na Nemškem. Ostudni gobec je ril po blatu naprej, ne spominjaje se, da mora obrzdati s svojo smrajo nedolžno deco in nežne deklice, ki so jih pripeljali s sabo brezmiselni roditelji. Da so brusili kvante le rokodelci, vojaki in postopači, bi se ne bili toliko začudili in zgrozili; tem ljudem ne zakleneš nesramnih ust s sedmerimi ključavnicami; oni so menda ukleti, da spodobno ne morejo govoriti, če bi prav hoteli. Ali nečednih pomenkov so se udeleževali in še s kako gorečnostjo tudi uradniki, učitelji, gospodje visokega stanu, možje, ki bi morali biti drugim za zgled nravnosti in spoštljivega obnašanja.

Med njimi in najprostejšimi faloti dosti potov v tej reči nismo našli prav nobenega razločka. Kolikor debeleje je kdo klobasal, tem rajši so ga poslušali, tem srčneje so se mu smejali in ploskali. Veselice brez kvantanja si mnogi ne morejo niti misliti.

Pa naj bi že bilo, ko bi se oglasila v društvu le kaka posamezna žlobudra. Ali ne! To gre po vrsti kakor številke; dokler ne izkida svoje nesnage vsak, od prvega do zadnjega, se ne konča. Ko bi imeli prešiči svojo zlato knjigo, bi trebalo zapisati v njej na prvo stran in z najdebelejšimi črkami Dunajčane. Ne mine dan, da ne bi izlegli kake nove burkljarije, ki roma po vseh krčmah in kavarnicah, dokler je ne prepodi kaka mlajša, ne mara še grša sestra. Te na vso moč pohujšljive čenče so dobile pri svojem svinjskem krstu lično in vabljivo ime „Witz“, — šala. Kdor ne zna klafati, se ne zna šaliti. Blago, ki se je na Dunaju že obrabilo in ponosilo, se razpošilja daleč okoli po svetu in nahaja povsod kupce. Še tam na Rajni so nas dobrovoljčki popraševali za najnovejše dunajske „vice“.

Slovenci smo vrženi med grešnike že od nekdaj, kali, ker ne najdemo v pratiki nobenega svojega svetnika, naj jo prebrskamo stokrat. Ali naj se pogreznemo tudi vsi skupaj na dnu pekla, za to pa nas Bog že ne bo obsodil, da nismo nič krotili jezika in ga varovali zamaze. Pijane mušice seveda tudi pri nas čvekajo in blekajo vse, kar jim pride na misel, pametnih in treznih pa se kuga ne prijemlje. In kadar se primeri, da zajde kakemu lahkoživcu beseda v gnoj, kako hitro ga ustavimo in resno vprašamo: Ali si mož? Te ni sram? Ako ne zavozi nazaj na lepo pot, nehamo z njim govoriti, ga ne pogledamo.

Prav to, vidite, je najbolj žalostno, da se premnogi Nemci ne sramujejo niti onda, kadar so trezni in zavedni. Navadno se človek meni najrajši o tisti reči, ki ga veseli. Kakršne so besede, taka so dela.

Ta resnica stoji trdno za vse narode, torej tudi za nemški. Nam se gnusi razkladati vse grdobije, katere smo izvedeli in jih bili deloma sami za pričo.

Posle smo vam že pokazali, kakšni da so. Kar se hlapcem in deklam samo dovoljuje, si lasti domači sin, domača hči kot pravico, in oče in mati se muzata in ozirata. kje bi se dobilo kaj tudi za njiju dva, poleg pregovora, da tudi stara koza rada sol liže. Stanovi se v tem malo razlikujejo. Grofi in druga velika gospoda že tako mislijo, da vežejo božje zapovedi le kmeta in delavca, prostaka; razuzdanost imajo skoraj za dolžnost, za potrebno pritiklino vašegnadstva. Kdor živi z gospo v krščanskem zakonu, ga zasmehujejo in gledajo pisano, da se drži šege.

Največ plaže in zbloje pa se nabira v stolnih in glavnih mestih. Ljudem se ne zdi nič čudno, če ima mož razun žene še eno ali več ljubic. Baba ne zameri zato dedcu, ker ni sama nič boljša. Dostikrat se pripeti, da se kar naravnost sporazumeta: Ta naj bo tvoja, če sme biti ta moj — in tako se ne kali hišni mir čisto nič. Bogatini se javno vozijo s svojimi ljubicami, vodijo jih v gledališča in na druge veselice. Žene se za to ne brigajo, za kratki čas jim skrbi ljubček.

Mladina se pase prosto tudi brez ljubezni. Zvečer švigajo po ulicah vlačuge kakor vešče. Dunaj, Berlin jih štejeta na tisoče. Ho, ho! ali smo Slovenci priproste duše! Vlačuge, veste, se krasno oblačijo, vse v svilo in baržun. Ne izbirajo prav nič; kdor plača, je njihov, naj bo visok ali nizek. Lotile so se tudi krošnjarjev, zlasti tistih, ki so bili malo lepše opravljeni. Ti so mislili, da so se zaljubile v njih imenitne gospe in so prav težko premagovali izkušnjave. Vsi jih niso pre-

mogli. Kdor se je ujel, ni živel dolgo v svoji zmoti. Nekateri so se pokorili v bolnišnicah, druge so mrcine okradle in oglodale do belih kosti.

V Gradcu smo čuli, da so prosili Gradčani cesarja Jožefa, naj jim dovoli bordel. Cesar je rekel: Potegnite čez celo mesto streho in bordel boste imeli brez mojega privoljenja. Prav to se pripoveduje za Dunajčane in za mnoga druga nemška mesta. To dokazuje, da so bili Nemci že pred sto leti prešiči. Perajzarice so se teple z zdravjem že od nekdaj. Okužile so nemško mladino, da Bog pomozi. Žrtve vlačugarstva napolnjujejo vse bolnišnice. V njih se človek najbolje prepriča, kako sploh je razširjena ta grdoba. Tu leže vse vprek, vojaki, rokodelci, delavci, dijaki, prostaki in gospoda.

V gostilnici smo slišali iz ust nekega oficirja, da je našel v celi kompaniji samo dva zdrava fanta, vsi drugi so bili francozljivi. Stare pokveke, katere je strah pogledati, se sprehajajo z brhkimi možaki, svojimi ljubčki. Dejali smo: kako je mogoče, da bi se človek zdravih oči in možganov zatelebal v take grdavše? Kako tedaj so si dobile, česar so zaželele? Prav lahko. Mrhe so imele denar in za denar se kupi vse, ne le ljubice, ampak tudi ljubčki.

Mladih fantov, ki so plačani za ljubezen, je sila v velikih mestih. Kdor čuti v sebi kaj srama in ponosa, si ne bo iskal vlačug, ampak dekleta, ki ga vzame lahko v zakon. Zoper take bi se ne moglo nič reči, ko bi drugovali z ljubicami pošteno, po krščanski. Ali tega ne delajo; v ljubezni zahtevajo in uživajo pravice zakonskih, pa ni čudo, da se nahaja v nekaterih mestih, n. pr. v Gradcu, med rojenimi več pankrtov nego drugih

otrok. Mladina niti ne čaka, da bi odrasla. To je spačenost, da smo se kar križali.

Po ulicah se vidi vse polno bledih, mršavih dečkov z udrtimi očmi, plahim pogledom in treslikavimi nogami. Obleka kaže, da so dobrih staršev. Kaj je zagnezdilo v teh nežnih trupelcih tako nevarno sušico? Sram in groza nas je povedati: dosti je, če rečemo, da znajo grešiti nemški otroci zoper šesto božjo zapoved tudi brez druzega spola. Tudi v tem oziru so se nam zdeli od začetka kmetje med vsemi stanovi še najbolj pametni in zastavni. Ali zasledili smo kmalu gnusa in gnileža cele kupe. Dečki ponočujejo in vasujejo prav tako in še brž kaj več kakor pri nas na Dolenjskem, za dekleta se pretepajo grše od Gorenjcev, sosebno hribovci. Na Tirolskem, če hoče fantu prevzeti ljubico kdo drugi, mora dobro paziti na oko in po noči naj ne hodi iz hiše. Sicer se lahko priključi, da ga pričaka divjak v jarku, mu skoči za vrat in mu iztisne s prstanom, ki ga nosi na palcu, oko.

Nekaterim se vidi ta osveta še premajhna in strežejo tekmecu kar po življenju. Na Bavarskem se gode o cerkvenih shodih nespodobnosti, za katere bi rekli isti Dolenjci, da so presvobodne in prekosmate.

Mladi svet se ljubi, odkar svet stoji, ali ne povsod enako. Pri nas fant in dekle skrivata občutke pred ljudmi, kar se da, dostikrat se ne zve nič do poroke. Če kdo kaj ovoha in jima začne nagajati, ju oblije rdečica in prime stiska, da se ne vesta kam djati, kakor da bi bila storila kako neznansko hudodelstvo. Na Nemškem ni toliko strahu, zaveze so odkrite vsem srenjčanom, če ne pridejo neugodni nasledki, trajajo leta in leta, nihče se ne vtika in ne moti, niti domačini

ne. Kmetiški možje in žene sploh ne skačejo čez zakonske vojnice, delavnemu človeku se to ne ljubi. Kar je bogatejših, ki žive ob malem trudu, pa že ne marajo toliko za poštenje.

Čuli smo marsikaj, kdo zahaja k tej pa k tej mlinarici, krčmarici, kramarici in zakaj se vozarijo njihovi dedci tako pogostoma v mesta in obiskujejo v obližju najrajši slaboglasne beznice. Sosebno to se nam ni moglo dopasti, da govore starši z otroci tako na vsa usta o spolnih razmerah in skrivnostih. Oče je rekel sinu: „Ne žali mater, da ji ne bi škodilo, saj vidiš, kako se je zredila. Če boš dregal brejo kravo, utegne zvreči.“

Take bedarije razjasnjujejo in pospešujejo žalostno novico, da prevzema nemško mladino čim dalje večja samopašnost in da gine v njej spoštovanje do roditeljev. Semtertje jih je pitala s priimki, da so nam lasje po koncu stopali. Pri Urahu na Virtemberškem so prebirali še nedorasli kmetiški fantje skupaj neko glediško igro. V njej očita tolovaj očetu, zakaj ga je naredil. Eden naših tovarišev je poslušal branje in rekel o teh besedah ves nevoljen: „Fej te bodi!“ Smrkavci so ga vprašali, če nori in jeli dokazovati, da sin ni dolžan spoštovati očeta, ki mu ne priskrbi vsega, kar potrebuje. Da ga je zarodil, ni nobena zasluga, ker tega ni storil niti mogel storiti iz ljubezni. Vodila ga je zgolj pohotnost, za pohotnost pa ne gre nikomur hvala, nikar zahvala. Človek je živina in se plodi po živinsko. Ako oče postane otrokom tudi prijatelj in dobrotnik, mu je treba seveda izkazovati čast in ljubezen, drugače pa niti toliko, kar je za nohtom črnega.

Tako drzkih in brezsramnih besed, mislimo, da ni izustil še noben Slovenec in če jih je, česar pa ne verjamemo, se je moral prej popolnoma izneveriti krvi in duši svojega naroda. Iz tega zgleda se vidi prav očitno, kako na daleč smo se ločili Slovenci in Nemci; nas deli več nego devet rek, devet gora in devet dežel, ki se spominjajo v narodnih pripovedkah; med nami se vali neskončno morje in za morjem kipi zid, visok, da ga nobena krogla ne prestreli.

Miheljnova ženitev.

Ali ste čuli, kako se je oženil na Bavarskem Gorenjec Mihelj? Ne? Dobro, vam bomo povedali, da se prepričate, kako nevarno je za našega človeka, če se pari s tujimi nevestami. Miheljnov oče je imel pri veliki cesti blizu mesta slovečo gostilnico. Rekli so ji „pri Lončarju“ ali tako nekako. Ob nedeljah so jo obiskovali gospoda, druge dni so zastajali v njej vozniki, kmetje so se je navadno ogibali, ker je bila za njih predraga. Družba, ki je pridrdrala v kočiji, ni plačala računa nikoli izpod petih goldinarjev, četudi ni popila več kakor bokal vina in pojedla zraven par klobas. Bogatini niso dosti godrnjali, kajti smatralo se je za veliko imenitnost iti k Lončarju in kar je res, je res, vino se je dobilo pri njem boljše nego kjersibodi. Miheljnov oče je trgoval z njim tudi na debelo, s tem in še z razno drugo barantijo; napravil si je lepo premoženje, katero so znanci cenili na 30.000, meščani na 50.000 in daljnji ljudje celo na 150.000 goldinarjev.

Vedelo se je sploh, da stari nemilo slepari in odira, ali časti si itak ni zapravil, ker je ravnal zmerom

jako premeteno in previdno in na videz tudi spodobno in pošteno. Niti pri gosposki ni bil zapisan nikjer v črnih bukvah in je tedaj povsod veljal za možaka in korenjaka. Razun sina sta se mu rodili dve hčeri, kateri je obe prav dobro omožil. Miheljna ni mislil tako hitro oženiti; pomnil je pregovor: Meni v roke luč, tebi ključ, pa je dejal: Po moji smrti bo zagospodaril on in potem naj si poišče žene, kjer hoče. Kar je Lončar rekel, ni rad oporekel, bil je trd in trden v odlokah kakor skala, ali glede Miheljna se je vendar nekako premislil in ga jel še sam nagovarjati na ženitev.

Za Savo na štajerski strani je počil glas o bogastvu Melanove Marice in ta glas se je širil in zadonel tudi na pazljivo uho Lončarjevo. Govorilo se je, da pade ženinu, ki jo zasači, precej po poroki šest tisoč forintov v srebru in pozneje, po smrti njenih roditeljev, ne mara še dvakrat toliko. Na skopega moža so navalile težke izkušnjave, katerim ni bil kos. Poklical je sina in mu rekel: Taka nevesta se ne ponuja vsak dan. Mihelj! napravi se precej in pojdi snubit. Vzemi s sabo bukve in pisma, da ljudje vidijo, kdo si in kaj premoremo in jim dokažeš, da smo take snahe bogme vredni, dasiravno ne potrebni.

Mihelj je ubogal in se napotil. Bil je res jako zal fant, visoke rasti in olikanega obraza kakor kak gospod. Pa saj ga ni nihče drugače niti zval nego: gospod Mihelj. Za silo se je bil naučil tajčati; ob delavnikih sicer še ni popolnoma zatajil kmeta, ali ob praznikih je nosil gizdavo, dolgo suknjo, svilnat klobuk in zlato uro. Tako oblečen je prišel tudi na Maričin dom.

Nesreča pa je zanesla tja prav tisti čas nevarnega tekmeca. Ime mu je bilo Janče. Bil se je rodil tam

nekje pri Kamniku od prostih staršev, ki so si bili pa tako opomogli, da so si kupili dve graščinici. Prihod tako bahatih snubačev je nagnal Marico v prav sitne zadrge. Omahovala je sem tam. V lepoti je prekosil Mihelj Jančeta, Janče pa Miheljna še bolj v pametnem govorjenju in vedenju; kar se tiče imetka, bi se živelo lahko pri tem in pri onem, to se pravi, če jima knjige in pisma ne lažejo. Stari Melan se je hotel o tej važni in zanj glavni reči sam prepričati. Kadar bi si hči izbrala ženina, bi šel na njegov dom in pregledal vse natanko, kakšen je in kolike vrednosti.

V Marici je bilo srce razdvojeno, polovica se je nagibala k Miheljnu, polovica je zaželela Jančeta. Snubača to zapazita. Lahkoživi in prevzetni Mihelj je dejal: Lončarjev sin ni navajen dolgo prositi, avša bi morala biti hvaležna, da sem prišel. Če neče, mar mi je! Resnejši in modrejši Janče pa je rekel: Take izvrstne gospodinje, kakor je Marica, ne dobim nikjer več. Dela za deklo in misli za mater, čeravno ima komaj dvajset let in ve, kako bo bogata. Tudi bi bila prevelika sramota, vrniti se brez neveste.

Fant se usede in piše očetu list, v katerem mu razloži vse okolnosti in ga vpraša za svet, kaj mu je storiti, da premaga nadležnega tekmeca. Graščak se nasmeje, potrka na žep in pravi: „Tu notri je tisti svet, ki premaga železna vrata, nikar golobradega fantalina. Janče, ne boj se!“ Stari pobere do malega vso gotovino, ki je bila doma, se usede in odpelje proti Melanu. Prišel je še o pravem času. V Marici se je bila jela tudi druga polovica srca glasiti za brhkega Miheljna. Sreča se zdaj obrne. Graščak se je pomenkoval tako zastavno in tehtno, se ponašal tako možato, da si je

naklonil kmalu najprej Melanko, potem tudi Melana. Jela sta oba pri hčeri z živo besedo zagovarjati in hvaliti modrega Jančeta.

Mihelj je menil, da mu ne more več spodleteti in se je strašno šopiril in ustil. Pijan je bil vsak dan že zjutraj. S tem se je devici v kratkem tako pristudil, da ni hotela več z njim govoriti. Mihelj je namenil, osramotiti graščaka in je iskal prilike, da ga pograbi vpričo Melanovih. Nekega večera jo najde. Za mizo so sedeli vsi domači, med njimi tudi oba snubača in Jančetov oče. Beseda je tekla o načinih, s katerimi se da uloviti kak dobiček v trgovini. Graščak je dokazal iz svoje izkušnje, da se doseže še zmerom najbolj gotovo in za stalno z varčnostjo in s krščansko poštenostjo.

Mihelj se zakrohota in ga zavrne: E, kaj pa imate od te svoje skoporitosti in tercijalske hinavščine? Porečete: Dve graščini. Dolga nam pa seveda ne boste povedali. Ti kurniki brez tlake in desetine, ki jih je nekdaj polnila, niso druzega dan današnji, kakor breme, zguba, tičji strah, nerodna razvlaka, prazna baharija. Treba je pokazati mačka, šumo, tisočake — to tehta med razumnimi možmi, vse drugo je dim, pena, sleparija.

Graščak se nasmehlja in veli dobre volje: Naj se zgodi tedaj po vaši volji! Denite vi na ono mizo svojo mošnjo, jaz bom del svojo na to, potem bomo prešteli in se preverili, kje bo več dima in kje več plečeta. Mihelj, močno natrkan, zakliče z velikim hrupom, da je zadovoljen. Nevesto naj dobi tisti, ki ima več; bahač pa naj se pobere, odkoder se je pritepel.

Graščak poseže v kovčeg, izvleče iz njega razne zavitke in vrže na en kup bankovce, na drugi obveznice, na tretji cekine. Gledalcem je jemalo toliko bogastvo

kar sapo. Na vsakem kupu je ležalo 15.000 goldinarjev! Mihelj obledi. S sabo je bil prinesel borne tri tisoče. S tako slabim orožjem se ni dalo bojevati. Da se mu ljudje ne bi preveč smejali, ni hotel niti pokazati svoje malenkosti. Zdaj vidi, kako grozno se je osramotil.

To ga tako razkači, da začne zmerjati prav po pasje vse zaporedoma: Graščaka, Jančeta, Melana, Melanko in nazadnje tudi Marico. Njegova snubitev se je izvršila ta večer na jako žalosten način. Po ukazu srditega gospodarja so ga vrgli hlapci iz hiše, mu pognali konje iz staje, voz pa potisnili na cesto. Zgodilo se je vse tako, kakor je sam zahteval. Nevesto je dobil tisti, ki je več imel, bahač pa se je pobral, odkoder se je pritepel.

Starega Lončarja je grizla sinova sramota huje od gada. Na ulici in celo v gostilni izbi so ga zdaj redko videli. Vnanji svet je začutil njega jezo v tem, da so računi znatno poskočili. Mihelj se ravno ni preveč pojedal, ali to ga je itak bolelo, da se je moral ljudem skrivati, ker so se brezobzirno norčevali z njegovo nesrečo in se mu že od daleč smejali. Stari je kupčeval tudi s konji. Ta trgovina je že dalj časa nekako hirala. Živina mu je stala pri jaslih brez dela, brez zaslužka in požrla krme, da se mu je vselej po glavi mešalo, ko je pomislil na ogromne izgube, ki ga čakajo. Ta neprilika mu vdahne pametno osnovo. Konji naj gredo vozarit, da se bodo vsaj sami živili.

Sinu veli: Mihelj! Zaprezi v parizar štiri bajse, pa hajd proti Dunaju, da se vjame kak krajcar. Mihelj je bil neizrečeno vesel te zapovedi. Rešila ga je vsega zabavljanja in pikanja — hotel je potovati dolgo, tako dolgo, dokler se ne bi nekako pozabila neugodna

snubitev in kdo ve, če se mu ne pripravljajo med tujimi ljudmi nove, doslej neznane veselice in zabave.

Odrinil je od doma še isti dan. V Ljubljani je naložil za Gradec, v Gradcu za Dunaj in odtod je korakal široke volje naprej proti Lincu in Salcburgu, ter je bil namenjen iti tudi na Tirolsko, v Italijo, Švico in kamor Bog da in ga popelje sreča. Spotoma je živel dobro, bolje nego se je nadejal in skoraj bolje, nego si je želel. Krasnega Kranjca so sprejemali radostno v vseh gostilnicah, zlasti ker ni držal jezika za zobmi in se mu denarjev ni zdelo škoda. Zaljubile so se vanj vse dekle in natakarice, večidel tudi domače gospodične, krčmarske hčeri in celo nekatere gostilničarice. Bogata krčmarica ga je prosila, naj pride na vsak način do pol leta nazaj, do takrat upa, da ji bo bolni mož umrl in se bo mogla z njim poročiti.

Prav močno so se mu dopadli tudi nemški vozniki. Bali se niso nikogar in ničesar, niti policije, govorili so svobodno, kar se je dalo, vdane so jim bile vse ženske, mlade in stare, kmetiške in gosposke, kranjskemu tercijalstvu ni bilo ne sledu v teh lahkoumnih družbah. Pijančevalo, klelo, pelo in kvartalo se je v njih tako brezskrbno, veselo in duhovito, da se jih je Mihelj kmalu in povse lahko privadil in se trudil posnemati zgled nemških tovarišev.

Od konca ga je stalo to precej težko, trda domača odreja ga je ovirala skoraj na slednjem koraku, ali resna volja premaga vse. V nekoliko tednih se je po večjem udelal in si prisvojil že toliko razposajenosti in fidelnosti, da so ga sprejeli, kamor je prišel, vsi veseljaki za uda in brata, in opazovalec, ki ni bil jako temeljit, ni mogel zaslediti nobenega bitnega razločka

več med slovenskim Miheljnom in njegovimi nemškimi prijatelji.

Na Bavarskem, nekoliko pošt pod Pasavom, stoji majhna ali jako premožna vas, ki je dala krošnjarjem že dosti iztržiti. Najbogatejši posestnik v njej se zove Nacel Knol. Pri njem so navadno naši ljudje prenočevali in dobili vselej prav gosposko večerjo. Mož ni skoparil, pa mu niti ni bilo treba. Zemlje je imel, veste, za štiri kranjske grunte in kako lepe in rodne! Pšenice je pridelal čez 300 mernikov, živine vsake vrste se mu je krmilo, da morda še sam ni vedel, koliko. Zraven je skupljeval tudi pridelke drugih srenjčanov in je lahko potrpel, da je nastal zanje vlak in so se drago izvedli. Govorili so močno, da je v kupčiji rad ukanil, če je mogel, ali to ni nič posebnega v tistih krajih. V tej hiši, kakor pravimo, se nam je godilo jako dobro in nam je bilo sploh vse prav povšeči razun rodovine. Sinovi so bili, kakor da bi bil izpustil kdo hudiče iz pekla, včasi pijani kakor mavre, včasi vsi razpraskani, otolčeni in bolni, in babjeki, da so kar zdivjali, če so le zagledali kje kako blatno kikljo.

Knolovi so imeli samo eno hčer, Beti. Pravzaprav se ji je reklo: Barba, ali menda se jim je zdelo to ime pregrdo in so jo prekrstili v Beti. Ta Beti je prodajala toliko sitnosti, da ves svet ne bi bil mogel pokupiti vseh. Taka, kakor se spodobi za dekline njenih let, ni bila nikoli. Kadar se ni jezila, se je jokala, in kadar se ni jokala, se je jezila, večjidel pa oboje obenem, zakaj in čemu, ni vedel nobeden in menda niti sama ne. Domače je najbolj s tem razveselila, če se ni pritaknila dela, kajti vselej, kadar se je kam prištulila, je vstal prepir in ravs, da so morali vsi pobegniti.

Hotela je namreč vse bolje vedeti od drugih, razumela pa ni pravzaprav nič druzega nego oblačiti se, oholiti se, obrekovati ljudi in nagajati soseščini.

Muh ji je sedelo v glavi cele roje. Mati ni bila napačna. Modro je poudarjala, da ji hči ne sme poznati moža, dokler se ne omoži. Svojeglavka Beti pa se ji je smejala in se zatelebala v falota, ki ni imel niti dobrih hlač in je bil zaradi pretepa že večkrat kaznovan. Ker je obveljala v vseh rečeh zmirom njena, je stopila pred starše in jim rekla predrzno: Dajte mi za moža mojega Franceljna, če ne, skočim v vodo. Roditelji so se unejevoljili in rekli: Ljubši bi nam bil Turek in cigan, nego ta capin. Ne nori! Izbij si ga iz glave! Glede njega ti ostane prazen ves trud in jok. Knolovi se niso še nikoli zavrgli, najmanj pa nas je volja, da bi se zamazali s takim potepinom.

Beti je začela tuliti, skubsti si lase, valjati se po tleh in počenjati še druge bedarije, da se je skrbna mati že zbala za njeno pamet in zdravje in je rekla možu: Beti mora iti v Salcburg k moji sestri, da se umiri in pozabi zapeljivca. Med tem ji izbereva ženina, ki jo bo znal voditi in ne bo delal sramote Knolovi hiši. Tako se je tudi naredilo. Beti se je ihtela in razsajala kakor sto vragov, ali vse ni nič pomagalo. Hočeš nočeš se je morala napraviti, zasesti kola in se preseliti k salcburški teti.

Ta bi se je ne bila preveč obveselila, da ni obljubila mati tako lepega plačilca, za vsak mesec 40 forintov! Salcburžani slove za krščanske ljudi, ali za denar store in potrpe vse. In z Betko so morali imeti res prav nebeško potrpljenje. Po dnevu se je skoraj neprenehoma kisala in ujedala, po noči pa razbijala in rogovilila,

da je prebudila dostikrat vso hišo iz spanja. Na starše se je strašno togotila in povedala teti odkritosrčno, da ne premišljuje nič druzega, nego kako bi se mogla nad njimi zmaščevati, da bi čutili vse žive dni, kaj se pravi razdirati ljubezen. Ljudje, pri katerih je stanovala, so si dobro pomagali, razun trgovine z drobnim blagom so imeli gostilnico, v kateri so se glasili vsi popotni Bavarci, razun njih pa tudi veliki vozniki. Domači so jedli in opravljali skupna dela v posebni izbi, ali kadar ni prišlo veliko tujcev, so se zbirali tudi v gostilnici in ostajali v njej do pozne noči, dokler ni bilo treba iti spat. V njej so sedeli za mizo in se pomenkovali tudi neko deževno nedeljo popoldne. Motil jih ni nobeden, edini voznik, ki je ta dan prignal svoj parizar, se je stisnil v svoj kot in se sušil molče pri poliču vina, ki mu menda ni dosti dišal, ker se ga ni niti dotaknil.

Beti je imela danes med vsemi največ povedati; jezikljala je brez konca in kraja in začinjavala svoje čenče in burke poleg stare navade z robatimi kletvami in psovkami. Kadar jo je kaka reč kaj bolj ugrela in dvignila, je jela pokati s pestjo ob mizo kakor zdivjan pijanec. Strastno zabavljivo in zaničljivo je govorila o svojih starših. Dasiravno je že stokrat popisala to, kar se ji je pripetilo na domu, je vnovič razkladala nezaslišane krivice, katere je morala prebiti zaradi svoje zveste ljubezni in dokazovala, da Bog ne bi bil pravičen, ako ne bi udaril z najstrašnejšimi mukami roditeljev, ki ne izpolnijo otrokom volje glede ženitve in možitve. Kdor ima tako trmoglavega očeta, tako nečloveško mater in se uda pokorno tem rabeljnom, ni vreden, da se mu veli božji stvor, božja podoba, človek; on je podlo živinče, rojeno za jarem, bič in sužnost.

Rekla je nazadnje z donečim, slovesnim glasom, dvigujoč tri prste, kakor da prisega: Kar se tiče mene, naj ne vidim nikoli božjega obličja, ako z dragim, ki bi prišel pome, ne bi pobegnila še to uro čez hribe in doline in ga spremila, kamorkoli bi se obrnil: sredi morja, sredi puščave, križem sveta, magari na dno pekla.

To samopašno žlobudranje je društvo oživelo in spravilo pokonci. Teta je jela trapo zmerjati in ji dejala: Iz tebe govori pivo, ne pamet. Polokala si ga že gotovo več kakor deset poličev. Brez tega izgovora bi ti že pokazala, da se četrta božja zapoved v moji pošteni hiši ne sme teptati brez kazni.

Tudi nekaterim drugim so se zdele Barbine besede jako nespodobne in grešne, večjidel pa se ji je tovaršija krohotala, njeno teto je prosil eden kar očitno, da naj se nikar ne jezi na norico, oslovski glas tako ne gre v nebesa. Če Beti kaj blede, naj si vsak misli, da čuje regljajočo žabo, ki poje sicer neprijetno pesem, ali ne žali niti Boga niti razumnega človeka.

Ta niti slana niti pristojna šala naredi v društvu tak smeh in šum, v Barbi pa tako burjo in jezo, da je mirno razgovarjanje mahoma ponehalo, kakor bi ga bil kdo prestrigel s škarjami, in je bučalo v gostilnici, kakor da bi se bile vse sape steple in se vsem nevihtam odprle zatvornice. Ali nevarnosti ni bilo nikakršne, vihar je naglo privršal, naglo potihnil.

Voznik, sedeči v kotu, se za pogovor domače družine od konca ni dosti zmenil. Predramila in upalila ga je šele plamteča beseda Betina. Bolj in bolj ginjen in zamaknjen je poslušal glasove njene jeze in samostalnosti. Ta upornost se mu je zdela nekako domorodna, kranjska. Zabavljala mu je prav iz duše in srca;

prikupila se mu je prvi trenutek, ko je spregovorila. Jela je padati na njo sramota, zagnal se je hrup, ki jo je hotel ponižati in skoraj uničiti. Zdaj se ni mogel več premagovati. Plašč, s katerim je bil ogrnjen, je vrgel s sebe, in vzemši polič skočil iz kota na sredino obednice in zavpil gromovito, da so tisti hip vsi umolknili: Jaz protestiram zoper razžaljenje, ki se dela gospodični. Kdor ne prizanaša njej, vedite, da se loti mene in gorje vsakemu, ki se ne bo obnašal proti njej, kakor se spodobi. Dostikrat sem slišal in to je resnica, da mlad človek brez življenja in ognja ne zasluži niti kozjih bobkov, še manj spoštovanje. Gospodična Beti je pripovedovala svoje misli in občutke goreče, odkritosrčno, možato, za to odliko ji gre hvala in pohvala, ne pa zamera in bedasto norčevanje. Ona nam je dokazala, da ima svojo glavo, svojo pamet in da si teh božjih darov ne da ugrabiti. Lepše nisem čul še nikoli pridigati niti župnika niti kapelana. Za to božansko samosvojnost je vredna, da bi jo človek objel in pritisnil na srce in trikrat srečen je tisti, komur bo to dovolila. Bog poživi tedaj našo krasno, bistroumno, viteško gospodično Beti! Svoje najiskrenejše časti in spoštljivosti ji ne morem za zdaj drugače obznaniti, kakor da izpijem tale polič v en dušek na njeno zdravje. Tako! Prinesite ga zdaj dva, tri bokale, da boste trčili z mano tudi vi drugi v priznanje in slavo naše duhovite gospodične Beti. Kaj me gledate tako debelo? Mar za to, ker me še nikoli niste videli? Dobro, vam bom povedal, kdo da sem in odkod. Zovem se Mihelj Lončar in rodil sem se v kranjski deželi, v tisti imenitni deželi, kjer stoji bela Ljubljana in se preteka zelena Sava in se odpira postonjska jama in se razprostira sloveče

cerkniško jezero in se nahaja še brez števila drugih znamenitosti in posebnosti. Jaz sem edini sin bogatega posestnika, velikega trgovca, ki šteje denarje kar na mernike. Jaz ne vozarim zato, da si prislužim košček kruha, ampak za dobro voljo, da pregledam široki svet in se seznanim s pametnimi ljudmi. Meni smete prinesti, če zahtevam, šampanjca in fazana brez strahu, da ga ne bi imel s čim plačati. Tak mož je Mihelj Lončar, ki stoji tukaj pred vami. Če ima kdo kaj zoper mene, naj se oglasi! Jaz odgovarjam vsakemu tako, kakor si želi in zasluži, včasi z lepo besedo, včasi z vinom in drugo darežljivostjo, tistemu, ki mi zabavlja brez potrebe in me hoče ščipati, pa bogme tudi s pestjo in bičem. Mihelj Lončar se ne boji ne beriča, ne hudiča in nikogar ne. Tak mož, ponavljam še enkrat, stoji tukaj pred vami.

Gostilničarjevi so bili nemirnih prizorov in rogovileževv sicer navajeni, ali Miheljnova preširnost je itak zbudila občo pozornost, že zato, ker ni bilo drugih gostov, pa tudi ker se je repenčila na poseben način. Iz začetka niso vedeli, ali bi ga imeli za pijanega ali za blaznega ali za kmetiškega bahača. Čim dalje pa je govoril, tem bolj so se prepričali, da ne more biti niti vinjen niti nor; bahač seveda je ostal, ali bil je to bahač nove vrste, kranjski; na takega se morda niso še nikoli namerili. Pričkati in prepirati se z njim niso hoteli in če bi bili nekateri tudi hoteli, niso mogli in smeli, ker se je oglasil za poštenje sorodnice hišne gospodinje. Možaki so zavidno ogledovali njegovo prelepo opravo, ženske pa je očaravala in mamila čvrsta postava in krasno, cvetoče lice. Služabnica je prinesla, kakor je bil ukazal, več bokalov dobrega vina in nobeden

se ni drznil protiviti, da ne bi bil izpil vsaj ene polne čaše na zdravje mlade Betice. Družba se je s prihodnikom kmalu sprijaznila in ga prisilila, da se je usedel k njej poleg gospodične.

Slovenci pravimo: Gliha vkup štriha. Ta resnica se je povse potrdila tisto nedeljo večer. Beti se je zaljubila čez glavo v Miheljna: Franceljnov spomin ji je izginil iz srca kakor kafra, od takrat ji ni prišel nikoli več na misel. Drugi dan se je že začela z Miheljnom tikati in pol ure pozneje se je z njim zaročila. Ker se mu ni nikamor mudilo, sta živela še cel teden pod eno streho. Ljubezen je tako urno napredovala, da mu je pustila menda že drugi dan okno svoje spalnice odprto.

Ker je prenočevala v prvem nadstropju, si je pristavil lestvico in se splazil k njej. Nekdo ga je moral zavohati. Ko je mislil iti proč, je s strahom opazil, da je lestvica odmaknjena. Beti, v takih rečeh izurjena, je prinesla vrv, jo pripela z enim koncem za kljuko, drugega pa je vrgla skozi okno na dvorišče in tako je priplezal lahko do tal, brez nevarnosti in neprilike. Oba sta se čutila neskončno srečna, ker sta dobila nado, da se izpolnijo v nekoliko tednih njune najiskrenejše želje.

Beti se je veselila zalega moža, še veliko bolj pa žalosti, ki jo bo napravila staršem, ako odide v tako oddaljeno deželo. Dejala je: Tja ne bodo mogli k meni, kadar bi se jim zljubilo, priti v vas, morda me ne bodo nikoli več videli. Se jim bo že utepalo, da so delali z mano tako grdo. Bodo se kesali in jokali, ali prepozno bo. Kadar mi bodo pisali, kako strašno

se jim toži po meni, bom kar poskakovala od radosti in se nasmejala in rekla: Prav se vam godi!

Prismuknjeni Mihelj si je domišljeval, da ga bo doletela Bog ve kaka neprecenljiva čast, ako pripelje domu bogato nevesto iz sloveče Bavarije, rojeno Nemko, katere neumni kmet ne bo niti razumel, ali se bodo tem rajši pomenkovali z njo imenitni gospodje, ki jo bodo brez dvoma hodili gledat iz vse bližnje in dalnje okolice. Kranjski graščaki, uradniki, trgovci so se že večkrat ženili pri tujih dekletih, ali na deželi se ni vršila taka svatba menda, kar svet stoji. Mlademu Lončarju se je ob taki in toliki slavi in sreči kar samo smejalo. Dejal je: Kaj je štajerska donda Marica proti bavarski gospodični Beti? Komaj smet. In kaj je ta mevža Janče proti meni in mojemu junaštvu? Ušivec, ki ni vreden moje brce. To sodrgo bom osramotil, da se ne bo upala več poštenemu človeku v oči pogledati.

Za ženitev je bilo treba privoljenja obojih roditeljev. Mihelj je pisal očetu že iz Salcburga. Lahko se da misliti, s kako živimi barvami mu je naslikal zaklad, katerega je ogrenil. Prav nujno ga je prosil, da bi račil to reč, kolikor mogoče, pospešiti. S Knolovimi se je moral dogovoriti osebno. Velikih cest ni iskal, tiral je svoj parizar po najkrajšem potu proti njihovi posesti, v osmih dnevih je dospel tja. Sprejeli so ga dobro, ali se niso hoteli prenagliti. Poprašali so pismeno gosposko in duhovščino Lončarjevega okraja, kakšen je Miheljnov glas in imetek, njega so povabili, da ostane, dokler ne pride odgovor, v njihovi hiši.

Kranjski deček se je brž udomačil in priljubil. Z nevestinimi brati je občeval čez par dni tako prijazno, kakor da bi bili skupaj odrasli. Povedal jim je

vse svoje prigodbe in izkušnje, seveda razun neprijetne snubitve pri Melanovih, in oni njemu zopet svoje, če tudi s kako izjemo, se ne ve. Vodili so ga po obližju, enkrat so se peljali z njim celo v Monakovo in so ga seznanili temeljito s fantovskim življenjem bavarskim. Česar ga niso naučili vozniki, je izvedel v tem društvu: podvignil se je prav kmalu za mojstra v klafanju, preklinjanju, psovanju in še v raznih drugih umetnijah. Dobrodušno Knolovko je pridobil na svojo stran z običaji, katere je prinesel iz domovine. Kadar je zvonilo angelsko češčenje, se je vselej odkril, dasi nič ni molil. Tako spoštovanje je izkazoval tudi cerkvam, svetim podobam in duhovnikom. Za pridige ni maral, ali mašo je poslušal vsako nedeljo, čeprav ni verjeti, da z zbranim duhom. Glede posta se je bil že doma toliko osvobodil, da je v soboto jedel meso, ali v petek ga ne bi bil pokusil za noben denar.

Ta kranjska „pobožnost“ mu je zdaj mnogo koristila. Knolovka je govorila blagovoljno: Mihelj, je res, da se rad veseli, ali ni se še izgubil, ni pozabil Boga in svoje duše. Našim dečkom bi lahko služil za zgled, Bog, če bi ga hoteli posnemati. Starega Knola si je naklonil na drug način. Ker je poznal pravila in načela, katerih se je držal razumni oče v kupčiji, kmetovanju in v vsem gospodarstvu, se je pomenkoval z bodočim tastom o teh opravilih pametno, obširno in z nekakim veseljem, ki ga mladina za take reči po navadi ne čuti. V starcu se je utrdilo mnenje, da govori s fantom, ki je za svoja leta dovolj izurjen v vseh poslih srednje ekonomije.

S Kranjskega ni bilo glasu cela dva meseca: Naše gosposke so odlašale najnujnejša dela menda že od

nekdaj. Mihelj je dobil skrivaj od svoje Betice list, ki mu je prizadel težke skrbi, da se mu je uprlo spanje, jed in pijača. Kaj mu je takega pisala, ni hotel nikomur povedati. Sedel je zdaj neprenehoma za mizo ter pisaril očetu, župniku in uradnijam in jih priganjal in zaklinjal, da naj za božjo voljo store svojo dolžnost in dado kak odgovor Knolovim. Očeta je posebno opominjal, da naj topot nikar ne stiska, saj ve iz svoje izkušnje, da se opravi pri gospodi z denarjem vse. Ako pisma kmalu ne pridejo, ga bodo Bavarci imeli za sleparja, groze mu neprilike, da ga je strah pomisliti.

Staremu Lončarju, praktičnemu možu, se ni zdelo nič važno, da dobi nemško snaho, rojeno v sloveči Bavariji, tembolj pa to, da bo prinesla v hišo 13.000 forintov dote. Tudi on je spoznal nujno potrebo, rabiti pripomoček, ki mu ga je nasvetoval sin. Najpovoljnejši uspeh je dokazal modrost tega postopanja. Namazana kola so se jela gibati in so stekla, da je bilo veselje. Preden je minulo osem dni, so se poslali vsi izkazi na Bavarsko. Drugih zaprek ni bilo in tako se je naredila srečno težko pričakovana poroka. Veselili so se ta dan vsi, katerih se je to kaj tikalo.

Kaj je navdajalo in navduševalo najbolj ženina in nevesto, smo vam že dopovedali. Knola je udobrovoljila okolnost, da bo imel zeta tako daleč in se ne bo bati, da bi ga hodil zmirom dregat za denar in druga darila. Knolovka je sicer mnogo jokala, ali priprosto ženico je potolažilo prepričanje, da je stopila hči pred oltar kot — devica in da je zdaj iz vseh nevarnosti rešena. Bratje so nestrpljivo čakali in šteli dneve in ure, kdaj da se bodo sestre iznebili, kajti s to sitnico in porednico se ni moglo živeti nikoli v

pravi prijaznosti. Po sijajni svatbi, ki je trajala cel teden, sta šla zaročenca popotovat. Šele čez tri mesece, sita vožnje in vseh drugih nadleg in tudi samih sebe, sta se pripeljala zaspana, bolehna in otožna na Lončarjev dom.

Mihelj je dobro pogodil, da bodo hodili bavarsko nevesto gledat gospoda. Ob nedeljah jih je bilo, da se je vse trlo, še ob delavnikih ni bila gostilnica popoldne skoraj nikoli prazna. Pa ni bilo čudo. Raznesli so se glasovi, ki so pripisovali Beti nele vsakovrstne odlične lastnosti, ampak največjo ženijalnost, dovršenost v vseh rečeh. Govorica je trdila, da je njen oče milijonar, ona sama pa vzor ženske lepote, Šilerja in Geteja da zna na pamet, zložila da je že mnoge slavne napeve in napolnila vse žurnale s svojimi novelami, iz katerih diha duhovitost in vonjava najnežnejše poezije. Čez dva, tri mesece je zamolknila hvala, ljudje so se prepričali, kaj je in kaj ni in so izostali večjidel za zmerom. Koliko se je dalo dote, je Lončar razodel sam, njemu se je moralo verjeti.

Opravljivci veliko lažejo, ali tako debelo se ni zlagal nobeden, ki je Beti videl, da je zapazil na njej kako lepoto. Kilavo truplo se je majalo semtertje, kakor da šepa na obe nogi. Obraza je bila nemškega, dolgega in tedaj nemikavnega, ker se nahaja prava milina malokdaj brez okroglosti. Lice ji ni nikdar cvetelo, ampak vedno le zelenilo, s to žalostno barvo so se mešale precej goste rjave pege in semtertje so se dvigali grapasti mozoljci. Iz tistih, ki so bili še mehki, je tekla sokrovca, iz posušenih pa so štrlele tenke, sila dolge kocinice. Še huje je žalilo oko, da je bila pod nosom vedno rdeča in dostikrat celo smrkava. Znala je dobro

brati in računati in slabo pisati, kakši višji omiki ni zavohal sledu noben opazovalec.

Kuhinjska dela je nekoliko razumela, ali se ni mogla meriti in kosati s slovenskimi kuharicami. Splošno nezadovoljnost je obudila s tem, da so se cene vseh jedi podvojile in potrojile, velikost porcij pa spadla na polovico prejšnje. Ista neprijetnost je zavladala tudi glede pijače in konjske krme. Kar je stalo pred Miheljnovim odhodom na Nemško samo goldinar, je vzelo zdaj poldrug, tudi dva rajnška. Gosti so plačevali račune škripaje z zobmi in preklinjevaje tujo gospodinjo, ki je vpeljala toliko draginjo in preverila Lončarjeve, da so doslej ljudi še vse premalo odirali.

Naše nravne Slovenke je pohujševal zgodnji porod bavarske žene, ki je bil že sedmi mesec po poroki. Čez nekoliko tednov je otrok umrl. Za pogrebom sta mu šla tudi Mihelj in Beti. Ona je vpila in se ihtela, on pa jo je glasno tolažil, da so vsi pogrebci čuli in nekateri, ki so znali nemško, tudi razumeli, da ji je rekel: Ovbe, ne cmeri se in ne nori! Kjer se je dobil ta otrok, se bo dobil še kak drugi, kadar pojdeva spat, se mi priporoči.

Baba se je začela na ves glas smejati, da so vsi ostrmeli. Brezbožno Miheljnovo kvantanje ob tako slovesni in žalostni priliki se je zvedelo v kratkem po vsej okolici in mu vzelo zadnji sled spoštovanja, ki so ga imeli še župljani do njega. Svobodno se lahko trdi, da vsa kranjska dežela ni premogla gršega klafača, nego je bil Mihelj. Prejšnje čase se je vendar nekoliko sramoval, ali odkar se je vrnil iz Nemčije, ni znal več brzdati jezika.

Žena mu ni dolgo zadostovala; zanosila je vsaka dekla, ki je služila pri njem; pečal se je tudi z omoženimi, postarnimi babelami in celo z javnimi vlačugami. Beti mu te sramote menda za to ni povračala, ker ni maral nihče za njo. Nekaj čudnega pa se je le zgodilo. Kaj in kako je bilo, se ne ve nič za gotovo. Velikega hlapca so bili poklicali v vojake, mesto njega je dobila Beti sama drugega, jako krepkega in čednega fanta, ali že čez poldrugi mesec ga je Mihelj zapodil, vzroka pa ni obznanil nikomur, dasiravno so ga sosedje dosti izpraševali. Tudi fant je molčal, ali neko nedeljo se je napil in pijan je bleknil: Ljudje bi radi vedeli, zakaj sem moral od Lončarjevih proč. Jaz bogme nisem kriv. Saj sem se dolgo branil, mati pa so zapovedali, da sem jih moral ljubiti, oče so naju zasačili skupaj in me našeškali in vrgli iz hiše. Kdor ima količkaj pameti, ga prosim, naj se nikar ne da zapeljati svoji gospodinji, če neče dobiti črnega hrbta in službe pod vedrim nebom.

Tako, vidite, je govoril ta hlapec v vinu, ali trezen je besedo drugače obrnil in tajil vse. Pa naj bo to kakor hoče, dosti prida ni bila Lončarica na nikakršen način, sicer bi bila moža kaj ustavljala in ne bi bila trpela, da so se spečavali pivci v gostilnici o belem dnevu z mestnimi cafutami.

Stari Lončar ni dal gospodarstva iz rok, ali pridružil si je sina za pomočnika in deležnika svoje trgovine, izgovorivši se za tretjino čistega dobička. Tudi v tem poslu je dokazal Mihelj, da se ni učil zastonj v Knolovi šoli. Temu grešniku je segel Lončar komaj do kolen. Tudi on se je rad poslu̇eval zvijač, ali ne očitnih, da ga je človek lahko ujel in prijel.

To pristojno in vsaj po vnanjem pošteno delovanje je sin zamenjal z brezobzirno sebičnostjo, z brezdušno vrtoglavostjo. Če je kazalo kaj dobička, je zagrabil z obema rokama; ni se bal ne tožbe in pravde, ne krive prisege in zapora; kdor mu je stal na poti, ga je pahnil v brezdno, pa ni delal nobenega razločka med sovražniki in prijatelji, med tujci in sorodniki.

Svojega stričnika Jakoba je zapletel v nevarno barantijo s kaniżkimi Judi in mu posodil več tisoč goldinarjev. Ko je spodletelo, mu je prodal kmetijo in vse blago in pohištvo. Jakob je imel precej denarja na posojilih, in je prosil Miheljna, naj potrpi, dokler kaj ne iztirja. On pa ni hotel nič počakati in se je z njim še norčeval in dejal: Zakaj si se zvezal z mano? Ali nisi nikoli slišal, da z velikimi gospodi ni dobro zobati črešnje? Ubogi stričnik je trpel grozovito škodo in je od žalosti umrl, rodovina se brez njegove glave ni znala izkopati in je popolnoma obubožala, kar pa brezčutnega Miheljna ni čisto nič brigalo in peklo.

Sploh je propadel vsak, ki se je z njim spečal. Svaka Jožeta je nagovoril, da je poslal sina Tineta h Knolovim, češ, tam se nauči nemški, si izbistri pamet, spozna svet in se olika. Tine je bil prej dober deček, na Bavarskem pa se je ves izpremenil in izpridil. Vrnivši se čez tri leta domu, se je povaljal z vsemi domačimi deklami in še z mnogimi drugimi puncami. Delal ni nič, molil nič, postil se nič; če mu je kdo kaj očital, ga je ozmerjal in tudi nabutal. Zbral je okrog sebe svoje vrstnike iz bližnjih vasi in je navadil tudi njih lenariti, pijančevati, vasovati, kvartati in vse druge nespodobnosti in napake. Komaj je odrastel, je zapravil

očetu že polovico premoženja in pokvaril vso duhovnijo s svojim pohujšljivim zgledom in naukom.

Svak Jože je preklinjal Miheljna in njegov svet, ta pa se mu je smejal in rekel: Tine ima prav, kdor se ne iznori v mladosti, se ne spametuje v starosti. Ti si bil večen tercijal, zato si pa še zdaj tako neumen, dasiravno nosiš sedemdeset let na plečih.

Kakor je učil mladi Lončar druge, je odrejal tudi sam svoje otroke. Dovolil jim je vsako napačnost in samopašnost. On je dajal potuho sinovom, Beti hčeram. Odgojila sta si zarod, ki ga je bil hudič vesel, ves pošteni svet pa se ga je bal in ogibal kakor kužne bolezni. Hči Mari se je vlačila z mestnimi kosmatini že v svojem štirinajstem letu. Vojaki so lazili po zidu k njej kakor pajki vso božjo noč, k hlapcem pa je hodila na mrvo kar sama. Take žene si bogme ne želi niti cigan; ali neki kupec, čigar malik je bil denar, se je polakomil velike dote in je prišel ponjo. Takih zakonov, kakor je bil ta, nas obvaruj sam Bog nebeški! Poročena Mari je živela tako nesramno kakor v samskem stanu. Romale so k njej cele procesije falotov in še vedno jih je bilo premalo. Ker se ji je zdel mož preveč nadležen, je pobegnila z vojaki v daljnji svet in odnesla s sabo lišp in vso gotovino, ki jo je našla v domu. Okradeni trgovec jo je razglasil po vseh novinah in jo dal iskati po žandarjih in policajih. Sreča njegova, da obveznic in menic ni razumela in znala izvesti, sicer bi bil zgubil vse svoje premoženje. Vse drugo je šlo rakom žvižgat: Tolarji, cekini, biserji, srebrnina in zlatnina, veliko tisoč forintov vrednosti.

Policija jo je zasačila in pritirala nazaj, ali zver se ni dala ugnati in ukrotiti. Utekla je v drugič, topot

brez denarja in dragotin. Hrano si je služila z grehom, vso ostrupljeno so jo sprejeli nekje daleč iz milosti v bolnišnico. Mož je izvedel za njo po dolgem popraševanju in jo pripeljal na svoj dom pokvečeno in pohabljeno na duši in telesu.

Kako je z drugimi otroci, nam ni znano, ali če žive, se jim težko godi kaj bolje, ker so se redili in učili vsi po istem kopitu. To pa smo čuli, da je stari Lončar že zdavnaj umrl.

Mihelj in Beti se zdaj šopirita povse po svoji volji in misli. Na vsem dolgem potu med Karlovcem in Celovcem slovi njuna gostilnica za najdražjo in najgršo. Kdor pride do nje in jo pozna, se prekriža in odide, ne ozrši se nanjo, urno naprej; počitka in krepila si išče rajši v najprostejši krčmi, kjer mu nimajo ponuditi druzega kakor košček suhega kruha in merico dolenjskega cvička. Ali ne mislite, da stoji ta slaboglasna gostilnica prazna. Shajajo se v njej prav pogostoma prešestniki in prešestnice višjega stanu, malopridni postopači, ki se maste z žulji svojih roditeljev, kvartopirci, ki igrajo krivo in s prepovedanimi kartami, sleparji, ki so obogateli z bankerotom in nesrečo bližnjega, s sabljami rožljajoči rabeljni tuje krvi, narodni odpadniki, naši Iškarijoti, ki zapijajo denar, za katerega so prodali slovenske brate.

To tedaj so Lončarjevi vsakdanji gosti in gospodar se ne sramuje, ampak še šteje v veliko čast, da ga blagovoljno obiskujejo. V tako globoko blato nenravnosti zabrede človek, ki se izneveri svoji prirojeni pameti in narodnosti in posluša nauke tujih učiteljev in posnema ljudske navade in razvade, ki se ne prilegajo niti razumu niti srcu slovenskemu. Marsikoga,

ki bi čul to povest, bi stresla groza, ko bi pomislil na nevarnosti, ki prete tolikemu številu naših rojakov, ki se nahajajo na Nemškem. Ta strah pa hvala Bogu ne bi bil povse opravičen. Mihelj se je bil jako spačil in ponemčil že na očetovem domu, kakor tudi mnogi drugi otroci velikih bogatinov. Takega gnilca pogoltnejo izkušnjave kaj lahko v svoj vrtinec in ga ugonobijo skoraj brez napora. Vse drugače se drži korenjak, Slovenec zdravega jedra, kakršnih živi na priliko v Beli Krajini na stotine. On motri svet z neskaljenim očesom, hvali, kar zasluži hvalo, graja, kar je vredno graje, sprejemlje samo tisto, kar se vjema z njegovo vestjo in krščansko odrejo, vso drugo šaro vrže v ropotarnico in je ne pogleda. Črv, ki razjeda raznoščikovo poštenje, se je izlegel iz posebnega mešička; glavna reč, ki kvari njega, je potepajoče življenje samo ob sebi. Človek se odvadi reda in težkega dela, opušča lepe domače šege nevedé in nehote, mesto v cerkev hodi ob nedeljah dostikrat čez planine, srce mu otrpne za božjo besedo, mu zdivja, ker ne obči več s sladko rodovino in prijatelji, mu okameni za blage občutke, edino, kar ga zanima in vnema, je korist, dobiček, denar, s tem edinim veseljem pa se odreka Bogu in domačiji in zapisuje mamonu.

Dolgočasnost in veselje. — Domotožje in odpadniki.

Nemci pa večini naših ljudi niso nevarni še iz nekega druzega vzroka, ki smo ga mimogrede že omenili, ali ga moramo radi važnosti pojasniti zdaj bolj natanko. Ta vzrok je njihova nepopisljiva dolgo-

časnost. Nemške druščine čistega Slovenca ne morejo mamiti in mikati in torej niti ne dosti pohujševati. Nemci imajo besedo občutek zmirom na jeziku, pravijo, da se mora z občutkom govoriti, z občutkom peti, gosti in plesati in opravljati z občutkom vsako delo, ali prav oni to najmanj izpolnjujejo. Vedejo se v vseh rečeh leseno, trdo, mrtvo, posiljeno kakor mašine v njihovih tvornicah. Snidejo se prijatelji, sede skupaj vse popoldne, pa se ne vnamejo ne za trenutek, pomenkujejo se vedno z istim, suhim glasom, človeku se zdi, da pretresa svoje posle kakšna trgovska družba.

Kakšni pa smo mi Slovenci ob takih prilikah? Ta pripoveduje to, oni kaj druzega, na vrsto pridejo vsakojake reči, resne, šaljive, smešne, lažnive, vesele, žalostne, strašne, in kakor se zasuče pomenek, se izpremeni tudi naš obraz in vse obnašanje. Zdaj se zakrohotamo, precej potem vzdihujemo, ali se čudimo, majemo z glavo, rameni, z vsem životom, oči dobe vsak hip drugo luč in migljanje, usta se odpirajo, zapirajo, krčijo, raztezajo, roke nam ne morejo nikdar mirovati, prsti se nam pomaljajo in gibljejo, kakor da so naliti z živim srebrom; pri nas ne čuti samo duša, ampak vsi udje našega trupla.

Nemec, ki je postaven, rešeta vreme in gospodarske opravke, ki je mlad in lahkoživen, najrajši klafa. Ta in oni pa gresta v tovaršijo zato, da najdeta v njej zabavo. Slovenci nismo nikdar v zadregah, kaj bi se pogovarjali; mi prebrskamo vse, kar je in kar ni, kar je mogoče in nemogoče, dolgčas nas obdaja le takrat, kadar se žveči predolgo ista reč; društva ljubimo, ker vemo, da se bomo v njih veselili, ali ne na račun drugih; kaj blaga prinese vsak s sabo in tako dam

jaz, kar imam, drugim, drugi meni to, kar imajo oni, deli se dar za dar. Kako se ne bi prišlo po tej pravični poti do vseobče zadovoljnosti? Nemcem dostikrat konec poteče, da ne vedo, kaj bi se pogovarjali; nekaterim se začne zehati, drugi jamejo kvasiti kake prazne čenče, n. pr. So ist es auf der, die, das Welt, na svetu je tako kakor na zemlji, najhudobnejši ljudje na svetu so moški in ženske, in druge take.

Niti zelena mladina si ne zna vselej pomagati. Zbrali so se dijaki, trgovski pomočniki, sama zelena mladost, dve tri ure so se norčevali in peli, naenkrat je potihnilo vse, mlinu je zmanjkalo vode. Več minut molče in se gledajo. Nekdo se domisli in veli: Poživinimo se, jaz sem osel, i-a, i-a! Tovariši udri za njim, ta je lajal, oni mjavkal, tretji tulil, četrti renčal, vsak je igral kako drugo žival. To je trajalo celo uro in nazadnje so si jeli mladički ploskati in so dejali v en glas, da so se izvrstno zabavali.

Pri nas počenjajo take burke mali otroci, in še oni se jih prej naveličajo. Te in tem podobne bedarije smo videli delati celo postarne gospode, uradnike in profesorje. Nam se nit nikoli ne utrga, čim dalje smo skupaj, tem več si imamo povedati in tem jače in veseleje nam doni glas; če bi sedeli tri dni za mizo, si ne bi mogli priobčiti vsega, kar nam srbi in tišči dušo. Veselje pri nas ne koraka po ravnem, ampak skače po stopnicah. Na prvi stopnici ga zovemo pomenek, na drugi petje in vrisk, na tretji ples in godbo. Moč, ki ga pomika in dviguje kvišku, je vino, brez njega se veselje ne more niti ganiti, ker mu otrpne noga. Iz pomenka se razvije petje, iz petja ples, vse samo po sebi, brez znamenja, ukaza in odločenega

časa. Včasi jemlje pomenek pet ur, petje pol ure in ples ne pride niti na vrsto, včasi se obrne narobe, po kratkem besedovanju jo začnemo krožiti in se vrteti, vse biva tako, kakor nas sili srce in obhaja volja. Kdor pride v tovaršijo, ne ve nikoli zanaprej, kake zabave in v katerem redu ga čakajo; izkušnja ga uči, da se bo, naj pride kar hoče, gotovo prav dobro zabaval in to mu zadostuje.

Nemca vede trdo za veselice. Njegovi pogovori bogme ne zaslužujejo tega imena. Beseda, kakor jed, mora biti slana, drugače ne tekne, on pa se šaliti še ne zna, vsaj ne tako kakor Slovenec. Mi se kratkočasimo s svojimi muhami in burkami, iz bistre glavice se jih usiplje, kolikor jih kdo hoče. Nemci si sami malo izmišljajo, večjidel si pripovedujejo smešnice, katere so čuli kje drugje ali pa jih brali v kakih bukvah. Taka modrost našega človeka ne ogreje, ampak zazebe in odbija. Nas žene na petje in skok od radosti kipeče srce; otožno in hladno nemško srce se malokdaj razigra samo ob sebi, življenje in ogenj mu mora vdihati glasba. Nemec veli: Pojdimo tje pa tje, tam se bo godlo in plesalo, veselili se bomo; mi pa govorimo: Zdaj smo dobre volje, dajmo katero zapeti, sem, godci! Dekleta skupaj, da se zasučemo! — Mi pojemo, godemo in plešemo, kakor nas uči duša in vroča kri, Nemci tako, kakor so se naučili v šoli ali pri kakem mojstru, glas in noga se jim gibljeta po natanko zaznamovanih pravilih in sekiricah.

Ne moremo vam povedati, kako mrzlo, puščobno in nenaravno se nam zdi tako prepevanje in plesanje. Bolj omikani Slovenci so jeli Nemce posnemati in pojo drugače nego ljudstvo, skačejo gor pa dol, zategujejo,

svaljkajo, brenče, se zadirajo in napenjajo, ali verjemite nam, da to posiljeno grgranje in zavijanje ne more navdušiti prostega kmeta. On zahteva petje po občutkih, občutki pa mu dohajajo le iz lastnih prs, ne pa iz tujih knjig. Nemce smo slišali in videli dosti potov peti in plesati, ali vselej se nam je začelo zehati; dejali smo: Tu je dolgčas, pojdimo naprej! pa smo odrinili in si poiskali kakšen samoten kotiček in smo se razveseljevali med sabo stokrat bolje nego v hrupu in zmešnjavi tuje tovaršije.

Niti piti ne zna Nemec tako, da bi ga res udobrovoljilo. Nekateri srka po malem, da nič ne izda. Po dnevi sedi doma, zvečer gre v svojo krčmo, se usede na svoje mesto za svojo mizo in ga posreba svojo merico, potem: Z Bogom in lahko noč, treba je iti spat. Tako je danes, tako je bilo včeraj, tako bo jutri, tako je bilo že pred desetimi leti in tako bo, če ostane živ, tudi čez deset let in do smrti. S tem dolgočasnim in smešnim redom pa se možicelj še ponaša in meni, da je postavil svetu zgled zmernosti in pametnega uživanja! Modrijanov te trme in dlake se nahaja na Nemškem precej veliko sosebno med uradniki, pa tudi na deželi med kmetiškimi gospodarji. Borna merica nemškega cvička ne more odraslega človeka niti oživiti niti okrepčati. Naj bi ga pili rajši vsak teden po dvakrat, bi ga vsaj kaj čutili in se nekoliko razvedrili.

Ti pusteži imajo to dobro lastnost, da nikogar ne nadlegujejo. Tem bolj pa se je bati nemških pijancev, katerih je toliko, kakor bržkone v nobenem drugem narodu. Niti pri nas se jih ne manjka. Že marsikatera kmetija in dota je splavala po grlu. Še grje razsaja ta gnusoba na Dolenjskem. Pijemo ga pravzaprav vsi

radi. Toda to nas ne sramoti in se nam ne more preveč zameriti. Trta je rodila, svoja dela smo opravili, treba si je kaj oddahniti, okrepiti si trudne ude, privezati si dušo. Zbere se krdelo prijateljev in dobrih znancev, pa hajd v gorski hram ali v pošteno krčmo; in tako presede nekoliko ur, zvrnejo nekoliko bokalov, zraven se pomenkujejo, šalijo, zapojo kako okroglo, dobre volje so prišli, še boljše se razidejo.

To je naša pijača, naša radost. Ne žali se ne Bog ne živa duša; kvar se ne dela niti imetku niti zdravju; od naših vin ne boli glava in ker smo jih vajeni, lahko prenesemo kakšno merico tudi čez potrebo. Tujci nas vidijo piti in kriče: Poglejte pijance! Kdor pa pozna našo navado, nam ne bo nikdar tako očital. Naj se veli, kar hoče: Pijanci nismo nikoli bili in nikoli ne bomo. Mi hočemo ostati to, kar smo: Mirni pivci, pošteni veseljaki.

Nemci se lahko pohvalijo, da imajo več varčnih ljudi nego brezskrbni Slovenci, če hočejo govoriti resnico, morajo potrditi, da pa tudi veliko, veliko več pijancev in pijank. V njihovih brezštevilnih beznicah in krčmah se vpije, rogovili in razbija, naj bo poldne ali polnoč, večer ali rana zarja, nedelja ali delavnik, leto ali zima. Mnogi slone za mizo noč in dan, rokodelci na priliko prepivajo poleg stare šege razun nedelje tudi svoj modri pondeljek, dosti je takih, ki se ne bi maknili od soda, ko bi kdo zanje plačeval, vse življenje. Nemška žeja še presega in premaguje nemško lakoto. Z vinom se ne morejo toliko zalivati, ker ga je premalo. Ali piva se potoči v letu, da bi zatopilo vso kranjsko deželo. Tudi nam je dišalo, nekateri so se ga tako privadili, da so ga potegnili po pet poličev. Nam

se je zdelo to strašno veliko. Nemec popije pet poličev zlahkoma kakor mi merico dobrega vina. Zanj ni preveč niti deset poličev; poznali smo take, ki so ga pospravili brez težave tudi dvajset; hudi pijanci se ne ustrašijo niti tridesetih! Delavcem in drugim revežem je pivo predrago, mesto njega žlevijo žganje, ki pa ni v rodu naši žlahtni slivovki in droževki, ampak smrdljiva in strupena gnojnica, smrt za dušo in truplo.

Pa da bi ga uživali po kaki pameti! To gre frakelj za frakeljnom, merica zadostuje, če ni več denarja, sicer se napreduje do poliča in še dalje. Kadar smo stopili v tako beznico, smo kar odrevenili. Bučal je okoli nas hrup kakor v črni šoli, da sosed soseda ni razumel. Ta gost je ležal čez mizo in smrčal, drugi se je bil zavalil pod klop in drži brezobčutno brce svojih tovarišev, tretjega vleče krčmar za ušesa na cesto, ker ne more plačati računa, četrti je nastavil ravno na usta buteljo brljavke, da jo izpije v en dušek, peti se metelja v kotu z razmršeno vlačugo, šesti in sedmi se pretepljeta, osmi, ves krvav, se spira s pomijami — skratka, vse, kar smo čuli in videli, je bilo ostudno in odurno, da bi bili rajši od žeje pocepali, nego se mudili in zabavali v taki tovaršiji.

Nasledki tolikega pijanstva so žalostni in strašni, da je težko dopovedati. Mnogi poginejo že med pijačo, drugi nekoliko kasneje vsled bolezni, katere so si nakopali s svojo brezmernostjo, veliko jih tudi obdivja in se nikdar več ne zavedo. Če prehodite mesto pozno zvečer, se vam bo zdelo, kakor da ste prišli na kako borišče. Razdrapani in razbiti pijanci leže po vseh ulicah, pred vsako beznico, vso noč jih pobira policija. Brez števila takih zmrzne, umre in zboli od prehlajenja.

Vse krčme seveda niso take. V mnogih sede zgolj pošteni in mirni gosti, ali njihova družba nam ne ugaja, ker se drže preresno in se ne znajo pomenkovati po naši volji. Razne gostilnice, zlasti tiste na kmetih, imajo pa tudi napako, da se v njih nič ne dobi; v kake krčme smo zašli v severni Nemčiji, smo vam že povedali ob drugi priliki. Krošnjarja sprejemajo brezplačno samo kmetske hiše, v mestih se na dobroto ne sme zanašati, treba je živeti in se hraniti v javnih pivnicah in jedilnicah.

Zdaj veste, kake družbe nahaja v njih in nam boste radi verjeli, da jih prezira in si ne želi in ne išče z njimi niti prijaznosti niti občevanja. Iz prostih beznic ga izganja divjaški ropot nemških pijancev, v boljših krčmah ga stiska in duši dolgčas, ki mu ga delajo pogovori nemških gostov in vse druge nemške veselice. Ta nemški dolgčas zagrenjuje življenje tudi tistim našim rojakom, katerim je sreča poslužila in so si pridobili dober kruh in premoženje.

V Incersdorfu pri Dunaju smo poznali kranjskega trgovca, ki je imel več svojih hiš in denarja kakor črepin. Ta mož nam je sam rekel, da še ni bil nikoli prav vesel, odkar je zapustil domovino. Tožilo se mu je doma in drugod, pri vinu in pivu, na zabavah in celo med prijatelji. Živel je tam že 30 let in se Nemcev in njihovih šeg in nravov še zmirom ni mogel privaditi. Ko se je oglasil kupec, je prodal vse posesti in se vrnil v svoj rojstni kraj nazaj.

V Nirnbergu smo našli starega branjevca, ki je bil doma v Ljubljani. Zval se je Škulj. Stanoval je na Bavarskem že 44 let. Ko smo se začeli z njim po domače pomenkovati o naši lepi Sloveniji, so mu stopile

solze v oči, ves ginjen je vzdihnil: O kako rad bi umrl, ko bi mogel še kdaj videti očetov dom in izmoliti očenaš v cerkvi domače fare! Tukaj se mi ne godi slabo. Imam svojo hišico in par tisoč goldinarjev v hranilnici. Ali popolnoma zadovoljen, tako kakor sem bil doma, ne morem biti nikoli več. Kraj in ljudje so mi tod znani, ali se mi niso še priljubili, ostali so mi tuji. Naj grem, kamor hočem in delam, kar hočem, vedno mi nekaj manjka — manjka mi domovina in kranjska tovaršija.

V planini na spodnjem Bavarskem so naši krošnjarji večkrat prenočili v lepem mlinu, čigar gospodar je bil rojen Poljanec. Pisal se je za Kolenca. Ko se je bil sprijel naš cesar s Francozi, se je peljal oddelek avstrijske vojske v Tirole skozi Bavarsko. Bavarci bi bili cesarju radi pomagali, pa niso smeli zaradi drugih kraljev. Svojo prijaznost so mu izkazali s tem, da so naše vojake ne samo povsod radostno pozdravljali, ampak jih tudi na vsaki postaji na vso moč lepo in dobro pogostili. Kolenec je premišljeval v parnih kolih svojo usodo in je tako uganil, da se vojska pravzaprav njega ne tiče, ker mu niso storili Francozi, Viktor Emanuel in Garibaldi do zdaj še nič žalega. Ko se pridrdra z drugimi vred na postajo in se do sitega naje in nakvasi z izvrstnim pivom, porabi občo nepozornost, uteče in jo pobriše v hribe. Drvarjem je čvrsti fant dobro došel. Dokler ni razumel nemški, je trpel veliko sitnosti in neprilik. Ko je premogel to zapreko, se je priljubil kmalu tovarišem in vsem gorjancem s pridnostjo in vsestrano spretnostjo, posebno pa s svojo trdno slovensko vero in pobožnostjo. Čez pol leta je prišel k bogatemu mlinarju za hlapca in je

služil pri njem dve leti. Ko je gospodar umrl, je postal Kolenec oskrbnik mlina in še tisto leto se je lepa vdova z njim poročila.

Ta človek ima vse, kar se imenuje sreča: Skrbno gospodinjo, zdrave otroke, veliko posest brez krajcarja dolga, stanovitne dohodke in dobičke, ker ne zmanjka v potoku nikoli vode, v planini nikoli paše. Ali pa mislite, da je Bogu zato hvaležen in zadovoljen s svojo obilnostjo? Proti ženi se, seve, zatajuje in molči, krošnjarjem pa je rekel na vsa usta, da bi bil doma rajši za zadnjega hlapca, nego v tujem svetu in taki dalji najbogatejši mlinar. Tare ga vsak dan dolgčas, notranja žalost se mu pozna tudi na suhem in bledem obrazu. Hotel se je vrniti in žena je bila pripravljena, imetek prodati in iti z njim na Kranjsko. Ali avstrijska vlada vojaškega beguna ni hotela pomilostiti in tako je moral ostati na Bavarskem.

Rojake, ki so pozabili svoj narod in dom, ali pa se jih celo zaničljivo spominjajo, smo našli samo semtertje na Štajerskem in v Dolnji Avstriji, zlasti v nemškem Gradcu. Nekaterim se ni čuditi, da so odpadli, bili so po duhu Miheljnovi bratje: Bahači, babjeki in sleparji, ljudje brez poštenja in sramežljivosti. Za te oskrumbe ni škoda, Slovenija naj se veseli, da jih je izgubila. Drugi so zapustili domačijo že v zgodnji mladosti in so se tedaj laglje izrodili in ponemčili. Še drugi so se izneverili iz kakega druzega vzroka. Treba je pa tudi to premisliti, da žive izmed vseh Nemcev avstrijski in štajerski še nekako najbolj po našem načinu in običaju in se torej naš človek z njimi najrajši pomeša in najprej izgubi za očetnjavo.

Po tujem.

Dolgočasnost odpira na stežaj usta, ali pregrešna ni. Sempatam se dobe ljudje, ki drugujejo rajši s pustakom nego z dobrovoljcem. Kar se tiče nje, ni tedaj nemogoče, da ne bi kak Slovenec zaželel Nemcev, zlasti ker niti oni niso vsi lesnikovi in oparničevi. Ali dve drugi lastnosti tega naroda sta, ki morata premraziti in zbosti v živo srce nas pohlevne, z vsakim človekom prijazne Kranjce: Njegova surovost in iz nje izvirajoča sovražnost proti tujim zemljakom. Da se ne sme kleti, nas uči Bog, cerkev in pamet. Nam se zdi grdo, če reče kdo hudič volu, ako vele to človeku, mislimo po pravici, da se pregreši smrtno. Čuli smo že od roditeljev in roditelji od dedov, da ni tistemu, ki se veliko roti, veri in priduša, nič verjeti in zaupati, zato opominjamo otroke, da se varujejo preklinjalcev kakor zlodja in kuge.

Nemci sodijo o tem drugače; oni pravijo: Kletve so prazne besede, krpe, ki zadelujejo trgajoči se pomenek, z njimi se ne želi nikomur nič hudega, srce ne ve, kaj žlobudra jeziček. Pri njih kolne vsak: Kmet in gospod, moški in ženski spol, dete, ko spregovori in starček, preden mu zamre beseda. Kdor se ne boji te grdobije, mara še manj za druge nespodobnosti. Nemcem se cede iz ust neprenehoma vsakovrstne psovke, priimki in druge zabavljice, naj bodo med sovražniki ali prijatelji.

Če bi prišel znanec v našo druščino in bi nas jel nazivati „osle, sleparje, šeme, falote, nesramne gumpce, preklete pobaline“ — kaj mislite, da bi ga hoteli mirno poslušati? Najpametnejši bi dejali: Ti si

se napil, ti si obnorel — in bi se dvignili in odšli. Drugi bi mu povedali še kaj več in najbolj vroči bi ga nabili. Nemcev pa taki pridevki nič ne žalijo, rekli so drug drugemu: Du bist ein Schelm, Gauner, Galgenstrick, infamer, verfluchter Kerl, Bestie in še sto drugih takih in nihče ni nič zameril, prejelo se je vse za šalo. Najstrašnejši očitki, ki bi spravili nas iz kože in uma, se smatrajo pri njih za pohvalo in odliko, n. pr.: Mordkerl, Teufelskerl. Ko smo se čudili tej nenaravni prizanesljivosti in potrpežljivosti, so se nam ljudje na ves glas smejali in dejali, da se more nad takimi malenkostmi spotikati le neumni Kranjec. Od konca so se nam zdeli mnogi jako priljudni, ali čim dalje smo z njimi občevali, tem bolj smo se prepričali, da Nemec ne zna hoditi po srednji poti; ali je preponižen in priliznjen, ali pa pregrob in divji.

Prave ljubezni nimajo niti med sabo. O Švabih si pripovedujejo take čenče, kakor mi o Ribničanih. Bavarci sovražijo Pruse kakor pajke, še bolj pa zaničujejo Prusi njih in menda vse druge rojake. Avstrijsko cesarstvo jim je založek, ki ga pozobljejo, če hočejo, za zajtrk. Mi životarimo po njihovem mnenju samo ob pruski milosti. Celo pritlikavski Saksoni se ustijo, da nas uženo z mokro cunjo.

Kako visoko je zrastel Nemcem greben po zadnjih vojskah, ni moči dopovedati. Za Francoze vele, da so jih streljali le od začetka, dokler so mislili, da so te časti vredni, pozneje se jim je zdelo škoda prahu in svinca in so jih drvili kar s kepami! Bahajo se tako, kakor da bi lahko ves svet podvrgli. Tuji narodi se jim čisto nič ne smilijo, pravijo, da naj Boga zahvalijo, če jih hočejo vzeti pod svojo oblast. Zdaj se morete

sami domisliti, kako šele pitajo nas in druge, ki si morajo med Nemci svoj kruh služiti.

Veste li, kdo pravi Slovencu: Windischer Trottel — slovenski bebec? Štajerci, drhal, ki jo prekosi v pameti pri nas vsak otrok. V Mariboru in drugod so nam nagajali, da je Kranjec ubil mrtvega psa, toda ne sam; za to junaško delo je potreboval pomoč še nekoga druzega, ali nam niso povedali, koga.

Na Dunaju je naših malo, tem več pa marljivih Čehov. Brez njih se ne sezida nobena hiša, ne ovrši noben posel. Kako zasramujejo Nemci te reveže! V svojih novinah jih popisujejo za izmeček človeškega rodu, za cigane, katerim ni na svetu para. Peklenski gobec ne izbljuje nobene burke, ne da bi pritaknil njih. V gledišči in krčmah se pojo pesmi in kvasijo povesti, ki jim očitajo tatinstvo, potuhnjenost in druge hudobije. To vidi vsako dete, da so prav čvrsti in čedni možje, Nemci pa jih rišejo in upodabljajo, kakor da bi bili kake pošasti zverskega obraza. Čehi si na Dunaju res da lepo pomagajo, ali jedo grenak kruh, mi jim ne zavidamo. Mi smo se pomenkovali in razumeli z njimi jako dobro in prijazno in smo se preverili, kako pošteni, vitežki in vneti Slavjani so ti naši bratje. Nikdar ne bomo pozabili njihovega pregovora: Čeh in Nemec se bosta pobratila, kadar se bo gad na ledu grel. Kakršni so Nemci, se to res ne bo tako brž zgodilo.

Ko pride človek med tuje ljudi, ga hudo lomi, dokler se ne navadi jezika. Dé mu grozno težko, če ga kdo radi te nevednosti zasmehuje. Med nami so živeli Nemci in Lahi, ki se slovenščine nikdar niso mogli naučiti. Pa kdo se je zato z njimi kaj norčeval? Noben človek ne; če so zarobili kako neumno, se je

k večjemu kdo malo namuzal — mi smo z njimi potrpeli; če niso mogli kaj prav povedati, smo uganili, kaj hočejo reči in smo jim pomagali. Nam pa so tujci drugače brundali. Če smo se zmotili le za črko, so nas jeli oponašati, sosebno Štajerci, Dunajčani in Prusi.

Semičan Marko je bil namenjen popotovati na Poljsko in Rusko. Spotoma je dobil nemškega tovariša, ki je že bil v Rusiji in je šel že vdrugič tja. Ta Prus je Kranjca neprenehoma ošteval, da govori nemški tako debelo in nepravilno in se je strašno bahal, da zna ruski bolje od rojenih Rusov. Semičan se je jako obveselil, da se bo tudi on kaj pri njem naučil in pripravil. Tega mož še ni vedel, da so Rusi naše krvi, imel jih je še za bolj tuje nego Nemce, ker prebivajo še za njimi.

Marko je izpraševal Nemca, kako se veli po ruski to in to in si je odgovore dobro zapomnil. Voda bi se zvala v tem jeziku „bata“, Bog „Pok“, glava „kaloba“, dan „teni“ i. t. d. Te čisto neznane besede so raznoščika še bolj prepričale, da gre k ljudem, katerih govorjenja ni nikoli slišal. Zdaj sami čujete, kako je znal ta bahač ruski. Ko bi bil vse čisto izrekel, bi bil Semičan precej spoznal, da so Rusi istega jezika z nami. In kako ne? Mi, kaj ne, pravimo voda? Rus veli „vadà“, mi Bog, on tudi; mi glava, on „galóva“, mi dan, on „denj“. To so jako majhni razločki; če se pa vsi glasovi ne puste na miru, ni moč razumeti.

Prusu ni bila všeč v Markovem očesu smet, da pa nosi v svojem debel hlod, ni hotel zapaziti. Kadar smo se na Bavarskem rojaki sešli in pomenkovali po domače, so nas ljudje večkrat ustavili in djali, da

vpričo njih ne smemo klepetati po ciganski, ker gotovo kaj snujemo, kako bi jih osleparili.

Kočevarje Bavarci tako črté, da bi jih poobesili vse po vrsti. Krivice so trgovcem res dosti naredili, ali toliko sovraštva niso zaslužili. Tudi med njimi se nahaja poštenjakov in gotovo več nego goljufov in malopridnežev. Kočevarji so bogme pravi izgubljeni sinovi, tepe jih trda usoda. Iz Nemčije so jih pregnali, med Slovenci se niso ukoreninili, rojaki po krvi jih ne spoznajo za brate, rojaki po zemlji, mi Slovenci bi se radi z njimi pobratili, ali za nas ne marajo in tako životarijo zdaj kakor menda nihče na božjem svetu brez svoje domovine, brez svoje narodnosti.

Mi se za druge reči na Bavarce ne moremo toliko pritožiti. Tako zgovorni in priljubljeni kakor Slovenci niti oni ne znajo biti, ali izmed vseh Nemcev so nam izkazovali največ prijaznosti in dobrotljivosti. Vsak krošnjar vam bo iz svoje izkušnje to potrdil. To je poglavitni vzrok, da smo to zemljo izvolili za središče svoje drobne trgovine, za pribežališče o slabih letinah in v vseh denarnih zadregah, za velikansko sprehajališče, na katerem nas spremljata dve zvesti tovarišici: naša dobra volja in naša krošnja. Zaverovali se nismo niti v nemško deželo niti v nemški narod, mi romamo tja, ker ljubimo svoje žene in otroke, brate in sestre, da pomoremo svojim, da izdelujemo laglje, kadar zemlja rodi, da prehranimo rodovino, kadar nam odreče svoj plod, s poštenim prislužkom svojih potov in trudov. S povzdignjenimi rokami pa naj Boga zahvali, kdor tega ne potrebuje, kogar je obdarila sreča, da more preživeti ob svojem v sredini milih rojakov, v naročju sladke domovine.

Zlato resnico govori beseda: Hvali vsako hišo, ali drži se svoje. Svoja kućica, svoja slobodica. Tuja mati mesi kruh za tuje otroke, tuja gospodinja pripravlja pečenko za tuje goste: tožni popotnik mora biti zadovoljen, ako se mu vržejo drobljanci in ostanki. Domače slasti ni imela na nas nobena jed in pijača, nikakršna zabava; rumena zarja nam ni budila v prsih petja in vriska; megleno in hladno solnce nas je obsevalo. Kakor oni trije Kranjci, ki smo vas z njimi seznanili, pravimo tudi mi, da nam srce ni čutilo prave radosti, odkar smo se poslovili z dragimi prijatelji in rekli očetnjavi s solznimi očmi svoj zadnji: Z Bogom. Potrto dušo nam je tolažila in vzdigovala le zavest, da se nismo ločili za zmirom. Mračno obnebje je razsvetljevala zvezda gotove nade, da se kmalu zopet vidimo in objamemo na svetih tleh naše preljube mamice Slovenije.

* * *

In tako sem povedal vse, kaj mislijo in kako sodijo belokranjski krošnjarji o Nemcih. Kritika se je razpotegnila na dolgo, ali je nisem hotel prikrajšati, ker nas je usoda tako tesno sklenila s tem narodom, da je vsekako potrebno poznati mu temeljito vse dobre, posebno pa tudi vse slabe lastnosti. Le na ta način je mogoče pokazati nevarnosti, ki nam prete od te strani. Nihče ne bo tajil, da so res velike, ali navdaja nas veselje, da ne tolike, kakor si jih izobraženci domišljujejo. Nemec je pogubljiv samo za tistega, ki se je seznanil z njim iz njegovih bukev, ki se da zapeljati blesku nemške literature, bahariji nemškega novinarstva. Kdor zajemlje le iz teh kalnih virov, smatra Nemce za naj-

boljše ljudi tega sveta, za blagočutne, prostodušne, nesebične, resnične, verne, nravne, ljubeznive, z eno besedo za vzor vseh človeških popolnosti. Ni tedaj čudo, da se nahaja med našo gospodo, ki bere večjidel nemške knjige in časnike, toliko srditih nemškutarjev. Kdor pa presoja nemški narod po njegovih delih, po njegovem življenju, mu bo rad priznal mnoga res odlična svojstva, ali ne bo prezrl niti njegovih napak; od njega se bo marsikaj mogel naučiti, ali se ne bo nikdar tako nespametno in grešno vanj zaljubil, da bi hotel njemu za voljo žrtvovati in izdati svoje prirojeno bitje, svojo slovensko narodnost, svoj materinski jezik.

Zdaj bodo častiti bralci laglje razumeli, zakaj se v Beli Krajini ni moglo ukoreniniti strupeno seme nemškutarstva, in je ostala ta deželica tako pošteno zvesta in dična hčerka matere Slave. Njeni prebivalci so z Nemci dolgo občili in vedo tedaj iz svoje izkušnje, kako prazna je čast, katero si laste v bukvah in časnikih. Tudi v tem slučaju se je potrdila resnica, da tistemu, ki se sam hvali, ni dosti verjeti. Raznoščiki se niso v šolah omikali, oni so priprosti, kmetiški ljudje, ali gledali so z zdravim očesom, poslušali s tenkim ušesom. O Nemcih so naredili sliko z debelimi potezami in kričečimi barvami, ali nihče ne more trditi, da ni krepko zasnovana in dobro zadeta. Semtertje vidimo preveč temine, drugje prazen prostor, kjer bi želeli živahen kolorit, ali te pomanjkljivosti podobi sploh ne jemljejo resnice. Ko bi naša gospoda te naravne slikarije posnemala in pazila na nemško dejanje, ne pa vedno le na nemške fraze, bi dobila o naših večnih sovražnikih brez dvombe pojem, ki bi se vjemal v vseh glavnih

rečeh z belokranjskim in bi nehala blebetati o brezkončni nemški oliki in humaniteti.

Naj se nikar ne misli, da hočem s temi besedami žaliti nemški narod. Bog ne daj! Tajiti nasprotnikove izvrstne lastnosti, ni le abotno, ampak tudi škodljivo. Še veliko bolj neumno in nevarno pa se mi zdi, ako ga cenimo in hvalimo bolj nego zasluži. Najvišjo stopinjo sramote pa je dosegel tisti, ki se vrže pred njim na kolena kakor pred svojim malikom in mu prisega, da hoče sebe zatajiti in služiti njemu. Na to stopnjo najskrajnje malopridnosti so dospeli naši nemškutarji. Njihovim brljavim očem se prikazuje malik brez hibe in pege, v solnčni bleščobi od pete do temena, da kar hrepene po tistem srečnem trenutku, ko jih bo blagovolil zadaviti in pogoltniti. Kdor vidi ta izmeček našega naroda, te duševne in marsikdaj tudi telesne pokveke, mi bo pritrdil in vzkliknil iz srca rad z mano vred: Čast in poklon vrlim sinovom Bele Krajine!

Pavel Prelešan.

Krošnjarje in njihovo življenje zdaj po večjem poznamo, ali zdi se mi, da ne bo škodilo, ako se seznanimo bolj natanko z najstarejšim udom te trgovske družbe, z njenim živim tipom, s Pavlom Prelešanom, čigar ime sem že omenil. Zvedeli bomo od moža marsikaj novega in deloma precej mikavnega o Beli Krajini, česar doslej nisem imel prilike povedati.

Pravzaprav to ni istina. Prilike je bilo dovolj, ali nalašč je nisem hotel porabiti, da ostane, kar spada na Pavlov značaj, vse lepo skupaj in se mu podoba ne raztrga in ne zamaže. Prvikrat sem ga videl na

Luži. V krčmo je prikorakal star možiček s toliko krošnjo na rami, da sem se kar čudil, kako da se pod njo ne zgrudi. Pozdravil me je prav lepo po nemško, in ker sva bila sama, sva se začela kmalu pomenkovati, in čez pol ure sva se že tako sprijaznila, da naju je imel krčmar za stara znanca in me je ves radoveden vprašal, kje in kako sem se spajdašil s človekom, ki hodi vse žive dni tako neprenehoma po svetu, da sedeči nima niti časa, da bi se z njim sprijateljil, če bi ga tudi taka želja obhajala.

Pavle res nikoli ne miruje. Govoriti se tedaj dolgo in veliko z njim ne more. Ali to ne kvari občenja čisto nič. V svoji besedi in v vsem vedenju ima nekaj tako milega in nežnega, da je komaj izpregovoril in sem že začutil zanj neko posebno nagnenje in sem se ga prav kmalu in prav lahko privadil. Ko sem se priselil v Novo mesto, sem se jako razveselil, ko mi pove gospodinja, da prenočuje Pavle, kadar se mudi v mestu, vselej v njeni hiši. Vsako leto je prišel k nam kake štirikrat; razprodajal je po dnevu svojo drobnino, zvečer pa sedel poleg mene za mizo, pil merico vina ali kupico brinjevca in mi pravil svoje obilne izkušnje in prigodbe. Kaj rad je pretresal tudi razmere svoje preljube Bele Krajine. Od konca je hotel z mano le nemčariti in mi je rekel: Oni. Ko je izprevidel, da mi to ne ugaja, je jel govoriti po domače in ni zabredel v nemščino nikoli več, obenem me je začel vikati.

Dejal mi je: „Ne zamerite starcu, ki se je držal prejšnje šege. Nekdaj se gospodom z nobeno rečjo ni bolj ustreglo nego z nemško besedo in z onikanjem, pa sem tudi jaz mislil, da je to lepo in sem dajal rad čast, komur je čast šla. Šele zadnjih deset let sem se

preveril, da je tudi čast podvržena modi. Mladi rod zahteva zdaj slovenščino in „vi“. Naj pa bo, meni je vse prav, po domače sem se znal prej meniti nego po nemško, ta sprememba mi tedaj ne dela težav in me ne žali. Samo novih besed se mi ne ljubi učiti; zato sem prestar, rezal jo bom po nekdanjem kopitu, nevedoma mi bo ušla tudi kaka tujka. Če vam ne bo po volji, si pa zatisnite takrat ušesa.

Večjo polovico svojega veka sem prebil med korenitimi Nemci, pa se mi jezik včasi nekoliko pomeša. Ni drugače mogoče: kdor se vrši veliko v mlinu, se okadi z moko, naj se varuje kolikor hoče. Jaz sem se moral tem bolj oprašiti, ker se nemščine ne le nisem bal, ampak se še na vso moč trudil, da si jo prisvojim, nekaj, ker mi je rabila, nekaj pa ne tajim, da tudi zato, ker mi se je tajčanje videlo jako krasno in imenitno. In kako da ne? Tujci se za naš jezik še toliko niso brigali, da bi vedeli, kakšen je in kje se govori. Kadar sem se vrnil domu, sem ga pač slišal, ali le na kmetih. Gospoda se je bila vsa ponemčila, niti duhovniki se med sabo niso pomenkovali naški. Po slovenski so učili in pridigali za silo, ker se ni drugače dalo in lomili so tako nespretno, da jih je ljudstvo komaj razumelo. Slovenščina je gospodovala tam, kjer je bila nevednost, prostota, surovost, beračija; v izobraženih, bogatih in veljavnih društvih je nosila zvonec nemščina, če se je oglasila v njih kaka domača, se je zgodilo to zgolj iz neke trme ali iz samopašnosti, kakor na priliko gospe, ki so site belega kruha, požele včasi črnega in blagrujejo kmeta, ki se živi s to okusno in tečno hrano. Človek ni mogel dobiti nikakršnega spoštovanja do materinščine, kajti vse, kar

je videl in slišal, mu je dokazovalo njeno malovrednost in sramotnost.

Leta 1848. je prvikrat zagrmelo: Hej Slovani! Pozneje je ta pesem utihnila, vsi smo mislili, da je nemčarija zmagala za vekomaj; kar nam zabuči na ušesa ostri marš: Naprej zastava Slave in od takrat se je jelo solnce obračati: Nemščina se je pomaknila bolj in bolj v senco, zalesketala se je slovenščina s tako svetlobo, kakor da se nam pripravlja v njej zemeljski raj. Še meni starcu se je zavrtelo v glavi, mladina je pa kar norela, nobeno vino je ne bi bilo tako upijanilo.

Ali tudi ta vrtinec se je pogladil. Slovenščini je upadel greben, njeni nasprotnici pa se zopet dvignil. Čegava bo zmaga, se še ne ve. Samo toliko je gotovo, da se stari mir ne bo tako brž povrnil. Obe stranki mislita, da imata prav in se gledata bolj pisano nego pes in mačka. Kar se mene tiče, sem preverjen, da bi bilo najpametnejše, ako se ta prepir ne bi bil nikdar vnel. Toda mene ne bo vprašal nihče za svèt. Mar mi je! Naj se poravnajo ali ne, jaz bom občil prijazno z vsakim, bom govoril rad z Nemci po nemško, nemškutarje bom onikal, Slovence vikal, z njimi se bom pomenkoval po domače in tako menim, da bom ustregel vsem.“

Iz teh besed bralci že lahko toliko posnamejo, da je starec Pavle sicer mož starega kopita, ali obenem da svoj čas razume in se želi obračati po njem. Vodi ga blaga narava, ki se neče, kakor je prav, nikomur zameriti. Kadarkoli sva se sešla, je prišel pogovor gotovo tudi na narodnost; Pavle je izustil o njej marsikatero pametno in trezno, skoraj pretrezno; posebno to mi je bilo všeč, da ni prežvekoval tujih misli, temuč

pravil in dokazoval vse po svojem prepričanju, s svojimi razlogi.

Enkrat me je vprašal, doklej mislijo Slovenci preganjati nemščino, če se jim posreči, da dosežejo svoj namen. Jaz sem odgovoril, da se o preganjanju nemškega jezika v tej pravdi ne more govoriti. Mi zahtevamo samo svojo pravico, da prevzamemo gospodarstvo v svoji hiši mi, in Nemci da odstopijo nazaj domu in se zadovoljijo s svojo domačijo. Vpeljali bomo slovenski jezik v vse šole in urade, od najnižjih do najvišjih in mu dali izkratka v vseh rečeh isto mesto in dostojanstvo, kakor ga ima nemški jezik na Nemškem, laški na Laškem i. t. d. Ker pa živimo na nemški meji in s tem narodom iz tega in še iz mnogih drugih vzrokov veliko občimo in se od njega tudi mnogo lahko naučimo, ne bomo nikakor zavrgli njegovega jezika, ampak se ga vadili govoriti in pisati tudi nadalje in sicer tem rajši, ker se ga ne bomu učili več po sili kakor doslej, nego iz svoje dobre volje, ker mu poznamo korist in veljavnost. Kdor bo hodil v višje šole, se bo izuril vsak brez razločka v nemščini. Toda prednosti naj ne pričakuje od nas nikakršne. Na prestolu bo sedela in ukazovala naša slovenščina, vsi drugi jeziki se bodo smatrali za mile goste, ali le za goste; hišno pravico bomo pridržali edinole zanjo; kdor se bo predrznil, da bi jo hotel s tatinsko roko ugrabiti, se bomo dvignili nanj po svoji dolžnosti z orožjem in branili svojo lastnino do zadnje kaplje krvi, do poslednjega vzdihljaja.

Raznoščik me je pazljivo slušal, od začetka miroval, kmalu pa jel majati z glavo in ramama, kakor da mu moj odgovor ne dopade popolnoma. Jaz ga

silim, da naj pove, kaj misli. Pavle se nasmeje in veli prav polahko in premišljeno:

„E, če morete res zmagati, Bog Vam daj srečo! Ne bi bilo slabo, ko bi prišli tudi Slovenci enkrat iz kota za mizo, iz kolibe v graščino, s slame na pernico. Take izpremembe bi se veselil še jaz, dasiravno se za to vašo borbo čisto nič ne brigam. Meni, vidite, se zdi samo to jako neverjetno, da bi se hoteli Slovenci tudi še po zmagi učiti nemški. Nekateri bi se branili iz jeze, češ, kaj bi si gojili tujca, ki nas je tako neusmiljeno zatiral, proč z njim! Iz drugih bi govorila ponos in prevzetnost: Mučili smo se mi dosti dolgo s to robato nemščino. Čas je, da se ta reč obrne. Naj se uči zdaj Nemec našega jezika, da bo videl, kako tekne tuja čežana; mi smo njegove siti do grla, pa je več ne maramo, nam je delala prehudo zgago. Še drugi — in teh bi bilo sila — bi zaničevali nemščino iz lenobe, da se jim ne bi bilo treba truditi ali bi se prešírno bahali, da jih odvrača od nje rodoljubje, ki jim veleva, da zaklenejo sovražniku vrata in mu zapro vsak pot in prelaz v domačo hišo. V šolah bi se mladina nemški morda učila, ali verjemite mi, da se dobro ne bi naučila. Človeka goni sila in korist, brez teh nagibov se ne peha in ubija z nobeno rečjo rad. Če bi razlagali učitelji vse po domače, če bi pisarili uradniki vse po domače, bi gospoda jela tuji jezik ravno tako prezirati kakor je prezirala prejšnje čase svoj materinski, ker ga ne bi v življenju več tako nujno potrebovala. Trudil bi se z njim kvečjemu kak trgovec, ki ne bi hotel razdreti zveze z Nemčijo. Vsi drugi bi se polenili.

Kaj pomaga dijakom, da se uče toliko let latinski? Nič. Po latinski ne zna govoriti nihče, niti duhovni

ne vsi. Vse drugače se je to vršilo pred l. 1848. na Hrvaškem. Tam so rabili latinščino za vse tiste posle, za katere je služila pri nas nemščina, pa da ste čuli, kako krasno so latinčali takrat že otroci! Zdaj so vpeljali Hrvatje v šole in urade narodni jezik, in latinski jezik plesnuje tudi pri njih v ropotarnici. Ako se polaste krmila Slovenci, zadela bo ista usoda pri nas nemški jezik in moram Vam povedati na vsa usta svojo misel, da bi bilo to strašno žalostno in škodljivo. Do sodnega dne bo ostal resničen naš pregovor: Kolikor jezikov znaš, za toliko ljudi veljaš. S samo slovenščino ne bi mogel človek nikamor popotovati po tujem svetu. Če bi bilo tako, kakor vi pravite, bi Slovenci dosegli svojo pravico in se vendar ne bi odločili še od Nemcev, ali če pomislim na nemarnost ljudske narave in na vse nasledke, katere bi nam prinesla v deželo slovenska zmaga, se mi zdi jako težko in skoraj nemogoče, da bi se učil nemški jezik pri nas tako resno in temeljito, da bi ga dijaki hoteli in mogli ročno govoriti in pravilno pisati. Hlapčeval bi slovenščini, kakor hlapčuje do zdaj slovenski nemščini. Eden ali drugi se mora na vsak način umakniti, sveto pismo veli, da se dvema gospodoma ne more služiti.“

Ta nežna Pavlova briga za nemški jezik me je silila na smeh. Jaz sem ga potolažil, da naj se zanj nikar ne boji toliko. Nevihta, ki mu preti, je še daleč za gorami, on jo bo težko učakal. Ako jo doživi mlajši rod, bodo Slovenci povse zadovoljni. Naši nasledniki se bodo z nemškim in vsakim drugim tujim jezikom že znali tako pogoditi, kakor bodo videli, da bo za njih prav in potrebno. Kar se tiče Nemcev, jih ne bodo vprašali za svet in bodo malo marali za njihovo jezo.

Moder gospodar sam ve, kaj mu je storiti in kaj opustiti. Nemec naj pometa pred svojim pragom in Slovenec pred svojim, pa bo pred obema čisto. Doslej pa hoče Nemec ne le skrbeti za red v naši hiši, ampak trdi nesramno, da je naša hiša njegova in ne le hiša, ampak tudi mi da smo njegovi, da je naša dolžnost, pokorno izvrševati njegove zapovedi. Hoče nam izpiti kri in dušo, zapreti nam sapo, streti bitje, ki nam ga je sam Bog podelil in nas prestvariti v Nemce, da bi pozabili in sovražili svoj jezik in poprijeli njegovega. O tem teče naša pravda; tu se ne vpraša, ali se hočemo učiti nemški ali ne; razume se samo ob sebi, da se kot pametni možje ne bomo temu nikdar protivili; v tej reči nam gre za najvažnejše darove, ki nam jih je Bog izročil ne da jih zapravimo, ampak da jih varujemo in obračamo v svojo korist in v dosego svojega vzvišenega poklica; gre nam za samostalnost, za narodno življenje, za svobodni razvitek vseh naših duševnih in telesnih zmožnosti. Prosim, povejte, če me razumete! Ako ne govorim dosti jasno, Vam bom razložil vse to bolj natanko in po domače.

Pavel je sicer priprost starček, ki zna komaj za silo brati. Šole ga niso izmodrile, ker jih še nikdar ni pohajal, ali izkušnja in svet sta mu dala več pameti nego ga da marsikateremu gimnazija. Seznanil se je z vsemi dnevnimi vprašanji, s političnimi in nepolitičnimi in o vsakem si je osnoval sam svoje mnenje, svojo neodvisno sodbo.

Odgovoril mi je trdno in modro: Razumem vas jako dobro. Bog nikogar ni ustvaril za sužnost, in tedaj niti nas Slovencev ne. Kdo more tajiti, da nas ne pritiska ljuti jarem nemilega tujca in kdo sme

dvomiti o naši sveti pravici, da stresemo ta kleti jarem z ožuljenega tilnika? Jaz, kakor pravim, sem žalibog prestar, da bi vam mogel kaj pomoči in obenem tako nedožen, da mi hrup težko de in si želim le preljubega miru. Bojuje naj se mladi svet — ali z duhom ali s pestjo, ali s peresom, ali puško — kakor ve in misli, da se pride prej in laglje do uspeha, do kraja slovenskih muk in britkosti. Tudi jaz bi pozdravil z gromovitim živio! tisti preveseli dan, ki bi nam prinesel novico, da bomo odslej prelivali svojo kri le zase in za svoje pravice, da bomo plačevali davke le v svojo denarnico, za odpravo svojih potreb, za hasen in napredek svoje domovine, da se tujec ne bo mogel več bahati z zmagami, katere smo mi dobili in si mastiti nikdar sitega trebuha s pridelki, katere so iztrgali skopi zemlji žuljave roke slovenske dece.

To ognjeno domoljubje me je tako prevzelo, da sem skočil po koncu in objel Pavleta tako goreče, kakor komaj nekdaj v davni mladosti svojo prvo milico in menim, da se je prikupil tudi bralcem in mu bodo radi prizanesli in odpustili preostro kritiko, s katero obira in šiba svoje rojake in se zaletava z njo sploh kaj rad v človeka vkljub pohlevnosti svoje narave in ženski milini in mehkosti svoje besede. Midva sva občevala vseskozi prijazno in se zlagala sploh jako dobro, ali po malem sva se zmirom prepirala in si spodbijala. To pa mene ne samo da ni čisto nič žalilo, ampak mi je še ugajalo, da Pavle neče biti kimavec, kajti ugovarjal je brez osornosti in zabavljivosti, blagodušno, smiselno in samostojno, da ga je človek vedno rad poslušal in mu moral marsikdaj tudi pritrditi.

Rešetaje narodne razmere sem včasi omenil kaj malega tudi o značaju nemškem, slovenskem, hrvaškem. Takih črtic pa starec nikdar ni mogel priznati za resnične in veljavne. Večkrat me je zavrnil nejevoljno: Ej, nehajte že no brati mi to netečno litanijo. Pravite: Nemci, Slovenci so taki pa taki, kako za božjo voljo morete vedeti, kakšni so? Saj vidimo, da že dva človeka nista nikoli enaka ne v dobrem ne v slabem; kolikor večje je število, toliko bolj rastejo razlike. Kdo more natanko povedati, kak značaj da tiči v Metličanih in kak v Črnomaljcih? Še milijonkrat teže pa je določiti lastnosti celih narodov. Meni se močno zdi, da to niti ni mogoče, kajti ne dobila bi se zlahka kaka lastnost, katere ne bi imel kak narod, naj bo že nemški ali slovenski. Trdite, da so Nemci vladohlepni. Če jih gremo izpraševat, bomo našli največ takih Nemcev, ki se za vladanje prav nič ne brigajo, ampak so popolnoma zadovoljni, če si morejo prislužiti vsakdanji kruhek. In to velja tudi za vsako drugo lastnost. Po mojem prepričanju nima posebnega značaja noben narod: v vsakem se nahajajo taki in zopet drugačni ljudje; v vsakem so zastopane vse dobre in vse slabe lastnosti; večina pa hodi povsod po srednji, obče človeški poti, mar ji je za dobiček, za živež, za vse drugo pa malo ali nič.

Svojo misel vam bom razjasnil s priliko, ki se mi zdi prav primerna za ta slučaj. Vi pravite, kaj ne, to vino je dobro, to vino ne velja, dobro je zato, ker je močno, rezko, sladko, slabo za to, ker je omledno, slabo, vodeno, kislo, ker cika ali ker je zavrelo. Ne da se tajiti, da ima vsako vino res svoj posebni okus, po katerem ga je lahko soditi, kakšno da je. Le malo-

katero se je izželo iz enega grozdja. V kad se nameče zelenike, beline, lipine, črnine in še mnogo drugih vrst. Vse pa se tako sprimejo v eno celoto, da dajo pijačo, ki ima en duh, eno slast, v kateri se ne razlikuje več zelenika od beline, belina od lipine in tako dalje. Okus je skratka bodi rečeno, tak, kakor da bi bile dozorele vse kaplje na isti trti. Ta prikazen dohaja gotovo odtod, ker so si vse vrste grozdja v glavnih rečeh podobne in v najbližjem rodu.

Zdaj pa naredite pijačo iz bolj neenakih tvarin. Namešajte skupaj vina, piva, jabolčnika, kisa, olja, žganja, pa boste dobili čobodro, da se bo najhujšemu pijancu od nje vzdigovalo. In vendar so si tudi te tvarine vsaj toliko v rodu, da so se pridelale vse iz rastlin. Tako plažo bi bilo pač smešno presojati, ker se že zanaprej ve, da ni nič prida. Kdor bi trdil, da je včasi dobra, včasi slaba, ali bi ji hotel dokazovati razne dobre in slabe lastnosti, ne bi bogme zaslužil, da ga človek posluša.

Udje velikega naroda pa se razlikujejo med sabo še mnogo, mnogo bolj nego vino od piva, kis od olja. Ljudi je Bog obdaril s prosto voljo, vsak nosi v glavi druge muhe, izmed milijona se ne bi našla niti dva, bi bi se popolnoma vjemala v svojih nagnenjih in mržnjah. Če to spoznate, morate reči z mano vred, da je jalov posel, pisati svedočbe Slavjanom, Nemcem in drugim ljudstvom, v čem da so vredni pohvale in v čem zopet graje. Dajo se v tem obziru ustanoviti samo nekatera vnanja znamenja, n. pr. jezik, obleka, jed, pijača, igre in druge šege. Kar presega ta tesni krog, je neverjetna čenčarija in sanjarija. Odlike in gobe duše in srca so razsejane po vsem svetu. Noben

narod se ne more bahati: Jaz sem boljši od tega in tega. Vsak ima svoje žulje in rane, grešni so pred Bogom vsi, najprej pa bodo njegovo jezo utolažili, ako žive drug z drugim potrpežljivo, po bratovsko, kajti so vsi otroci istega očeta, ustvarjeni vsi po njegovi podobi in za njegova sveta nebesa.

Pavle svojih belokranjskih rojakov ni tako čislal kakor jaz; kadar sem jih povzdigoval nad druge Slovence in mu našteval njihove lepe prednosti, me je poslušal z zabavljivim smehljanjem in se je nemirno pomikal semtertje, kakor da pod njim gori. Ko sem zamolknil, se je rad zadrl: Ovbe, nehajte nas že enkrat hvaliti, ne vežite zmirom otrobov! Saj vem, kakšni smo, bolje nego vi. Jaz se klatim sicer veliko po svetu ali tudi doma sem se toliko mudil, da poznam vsako pero naših tičkov. O, niso ne tako lepi, kakor se dozdevajo vam. Jaz sem jih držal v roki, vi ste jih videli samo na strehi in na drevju. Od daleč se morda kaj blešče, od blizu so pa z večino taki vrabci, kakor vam čivkajo tukaj na Dolenjskem.

Pravite, da ne zavidajo drug drugemu. Vi se žalibog grozno motite. Nekdaj, pred 50 leti se za ta neumni greh še res ni dosti slišalo. Takrat smo živeli vsi nekako srednje, niso se šopirili ne bogatini, niti niso pogibali od glada reveži. V obilnosti se ni mastil nobeden, ali toliko smo imeli skoraj vsi, da se je moglo ob trudu in prosti hrani pošteno izhajati. To je bilo in minilo. Hiše so se jele deliti, kdor je bil srečen, premeten in sogolten, si je prikupil k svoji kmetiji še drugo in tretjo, sploh pa so rasli reveži in berači kakor gobe iz tal, vsak dan jih je bilo več. Borna kajžica ni mogla prehraniti rodovine, treba se je bilo ganiti od

doma, iskati si kruha s krošnjo na plečih. Na pet bogatcev je prišlo petdeset siromakov. Oni so imeli, kar so poželeli, ti niso vedeli, če bodo jedli jutri kaj kuhanega, ali pa se bodo morali zadovoljiti ob suhem kruhu.

Taka neenakost boli, peče, žalosti, jezi, dela nevoščljivost. Ta grdobija se je zatrosila po vseh vaseh in skoraj po vseh hišah, razširila se je splošneje nego osat in koprive. Če je kdo le za pol palca višji od drugih, ga gledajo vsi sosedje pisano, mnogi reže nanj, da bi ga najrajši v kaplji vode utopili. Andreja ali Jožeta ljubijo vsi srenjčani, brez njega ne izpijo ne kupice vina, treba si je izvoliti župana, vsi zakriče v en glas: Župan naj bo Andrej ali Jože, mi ga poznamo, to je mož, da mu ga ni para v devetih farah: modrih besed, postavnega vedenja, prijazen, pravičen, bogoslužen. Bog ga poživi! In srenja si izbere za župana, kakor je rekla, Andreja ali Jožeta. Vsi mu ploskajo, stiskajo roko, pojo hvalo in slavo, češ, zdaj jim bo po dolgih stiskah odleglo, se vršilo vse po njihovi volji. Ali vse to je le videz, nič kakor videz, hlimba, laž; zase misli vsak, če je ta dober, bi bil jaz tudi.

To se pokaže precej, ko prične novi glavar zapovedovati. Nobena reč ni ljudem povšeči, ta prigovarja to, drugi kaj druzega, obirajo ga možje, babe in otroci, vsi vpijejo: Župan nas odira, župan slepari, župan krade, župan nas bo žive požrl. Dejali smo, da je tak pa tak. Zdaj je slekel ovčjo kožo, zdaj vidimo, da smo si za pastirja postavili volka, kaj volka, samega peklenskega satana! Andrej ali Jože zanemarja svoje domače posle, hiša mu leze nazaj, da bi ustregel srenji, ni mu žal ne trudov ne potov, če primanjka kak krajcar,

doloži ga iz svojega žepa. Ali tu ne pomaga vse dobrikanje nič. Dosti je, da je prevzel županstvo, da je zrastel drugim čez glavo. Tega greha mu nihče ne odpusti. Zavidajo mu že samo čast.

Kaj še le, če mu prinese ta čast kak majhen dobiček, kak priboljšek v denarju, borno povračilo za brezštevilne sitnosti in opravke. Potem ni noben razbojnik tako grabljiv, kakor župan Andrej ali Jože. In taka se godi v vseh rečeh. Če je kdo dobro prodal ali kupil, si pribaratal kak goldinar, prihranil kak stotak, si pokril hišo z opeko, poreko vsi sosedje, bratci in znanci: Glej ga no, kako se zvira; meni, da ne poznamo njegovih sleparij; s prevarami se je lahko širiti in bogateti, na njem ni en las pošten, ne ena capa omišljena s poštenim denarjem. On je falot od nog do glave, treba se ga je ogniti na sto korakov, ako ga srečaš po naključju, se trikrat prekrižaj, s takim ne kaže ne govoriti, ne gledati se; opeharil te bo z vsako besedo, ti izpil z vsakim pogledom korec krvi.

Takega in še gršega očitanja in obrekovanja sem čul in videl v Beli Krajini toliko, da sem večkrat dejal, da bi jo morali prekrstiti in ji dati novo, primernejše ime Črne Krajine.

Starec je sodil preostro; kar je doživel sempatam, sosebno v svoji domači vasi, je prinesel na vso Belo Krajino. Prosti ljudje zmerom tako kritikujejo iz petih ali šestih znanih jim pripetljajev si narede misel za celo soseščino in deželo in ne morejo razumeti in verjeti skoraj nobene hvale.

Bolje je pogodil Pavle neko drugo napačnost, katero sem bil jaz prezrl. Grajal je po pravici nagnenje Belokranjcev, da dajejo ljudem smešne in grde priimke.

Nobenega človeka, se je togotil, ne morejo pustiti na miru, naj bo pošten in možat kolikor hoče. Vsakemu se obesi na hrbet kaka krpa, da ga z njo pitajo in zasmehujejo. V Črnomlju ne najdete ne enega gospodarja brez pridevka, nekateri ima še po dva in po tri. Tam je skrajni Jože, doktor Kiblja, gospod Oremus; no to so le šale, ali lahko bi vam naštel petdeset drugih priimkov, ki so izmišljeni za sramoto, ne le za smeh.

Nahajajo se pri nas lenuhi, ki se ne pečajo z nobenim drugim poslom kakor s kovanjem psovk in zabavljic. Taki smo bili že od nekdaj. Nemčija nam je dajala kruh in zaslužek, mi pa smo ji povračali z zasramovanjem. Nemce smo zvali majerčke, šnofarje, zavfarje, drekobrbce — to, ker smo slišali pogostoma besedo: drek. Vsak krošnjar jim je natvezal kako drugo ime. Dandanašnji jim vele, ne vem za kaj, kvake. Ali se to spodobi? Brez teh zaničevanih kvak bi zapel marsikateri hiši boben. Kjer si služiš živež, ni pošteno, da opravljaš in raznašaš; dajanje pridevkov je ostudno pobalinstvo, za katero bi trebalo naše krošnjarje prav v živo našeškati.

Naši ljudje grajajo na vso moč hlapca in deklo, ki obrekujeta in grdita gospodarja in hišo, to pa ne pride nikomur na misel, kako poredni so oni sami, da govore tako zabavljivo o Nemcih, pri katerih si iščejo in najdejo v zadregah zasluge in pomoči.

Zrno resnice ima v sebi tudi Pavlovo mnenje o poštenosti Belih Kranjcev. Mi smo, je dejal, kakor otroci na paši, ki ne trpe med sabo tatov, in vendar sami kradejo. Če vzame pastir komu denar, oblačilo ali kaj druzega takega, ga zapode tovariši proč, rote se jezno, da s tatom ne bodo pasli skupaj. Kadar pa

si zakurijo ogenj, oblazijo vse bližnje njive in si nakradejo krompirja in koruze, da je strah. Kar ugrabijo, peko tako veselo, uživajo tako v slast, kakor da bi jim bila padla krompir in koruza za njihovo južino nalašč iz nebes. Nihče se niti ne domisli ne, da je storil bližnjemu škodo, da je kradel. Tako delajo vsi pastirji. Pojdite jim očitat, da so tatovi, pa boste videli, kako bodo zašumeli, kričali, da ste nesramen lažnik in vas nažgali nemara tudi s kamenjem, da ste se predrznili razžaliti njihovo poštenje.

Mi odrasli nismo nič boljši od teh paglavcev. Na cesti res da ne zaskačemo popotnikov, niti v pohištva ne vlamljamo, tatinstvo sovražimo huje nego vsako drugo hudodelstvo. Na polju se pušča orodje, pred cerkvami klobuki in dežniki in redko kdaj se čuje, da je bilo kaj ugrabljeno. Če pride prilika, koga prekaniti, pa nas ne peče dosti vest, to se pravi, jaz in mnogi drugi nismo vedoma nikogar še prevarili, hotel sem le reči, da se ne manjka pri nas takih, ki komaj čakajo, da koga opeharijo. Varanje se je vdomačilo kakor vsakdanji kruh.

Če sleparimo že drug druzega, rojak rojaka, ni čudo, da prizanašamo še manj tujcem. Naši krošnjarji se vam zde preveč natančni in zdušni. Ne bom rekel, da ni takih poštenjakov čisto nič, kakor mi jih popisujete in hvalite. Ali kar sem slišal sam na svoja ušesa, moram verjeti in če prilete prav nebeški angeli in mi zatrdijo, da ni res. Veste, kaj govore sedanji krošnjarji, kadar se spravljajo na Nemško? Oni pravijo: Pojdimo proč odtod, Kranjci so preveč prefrigani, do živega jim ne prideš ne s šilom ne z gorečo gobo, goljufati se ne dado, bodi vesel, če te ne ogulijo. Hajdimo rajši

med kvake! Pri njih nam raste več pšenice, nego doma trnja in praproti.

Kvako prekaniš laglje opoldne, nego Kranjca o polnoči, vsaka naša baba bi mu bila kos. Ponudim mu dvajset let star robec in velim, da sem ga dobil pravkar iz fabrike. On zija vanj, se reži zadovoljno in pravi: Vidim, že vidim, da je res nov. To bi bil uganil, če bi tudi ne bili sami povedali, toda bojim se, da bo pa zato tudi slan.

Krošnjar veli: Bog ne daj, ker ste vi, naj bo, vzemite ga za petnajst grošev. Šara ni vredna ne pet soldov. Kvaka pa seže ves vesel po denar in je za nameček še jako hvaležen. Kvake so ribice, ki nam silijo na trnek kar sami brez vade. Tako zarobljeno in brezbožno se ustijo naši Belokranjci.

Ne porečem, da vsi, niti ne, da večina, gotovo pa je, da hodijo premnogi med njimi na Bavarsko le zaradi tega, ker je priproste Nemce lahko opehariti, in s trdnim namenom, da odero vsakega, na kogar se namerijo. Ali se ne pravi to prisvajati si po krivici s krvavimi žulji prislužene solde svojega bližnjega? Kar je za pastirje krompir in koruza, so za krošnjarje nemški kmetje. Z njimi mislijo, da smejo delati brez greha, kar hočejo. Ali zapomnite si dobro, da se bo mera tudi njim kmalu dopolnila, pa jih bodo jeli tirati iz dežele kakor Kočevarje. Ne bo se nič vprašalo in razlikovalo, kdo je krivičen, kdo pravičen. Pognali bodo vse Kranjce brez razločka in si jih tako globoko vtisnili v spomin, da poreko goljufu še vnuki: Ti si Kranjec. Z našim imenom bodo klicali svoje pse. Nisem prerok, ali stavil bi lahko glavo in dušo, da se bo na ta grdi način izvršila ta grda kranjska komedija.

Pavlova nezaupljivost presega včasi vse meje in gre n. pr. dotle, da ne verjame dosti niti belokranjskemu rodoljubju.

„Ljudje vpijejo na vse grlo: „Živio! mi smo Slovenci! Ne maramo nemškutarjev, hudič naj jih vzame!“ To je moda in predpustnica, nič kakor moda in predpustnica. Mladina se s slovenstvom kratkočasi, zato se ji dopada. Volitve pričakuje nestrpljivo kakor cerkven shod v obližju. Pa kako ne? Takrat se delo odloži, gre se pohajkovat, prepevat, popivat, društva se dobi, kolikor kdo hoče in veselic se nabere, da ni moči vseh použiti. Saj veste bolje od mene, kaj se godi v Novem mestu, kadar se pripeljejo Metličani in Črnomaljci tje volit. Kmetom, ki si izbirajo poslanca doma, se ne peče ravno tako mastna pečenka, ali brez nič tak dan niti njim ne mine. Slovenca volijo vsi, pa zakaj? Nekateri zato, da pozabavljajo s tem obče sovraženi nemškutarski gospod, večjideli pa poslušajo duhovščino in dado glas tistemu, kogar se nji rači zaznamovati brez dolgega popraševanja, kdo je in kakšen je.

Tu imate vse vzroke sloveče belokranjske slovenščine. Ko bi se pa šala izpremenila v resnico, bi že videli, kako naglo bi se predrugačilo mišljenje, kako spretno bi prekljuvala z enim mahom nemščina slovensko lupino. Naj pride k nam Prus le z enim tistih brezštevilnih milijonov, katere je uplenil Francozom in naj veli obenem: Če hočete biti moji, vam bom znižal vse davščine, kdor plačuje zdaj petdeset forintov cesarju, bo dajal meni samo petindvajset, pa sem prepričan kakor o svoji bodoči smrti, da bi Beli Kranjci rekli: „z Bogom“ svoji slovenščini in svojemu cesarju in se zapisali tisti hip nemškemu narodu in tujemu gospo-

darstvu brez najmanjšega sramu in nepokoja vesti. Kraljica vseh kraljic, kateri se poklanjajo ljudje in ljudstva, je bila od nekdaj in ostane na vekomaj korist. Kjer kaže dobiček, kjer pada blagi dežek denarja, zamro vsi občutki, se razkade vse druge misli kakor jutranja megla v žarkih poletnega solnca.

Jaz nikakor ne trdim, da je to prav in pošteno, vsled svojega poklica bi moral človek hrepeneti po višjih, po neminljivih bogastvih, ali tako je na svetu, pa si pomagaj, če si moreš; tega stanja mi ne izpremenimo, naj se na glavo postavimo ali pa z njo ob steno butamo.

Zdaj vidite, kako tenke so koreninice naše slovenščine in v kako prhki zemlji da tiče. Kar pade brez sile in viharja, kar se izruje že ob tihem šušljanju bankovcev in ob pahljanju lepih obljub, pač ni vredno, da bi se med možmi spominjalo, nikar častilo in hvalilo.

Pavle, kakor vidimo, riše svoje slike z grozno temnimi barvami, za glavno vodilo v življenju smatra dobičkarijo. Kdor pozna moštvo in značajnost Belih Kranjcev, ne more nikakor pritrditi njegovemu pesimizmu. Mnogo tehtneje govori o navadah svojih rojakov. Njemu se ne zdi tako narodne, kakor meni, doživel je važne izpremembe, ki jih mlaji rod več ne pomni in jih tuji opazovalec tedaj ne more lahko poizvedeti. Glede obleke mi je dokazoval prav temeljito, da je izgubila marsikaj starinskega in sprejela toliko novega, da se ne sme več imenovati čisto narodna. Samo platnena letna oprava je ostala taka, kakor se je nosila v nekdanje čase, recimo, pred sto leti, suknena se je deloma že precej izneverila, prekrojivša se po novi kranjski šegi, po modi. Dedi sedanjih lajbcev niso poznali. Pred francosko

vlado se je delalo sukno iz domače volne zgolj doma. Pozneje so se ljudje navadili dajati volno v izdelovanje Kočevarjem. To se godi deloma še dandanašnji, ali mnogi, ki ne goje več drobnice, so jeli sukno kupovati. Praznična obleka je postala vsa kupivna, ravno tako tudi čevlji in pokrivala, s tem je staronarodna oblika bolj in bolj izginila, ker se ravnajo kupci po dolenjskih in drugih prodajalcih, ne pa trgovci po belokranjskih kupcih.

Tudi glede jezika niso starčeve opombe prazne. Ko sem mu pohvalil čistost belokranjskega govorjenja, je rekel, da mi mora mojo misel odobriti, tudi njemu se vidi dolenjska beseda veliko bolj popačena s tujščino, nego je tisti jezik, ki se ga je naučil od svoje poljanske matere in ga govore tudi v metliški in semiški okolici; ali boji se, da bo to čistost v kratkem ravno tako izgubil kakor jo je izgubila dedovska nošnja.

„Ugonobili jo bodo krošnjarji. Oni, ki gredo po svetu že odrasli, ji ne bodo delali kvara. Zakladnica jezika se je v njih napolnila, prišedši domu ne bodo preinačili govora, ker so v njem utrjeni. Ali navadno si hoče prislužiti groš že nezrela mladina, krošnja mika že desetletne dečke. Ti pridejo med tuje ljudi in se sučejo med njimi leta in leta, da ne čujejo ne enega domačega glasu razun takrat, kadar se za kratek čas povrnejo. Materini pomenek jim zdrkne iz pameti, da ne vedo kdaj in kako. Nemščina jim začne teči gladkeje od slovenščine. V pogovor mešajo tuje besede ne nalašč iz baharije, ampak čisto nevedoma. Kadar nečejo, da bi jih rojaki razumeli, jamejo med sabo pa tudi nalašč tajčati. Za razno blago in druge reči, ki so jih po svetu čuli in videli in so jih zanimale, niti ne poznajo slo-

venskih zaznamkov, in rabijo tedaj nemška imena. Zlasti med Poljance se je zatrosilo že dosti tujščine po tej poti. Nemškar ni nemškutar, ali dostikrat nemškutari veliko huje od njega. Dokler ostane človek doma, spodablja na dobrega čevljarja, ki ima za vsako nogo pravo kopito in za vsako kopito dovolj usnja, da mu ne primanjka nikoli ne mere ne blaga. Kdor pa mora občevati z Nemci že v otročji dobi in več let, postane čevljarček, da se Bogu usmili. Nima niti pravih kopit niti dosti kože. Menim, da me razumete. Hotel sem reči, da naš človek, ki zna samo svoj jezik, lahko vse pove, kar misli, nemškarju pa dostikrat zmanjkuje besed, pa stoka in jeclja kakor otrok. Meni se je dostikrat primerilo, ko sem se hotel z znanci kaj pozabaviti in pošaliti, da se mi je kar neutegoma nit utrgala in so me začeli debelo gledati, ne vedoč, kaj me zadržuje. To je jako sitna reč, ali se ne da pomoči. Cloveku ni mar, da bi ohranil v glavi vse besede svojega jezika pa se mu zmuznejo ena za drugo, mora se loviti po nemških bergljah, če ravno vidi, da ne izdajo. Nazadnje je vesel, da ga ljudje le razumejo, natanko, nadrobno in v slast pa se ne more več z njimi pomenkovati.

Ker nam je lenoba menda prirojena, se nečemo truditi, da bi se pozabljenega iz nova naučili; čistost jezika se nam ne zdi dosti važna, ne nosi toliko dobička, da bi se brez nje ne moglo izdelovati. To je vzrok, da se nemškarji ne izogibljejo tujih besed. Narod jih posluša, se jih privadi in jih začne po malem tudi sam govoriti. Čez petdeset let se ne bo moglo več trditi, da živi najlepša slovenščina v Beli Krajini. Z Dolenjci se ne bomo le zenačili, ampak jih še prekosili z obilnostjo tujega plevela, ker občujemo z Nemci

stokrat več nego so oni kdaj občevali in nas bo morala ta prilika tedaj tudi huje popačiti.“

Eno lepo lastnost pa je priznal rojakom brezpogojno tudi ostrosodeči Pavle, da so namreč, kar se tiče spolnih razmer, mnogo, mnogo poštenejši nego Nemci in drugi Slovenci. Ali tudi v tem oziru jim ne prerokuje nič dobrega. Pravi: Doslej ne uhajamo še toliko čez deviške in zakonske vojnice, ni še prišel čas za to. Mi smo še nezrela, zelena, trda hruška, ose in sršeni za nas ne marajo, črvi nas ne razrivajo radi, fantalini nas še ne klatijo dosti, toča in druge uime nam prizanašajo, na nas se toraj še ne vidi toliko grč, izjed in druge škode, kakor na rumenem, zrelem sadju. Ali v soparici bomo tudi mi dozoreli. Pridrdrala bo železna cesta, pripeljala nam pohotnih postopačev, tu pa tam se bodo dvignile fabrike, v katerih se bodo mešali brez nadzora vroči fantje z vročimi dekliči, krošnjarji bodo raznesli nemško svobodnost, okužili vse ženstvo, saj so pričeli že ta nečedni posel in žalibog ne brez uspeha. Čez petdeset let tudi v tej reči ne bomo mogli Dolenjcem in Nemcem nič očitati.

S Pavlom sva se pogovarjala še o mnogih drugih razmerah in narodnih posebnostih, ali teh pomenkov mi ni treba pripovedovati, ker zadostuje za poznavanje njegovega značaja popolnoma že to, kar so spremljajoči me bralci doslej slišali. Tudi med Dolenjci se nahaja dosti pametnih in bistroumnih mož, ali takih besed, kakor jih ima stari krošnjar, nisem čul ravno pogostoma iz njihovih ust. Proti njim je Pavle učenjak in modrijan prvega reda. Za njegove najimenitnejše lastnosti smatram brezobzirno kritičnost, prijaznost proti Nemcem in prepričanje, da delajo ljudje vse za dobiček, iz koristo-

ljubja. Služi mu na veliko čast, da mu ta svojstva in ti nazori niso pokvarili duha in srca. Spoštovanje do Nemcev ga ni zaslepilo, da ne bi spoznal in čutil strašanskih krivic, ki se gode pod njihovo vlado slovenskemu narodu. Koristi se klanja res kakor vsemožnemu maliku. Zgubivši med Nemci pozitivno vero pravi, da hoče ostati vesten, pošten in pravičen do smrti, ker mu to, ako večnega življenja tudi ne bo, ne more nič škodovati, pač pa veliko koristiti, ako bi se izpolnil nauk Kristove vere in hrepenenje človeške duše. Po teh besedah bi bil pravi nagib njegove nravnosti golo koristoljubje. Sreča zanj, da je ta trditev prazna teorija, s katero se resnica ne vjema. Ker mi je razložil vso svojo zgodovino odkritosrčno in natanko, sem se lahko preveril, da mu izvirajo dobra dela iz blage slovenske narave, ne pa v žalostni puščavi nemškega materializma. Vkljub verskim dvombam je ostal Pavle pobožen mož. Po trudapolnih potih ga od mladih nog do sivih las ni vodila zvezda dobičkarije, ampak slovenska zadovoljnost in veselost. O tem se bodo prepričali tudi bralci, kadar zvedo glavne črte njegovega, še v marsikaterem drugem oziru zanimivega življenja. Povest bo morda bolj kratkočasna, ako jo čujejo od Pavla samega.

Pavletova povest.

Rodil sem se na začetku tega stoletja v Poljanah skoraj tik Kolpe. Izmed troje bratov sem bil najmlajši. Moj oče je imel dobro polovico kmetije, štel se ni niti med bogataše niti med reveže, živelo se je po srednje, mogli smo izhajati brez stradeža in dolgov. Pridelali smo navadno po šestdeset mernikov pšenice in po

osemdeset veder vina in po malem tudi vseh drugih žit in sadežev. Krmili smo vedno šest, tudi osem in včasi celo deset prascev, dva vola, kravo in nekoliko drobnice. Sile tedaj nismo trpeli. Davka se je plačevalo takrat malo, dal si krono, s tem si odpravil vse. To je trajalo, dokler ni prišel k nam Francoz in je cesarja Franca zamenil cesar Napoleon. Zoper novo oblast so vrtoglavci dvignili upor. Francoz se ni šalil, padlo je nekoliko glav in punt je pogasnil. Menda vsled njega smo dobili Brandsteuer, strašno naklado, ki je zakopala večino hiš v dolgove. Moj oče je plačal osemdeset forintov. Močno smo se bali, da nas bo Napoleon slekel do gola in ugonobil brez milosti. Iz straha so nekateri pobegnili v Hrvatijo, ali so se kmalu povrnili, ker so jim došli glasovi, da so Francozje ljudje, ne pa Turki. Davki so se res nekaj malega zvišali, vpeljal se je kolek, plača za patente in druge take malenkosti. Moj oče je dajal mesto krone zdaj vsega skupaj tri forinte — to ni bilo veliko, višek se ni čutil, moglo se je dihati in še laglje nego pod prejšnjo vlado, ker je nastopil za kmeta čas olajšanja in napredka. Znižala se je desetina, odpadlo je brez števila starih napak, sitnosti in tež.

Kdor je doživel francosko oblast, si ni zaželel nikdar druge in boljše; narodu se je godilo dobro, skoraj kakor je sam hotel, ravnalo se je z njim po človeško, skrbelo se mu je za red, varnost in blagostanje. Jaz sem bil takrat še neumen paglavec, ali jako dobro pomnim, kako neskončno so ljudje častili in ljubili, hvalili in blagoslavljali junaka Napoleona. Imel je gorko srce za ljudstvo in zato je imelo ljudstvo gorko srce do njega. Hrepenel je po gospodarstvu

vsega sveta in po svoji zmožnosti in dobroti bi bil to čast zaslužil. Dal je modre postave, kakor bi jih sam Bog napisal. Sodnikov in drugih poglavarjev ni jemal iz gospode, ampak iz razumnih mož sploh brez razločka stanu. Za mêra je postavil Poljancem veljaka, kakršnega še Bela Krajina ni videla, Čeha Lokvensa.

Mêr Lokvens je bil pravičen kakor nebeška vaga. Sodil je modro kakor kralj Salomon. On ni vprašal: kaj si, ali kmet ali gospod? Gledal je na dela, ne na osebe. Pa kako hitro se je vse vršilo! On sam je storil več nego sedaj dvajset uradnikov. Pisarilo se je malo; razprave so šle od ust do ust; obravnavali so se zapleteni posli, ali v pol ure je bil vsak končan. Odvetnikom so se posušile malhe, ker se je malo pravdalo in so se reševale vse pravde pred sodnijo brez ovinkov, zamud, obrokov in odlašanja. Napoleon je vedel, da se kmet ne utegne dolgo ukvarjati z gosposkami ter je zapovedal, da se je morala rešiti in dognati stvar precej, ko se je človek oglasil. Kradlo se ni nič, s cekini si smel žvenketati po noči kakor po dnevu, po vasi in po samoti brez strahu, da ti jih ugrabijo tolovaji. Tatovi so se poskrili v svoje brloge kakor medvedje; kogar so zasačili, je v štiriindvajsetih urah visel in hranil s svojim malopridnim mesom krokarje; niso ga božali in pasli, kakor se godi to dandanašnji. V boju so Francozje mesarili kakor levi, v mirnem času so bili krotki jagenjci, pestovali so nam otroke, pomagali na polju in v vinogradu, v hišah revnih kmetov so delili z družino svoj kruh in dostikrat tudi plačo.

Po deželi so jezdarili stražniki, dejali smo jim grivarji. Takih korenjakov nisem videl vse žive dni, vsa dekleta so pogledovala za njimi. Ali sramote niso delali,

niti mogli delati. Kosilo so zaužili na konjih, potem hajd naprej, za pomenek z ženstvom ni bilo časa in prilike.

Napoleon je hotel, da si ljudje pomagajo, da zabogate z vožnjo, obrtnijo, kupčijo, da gredo po svetu, da kaj vidijo in se kaj nauče, odprl je podložnikom na stežaj vrata v vse dežele svojega ogromnega cesarstva, smelo se je popotovati, kamor je kdo hotel in mogel, brez najmanjše sitnosti in neprilike; on je želel, opominjal in zahteval, da se vsi podložniki med sabo seznanijo, pobratijo in podpirajo. Njegov gromki glas je prebudil tudi našo spečo Krajino. Jela se je ozirati, gibati, spravljati na pot, tu čez Gorjance, tam čez Kolpo.

Takrat vidite, se je pričelo in oživilo naše krošnjarstvo. O tem gre po svetu jako kriva govorica. Ljudje mislijo, da smo začeli krošnjariti po zgledu sosednih Kočevarjev. To pa nikakor ni resnica. Pred Francozi sta krošnjarila v vsem črnomeljskem okraju samo dva človeka, in še ta dva se nista pri nas rodila. Mene in toliko drugih je pognal od doma francoski veter. Silili nas ravno niso, narod je prešinil nekak popotni duh, da se ni moglo več mirovati. Nekateri so jo mahnili proti Nemčiji, ki je bila vsa v Napoleonovih rokah, mi Poljanci smo udarili v Hrvatijo med Krajišnike, ki so bili s Kranjci pod istim poglavarstvom, namreč pod ilirskim, katero se je razprostiralo na daleč okoli, če se ne motim, čez sedem dežel.

Hrvaška zemlja nas je mikala zato, ker nam je ležala najbolj pred nosom in smo vedeli, da prebivajo tam ljudje, ki so nam v najbližjem rodu, skoraj tako kakor Kranjci. Mi Poljanci smo namreč cepljenci, ali ni mi znano, je li prišla hrvaška veja na kranjsko

jabolko, ali pa se je prijel hrvaškega debla kranjski cep. Gotovo je, da med vsemi Slovenci zatežemo mi nekako najbolj na hrvaško. Tudi drugi Belokranjci dakajo in jakajo — pravijo da in jako — mi Poljanci pa govorimo tudi tobože, težakóv in še veliko takih, ki se ne čujejo nikjer na Kranjskem, pa niti v Metliki in v Semiču. Stari ljudje so prepevali pri nas zgolj hrvaške pesmi, vrtili so se v hrvaškem kolu, se nosili in vedli še v mnogih drugih rečeh zgolj po hrvaški šegi. Naši Marindolci so ostali do današnjega dne tako trdni Hrvatje, da jih ne bi lahko razločili od rojenih graničarjev, ohranili so si celo svojo starinsko vlaško vero, ki ne spoznava papeža za svojega cerkvenega vladarja.

S Hrvatijo smo občevali živo v vseh rečeh od nekdaj. Za glavno mesto smo smatrali Karlovec, ne Ljubljane. Prodajat in kupovat, sosebno kupovat smo hodili le v Karlovec. Če nam ni rodila trta, smo osedlali konjičke, pa hajd po vino v hrvaško primorje. Naša najslavnejša božja pot je šla na Sveto goro pri Čubru in na Trsat pri Reki. S Hrvati so vezale marsikoga tudi ženitovanjske in druge rodbinske zaveze.

Ni se tedaj nič čuditi, da smo si prvi krošnjarji iskali zaslužka preko Kolpe, tam, kjer ni bilo še nič domače trgovine, v vojaški krajini. Dvignilo se nas je petero, jaz, moj starejši brat, dva strica in še drug sorodnik, moj vrstnik, ki se je zval tudi Pavle in je hodil skoraj po istih krajih kakor jaz; da, kdor pozna moje življenje in delovanje, pozna po večjem tudi njegovo. Odrinili smo zarana, še v temi. Srečala nas je dolga bela žena in nam prešla pot. Mi smo se jako prestrašili. Dejali smo: To je Vila, prestopila nam je pot, to ne pomeni nič dobrega, delo se bo izvršilo slabo.

Belokranjci trdijo, da se nekatere babe izpreminjajo v Vile kakor druge v coprnice. Dosti prida niso ne te ne one, oboje veseli, če morejo koga unesrečiti. Kdor ima od Boga tak dar ali pa si ga pridobi z umetnijo, pozna Vile in copernice; Vile prerokujejo človéku silo, kadar pred njim prekoračijo cesto ali stezo. Ker smo mislili, da se je to ravno nam pripetilo, smo se uplašili in popraševali, če ne bi bilo pametneje, da se vrnemo. Sorodnik Pavel pa je rekel: Baba je laž, Bog je resnica, zaupajmo vanj in pojdimo v njegovo ime naprej!

Ta beseda nas je ohrabrila, da smo stopali urno naprej in se jeli celo Vilam posmehovati. Pisalo se je takrat 1811. Tisto leto je prineslo preizvrstno vino, kateremu ni bilo kos niti štiriintrideseto, ali žita so slabo plenjala, v mnogih krajih so ljudje trpeli lakoto. Gladnih let je prišlo sedem zaporedoma, najhujša so bila tri zadnja, šele 1819. leto je zopet odleglo. Že iz tega vzroka se ni moglo trgovati z dobičkom, krajišnikom je sploh primanjkovalo denarja, še bog, če so se mogli ob svojem prehraniti. Pridelali so tako malo, da so jedli sempatam čremoh, divji luk, po katerem so smrdeli kakor kuga. Naše ljubljanske trakove, capice in igračice so kupovali skoraj le meščani, oficirji, krčmarji, vozniki, gosposke sebenice, župniške kuharice, pri kmetih se ni iztržilo nič razun pri treh ali štirih, katerim je tičal v malhi še stari maček, to se pravi, ki so imeli kaj šmarnih petic in tolarjev prihranjenih.

Največja nadloga je bila za nas, da se dostikrat niti za denar ni dobil živež. Včasi smo stradali, da se je v nas videlo. Ves dan smo krevsali s praznim želodcem čez planine in puščave, zvečer pridemo v vas, vprašamo, kaj bi se moglo pripraviti, reko nam: Nič!

Dve uri od Gospića smo jeli od veselja plesati, ko so nam ponudili kruha. Bil je ovsen, moko so zmleli na žrvnju tako kosmato, da nas je po ustih rezalo, ali jedli smo v slast, kakor da bi nam bila padla sama nebeška mana. V Karlopagu smo se tehtali, jaz sem se zlajšal na potu za devet funtov, eden mojih stricev pa za celih trideset! Primorje ni imelo sicer nič kruha, vendar smo se v njem zopet okrepčali in nekoliko poredili, ker je morje vse mrgolelo rib, da se je dobil funt za krajcar.

Ali če pomislim nazaj, mi ni žal, da sem popotoval po granici. Videl sem sila veliko novega in čudnega. Tu so prepadale šumeče reke v zemljo; tam se je blisketalo jezero nad jezerom, eno bistrejše od druzega; dvigale so se gore še enkrat višje od naših Gorjancev; proti nebu so kipele ogromne jelke, da bi dala ena sama sedem sežnjev drv; iz golega skalovja so poganjali celi gozdi najkrasnejših smrek; kopal sem se v deroči Uni in gledal turske dečke, ki so bili onkraj vode kozo; taval sem lačen, žejen, truden in skoraj nezaveden veliko ur čez gole hribe, ali prelepo sem si odpočinil na zelenih tratah sredi stoletnih hrastov in bukev; stal sem zamišljen in zamaknjen tik neizmernega morja, po katerem brazdijo trgovski plugi, lahke ladje. Trpel sem z voljo vse težave, ker jih niti čutil nisem; oko je nahajalo vsak dan in skoraj vsako uro toliko prej neznanih zabav, da sem pozabil glad, žejo in trud in korakal veselo pred drugimi, tako veselo in brzo, da sem se enkrat od njih izgubil in jih našel še le čez pol drugi dan v prijaznem Brinju. Mikala me je vsa narava, še mnogo bolj pa ljudje, njihove navade in razvade, pesmi in pravljice, katerih sem si

zapomnil brez števila in jih pamtim nekoliko še dandanašnji.

Ste li občili kdaj z Ličani? Če niste, vas opominjam, da greste prej ko mogoče do njih, da se nagledate teh velikanov in naslušate teh modrijanov. Dostikrat me je prešinila v njihovem društvu groza, dostikrat pa me je tudi navdajala taka radost, da vam je ne morem dopovedati z besedo. Stali so pred mano tenki in visoki kakor jele njihovih gora, jaki in silni kakor hrasti njihovih senčnih dobrav, lepi in ognjeni, žilavi in utrjeni kakor pravi nasledniki tistih junakov, katerim pojo ime in slavo čudovite pesmi njihovih slepih goslarjev. Pri njih se človek prepriča, koliko koristi truplu pa tudi duši čist zrak, hladna voda, vesela volja in pošteno življenje. Z obilno mero razsiplje Bog te štiri darove na gornjo Krajino, bolj nego vsem drugim pa teknejo Ličanom.

Včasi v vsej prostrani duhovniji ne najdete ne enega bolnika. Stoletnih starcev je več nego pri nas sedemdesetletnih. Sivec je sekal v hosti drva, rezal slamo, nesel na plečih dva centa, če si vprašal, koliko mu je let, ti je dejal: sedemdeset, osemdeset, petinosemdeset. Spremljal sem petnajstletnega dečka, ki je tresel v mlin tri cente žita. Videl sem še druge zglede moči in krepkosti, katerih pa rajši ne povem, ker bi se vam zdeli neverjetni in bi mislili, da lažem. Vi bi se že čudili, ako bi kdo prelomil novo podkev, tolar ali kaj druzega čvrstega; take umetnine pa vam počenjajo v Liki že fantalini, katerim še mah ne raste pod nosom. Ako bi vam kdo zatrdil: Ta pa ta pelje iz hoste seženj drv z roko, brez živine, ali nese na rami hlod odrašene jelke domu, ali pa tudi ranjenega

konja dve uri hoda do zdravnika, bi mu rekli brez dvombe, da klobasa po godčevski; in vendar se gode te in druge take neznanske reči v granici vsak dan. Kar smo čuli o močnih junakih v otročjih pripovedkah, se tam vrši v resnici.

Na svetu ni človeka, ki bi toliko stradal kakor Ličan; če mu ne pomanjka prhkega koruznega kruhka in luka, meni, da sme biti zadovoljen; lojeno svečo pojé bolj sogoltno, nego kranjski revež rdečo klobaso. On se smeje in šali, da mu leži le kaj na dnu želodca, naj bo netečno in gnusno, kolikor hoče; po dva tri dni prebo, če ni drugače, tudi brez hrane ob sami vodi in ne godrnja nič. Kadar se pa nameri na debel založek, se ga pa tudi ne ustraši, za pet Kranjcev gladuje, za pet Kranjcev pomlati.

V Senju so nam pravili, da sta podelala dva kršna Ličana opoldne vsak svojega dobro izpitanega purana in pet funtov rib, zvečer pa oba skupaj celo ovco in sta popila ta dan skoraj pol vedra vina. To pa sva videla z bratom na svoje oči, da je liški hrust ujel na paši debelega jagenjca, ga spekel in pohrustal v eni uri vsega, samo to je obžaloval, da ima premalo pijače zraven, ne več, ko dva bokala.

Ko bi dajale cesarju druge dežele take junake kakor Lika, premagal bi lahko ves svet, da bi le hotel. To je spoznal Tudi Napoleon in je preselil veliko najlepših Ličanov na Francosko, da bi se tam poženili in požlahtili francosko kri, kakor se požlahtuje n. pr. domača živina s silnejšo švicarsko in štajersko. Sto in stokrat gorje ti, ako razžališ in razdražiš Ličana. Lomil bo drevje in skalovje in te zmel in zmazal, kakor zmažeš ti z nogo črva. Dokler se ne ujezi, pa je pohleven in

potrpežljiv kakor svetnik, otroci ga vlečejo za brke, cukajo za lase, ga teptajo, če leži, po hrbtu in on ne reče nič, na pol ust se jim muza ali pa celo z njimi igra. Kadar govori resno, mu glas doni iz ogromnih prs nekako divje, tuleče, da se ga zbojiš; če pa se pomenkuje z zaročnico, pobratimom in z milo rodbino, šepeta tiho, prijazno, sladko in prisrčno kakor posebno nežna in občutljiva gospodična. Proti gostu je dober kakor duša, in gost mu je vsak popotnik, ki ga prinese namen ali naključje v njegovo hišo.

To smo izkusili tudi mi krošnjarji; ljudje so nam dali vse, kar so imeli, če smo obedovali ali južinali skupaj, so se potisnili najboljši kosci in založki pred nas neznane tujce. Ako smo jim ponudili za postrežbo novce, smo jih užalili in razžalostili. Enkrat smo povedali gospodarju, ki nas je pogostil, da mislimo mahniti čez veliko goro Kapelo. On se zamisli in pravi: Spremil vas bom s puško, veste, ni varno, v okolici so se zaredili tolovaji. In mož je šel z nami celih pet ur; dokler nismo dospeli v varen kraj, se nikakor ni hotel vrniti, dasiravno smo ga dosti prosili in silili. Vidite, tako dober je ta narod!

Brez slabosti in napak pa seveda ni. Len je, da smrdi; najrajši leži v hladu na trebuhu in kuri lulo, dela padajo skoraj vsa na uboge ženske. Zdrave in krepke jih opravljajo lahko, spretno, ročno in veselo, kakor da že mora biti tako, da je ustvaril Bog njih za trud, dedce pa za lenobo. Še bolj čudno pa se mi vidi to. Tatinstvo velja pri Ličanih za sramoto vseh sramot, kdor krade, je izobčen za vse veke iz njihove tovaršije, če bi se primešal, ga ubijejo. Ako pa pride lačen popotnik do tuje črede in si vzame iz nje jagnje ali ovco

in si jo speče in pojé, nimajo to za kradež pa pravijo: Sila Boga ne moli.

Tudi predrznih tolovajev ne štejejo med hudodelce, ampak za slavne junake, sosebno če napadajo gospodo in bogatine in dele svoj plen z reveži. Hajduštvo se tedaj spoštuje, da, gre se mu skrivaj na roko, daje se mu vsaka potuha, pa se ni čuditi, da ga je toliko ne le po samotah, ampak tudi v ljudnih okrajih in po velikih cestah. Krošnjarjem je delalo strašne nadlege. Naši so zahajali v granico kakih petindvajset let, v tem času so jih potolkli razbojniki gotovo deset, oropali pa več kakor trideset.

Čujte, kaj se je pripetilo mojemu bratu! Šel je na trg v dalmatinski Obrovac. V gori ga zaskočijo hajduki in mu pograbijo denar in blago, štiristo goldinarjev vrednosti. Revež se je jokal in ves tresel od strahu, da ga ne bi ubili. Hajduki ga tolažijo, da naj se nikar ne boji za življenje; ker je dal radovoljno, kar je imel, mu ne bodo niti brkov zafrknili; to ne bi bilo po krščanski. Začno ga izpraševati, kdo je in odkod. Ko jim pove vse natanko, veli harambaša: Siromak! Tako daleč imaš do doma in zdaj si brez pare: Tužna ti majka! Ali ne misli, da bije v hajdukih zversko srce. Kolikor se da, ti hočemo pomoči. Na, tu imaš deset forintov nazaj, vzemi tudi tole torbo s kruhom, sirom in lukom, da ne boš trpel lakote v tej puščavi. Hodi z Bogom in ne pozabi, da se dobe tudi med hajduki ljudje, ki se brigajo za Boga in svojo grešno dušo. Vkljub grozoviti izgubi se je moral brat smejati.

Meni se ni zgodilo nikoli nič hudega. Popotoval sem po gornji Krajini pet let, doma sem prebival samo tri zimske mesece. Z največjim veseljem se spominjam

Like, samostana Gomirja in Ogulina. Pri Ličanih sem slišal najlepše pesmi in tudi sicer mnogo krasnega in pametnega. Kadar začne govoriti Ličan, naj se skrijejo vsi naši doktorji in pridigarji. Teče mu beseda, kakor bi se med cedil, poslušalec ne mara ne za jed, ne za pijačo, ne za spanje. Konci se mu niti ne utrgajo, niti ne pomešajo, ampak se vijo in pleto naprej in naprej neprenehoma lično in tenko, kakor da šumljata mehka svila in baržun.

V Gomirje sva zašla z bratom po naključju. V temnem gozdu naju je zatekla nevihta, hiše nisva videla nobene, kraja nisva poznala, obhajale so naju že skrbi, da bova morala prenočiti na planem lačna, trudna in mokra. Kar naju zakliče čudno oblečen bradač, pravoslaven menih, da naj stopiva pod streho, kajti nahajava se blizu monastira. Kaludjeri so naju sprejeli kaj prijazno in postrežno. Prinesli so vina in mesa in tudi drugo opravo, da svojo slečeva in jo dava sušiti. Nevihta je sicer kmalu prešla, ali nebo se ni hotelo razvedriti, deževalo je več dni in noči zaporedoma. Midva sva se večkrat mislila dvigniti, ali menihi so naju silili, da ostaneva do lepega vremena v kloštru. Mudila sva se v Gomirju cel teden, sebi ne v škodo ne v žalost. Kaludjeri in njihovi ljudje so pokupili več kakor polovico najinega blaga in nama ga plačali draže, nego sva ga ucenila.

Pa kako mastno in slastno so naju gostili! Imela sva vsak dan veliko nedeljo, nakuhalo in napeklo se je kuretine, bravine in drugih dobrot, da nismo nikoli ne dveh tretin pojedli. Po drugod je besnil glad, Gomirju pa je bil poslal Bog jako dobro letino, prišli so bili tje ruski popotniki in podarili menihom desettisoč

rubljev. Ti možje so bili vsi neizrečeno ljubeznivi in ponižni, pomenkovali so se z nama, kakor da sva jim stara prijatelja, razkazovali so nama imenitnosti in dragocenosti svojega monastira, nama pravili, kdo in kako ga je ustanovil, razširil, podpiral in olepšal, izpraševali so naju o navadah Kranjske dežele, naju prosili, da sva jim zapela včasi naše pesmi ali jim povedala kako narodno pravljico in tudi sami so dostikrat zapeli kako srbsko davorijo in nama razlagali zgodovino, moč in slavo srbskega cesarstva.

Meni se je najbolj priljubil mlad kaludjer, ki so mu rekli Nikica. On se je vedno smejal in pravil tako okrogle in kratkočasne, da se nisem mogel ločiti od njega. Zadnjo noč sva spala z bratom v njegovi izbici, ali komaj dve uri, ker smo do malega celo noč uganjali burke in se krohotali. Ko se je nebo razjasnilo, je rekel brat: Pavle! Zahvaliva se in pojdiva! Jaz pa sem dejal odločno, da ne grem. Storilo se mi je milo, da bi zapustil kraj, kjer se mi je tako dobro godilo, kakor še nikoli prej, odkar sem na svetu. Prosil sem Nikico, naj me sprejme v pravoslavno vero in pridrži v samostanu.

Blagi kaludjer se je nasmehljal priprostemu dečku in rekel: Ni mogoče, ne smem. Ti si še premlad. Kadar odrasteš, naredi, kar hočeš, takrat se te ne bodemo branili. Toda jaz bi ti svetoval, da ostaneš v cerkvi svoje matere. Tudi v nji ravno tako lahko Bogu služiš in se izveličaš kakor v naši. Prestopanje od ene vere k drugi ni lepa reč, smrdi po izdajalstvu. — Po teh besedah lahko sodite, da so stanovali v Gomirju ne samo dobri, ampak tudi jako razumni menihi.

Kar se tiče Ogulina, so se mi dopadle tri reči. Že mesto samo ob sebi se mi je zdelo najvažnejše in

slavnejše med vsemi drugimi mesti, katera so mi bila znana, sosebno, ko sem mu zvedel zgodovino. Po deželi so šarili Turki. Grajščaki so zbirali svoje kmete in jih vodili v boj, ali s slabo srečo. Kmetje so jim dejali: Vi nas pretepate in trpinčite brez usmiljenja. Nimamo ne svojih zemljišč, ne svojih rak. Desetine, štibre in tlake so nas djale na nič. Kdor nič nima, se nima za nič niti bati; vsak bi bil neumen, ki bi se tolkel za druzega. Bojujte se sami, kakor veste in znate. Če pridemo tudi pod turško oblast, kaj za to, huje se nam pod njo ne more goditi nego pod vašo.

Neki imeniten knez je to slišal in dejal: Narod govori resnico, treba ga je osvoboditi. Sklical je svoje kmete in jim rekel: Grad Ogulin ostane moj, vso zemljo okolo in okolo pa dajem v last vam za večne čase, da jo uživate brez tlake in desetine in jo branite zoper vsakega, ki bi jo vam hotel vzeti, naj bo Turčin ali kristjan. Kmetje vsi veseli so se naselili okrog gradu in živeli samostalno in srečno v svoji svobodi.

Ko je Turek zopet pridivjal, so mu zapeli novo pesem, dali so mu batine, da je dolgo pomnil, kaj se pravi boriti se s svobodnimi junaki. Vrnil se je sicer še mnogokrat in oblegal s silnimi vojskami Ogulin, konec pa je bil vedno isti, da je moral pobegniti z razbito črepinjo in pisano guzico. Grada in mesta Ogulina ni mogel nikdar premagati niti on niti kak drug sovražnik, ohranila sta si svoje deviško poštenje neoskrunjeno do današnjega dne. To je eno.

Drugo, kar me je mikalo, pa je brezdno, v katero pada pod zemljo vrtoglava reka Dobra. Po cele ure sem postaval pri njem in poslušal renčanje in bobnenje

penečih, srditih in poganjajočih se valov. Če dolgo dežuje, je strah gledati mučno požiranje tolike vode, vsak hip, meniš, se utegne žrelo zamašiti in se oziraš, kam bi pobegnil nastopajoči povodnji. Najbolj pa je zanimal mene in vse Belokranjce korenjak Klek, ki smo ga že doma tako lepo videli in se čudili njegovi podobi, še bolj pa hudičevim svatbam, ki se mu vrše na strmi kopici. Od Ogulina ni daleč do njega. Kadar koli smo priromali v mesto, smo ga gotovo šli ogledovat in smo tudi kako četrt ure nanj plezali. Kaj rad bi se mu bil spravil prav na vrh, tja kjer se coprnice z rogatcem goste in ženijo, ali vselej me je prijela taka groza, da so mi kar noge otrpnile in sem se moral prazen vrniti. Nekateri drugi pa so se ojunačili in se popeli res na vrhunec. Pravili so potem jako različno, ta ni vedel nič, drugi je pripovedoval tako neverjetno in nemogoče reči, da si laž lahko z roko prijel.

Metličan Cene je posebno slabo pogodil, zbrala se je nevihta in strele so letale krog njega kakor muhe, na Klek je nesel črne lase, nazaj je prišel z belimi, tako ga je bil prevzel strah. Viničan Matič je iztaknil na hribu grdo žabo in jo vzel s sabo. Grede domu jo je kazal znancem in znankam. Coprniki in coprnice so ga vprašali, katera kuharica mu je napravila to dišeče cvrtje. Na ta način je Matič spoznal vse hudičeve svate, kajti na Kleku jedo najgnusnejše reči, žabe, škorpijone, pajke, pa mislijo, da uživajo najslajše založke. Ta vednost ga je umorila. Ko je stopil na prag domače hiše, ga vpraša mati, zagledavši mu v roki žabo, kdo mu je dal to dišeče cvrtje. Zdaj je videl, da je tudi njegova mati coprnica. Vsled tega ga je obšla taka žalost, da je stekel v hosto in se obesil.

Tudi jaz vem prav za gotovo, da se je res obesil. Ljudje niso poznali vzroka, nekaj pa so babe le morale govoriti, izlegle so tedaj kleško žabo.

Graničarji so vedeli o Kleku veliko več kot Kranjci. Pokazali so na pečine, v katerih gnezdijo že sto in sto let brezštevilni roji čebel. Skalovje štrli tako strmo in visoko, da ni moč priti do njih. Včasi se pocedi med po kakšnem robu, da ga okoličani vidijo. Kdor bi ogrenil te čebele, bi dobil medu tisoče centov in bi obogatel, da bi kupil lahko ves Ogulin.

Jaz za te začarane čebele nisem dosti maral, dosti bolj me je razveselila novica, da spi pod Klekom glasoviti Marko Kraljevič. Širila se je govorica, da mu čas spanja že doteka, v dveh, treh letih da se bo prebudil in pokazal, najprej bo ugonobil Turčina, potem po vrsti vse druge sovražnike in nazadnje tudi Napoleona. Tisti, ki so bili zaverovani v francoskega cesarja, so rekli, da je ta bosa in nekateri so celo trdili, da je Marko že vstal, ali se še ni dal ljudem spoznati, Marko Kraljevič da je ravno Napoleon sam. —

Dobičkov, kakor velim, v granici nismo veliko naželi. Jaz poznam samo dva Poljanca, ki sta na Hrvaškem obogatela. Eden je bil škiljasti Žuk. Klatil se je med Vlahi. Ti ljudje so nekdaj hodili k nam hajdučit. Neka četa si je zaplenila več tisoč forintov; vojaki so udarili za njo in jo stisnili; da laglje uteče, je pustila nakradene novce v votli bukvi tam pri Tančji gori. Tolovaje so krajišniki zasačili in postrelili vse razun enega, ki se pa ni drznil priti po skriti zaklad. S tem hajdukom se je Žuk seznanil, napojivši ga v krčmi, je zvedel od njega za denar in ga je našel res v zaznamovani bukvi. Iz hvaležnosti je sezidal blizo drevesa lepo kapelico.

Po moji misli bi bil bolj prav ravnal, ko bi bil vso to reč razglasil in vrnil novce tistim, katerim so bili ugrabljeni. Te ljudi bi bil lahko našel. Le potem, če ne bi bil nihče prijavil, bi bil smel zaklad pridržati zase.

Na tak ne prepošten način je ogrenil mačka nedavnaj tudi hromi Bavš. V Hrvatiji je gospodaril ban Rauch. Njegovi prijatelji so delali, kar so hoteli, prizanesel jim je vsako krivico in grdobijo. Med Karlovcem in Zagrebom stoji bahata vas Draganić. Posestniki imajo polja, hoste, goric, travnikov, kakor grajščaki; srenja se šteje med najbogatejše na Hrvaškem. V Draganiću so nosili zvonec Rauchovci. Rauchov privrženec je bil tudi župnik. S srensko zemljo je vladal brez ugovora, kakor s svojo lastnino. K srenji spada velikanska, prekrasna hosta. Bavš se je mudil več dni v Draganiću in je brž zavohal, da se tukaj da kaj opraviti. Šel je k župniku in kmalu sta se pogodila. Najel si je drvarjev in sekal srenjski gozd do malega tri leta. Kmetje se za to niso čisto nič brigali, vsi so mislili, da seka po privoljenju in na račun draganićke občine. Ko je najboljše hlode podrl in razprodal, se je preselil menda v Zagreb, si kupil hišo in živi zdaj od obresti.

Čisto prazni pa se niti mi krošnjarji nismo povrnili v domačijo. Prinesli in razsejali smo med Belokranjci sila veliko hrvaških pesem, povesti in basen, sosebno Klek smo jim bolje popisali nego so ga prej poznali. Graničarske rdeče kape so se nam bile tako priljubile, da smo si jih vsi omislili in po našem zgledu so jih jeli naročati in nositi tudi drugi Poljanci. Še le najnovejši čas so zmagali klobuki.

Tako, vidite, se je začelo naše krošnjarenje. Da me ne boste krivo razumeli, Vam moram povedati

pomen našega imena. Dan današnji zovejo ljudje samo nekatere vasi okoli Starega trga poljanske. Mene pa je moj oče tako naučil, da se deli Belokrajina na tri kose, na poljanski, semiški in metliški, poljanski da obsega vse vasi in duhovnije, ki leže ob Kolpi gori med to reko, Črnomljem in med Kočevsko deželico. To besedo rabim že zmerom po stari šegi in meni se zdi, da po pravici, kajti prebivalci označenega okraja imajo med sabo mnogo enakega, skoraj bi dejal hrvaškega, česar ne najdete niti pri Semičanih niti pri Metličanih. Na Hrvaškem krošnjarili smo tedaj prva leta samo mi Poljanci, Semičani so se bili dvignili že precej od konca na Nemško, ali ne kupoma kakor mi, ampak po malem, kakor je koga prignala na to sila, Metličani pa se dolgo časa že niso mogli ganiti od doma in še zdaj jih krošnjari dosti manj nego Poljancev in Semičanov.

Pavletov drugi izlet.

Vrnivši se iz granice sem našel doma marsikatero spremembo. Najvažnejša je bila, da so vladali mesto Francozov zopet Avstrijanci. Ljudje se niso ne veselili, ne žalostili. Dejali so: Napoleona nam je poslala sreča, cesarja Franca pa previdnost božja. S tem so se pomirili. Doma sem ostal pol leta, ali noge so me začele srbeti, vzel sem palico, naprtil si krošnjo pa hajd zopet po svetu. Ali kam? Mnogi Poljanci so še zmirom drli čez Kolpo, drugi so jeli izkušati srečo v Nemčiji, tembolj, ker so se Semičani tako hvalili z njo in so si nekateri tudi res prislužili dokaj denarja. Mene je

granica bolj mikala, ali brat je rekel, da ne gre več tje in tako sem njemu za voljo obrnil korake proti snežnikom.

Popotovala sva po Nemškem in nekoliko tudi po Francoskem ravno tri leta, od 1816. do 1819. Obhodila sva Bavarsko, Virtemberžko, Badensko, Alzacijo, Lotaringijo. Posebno dolgo sva se vrtila okoli Bodenskega jezera, v Švici sva prišla do Glarusa in do Vintertura. Videla sva mnogo lepih mest in krajev, ali krošnjarjem ni dano, da bi obiskali vse, kar človeka mika; morajo se držati potov, ki obetajo kaj prislužka. Kako rada bi si bila ogledala poglavitno mesto Bavarije, Monakovo in sloveči slap Rajne pri Šafhavzenu, ali ni bilo mogoče, ni kazalo. Blago sva prejemala iz Nirnberga, Avgsburga in Manhajma, z bližnjo in dalnjo okolico teh bogatih trgovišč sva se tudi najbolje seznanila. Le malokdaj sva se ločila, dostikrat sva se združila z drugimi rojaki in krošnjarila z njimi skupaj, to se pravi, po dnevu smo šli navadno vsak za se, a zvečer smo se shajali na prenočišču, tudi nedelje in praznike smo najrajši prebili med svojimi.

Tista leta so bila težka za kmeta, zemlja ni rodila skoraj nič, kakor da bi jo bil Bog preklel; ljudje so grozno stradali, pritiskalo jih je tudi novo gorje, da ni nič izdalo; če so dobili tudi kaj jesti, želodec se ni dal z nobeno hrano utolažiti. Cena je vsakemu živežu narasla, da najstarejši ljudje niso pomnili take draginje in sile. V Roršahu pri Bodenskem jezeru se je prodaval šefelj (3 vagani) pšenice po stodvajset forintov, veljal je tedaj naš mernik dvajset goldinarjev! V Bludencu je dal moj brat za hlebec komisa cel goldinar, ko ga je pojedel, je rekel, da je še zmirom lačen!

Sploh pa midva hvala Bogu nisva trpela velike stiske. Blago sva ponujala večjidel v farovžih in grajščinah. Razun denarja sva dobila jesti in piti, da sva bila zadovoljna. Tudi pri drugih bogatinih sva se glasila in se nisva kesala. Pa še mnogi kmetje so imeli staro zalogo, da niso nič stradali niti dali stradati krošnjarjem. Ti ljudje se odlikujejo z lastnostjo, katero sem doma pogrešal. Oni, veste, znajo varovati, o dobrih letinah misliti na slabe. Usoda jih ni postavila zastonj tje blizu Francozov, ni jih vrgla brez ploda pod njihov vpliv in za delj časa pod njihovo oblast. Od teh mojstrov se je moglo kaj prida naučiti, in Nemci so lepo priliko porabili, sebi v veliko čast in korist. Tam niso nikjer jedli čremoha, na mizi se je kadil še zmerom šmaren. Žito včasi ni bilo najboljše, ali znali so vse tako skuhati, speči in pripraviti, da se je uživalo v slast.

V Virtembergu so mi prinesli na mizo neko čudno močnato jed, veste črno in resasto, da se mi je gabilo. Vprašam, kaj je, pa mi vele: To je ovsena potica. Pokusim in začnem kar cmokati od zadovoljnosti. Potica je bila tako izvrstno umešena in zabeljena, da je drkala po grlu kakor maslo.

Bavarci in Švabi so se mi zdeli od konca jako novi ljudje. Njihove šege so se ujemale s slovenskimi prav malo. Strašno veliko so se česali, brili, umivali, izpirali usta in strigli nohte. Kadili so le gizdelini, ali vsakteremu je tičala v roki tobakira, nosljali in kihali so neprenehoma. Usekovali so se s platnenimi modrimi robci, ki so bili tako trdi, da so si obtrli nosove skoraj do krvi: Mnogim so pordeli kakor od vina, katero so poznali večjidel komaj po imenu. V krompir

so bili zaljubljeni že takrat; mi Slovenci tega božjega daru še nismo znali ceniti. Še bolj sem se jim smejal, da so srkali s takim veseljem svoje grenko pivo, Belokranjcem se je studila že grda, rjava barva in duh jim je smrdel, da ga ne bi bili pili niti za dobro plačo. Brati so močno znali mladi in stari, po hišah smo videli dosti v črno usnje vezanih bukev, prebirali so ob nedeljah in tudi druge dni zvečer skozi očale. Oho! smo dejali, kaj pa je to, od česa so ti ljudje oslepeli? Z našimi bistrimi očmi, ki vidijo še v pozni starosti, Bog Nemcev res ni obdaril.

Jako snažno so si držali praznično obleko. Po cele ure so jo nabijali s palicami in drgnili s ščetko. Dostikrat je bila grozno ostarela, razločila se je vsaka nitka, ali človek jo je smel nositi brez sramote, ker ni bila ne zamazana ne raztrgana. Rabila jim je samo zunaj, prišedši domu so jo lepo očistili, spravili v omaro ali pa zamotali v kak robec in obesili na greben.

Slovenec je vzel v roke palico, kadar je šel na pot, ali če je hramal ali jo potreboval sicer zaradi starosti in slabosti. Nemci so se nanjo opirali vsi, mali in veliki, zdravi in bolni, to se pravi, ne ravno vsi, kmetu in delavcu bi prizadela nadlego, jaz govorim le za meščane in druge take ljudi, ki si ne služijo kruha z žulji, kmete sem videl s palicami le o praznikih.

Pa čemu je rabila Nemcem ta lesena tovaršica? Veste, za izprehod, za „špancir“. Hodili so po ulicah gorindol ali pa po polju nekoliko sto korakov, v kakšni krčmi so se odpočili in so špancirali potem zopet domu. Radovedno smo jih popraševali, s kašnim namenom to špancirajo, pa so nam dejali, da za zdravje; kdor ne špancira, da zboli. Ha ha ha! Mi Belokranjci smo ostali

zdravi in čvrsti kakor hren brez teh špancirov, ta nemška modrost se nam je zdela grozno piškava in jalova.

Veliko bolj sta se mi dopadla nemški red in nemška natančnost, vsaka reč je morala stati ali ležati na svojem mestu, da je v potrebi ni bilo treba dolgo iskati, vsako opravilo se je moralo začeti in dovršiti v odločeni čas, ni se smelo nič zamuditi, nič zaostajati, teklo je vse kakor ura. To akuratnost sem opazil povsod, v mestih in na kmetih. Samo nekateri rokodelci so se ji bili izneverili, krojači n. pr. niso dogotovili nikoli takrat, kakor so obljubili in so se izgovarjali s tem, da je podelil Bog že njihovim sprednikom pravico, da smejo lagati brez greha.

Nemška natančnost in varčnost se mi je tako prikupila, da imam Nemce še dandanašnji za vzor dobrih gospodarjev. Več kakor stokrat sem za trdno odločil in si prisegel, da jih hočem posnemati, ker sem lahko spoznal, da mi je edino le na ta način in po tem potu mogoče, prihraniti si sčasoma toliko denarja, da se bo dalo živeti samostalno in brez brige za bolezni in stara leta. Ali žalibog, tudi zame se je uresničila evangeljska beseda: Duh je voljan, meso je slabo. Maham že proti osemdesetim, ali še zmerom me vidite brez premoženja; zgledi vrlih Nemcev me niso mogli spametovati. Prijelo se me ni nič druzega, nego to, da jih prav iz globočine srca častim in spoštujem. Nisem jih spoznal le kot natančne in varčne delavce, tudi v mnogih drugih rečeh sem jih našel vseskozi poštene in pravične. Kmetje so se res vedli nekako nerodno po vnanjem, ali kar so mislili, so tudi govorili, niso se hlinili in lagali in kar so rekli, so tudi storili; bili so mož-beseda.

Po mestih se je vedno sleparilo, ali sleparja so ljudje zaničevali in se ga ogibali. Pilo in pijančevalo se je že takrat hudo, ali ne hujše nego v naši domovini. Starci so tožili, da devištvo pojemlje, pankrti niso bili redki, ali niti v tej reči ni bila grdobija še premogla čednosti; fantom in dekletom se ni branila ljubezen, ali shajali so se očitno, ljubili in kratkočasili so se spodobno vpričo roditeljev in žlahte. Taki, vidite, so bili Nemci, s katerimi sem občil, zdaj pa recite, če nimam prav, da sem si jih ohranil v lepem spominu?

Bila bi pa tudi strašanska nehvaležnost, ko bi jih hotel grajati in obrekovati. Krošnjarji smo prišli med nje kot tujci, z nami od pričetka še govoriti niso mogli, a itak so nas sprejemali do malega povsod prav po krščansko ljubeznivo. Vkljub slabim letinam so nam dali več zastonj, nego se nam da zdaj za denar. Oni so nas napasli, napojili in prenočili ne kot berače, ampak kot prijatelje, ki so jim prinesli blago v hišo ter jih rešili potnih stroškov in drugih neprilik, ko bi si ga morali sami iti kupovat.

V Švarcvaldu sem bil zablodil. Bil sem čisto sam, brata so zadrževali opravki v Štutgartu. Nikjer ni bilo videti ne hiše ne žive duše. Usuje se ploha, ves premočen se lomim več ur skozi temno goščavo, napade me slabost, začne me tresti mrzlica, zgrudim se in omedlim. Najde me ogljar, nese na plečih v kolibo, ko se prebudim, mi skuha črne kave in da svoj poslednji košček kruha. Čutil sem se precej toliko krepkega, da sem mogel popotovati dalje. Mož me spremi poldrugo uro daleč, do ceste in mi veli: Zdaj ne morete več zaiti, hodite z Bogom! Postregel mi je res da le z malo rečjo, s kavo in kruhkom, ali brez njega

bi bil morda poginil brez sledu in glasu. Smatram ga za rešnika svojega življenja, ostal mu bom do smrti hvaležen.

Kdor je doživel tako prigodbo, ne more sovražiti naroda, v katerem se nahajajo tako dobrotljivi ljudje. Če so Nemci zdaj taki, kakor jih popisujejo sedanji krošnjarji, so se morali strašno izpremeniti. Mogoče je, da so se res predrugačili in spačili. Saj vidim tudi doma, kako hitro ginejo nekdanje čednosti, med dedi in vnuki je nastopila tolika razlika, kakor da ne bi bili ista kri. Jaz hvalim toraj samo tiste Nemce, s katerimi sem se seznanil v svoji mladosti, za sedanje se ne brigam.

Bratove misli in občutki se niso strinjali povse z mojimi. On se je med Nemci čimdalje bolj dolgočasil. Dostikrat mi je tožil, kako puščoben se mu zdi ves ta kraj in red, ki vlada v njem. „Ljudje so se tod povojačili in še več. Vojak se drži svojih časov, ker mora, drugače bi ga nakrišpali, Nemci so zakovali v najtrše verige svoje življenje radovoljno sami. Vsak posel, vsaka jed in pijača, vsaka hoja in ves počitek ima svojo uro in mero, ki se ne sme prekoračiti. Za vsakega vem, kdaj opravlja svoje telesne potrebe in kdaj svoje zakonske skrivnosti. Ta natančnost presega jako daleč mejo navadne človeške abote. Brez svobode se ne da uživati življenje, Nemec jo sovraži in vsled tega nima pod ljubim Bogom nič dobrega. On je poštirkan in poliman od podplatov do temena, srajca, suknja, kiklja, lasje, obraz, roke, noge, vse je na njem poštirkano in polimano, tako brhko kakor naš gorenjski fant ali naše dolenjsko dekle pa se ne zna ne eden teh čudakov oblačiti in nositi.“

Brat je dal Nemcem pridevek „iblajtarji“. V Črnomlju, veste, je živel star samec, ki je služil nekdaj cesarja; pisal se je za Krajzeljna ali navadno smo mu dejali iblajtar. Na podolgasti glavi mu je čepela suknena kapica s strešico, tudi oprava je bila vsa suknena, ali tako stara, da nihče ni pomnil, kdaj je bila nova, v pletivu se je razločila vsaka nitka, ali mož se je skrbno snažil, na sebi ni trpel madeža. Vsako jutro in vsak večer se je izprehajal vedno po istem potu in brez očal in palice ga ni na cesti nihče videl. Krajzelj je spodabljal res močno na nemške purgarje.

Evo, zakaj si je izbral brat priimek „iblajtarji“. Bilo je ravno velikonočno nedeljo, ko mi je rekel: Pavle! iblajtarji mi presedajo, nemška zemlja ni zagrajena z bogve kako visokimi plankami, pojdiva na Francosko! Zdelo se mi je, da ne bi mogel mirno umreti, ako ne bi videl vsaj enkrat tiste dežele, s katero je bila sklenjena štiri slavna in srečna leta tudi naša kranjska domovina. Jaz se nisem protivil in radostno se nama je pridružilo še osem drugih rojakov.

Na Francoskem.

Nakupivši si v Manhajmu blaga in dobivši si kredit za daljne pošiljke, smo se prepeljali čez Rajno, pogledali Strasburg in se razkropili potem po Alzaciji. Čez mesec dni veli brat: Hajdmo naprej! Švabov nam ni trebalo iskati tukaj, imeli smo jih dosti onkraj Rajne. Mene žene med prave Francoze. V Loreni jih najdemo! In zopet smo se dvignili vsi in šli čez prijetne doline in neprijetne hribe po blatnih cestah in strmih stezah in v nekoliko dneh smo dospeli zdravi in dobre volje

v trdno mesto Bič in smo se v njem za dalj časa ustanovili. Tukaj smo živeli med korenitimi Francozi, ki niso znali nobenega druzega jezika.

Bratu se je tedaj želja izpolnila, ali se ni mogel dosti okoristiti, ker nas ljudje niso razumeli. Prve dni je bilo prav sitno, mesto jezika so govorili prsti in druga znamenja. Ker smo prežali tako sogoltno na pomen vsake besede, se nam je kmalu jelo daniti in jasniti. Že na koncu prvega tedna smo ponujali blago po francosko, klicali jedi in pijače in pozdravljali ljudi vse po francosko. Čez en mesec smo se že kaj malega pomenkovali z meščani. Midva z bratom sva morala zdaj odriniti domu, ker sva prejela glas, da leži oče na smrtni postelji, tovariši so trgovali v Biču in po obližju več kakor pol leta in so se naučili vsi jako dobro francosko. Meni in vsem se je godilo tam dobro, pravzaprav še bolje nego doma. Kdor ni francoske prijaznosti sam poskusil, mu je ni mogoče popisati. Zdaj lahko razumem, zakaj so se narodi tako hitro privadili Napoleonove oblasti. Od konca so nas meščani bolj od strani gledali, ker so nas imeli za nemške vohune, ko pa smo jim dopovedali, da dohajamo iz Ilirije in se pogovarjamo med sabo po slavjansko, so se nam odprla vsa srca kar na stežaj, kakor bi trenil. Radostno so poslušali naše narodne popevke in ploskanju ni bilo ne konca ne kraja, ko smo jim zakrožili neko novo, ki se je bila za francoske vlade zložila in razširila. Ne vem, če jo poznate, jaz je že dolgo časa nisem čul, začenja se z besedami: Napoleon reče, Ilirija vstan'! Poslušalci seveda niso vedeli, kaj pojemo, slišali so le Napoleonovo ime in to jih je užgalo, da so kar od stolov poskakali,

se jeli vrteti in kričati: Viv l amprêr! Živio car Napoleon!

Njega so bili že takrat ugonobili in ga držali v zaporu na nekem dalnjem otoku. Na Francosko se je bila vrnila stara kraljevska rodovina, ali narod je ni maral, ker je privlekla nazaj gospodo, katero so bili kmetje in meščani prepodili in ji požgali grajske kurnike. Tuji kralji so imeli za njeno brambo še zmerom silno vojsko v deželi, na videz so Francozje morali ubogati, ali tem bolj goreče so hrepeneli skrivaj po svojem Napoleonu. Ko smo opazili, kako močno smo ustregli ljudem s pesmijo, ki spominja in časti njihovega junaka, smo prijeli vsak svojo čašo in zavpili gromovito: Viv l amprêr, živio francoski in ilirski cesar Napoleon!

Od neskončnega navdušenja so naši prijatelji skoraj zblazneli, padali so nam za vrat, nas poljubovali in stiskali, da smo komaj dihali. Pripravili so nam preizvrstno južino, prineslo se nam je vse, karkoli je zmogla klet in kuhinja, gospodar je pritresel nazadnje več butilij šampanjca, v hiši in celo na ulici se ni čulo druzega nego: Viv l amprêr! Živio francoski in ilirski cesar Napoleon!

V krčmo so priropotali tuji vojaki. Ljudje se ustrašijo in zamolknejo kakor grob. Gospodar pogleda nove goste in nam veli smehljaje: Ne bojte se nič! Može poznam. To niso prekleti Prusi, ampak Rusi, ki spoštujejo nesrečnega junaka Napoleona. Boste videli, da mu bodo še sami nazdravljali.

Naš krčmar je pogodil, ruski oficirji opominjajo na vse strani, da naj le govorimo in pojemo, kar hočemo; oni da so prišli pit, ne pa vohunarit. Mi Belokranjci začnemo tuliti iz nova: Viv l amprêr! In

vsi drugi udri za nami, tudi Rusi povzdignejo čaše in nazdravijo s prelepimi besedami pretiranemu cesarju. Sedeli so blizu nas, oni so čuli naš, mi njihov pogovor, nam in njim so doneli na uho znani glasovi, vojaki nas iz prva nekako debelo gledajo, potem nas jamejo izpraševati po rusko, kdo smo in odkod. Mi jim odgovarjamo po slovensko in tako je našel brat brata, ruski Slavjan Slavjana Belokranjca na daleki in za oba tuji francoski zemlji.

To zanimivo znanje nam ni prešlo brez zdatne koristi. Rusi so imeli cekinov polne žepe, naše beračije niso ravno potrebovali, ali so jo itak kupovali, da nam dade kaj zaslužiti. Občevaje z njimi sem se naučil tudi nekoliko ruskih besed.

Bič nam je ostal nepozabljiv še za neko drugo reč. Da vidite francoske deklice, kako so sladke in vesele, bi že sami uganili, kaj se nam je pri njih primerilo. Zaljubili smo se vanje vsi od prvega do zadnjega. Mene srce ni baš dolgo bolelo, ker je bila moja prijaznost z malo Angeliko prekratka, tem več pa so zdihovali in koprneli moji tovariši. Eden se je tudi oženil in ostal v Biču pri tastu, čez petnajst let ga je pobrala kolera, otroci mu žive nemara še dandanašnji. Drugi se niso mogli z ljubicami zavezati, ali pisma so letala več let med Belo Krajino in Francosko. Gosposki se je zdelo to sumljivo, rekla je krošnjarjem, da morajo dopisovanje ustaviti, sicer pridejo v luknjo.

Ob času zadnje prusko-francoske vojne mene nič druzega ni mikalo zvedeti, nego kako se godi kaj našim premilim Bičanom. Kar sem želel, sem čul v Celju. Srce ni znalo, kaj bi počelo, hip je skakalo in vriskalo od veselja, drugi hip utripalo in jokalo od

neizmerne žalosti. Bič se je branil sovražniku dolgo in junaško kakor skoraj nobena druga francoska trdnjava; ker ni prišla od nikoder pomoč, se je razvalil nazadnje v prah in pepel in mnogi, oh premnogi meščani so izgubili svoje življenje za domovino. Ko sva prihitela z bratom domu, so oče komaj še dihali; oporoko so bili tako naredili, da dobita starejša brata vsak pol zemljišča, mene pa da izplačata v denarju in blagu. Bilo mi je uganjeno, da dobim trideset srebrnih goldinarjev, nekoliko mernikov raznega žita, dve vedri vina in če bi se kdaj oženil, da nosita stroške za svatbo brata. Evo vse moje dote. Bila je neizmerno majhna, ali tako se je delilo pri nas sploh: Starejšim otrokom skoraj vse, mlajšim skoraj nič. Oče si je pomiril vest s tem, da mene veseli krošnjarija in si utegnem s krošnjo prislužiti več nego brata s kmetijo.

Oporoka me ni nič ujezila, ker sem spoštoval očetovo voljo in si mislil: Kaj mi bo zemlja? Delati ne znam; roke so se mi omečile, noge pa utrdile, — hajdmo po svetu! Precej po očetovi smrti sem se jel pripravljati na pot.

Na Primorskem.

Nemčija in Bič sta mi mošnjo napolnila, nakupil sem razne drobnjave, stotak mi je še ostal v žepu, mlad in zdrav sem bil, moglo se je izhajati brez skrbi in velikega truda. Polju je dal Bog zopet svoj blagoslov, ali trta je še vedno hirala, rojaki so šli po vino v primorje in jaz sem se pridružil. Na Trsat sem priromal ravno v pravi čas, ko je privabil Marijin praznik od vseh strani sveta brez števila pobožnih, še več pa

nepobožnih popotnikov. V dveh urah sem razprodal vse, kar sem prinesel s sabo. Še isti dan sem nakupil v Reki novega blaga.

Na Trsatu se mi je pripetilo nekaj smešnega, kar bi bilo pa imelo zame prav lahko slabe nasledke. Robo sem ponujal v neki krčmi pivcem. Pijan Rečan se zadere name: Kaj hodiš sem beračit, kranjski cucak? Na, to je za te! Ob teh besedah vrže vame oglodano kost, ki me zadene v koleno. Mene zgrabi nevolja, velim: Če sem cucak, se moram tudi po pasje zahvaliti. Skočim v Rečana in ga ugriznem na vso moč v desno uho, da je zarjul in se zvrnil znak na tla. Kaj se je dalje godilo, ne vem, ker se mi ni zdelo varno počakati, dokler ne vstane pijanec. Preganjal me ni nihče in v strahoviti gneči me niti ne bi bili tako zlahka zasačili. Ali drugi dan, ko se šetam v Reki po samotnem prostoru za morjem, me sreča ugriznjeni škric in spozna. Ne vem, ali se je zbal policije ali moje Cahevsove postave, da se me ni lotil sam. Najel je drhal mestnih pobalinov, ki so me začeli od vseh strani kamenovati. Da ti Bog pomozi, bil sem v nevarni stiski, braniti se nisem mogel, uteči tudi ne, ker so me bili popolnoma obkolili in zajeli. Udarci so leteli name kakor toča, iz več ran se mi je pocedila kri. Za srečo so čuli naše kričanje kranjski barantači, ki so počivali ne daleč od tam na svojih vozeh. Urno priteko gledat in rojaku pomagat. Udrihali so po paglavcih z biči in jih kmalu odpodili.

Komedija pa se še ni končala. Dober streljaj od nas je vstal nov hrup, zabrenčalo je novo kamenovanje. Moj sovražnik je bil obljubil potepuhom ne vem koliko denarja, zdaj pa se je branil plačati. Zagnali so se tedaj

vanj in ga nemilo nažigali. To se razume samo ob sebi, da mu nismo šli na pomoč, ampak smo se na vse grlo krohotali in mu privoščili prav od srca zaslu-ženo kazen.

V primorju sem krošnjaril štiri mesece. Blago sem jemal v Reki pri kranjskih trgovcih, ki so mi vselej dobro postregli in me ne za krajcar prevarili. Primorska mesta je oživljala tisti čas tako velikanska žitna kupčija, kakršne niso videla morda, odkar stoje. Lačni svet je vpil: Dajte kruha! In srečna Rusija je pridelovala o vseobči nerodovitosti toliko kruha, da je lahko ves lačni svet napasla. V Trst in Reko je pri-jadrala ladja za ladjo, natovorjena do vrha z jekleno rusko pšenico. Na ulicah se je vse trlo hrvaških, laških, grških in angleških mornarjev, domače prebivalstvo je izginilo kakor kaplja v morju v neizmerni množici so-rodnih in tujih trgovcev in njihovih pomočnikov.

Med brezštevilnimi ladjami sem zapazil tudi rusko, ki je bila prišla iz Odese. Zvala se je Ribas in je stala tako blizo kraja, da sem lahko slišal ruski pogovor. Krošnja mi je visela na plečih, pa sem dejal: Poskusimo srečo! Stopivši na brv, položeno do ladje, sem vpil, kolikor sem znal, po ruski: Zdrastvuj, brat ruski! Zdrastvuj, kum ruski! Bumaga, lenta, platki . . . Mor-narji priskačejo na sprednico broda in poprašujejo v čudu: Brat raznoščik! Kako, za Boga, si ti zabredel sem? Mesto odgovora snamem krošnjo in začnem ponujati. Nakupil si je polne žepe vsak in naposled so me povabili, da naj se kmalu zopet oglasim. Trg je šel dobro tudi drugje, na jesen sem se vrnil domu s takim dobičkom, da sem smel biti res povse za-dovoljen.

Trideset let miru.

Drugo leto — 1820. — sem se bil namenil zopet v primorje, ali ker so prišli razni glasovi, da je tam kupčija zaspala in se sploh toži, da ni denarja, sem se moral premisliti in sem odrinil rajši proti Štajerskemu. Takrat se je pričelo moje krošnjarenje po avstrijski, po cesarski Nemčiji in je trajalo ravno trideset let, od 1820. do 1850. Neprenehoma seveda nisem prebival na tujem, Belo Krajino sem videl vsako leto, enkrat sem ostal doma sedem mesecev, po dva pa najmanje. Pri bratih, ki sta se oba oženila, bi bil imel lahko vse zastonj, pa nisem hotel. Kar sem použil, sem plačal vse do mrvice in tako tudi za stanovanje. Svojih sem se bolj bal in sramoval nego Nemcev. Če so mi tujci dejali: Sedi za mizo in zajmi z nami! se nisem nič obotavljal, bil sem vesel, da mi ni treba trošiti. Doma pa mi je požiralo grlo grozovito težko. Če sta me brat in svast pogledala, se mi je zdelo, kakor da mi štejeta in očitata vsak založek, češ, kaj nam pojedaš, ti nepotrebni gost.

Krošnjar se mi vidi jako podoben godcu. Domači ne marajo ne tega ne onega, ker jima delo večjidel ne diši. Tujim ljudem pa navadno dobro prideta. Kjer ju ne poženo od hiše, precej vesta, da ju bodo pogostili brez plačila in še prav radi. Ta šega velja že od nekdaj, kdor ju ne nakrmi, ne osramoti njiju, ampak sebe.

Evo vam vzroka, zakaj sem se čutil domačina v tuji in tujca v domači izbi. Ali bila so, pa, veste, tudi leta zato, da se je dajalo lahko kaj zastonj. Če govorimo starci: Nekdaj se je živelo vse bolje nego dandanes, če hvalimo stare čase, se nam mladina posmehuje

in veli: Starci so onemogli, ker ne morejo nič več v slast uživati, mislijo, da gre svet nazaj, da niso več za nič niti časi niti ljudje, starcem se zdi njihov svinec zlato in naše zlato svinec, sivci so se pootročili, izgubili so pravi vid, sicer bi spoznali, da se dandanes napreduje, ne pa nazaduje, z njimi se ne da govoriti. Tako beseduje in kvasi mladina. Sodi nas bogme dosti krivo. Mi ne tajimo napredka v znanostih in umetnostih, ali v drugih rečeh ga ne vidimo niti toliko, kar je za nohtom črnega. Jaz niti ne trdim, da smo ležali kdaj na blazinah, tudi to je res, da se živi zdaj bolje, nego se je živelo do mojega dvajsetega leta. Stiskala sta nas vojska in glad, ki se s toliko silo pozneje nista več drvila po naših deželah. To pa govorim in ne bom nehal govoriti, da se morajo zvati skoraj vsa leta od 1820. do 1845. prav zlata leta proti sedanjim. Sedem mršavih krav je pocrkalo, v hlevu so stale same tolste mlečnice, in ne le sedem njih, ampak trikrat toliko. Ta zlata in srečna doba ni nastopila po kaki čarobiji, razvila se je čisto naravno iz tedanjih razmer in okolnosti.

Kralji so se bojev naveličali, dobrih trideset let smo imeli mir, v miru pa se da delati in pridelati, služiti in prislužiti. Bogastva, s katerimi slove narodi in poedinci, so se skovala v kovačnici miru, izgube, katere so trpeli in jih trpe, dohajajo vse iz vojaškega brloga: To pravilo ostane neomajano do sodnjega dne. Vendar bi bil greh misliti, da nam Bog, kadar nas tepe z vojsko, ne namerava koristiti. Napoleona nam ni poslal za strašilo, ampak za nauk in izmodrenje. Ta mož je zasejal povsod, koder je hodil in vladal, toliko plemenitega semena, da ni mogoče našteti vseh plodov

in mere njihove, ki so iz njega priklili in dozoreli. Ves svet se je jel gibati in premišljevati svoj poklic, svoje moči, vzroke svoje revščine, pripomočke svojega bodočega blagostanja. Napoleon je mir sovražil, kralji so storili svojo dolžnost, da so ga ugonobili, ali dolgega miru ne bi bili znali ljudje rabiti v svojo korist, ko jih ne bi bil te najtežje umetnije naučil mojster vseh zemeljskih mojstrov Napoleon.

Pred francosko vlado je životaril naš kranjski kmet tje naprej ne dosti pametneje od živinčeta v njegovem hlevu. Kadar je veliko nažel, nakosil in natrgal, je čepel pri sodu ali poliču noč in dan kakor mušica; v svoji pratiki si je zaznamoval z rdečo barvo tiste dni, katere se je nalokal do brezumja, izkozlal do zadavljenja. Če je pa letina dejala: Ne dam! je obesil glavo, stradal kakor pes in preklinjal farje in copernice, ki so mu zasolili delo s točo in drugimi uimami. Ako je ulovil kak cekin ali tolar, ga ni naložil, da mu nese obresti v kupčiji ali na posojilu. Bog ne daj, spravil ga je rajši v malho in vrgel na dno skrinje, naj mu tam plesnuje — plesniv denar je veljal za najbolj očitni dokaz dobrega gospodarstva — ali pa ga je kje zakopal in zazidal in ni povedal niti svoji ženi kam. V tem je bila vsa modrost naših sprednikov.

Veste, katera pa je slovela za skrbno in varčno gospodinjo? Tista, ki je napravila nekoliko centov platna. To bi bilo zaslužilo res hvalo, ko bi ga bila razprodala ali vsaj porabila. Pa ne! Ležalo je v zabojih po veliko let, da je vse preperelo in strohnelo. S tako avšarijo so se ponašale naše sprednice. Nihče ni pomislil, kako bi si opomogel, si olepšal hišo in poslopja, prikupil zemlje, obsadil prazne riže in laze z drevjem

in trto. Vnuk se je zadovoljil s tem, kar je dobil po očetu, oče se je veselil, da ni zapravil premoženja dedovega. Naprej ni šlo nič, vse je stalo, kakor se je našlo, raslo in rodilo je vse toliko, kolikor je samo hotelo. Zdaj završi francoska sapa, gnijoča luža se je jela mešati in gnati valove, svet se je ganil, ker se je ganiti moral. Kakšna izprememba je nastala v Beli Krajini, sem že povedal, isto se je godilo po drugod.

Francozom se je prižgala najprej luč, oni so jo dvignili in posvetili tudi drugim narodom. V štirih letih se je naš kranjski kmet kakor prerodil. Dobil je prepričanje, da ga starci niso prav učili, zaželel je novic, napredka, dobička; ta si je postavil novo, čedno hišo, drugi si izkopal vodnjak, tretji naredil vrt ali vinograd, četrti jel skupljevati sadeže, barantati, kupčevati.

Včasi slišim gospode govoriti, da se prosti ljudje še zmerom drže le starega kopita. Oni se motijo, staro kopito je razbil na drobne kosce Napoleon, naš kmet sili naprej, zadržuje ga samo nevednost, zabogatel bi zdaj prav rad, ali mu niso znana vselej pota, po katerih se pride do premoženja. Dandanašnji se oglaša za vsak posel preveč tekmecev; ni čudo, da marsikateremu spodleti. Pred letom 1848. še ni bila tolika sila, kdor je pametno trgoval in pridno vozaril, si je nabral v desetih letih dosti denarja zase in za otroke.

Kolero so smatrali po pravici za strašno šibo božjo, ali ta šiba ni le tepla, ampak tudi zdravila. Res da so pomrli tudi premnogi nedolžni, vendar je davila kolera najrajše kurbirje, pijance, ponočnjake in druge zastarane in zrele grešnike. Njihov imetek so podedovali pošteni sorodniki, veliko hiš je padlo takrat iz umazanih rok v čiste, ki so jih bile bolj vredne in so

z njimi bolj zdušno gospodarile. Poglavitna sreča, brez katere bi bile ostale vse druge dobrote prazne, pa je dohajala iz božje zemlje, ki je rodila skoraj vsako leto kmetovalcu tako obilno, da mu je primanjkovalo dostikrat hramov in posode in ni vedel, kam bi dajal in spravil vse pridelke svojih njiv in vinogradov, vrtov in košenic.

Le poslušajte, kakšen kup so imele reči! Mernik pšenice je veljal trideset grošev, dostikrat samo štiri dvajsetice, ravno toliko tudi vedro izvrstnega vina. Za funt govedine sem dal kakih pet ali šest krajcarjev, bravina je bila zmirom še kaka dva krajcarja cenejša, včasih sem plačal za njo samo tri krajcarje. Če se je zahtevalo za sedem jajec groš, so ljudje že vpili na draginjo! Vrč najboljše stare slivovke je stal goldinar, kar se nam je zdelo nečloveško veliko!

Za naša vina so bili že Gorenjci zvedeli in začeli hoditi ponje. Vožnjo so jim zlajševale nove ceste, za katere je zavladala silna briga; pred Napoleonom nismo imeli ne enega udelanega pota. Vina in žganja je šlo proti Ljubljani voz za vozom, dan za dnem, ali ga je ostajalo še dosti tudi za domačo potrebo in potrato. To se je pijančevalo, gostilo s kuretino in svinjino, prepevalo, vriskalo, streljalo, godlo, plesalo in smejalo brez konca in kraja po vseh krčmah, hramih in zidanicah in včasi po vseh hišah cele vasi, ne izvzemši kajžarjev in sebenjkov. Zemlja je nehala biti dolina solz, izpremenila se je v vseobče veselišče, človek se je res moral blagrovati, ki je učakal to rajsko srečno dobo.

Kmet je vstvarjen za trpina, ali takrat mu je, vidite, tako odleglo, da ni čutil nikakršnega trpljenja. Delal je toliko, kolikor se mu je zljubilo, pridelal pa

vselej več nego je potreboval. Pri zlati kapljici je hitro pozabil svoj mali trud, redke žulje si je mazal s tolsto pečenko in jih kmalu izgladil. Davki so po malem rasli, ali še niso nikogar težili, gospodar je prodal par veder vina in se pobotal z gosposko brez rubežev. Zaradi davkov noben pameten mož ni izgubil kmetije. Človek je tisti čas živel dobro in brezskrbno, če je imel kaj svojega premoženja ali nič. Kdor ni imel vina doma, je stopil k sosedu in ga dobil, kolikor ga je hotel in zraven še potice in drugih založkov. V zidanice so vlačili veseljaki prijatelje in neprijatelje, znance in tujce. Vinski bratci so poslušali brez jeze in zamere vsako zmerjanje in psovanje, ali so se hudo razžalili in strašno utogotili, ako ni hotel kdo z njimi piti in jesti. Tudi jaz kakor pravim bi bil mogel doma ostati in se z drugimi vred veseliti, ali mi ni srce dalo, brez krošnje na hrbtu in popotne palice v roki nisem čutil v sebi miru in zadovoljnosti.

Prvo leto nisem prestopil štajerske meje, drugo sem se vrtil večjidel okrog Dunaja, tretje sem prebil po večjem v gorenjem Estrajhu, četrto pa na Salcburškem in Tirolskem. Pozneje sem hodil semtertje, kakor mi je bolje kazalo, nekatera leta sem obšel vse nemške dežele, ki spadajo pod cesarsko oblast. Najmanj poznam Koroško. Kraji in ljudje so se mi bili že precej od konca tako pristudili, da sem se jih najrajši ogibal.

Tem bolje pa se mi je priljubil gorenji Estrajh. Ta dežela ima prekrasen svet, pa tudi poštene, razumne in bogate kmete. Ko bi se mogel še enkrat roditi in bi mi bilo na voljo dano, kje da se želim roditi, bi rekel brez premišljevanja, da v gorenjem Estrajhu. Z veseljem sem se mudil tudi na Dunaju. Po kakih

štirinajst dni sem preživel v njem vsako leto. Na to me je silila že moja kramarija. Pri dunajskih kupcih sem jemal namreč blago ves čas, to je vseh trideset let, pa se ne morem pritožiti, da bi me bilo dostikrat ali za večji denar opeharili. Včasi nam je prišlo kaj malega navskriž, pa smo so sporekli potem, še enkrat pregledali račune in se poravnali brez tožbe in pravde.

Štajerci so se kazali različni; od Gradca naprej proti Estrajhu in Ogrskemu sem se z njimi prav dobro razumel, med Gradcem in Koroškim pa sem se nameril pogostoma na strašno zlobne ljudi. Niti na dolenji Estrajh ne smem zabavljati, prebivalci so bili z mano dobri in priljudni razun dunajske okolice. Meščanom ni nič reči, govorili so z mano prav tako prijazno kakor z mestno gospodo; v Metliki, vidite, sem našel veliko več prevzetnosti kakor na Dunaju; ali komaj zapusti človek zadnjo ulico, se vse izpremeni, kakor bi odrezal. Kmetje okrog Dunaja so se napihovali stokrat huje nego cesarjevi ministri. Šopirila se je samopašnost, da je strah; starši so klafali vpričo otrok in otroci so prešestvali v oči svojih roditeljev; lajal je sin na očeta, sosed na soseda, prijatelj na prijatelja; z mano so hoteli postopati kakor s cuckom, ali se jim nisem dal. Tudi v malih estrajških mestih sem videl in slišal dosti več grdega nego v cesarski rezidenciji.

O Salcburžanih pa mi je presneto težko kaj povedati. Vsak pot so se mi zdeli drugačni. Zdaj sem dejal: To so svetniki, to so možaki, drugikrat sem jih obsodil, da so prismode in figovci. Kakor hvalimo mi Napoleonove čase, so se oni bahali s svojimi škofi, ki so jim bili obenem kralji. Za njihove vlade se je neki cedilo mleko iz skal, med iz smrek, mesto snega so

padali zlati in v usta so leteli z nebes pečeni in že razrezani in preslastno začinjeni fazani. Jaz se nisem brigal, da bi zvedel, koliko resnice je v teh bajkah. O tej čudni deželici morem za gotovo reči samo to, da ima veliko lepih cerkev in kloštrov, še veliko več pa tercijalk, klepetulj, bahačev in beračev.

S tirolskimi junaki sem dosti občeval. Oprava se jim prijema života kakor ulita. To so res lepi in lepo oblečeni korenjaki. Kazi jih edini klobuk, ki bi se bolje podal maškaram nego ljudem. Čul sem, da Tirolci vsakega tičejo, še cesarja. Ta šega se mi je priljubila že v Liki. Ličan tiče domačina in tujca brez razlike stanu in brez zamere. Isto sem čul, da biva tudi na Tirolskem. Ali hudo sem se spekel. Mene seve so tikali vsi, ko pa sem jel tikati jaz njih, so mi dejali „kranjski lump“ in: Marš, poberi se! To se mi je pripetilo dva ali trikrat v Švacu in Inspruku, in ta izkušnja me je tako ustrašila, da se nisem drznil tikati niti kmetov in sem kmalu zapazil, da se jim zdi moje vikanje povse spodobno in potrebno. Bratovska beseda služi Tirolcem le za komedijo, da se svet čudi njihovi prostodušnosti in svoboščini, ali kdor ni cesar ali drug velikan, mu ne bi svetoval, da jo rabi, kadar se z njimi pomenkuje.

Tirolci slove tudi za jako odkritosrčne ljudi, ki govore na vsa usta in zahtevajo, da se jim isto tako odgovarja. Ali ni ta slava ni dosti vredna. Med sabo si nobene reči tolikokrat ne očitajo, kakor ravno hinavstvo. „Ta pa ta jih ima za ušesi, ni mu nič verjeti“ mi je neprenehoma donelo na ušesa, v mestih in na deželi.

Kar se tiče avstrijskih Nemcev sploh, mi je bilo dano dovolj prilike, se prav do dobrega prepričati, da

stoje skoraj v vseh rečeh na dosti nižji stopnji omike in vrednosti nego njihovi bratje preko Ina: Bavarci, Švabi, Švicarji in drugi iblajtarji, kakor bi moj brat rekel. Meni je podarjen nekak poseben nos, kakršnega nima vsak. V slednjem kraju je čutil kaj druzega. V Švici mu je dišalo, kar ni čudo, po planinskih rožah, med Rajno in Nekarjem po hvojni smoli, v Alzaciji po muškatu, v francoski Lotaringiji po žlahtni resedi in naših slovenskih nageljnih, na Bavarskem po pehtranu in drugih vrtnih začimbah. Komaj sem prestopil avstrijsko mejo, je udaril vanj nov duh, ki je imel povsod nekaj težkega, zoprnega in nezdravega. Samo v gornjem Estrajhu je včasi zavonjalo prelepo po madnih jabolkih, ali še večkrat pa po gnilih. Na Tirolskem je smrdelo po kozlih, na Salcburškem po babjem potu, na Dunaju po milu in krznariji, v dolnji Avstriji po scalnici, na Stajerskem po vetrovih, na Koroškem pa po vseh teh grdobijah obenem. V krčmah se mi je zdelo, kakor da bi bil padel skozi okno ali strop v kako prav natlačeno, zasopljeno in zadimljeno cerkev. V drugih hišah me smrad ni ravno nadlegoval, ali tistega prijetnega duha in sladkega domovinstva nisem našel v njih kakor n. pr. v prostornih in udobnih bavarskih poslopjih ali pa v ličnih, preprijaznih švabskih in švicarskih izbah.

Ne smejte se! Tudi jaz dobro vem, da mi je ta razloček skovala vrtoglava domišljija, ali brez tehtnega vzroka ne ustvarja takih podob niti ona. Domišljijo so mi podkurile oči in ušesa in dim se mi je kadil v nos. Druge reči sem videl in slišal na Bavarskem in naprej, druge zopet v avstrijski Nemčiji, tam se je zažigalo dišeče kadilo, tukaj pa marsikdaj grozno smrdljivo.

Preko Ina se je o veri mnogo ugibalo in dvomilo, ljudje so govorili: Bog ve, če je to in to res, v svetem pismu ni vse jasno, tudi zdravi razum ne more pritrditi vsemu, kar nas uče; ali nazadnje pa se je vselej reklo: Naj bo že tako ali tako — ne belimo si glave! Ostanimo pošteni, pa nas Bog ne bo zavrgel! In ljudje so res ostali pošteni, da se jim je tujec moral odkriti. Kaj pa naši Avstrijci? O, ti niso nič dvomili — pretresovanje pridig so smatrali za luteransko drzovitost, za očiten dokaz krivoverja, za najstrašnejši greh, ki se ne more odpustiti ne na tem ne na onem svetu. Tudi oni so sicer govorili, da brez poštenja ni izveličanja, ali ta lepa beseda jim je šla samo z jezika, ne iz srca; živeli so tako, kakor se jim je zljubilo, ne pa kakor bi se moralo živeti, to je, kakor zapovedujeta vest in pamet.

Celo tega nisem zapazil, da bi bili kaj dosti marali za napredek, dobiček in korist. Glede tega so močno spodabljali na Slovence. Glavna briga jim je bila, kako bi se veselili. Ne velim, da niso hoteli delati, kmetje in meščani so se trudili prav z voljo, postopače so zaničevali, pred lenuhi so pljuvali. To je bilo gotovo lepo, le škoda, da ta modrost le malo izda, ako ni združena z varčnostjo. To lastnost pa sem pogrešal do malega povsod. Ljudje so hrepeneli po zaslužku in pridelku, ne da si povečajo imetek in zapuste otrokom več nego so prejeli od staršev, ampak zato, da si morejo napraviti, kar se da, veliko in dobrih kratkočasnic. Izmišljevali so si neprenehoma nove zabave, vsak predpust je prinesel druge šeme, vsak pir drugo, vedno večjo potrato. V tem uživanju se niso držali nikakršne pametne mere in meje. Pri njih se ni jedlo, ampak žrlo, ni pilo, ampak kravalo, ne rajalo v pozno

noč, ampak do zore in še dalje. Zapravljalo se je brez premisleka vse, kar dela življenje ugodno in dragoceno: Denar, poštenje, zdravje in razum.

Kolo so vodili Dunajčani, ali zaostajali niso dosti Gradčani, niti Linčani in drugi purgarji. Meščane so posnemali po svoji moči tudi delavci in kmetje. Neoskrunjenega se v tej poganski razuzdanosti ni ohranil noben stan, noben spol in nobena doba. Župniki so se očitno sprehajali s svojimi kuharicami in otroci; pijane babe, proste in gosposke, sem čul klafati grje od fakinov in vanderpuršev; prešestvati so hoteli že desetletni smrkavci.

Zapustil sem mesto in sem dejal: Morda najdem v drugem kaj več krščanstva — ali kmalu sem se prepričal, da ga zastonj iščem: Iz Sodome sem prišel v Gomoro, iz Gomore v Sodomo, v tej deželi ne stoji ne Betlehem ne Nazaret; proti tej mlakuži se mi je videla naša Bela Krajina rajsko prebivališče nedolžnih otročičev, vkljub neizmerni veselosti, ki je oživljala takrat tudi naše gorice in dolinice.

Morda bi mogel kdo o mojih besedah posumiti in pomisliti, da slikam vraga preveč črno, kakor premnogi pridigarji, ki ne najdejo na svetu nič poštenja in poštenjakov, ampak zgolj smrtne grehe in pogubljene grešnike; ta pa oni bi me utegnil vprašati, kaj zlodja, ali se med tvojimi Avstrijci ni nahajalo nič revežev, bolnikov, starcev, čmernih kisloreparjev, vrlih gospodarjev in drugih takih mož in žen, ki čez vojnice skakati ali sami nečejo ali pa tudi z najboljšo voljo ne morejo?

Tega nisem nikdar tajil; dobilo se je vselej in povsod ljudi, katerim ni mar za veselice, katerim se je zdelo škoda vsakega krajcarja, še takega, ki se je moral

izdati za potrebščine. Jaz sem hotel le povedati, kakšna sapa je pihala tistih trideset let ob Donavi, Muri, Inu in ob vseh drugih vodah. Jaz ne obrekujem nikogar rad, ali kar je res je res, po tej lahkoživni sapi se je obračal ves nemški narod v Avstriji, to se ve, če so mu dopuščale okolnosti; nekaterega je sveti duh razsvetlil, da se mu ni zavrtelo v glavi, če bi bil potrošil lahko vsak dan tudi sto rajnškov. Ali te izvoljence je bilo treba iskati z lučjo ob belem dnevu.

Še eno vprašanje bi moglo udariti name: Če so se mi zdeli Avstrijci tako pregrešni in malopridni, zakaj nisem šel krošnjarit rajši med svoje ljubčke Bavarce in Švabe? To, bratci, bi bil gotovo tudi storil, ali ni bilo varno. Postava mi je rekla: Ne smeš! Čez In se ni šlo tako zlahkoma. Mnogi so prosili za privoljenje, pa se jim ni dalo. Kar je bilo bolj pogumnih in zabavljivih, se niso brigali za prepoved; prekoračili so In in se klatili vse življenje po tujih deželah. Izdala jih nista ne kmet ne meščan, ljudje so jih čislali in jih v sili celo skrivali. Vsakemu pa ni steklo tako po sreči, bavarske gosposke so veliko naših nemškarjev zasačile in jih odtirale brez milosti čez mejo. Tu jih je sprejela avstrijska policija, pa jih odpravila domu, po odgonu. Ko bi se ne bil bal te nevarnosti in sramote, verjemite mi, da bi bil gotovo svoj vek preživel najrajši pri dobrosrčnih „kvakah“.

Prepoved krošnjarenja je nehala v nemškem rajhu še le zadnja leta, menda vsled pruskega gospodstva. Kdor plača osemindvajset forintov srebra, sme zdaj svobodno kramariti po vsem nemškem cesarstvu, to se pravi, če ne leti nanj kak drug sum. Ravno lani in predlanskem so prepodili mnogo Poljancev z Bavarskega,

ne da bi jim povedali vzrok. Bržkone želi Prus nakloniti mali dobiček, ki se vjame z našo drobnarijo, svojim Nemcem ter bi se hotel iznebiti nadležnih Kranjcev.

Ali še nekaj druzega me je vezalo na avstrijske Nemce. Kakor hudo sem jih grajal za druge reči, tako lepo jih moram pohvaliti za njihovo gostoljubnost in dobroto. Take navade sicer niso imeli kakor mi, da bi bili klicali k svojim pijačam in pojedinam vsakega popotnega tujca, ali kdor je prišel po kakem poslu k njim v hišo, si je smel biti svest, da ga ne bodo odpustili lačnega in žejnega. V tej prijaznosti so prekosili celo Bavarce, še bolj pa druge Nemce. Ona vam razjasnjuje najbolje, zakaj da sem ostal pri njih tako dolgo in se jih nikoli nisem naveličal. Mislil sem si: Valjajte se po blatu, kolikor hočete, za svoje gnusobe boste odgovarjali sami, ne jaz; dobrotljivost, katero mi izkazujete, pa vam Bog povrni! Bila bi grehota, ko je ne bi spoznal in užival s hvaležnim srcem; bila bi pa tudi velika neumnost, ko ne bi hotel porabiti lepe prilike in jemati z veseljem, kar se mi z veseljem daje.

In dajali so mi ne po zrnu, kar po polnem prgišču. Če so imeli vina, ga niso pili nikoli brez „Kranjca“. Pečenka se je rezala meni kakor domačinom. Spal sem včasi tako mehko, da sem se skoraj pogreznil in zadahnil v blazinah in pernicah. Ob nedeljah mi je rekel gospodar: Kranjec, popoldne ne hodi nikamor! Kaj boš tratil svoje krajcarje v krčmah? Imeli bomo klobase, pijače, dobro društvo. Ostani pri nas, ne boš se kesal. Po pravici smem trditi, da mi je bilo po ves teden komaj en sam dan prebiti ob svojem, kar se tiče stanovanja in živeža, drugih šest je prišlo brez troška kakor tiču pod nebom. Pa niti krčmarski računi mi

niso delali preglavice; kar stane zdaj srebrn groš, je bilo tista blažena leta po šajnastem in še ceneje. Dvajsetice človek skoraj ni mogel eno popoldne zapraviti. To se je najedel, napil, naslišal godbe, naveselil in mu je ostalo še za duhan, smodko in kupico črne kave. Denarja je imel dosti kmet in gospod, krošnjar je dobro došel povsod, v četrt ure sem izvel robe za cel goldinar, napravil si čistega dobička najmanj za dvajsetico.

Zdaj sami sodite, če se ni krošnjarju dobro godilo! Dasi sem bil mlad in močan, sem se trudil manj nego zdaj v sivi starosti. Naložil sem si navadno kaj lahkega, sosebno za podobe je bil vlak, razprodal sem jih gotovo stotisoč, ako ne več in verjemite mi, da ne ene brez dobička, razun kakih svetnikov, ki sem jih podaril deci. Ali tudi ti darovi so se mi dobro izplačevali z izvrstno postrežbo priljudnih in hvaležnih roditeljev.

Ali teh srečnih časov se ne spominjam s čisto radostjo, nego temveč z bridkim kesanjem in vročim sramovanjem. Vsak dan mi vest očita, kako zlahka bi si bil prihranil veliko, veliko denarja, pa nisem maral.

Čujte, kako piškava pravila sem si postavil v svoji neumni butici. Dejal sem: Ženil se ne bom nikoli, zakon naklada le sitnosti in skrbi. Čemu bi tedaj stiskal? Za koga varčeval? Mladost je tako minljiva, življenje tako kratko, da si ni vredno spravljati bogastva. Kdor je pameten, uživa ure, ki so mu dane; ne zamuja nobene prilike, ki obeta kratek čas in nedolžno veselje. Krivice ne bom naredil nikomur ne za las, dolgov si ne bom nakopaval, kar bom kupil, bom pošteno plačal, kar ponujal, pošteno prodajal in tako se mi ne bo bati nikogar, ne Boga in ne ljudi.

Teh abotnih pravil sem se držal stanovitno kakor klašč in sem si obenem še domišljeval, da sem jih uganil jako modro. Starost, bolezen in drugi pripetljaji, ki zahtevajo večje stroške, mi niso niti na misel prišli. Toliko sem pazil, da sem poslal denar vselej še tisti dan, ko sem prejel blago in da mi je ostala povrhu še vsaj cela stotina v žepu — to, vidite, je bilo vse moje gospodarstvo. Nisem se nikoli osramotil, ali nisem si niti opomogel; kar sem imel peto leto, sem imel tudi trideseto, ne krajcarja manj, ne krajcarja več.

Ker ni bilo treba za življenje dosti skrbeti, sem si res lahko privoščil in omislil marsikaj jako lepega, mikavnega in prijetnega. Veliko dni sem presedel v kavarnah in poslušal pogovore, ali pa pretresal z drugimi gosti kupčijske, društvene in včasi celo državne razmere in homatije. Pijanstvu se nisem vdal, ali dobra, stara kapljica me je zmirom veselila, pri vinu se je dostikrat dobila tudi ugodna tovaršija, zabavala me je pesem in godba in tako sem pustil tudi v krčmah in gostilnah mnogo lepih srebrnjakov in rumenjakov. Če se je igralo kje na gledišču, sem šel gledat, pa naj velja, kolikor hoče, naj bo tudi dve uri daleč do igrališča. Isto tako sem moral videti vsako drugo komedijo, vsak zverinjak, skratka vse, kar je bilo zame novo. Iz gole radovednosti sem se vozil po Donavi in v gornjem Estrajhu po vseh večjih in slavnejših jezerih. Plezal sem k razvalinam starih gradov in nekaterikrat tudi na snežnike. Kratkočasil sem se izvrstno, odprl se mi je nov svet, spoznal sem mnogo ljudstva in narave, ali ta nauk sem moral plačati presneto drago. Kadar se popotuje samo za veselje, se loti mošnje sušica, ki se težko ozdravi. Včasi sem se nameril na revnega dijaka,

pa ga vzel s sabo v krčmo, da mi pove kaj iz zgodovine, zemljepisja, naravoslovja, zlasti pa iz fizike, ki me je izmed vseh znanosti najbolj mikala, ker mi je odkrivala največ skrivnosti in mi ugibala s prečudno umetnijo in spretnostjo najtežje in najzanimivejše uganke.

Take reči bi bil poslušal cele dni in noči; ne pravim, da ni lepo, če jih človek ve in zna, ali ne vjamejo se zastonj kakor muhe in metulji. Poredni študentje so zapazili moje nagnenje in me kar obsipali, bogme ne, da bi me kaj naučili, ampak da jih napojim in jim povrhu še posodim kak goldinar, to se pravi, podarim, kajti vrnili mi niso nikoli ne počenega groša. Tako, vidite, sem šušmaril z denarjem.

Zdaj poznate mojstra-skazo Pavleta. Nihče mi ne more prigovarjati, da bi se bil kdaj vlačil z babami, ali padal pijan v luže, ali da bi bil le en vinar zaigral, ali komu kaj unesel, ali koga osleparil — svojega poštenja nisem zablatil ne z najmanjšo marogo, v tej reči so me vodila moja pravila gotovo po pravi poti. O, saj pa v drugih ne. Rodila so mi tožni sad večnega uboštva. V mladosti ga človek ne čuti, tembolj pa v starosti, ko ni več moči popraviti škode. V reko sem spustil ladjico, znal sem se ogibati nevarnega skalovja avstrijske razuzdanosti, da se mi ni razbila, ali blodil sem z njo vedno in vedno le okrog tega skalovja, nisem jo porinil naprej, da jo nese živa voda švabske in francoske pridnosti in varčnosti v morje sreče, v pristan blagostanja.

En talent sem si pridobil, ta talent bi mi bil zarodil deset, tudi dvajset drugih talentov, ko bi ga bil hotel obrniti in naložiti v prid in korist. Blago, gotovina, oprava, ura in take malenkosti so bile vredne

skupaj komaj štiristo goldinarjev; to je bilo vse moje premoženje in s tako beračijo v rokah sem mislil, da mi ničesar več ne manjka, z njo se je izpolnilo in nasitilo vse moje otročje hrepenenje!

Ali čemu vas nadlegujem s tem praznim žalovanjem? Pomagati mi ne morete, tolažbe pa ne potrebujem od nikogar, kajti imam jo sam: Do groba ni daleč, tam bo zamrla vsaka skrb, bo zamrlo tudi kesanje. — V tridesetih letih se doživi dokaj lepega in grdega, smešnega in neveselega, sitnega, strašnega in čudnega, zlasti če rije in kolovrati človek po širokem svetu. Tudi meni se je pripetila v nemški Avstriji marsikatera nora in nenavadna. Za pokušnjo jih bom nekoliko povedal.

Pavletovi doživljaji.

Najprej čujte, kako me je spremljal enkrat sam Kristus. V Ljubnem na Štajerskem sem se v krčmi dobro okrepčal, da ne omagam na pretežavnem potu čez visoke in puste hribe, ki sem jih hotel prehoditi. V krčmi je sedel za pečjo gologlav in bos človek visoke postave, ki ni pregovoril nič ne z mano ne z domačini, ampak nas je le poslušal, vmes pa se včasi prekrižal in sklenil roke kakor za molitev. Poznal ga ni nobeden, sam pa tudi ni hotel nič povedati. Na vsako vprašanje je odmajal z glavo. Mislili smo, da mora biti kak nem berač. Krčmar mu ponudi kos kruha, on pa je odkimal in ga ni hotel vzeti. Jaz zapustim hišo in tudi velikan se dvigne in gre za mano. Če sem hitel, je hitel on, če sem stopal polahko, je stopal polahko tudi on; ostal mi je vedno za petami, sledil

mi je po cesti, sledil tudi po stranskih stezah in skozi goščavo. Zdelo se mi je strašno čudno in sitno, da vlačim za sabo tako senco.

Večkrat sem postal in ga vprašal s trdnim glasom, kam se je namenil in zakaj me spremlja. On pa ni odgovoril nič, mahnil je z roko, da naj korakam dalje. Dejal sem: Ni dvombe, ta človek je nem; ali čemu se mi je pridružil? Morda ne snuje nič dobrega; treba je paziti! Bal se ravno nisem. V žepu sem nosil zmirom prav ličen samokres in oster handžar, ki sem ga bil kupil še v Liki. Velikan ni hodil vštric mene; deset korakov je bil vedno zadaj. Kaj šenta pomeni to? Oziraje se neprenehoma sem videl, da se je včasi prekrižal, včasi sklenil roke prav kakor v krčmi. Sčasoma sem se ga nekako privadil in se nisem zanj dosti brigal. Tako sva popotovala drug za drugim čez višave in tokave po divji samoti celih devet ur. Ne ene kolibe nisem ugledal, ne enega človeka srečal.

Ko bi bil moj tovariš razbojnik, bi se bila spopadla in poklala, da ne bi bila živa duša zvedela za poboj, ako zmagovalec ne bi bil hotel sam razodeti skrivnosti. Šele proti večeru, ko se je že jelo mračiti, se zasvetijo bele hiše prve vasi. Meni je preprijetno odleglo, dasi, kakor velim, nisem imel strahu. Tudi velikan zagleda vas, postoji par minut, potem skoči k meni in zakriči s hriplim, odurnim glasom: Pavle! Pavle! Zakaj me preganjaš? Vedi, jaz sem Kristus, sin živega Boga!

Zdaj sem se prepričal, da me slutnja ni prevarila, moj spremljevalec je bil ubog norec! Po teh besedah me ni več nadlegoval. Na bližnjem pašniku je videl pastirje in je planil k njim ter jim začel pridigati:

Blagor tistim, ki so ubogi v duhu . . . Pastirji pa niso marali za pridigo, začeli so ga nažigati s palicami, on je metal vanje kamenje, borba je trajala kake pol ure, dokler ni prišel župan s služabniki in dal reveža zvezati. Kaj so dalje z njim počenjali, ne vem. V nevarnosti se topot ravno nisem nahajal.

Veliko bolj tesno in gorko pa mi je prihajalo v Donavi. Šel sem se bil kopat. Ker znam nekoliko plavati, nisem pazil, ali je voda plitva ali globoka. Ali moja mala umetnost ni bila kos derečini. Zaneslo me je od kraja boljinbolj proti sredini, zastonj sem se hital in meteljal to po žabje, to po konjsko in po pasje, da bi se približal zopet bregu, struja me je drvila naprej, zmanjkovalo mi je sape, zavednosti in moči, jel sem omagovati, roke so otrpnile, noge lezle k dnu, že sem mislil trepetaje, da se utapljam, pogibljem, kar začutim, o neskončna radost in dobrota božja, pod onemoglo nogo pesek, trden pesek, da sem lahko na njem stal, si odpočil in z mirnejšim srcem pričakoval ljudi in pomoči.

Vpil sem na vse grlo; zapazili so me obenem otroci, ribiči, brodniki in perice, nekateri so me hoteli rešiti plavaje, drugi s čolnom, priveslali so me zopet na suho in kakor za odškodovanje prebitega strahu so pokupili ljudje za pol ure vso robo, ki sem jo imel s sabo in so me za nameček še jako dobro pogostili in napojili.

Med tujimi ljudmi me je najbolj to skrbelo, da ne bi bil kje okraden. Po mestih in tudi po vaseh se je potikalo polno potepuhov, ki so prežali zlasti na popotne. Ravnal sem tedaj, kamorkoli sem prišel, na vso moč previdno in šegavo. V spalnici sem pregledal vse

natanko, posebno, če se dajo vrata od znotraj zakleniti in okna čvrsto zapreti. Kadar sem legel, sem si dal denar na goli život, poleg sebe pištolo in handžar, svoje dobre čevlje pa na dno postelje, dobro vedoč, da obutalo kradljivcem kaj lepo diši. Delavno obleko sem vrgel zase k steni, praznično pa strpal v krošnjo, katero sem postavil vselej tako, da se je tiščala postelje. Da si jo še bolj zavarujem, sem pripel za njo trak in si ga privezal okoli roke. Ker pa se speči človek navadno včasi preobrne, mi je trak nagajal in me večkrat zbudil. Izmislil sem si torej drugo branilo. Kupil sem nekoliko glasno donečih zvončkov, v krošnjo zatolkel sem pa tam kaveljčke, ko sem šel spat, sem obesil zvončke na kaveljčke, tat, ki je hotel odnesti krošnjo, je tedaj moral pozvanjati in me zbuditi. V znanih hišah seveda ni bilo treba te pazljivosti, blago in gotovino sem izročil gospodarju, pa lahko noč!

Pripetila se je jako smešna, za nekatere pa tudi prav žalostna komedija. Prenočil sem blizu Velsa v samotni krčmi. Ljudi nisem poznal, moral sem se varovati, tem bolj, ker se okno ni trdno zapiralo. Ves truden se zavalim in zaspim. Tatovi so me zavohali in se hoteli okoristiti. Eden prikobaca skozi okno v izbo, pograbi krošnjo in začne zvoniti. Jaz se zbudim, skočim kvišku, zmikavt pobegne kakor blisk skozi okno na dvorišče in se izgubi s tovariši vred v temno noč.

To pa še ni vse. Falotje so mislili, da jih je hotel prijatelj izdati, da je potegnil za hišni zvonec nalašč, da oznani ljudem nevarnost. Prišedši na polje so ga prijeli in tako zmlatili, da je obležal. Ker ni dal sape, so mislili, da je mrtev in so utekli. Ali ranjeni se je bil le potajil, da ga res ne ubijejo. Drugi dan je vstal

in prijavil sebe in tovariše gosposki. Njemu niso nič storili, druge tatove pa so mazali, da je brizgala kri od njih, in jih obsodili na tri leta v ječo. Dolgih prstov sem se tudi sicer srečno ubranil, k večjemu če mi je zginila kakšna mala stvarca, za katero se pa ni bilo vredno jeziti in žalovati.

Naj omenim ob tej priliki čuden prigodek z mojim nožem. Stanoval sem par dni v Lincu v jako čedni in pošteni gostilnici. Imel sem za se posebno izbico; kadar sem šel od doma, sem dal ključ, kakor je bila navada, spraviti gospodinji. Enkrat se vrnem, najdem vse drugo v redu, ali zmanjkalo je noža, za katerega sem dobro vedel, da sem ga pustil na mizi. Bil je tak, kakor so jih kupovali najrajši dijaki, s tremi malimi ostricami in eno večjo, ki pa tudi ni bila preveč močna in že dolgo nenabrušena. Jaz se čudim. Poleg noža je ležala moja srebrna ura in mošnja z več kakor tridesetimi goldinarji in vsa moja obleka in druga bogatija, vsa cela in nedotaknjena. Navaden tat ni prišel noter, to je bilo očividno; koga in zakaj je mikal ravno nož? Tajnost se je kmalu razjasnila in na strašen način. Gospodinja ni vedela ničesar, ali dekla mi je povedala, da je vzel ključ domači sin in brskal nekaj časa po moji spalnici, potem pa ves zamišljen dirjal od doma. Čez uro je prinesel berič novico, da so ga našli na trati za mestom vsega krvavega, bil si je razrezal vrat z majhnim nožem, rane so težke, ali morda ne smrtne, zdravniki jih utegnejo zakrpati.

Začela se je preiskava, gosposka pozove tudi mene, spoznal sem svoj nož, ali še dandanašnji ne morem razumeti, zakaj si mladič, ako se je hotel usmrtiti, ni izbral boljšega orožja. Siromak se je bil

zaljubil, dekle mu je odreklo, življenje se mu je prignusilo, nesreča mu je zmešala pamet, da si ga ni znal vzeti. Bila je to zanj velika sreča. Rane so se hitro zazdravile, ljubezen se je izkadila, poročil se je čez par let z drugo žensko in je živel z njo v jako srečnem zakonu. Nož sem dobil nazaj, toda ga nisem bil več vesel. Pil je človeško kri, mnogokrat se mi je potem sanjalo, da se z njim mesarim, ni mi dal prej miru, dokler ga nisem zakopal v Donavo.

Jaz sem zatrdil, da nisem storil nikomur nič žalega in krivega. Nisem se mislil pobahati, meni se je le nekoliko zareklo. Enemu, veste, sem puščal prav v živo, ali se ne bom nikdar zato pokesal. Kadar sem prišel po opravilih na Dunaj, sem stanoval večjidel pred mestom v krčmi, ki je bila sicer bolj kmetiška, ali zahajali so vanjo tudi gospodje, ker so se lahko zanesli, da dobe vselej slastno in nepokvarjeno pijačo, zraven pa izvrstno pripravljene piščance. Med vsakdanjimi gosti sem videl dolgopetega, že starikastega škrica z dolgo rdečo brado. Bil je rojen Tirolec in se je zval Špitaler. Kakor so mi pravili krčmarjevi, se ni pečal z nobenim poslom, živel je od obresti svojega neki velikega premoženja. Da si prikrati čas, je postopal po gostilnah in drugih mestih, kjer se zbirajo ljudje na oddihanje in veselje.

Ženske ga niso mikale, krčmarica se mu je zato dostikrat posmehovala in ga dražila z vprašanjem, zakaj ne gre v samostan. Ta bradač me je jel jako pazljivo ogledovati, me prijazno pozdravljati, se mi muzati, ponujati mi žlahtno vino in vsakovrstne okusne založke, skratka, dobrikal se mi je na vse mogoče načine. Čez nekaj časa je prisedel k meni in me prisilil, da sem

pil z njim bratovščino. Odprl mi je na stežaj svojo mošnjo, vzel bi bil lahko iz nje, kolikor bi bil hotel, ali neki notranji glas mi je govoril, da ta denar ne pomeni nič dobrega in tako sem se lepo zahvalil in nisem hotel sprejeti ne krajcarja.

Špitalerjeva prijaznost je rasla od dne do dne, da mi je že presedala. Prilizoval se mi je prav tako, kakor fant dekletu, katero bi rad ujel. Pel je neslano hvalo mojemu okroglemu, rdečemu licu, mojim čvrstim bedrom in polnim hlačam, hotel me je neprenehoma božati, poljubovati, tipati, ščipati in šegetati. Kaj namerava, sem toliko vedel, kakor za svojo smrt. Za to vrsto svinjarije nisem še nikoli prej slišal, nisem je poznal niti po imenu. Jako čudno se je vsem videlo, da ne hodi več domu spat, da nočuje vsak dan v krčmi. Dali so mu spalnico blizu moje. Kadar sem se spravljal v posteljo, je vselej pricapljal v samih nogavicah k meni in se mi je sladkal po celo uro. Obljubil mi je, da bo skrbel za me vse žive dni s tem edinim pogojem, da bi se preselil k njemu in mu povračal ljubezen z ljubeznijo. Jaz nisem vedel, kaj bi si mislil in kaj bi rekel; notranji glas me je svaril, naj ga nikar ne poslušam, kosmatin se mi je zdel čimdalje bolj sumljiv, jel se mi je studiti, gonil sem ga z resno besedo od sebe. On se je delal, kakor da moje mržnje niti ni zapazil, kakor prej je hodil k meni vsak večer in vsak večer mi je obetal kaj večjega in lepšega.

Enkrat sem bil strašno zaspan in sem se hotel neslanca, ki se ni dal spoditi z grdo, odkrižati s tem, da sem privolil vzeti dar, ki mi ga je bil ta dan prinesel, zlat prstan z bliščečimi rubini. On zavrisne od veselja, me objame in odide. Jaz zaspim. Špitaler se

vrne v mojo izbo nazaj in se mi zavali v posteljo. Mislite si mojo grozo in jezo, ko se predramim in začutim, da hoče falot z mano nekaj onegaviti, česar ne počenja niti brezumna živina. Urno sežem po handžar in mu ga zarinem, ne povem, kam. Sodomitar je zatulil kakor bik, kadar ga pobijemo in se je zvrnil s postelje na tla. Krvi mu je izteklo za dobro kablico, vse deske in stene so bile z njo polite in obrizgane. Jaz pokličem gospodarja, mu razložim, kaj je bilo in ga prosim, da naj mi zažene zver iz spalnice, makar na gnoj, drugam tako ne spada. Krčmar se je bolj bal nego srdil, Špitaler je bil radodaren gost, katerega ni kazalo razžaliti in izgubiti; ko bi zvedela najin ravs policija, bi se lahko začele nevarne preiskave; občinstvo bi nastavilo ušesa in velelo: Oho! Kaj tako hišo smo mi obiskovali, v kateri se dogajajo take gnusobe?

Krčmar se je res nahajal na vsako plat v najhujših zadregah, šlo mu je za dobiček in morda celo za krčmarsko pravico in za obstanek. Pogovarjal in ublaževal me je s povzdignjenimi rokami, z besedami in solzami, da, celo pokleknil je pred mano in me prosil z ihtečim glasom, da naj za Boga molčim in ga ne peham v nesrečo. Mož je postopal z mano vedno priljudno in pošteno, hiša se mi je smilila, dal sem roko, da prigodba ne pojde naprej.

Krčma si je ohranila svoje lepo ime, ostajal sem v njej še veliko let, ljudje so se preverili, da jim ne želim sramote in kvara in so mi stregli še skoraj predobro, da se mi je včasi prav sitno videlo. Špitaler se je pokoril za svojo pohotnost dolgo in težko. Cele tri mesece ni mogel zapustiti hiše in še drugo leto je hramal ob palici.

Ne zamerite, da sem vas nadlegoval s to nečedno pripovedko, hotel sem vam z njo pokazati, kako neznane in strašanske nevarnosti prete včasi slovenskim fantom pri tujih ljudeh, ki ne poznajo Boga in sramu.

Zdaj pa poslušajte, kako dobrotljivo mé je iskala in lovila sreča, pa je še skoraj zapazil nisem. Z ženskim spolom sem drugoval malo, ravno toliko, kolikor sem moral, da se mi ne očita surovost. Kratka prijaznost s francosko Angeliko je bila otročarija, ki se je razdrla, preden se je še prav zavozlala. Odkar sem odrastel po duhu in truplu, sem dobil spoznanje, da se da brezskrbno živeti edino le v samskem stanu. Ljubic za kratek čas sem se pa bal, kajti učila me je izkušnja mojih vrstnikov, da pride človeku po njih na boben dobra volja, zdravje, imetek in včasi celó življenje.

To je bil glavni vzrok, da sem imel v svoji mladosti tako malo prijateljev. Znanci so govorili: To je puščoba, da mu je ni para. Kdor ne mara za dekleta, ni za društvo; kalil bi nam le veselje in nam morda še pridigal, da naj se poboljšamo. Fantje me niso prav razumeli. Jaz ljubezni nisem nikomur zameril ali ga zaradi nje objedal, Bog ne daj! Dejal sem: Kar te veseli, te živi. Vrstnikom so bile všeč punčke, meni pa svoboda, in tako smo bili mirni in blaženi vsi, jaz in oni.

Plumaverjeva Pepica.

V gornjem Estrajhu sem se povsod povoljno počutil, vendar mi je ugajala še najbolj rodovitna pokrajina, ležeča ob bavarski meji, ta kraj Ina, sosebno pa okolica mesta Bravnava. In tudi v tem obližju sem si našel

hišico, ki mi je bila ljubša od vseh drugih, ne zaradi prelepe prilike in ravni, na kateri je stala, ampak zato, ker so prebivali v njej tako povse nepopačeni, dobrodušni in prisrčni ljudje. Pisali so se Plumaver. Oni so krčmarili in trgovali s suknom, platnom, soljo in zamorskimi plodi. Prigospodarili so si prav ličen imetek brez prekane in druge krivice. Služili so Bogu iz srca, ali brez tercijalstva, revežem so delili dobrote vsak dan, ali najrajši na tihem; ker so vsakemu radi pomagali in postregli, so jih ljubili vsi sosedje in jih spoštovali še neprijatelji, katerih pa je bilo jako malo.

Gospodar se je bil že močno postaral in je oslabel, želel si je zeta, da preloži brige in posle na mlajše in krepkejše rame. Njegovi ženi se je vršilo okoli štirideset let, bila je še trdna in zmirom dobre volje, smehljanje ji menda nikoli ni zginilo z obraza. Človeku je delo kaj dobro poleg nje, moral se je razvedriti in razveseliti, naj je hotel ali ne.

Edini sin jima je bil dan za pokoro, bil je rojen bebec, armes Hašerl ali kretin, kakor se veli takim sirotam. Taval je brez dela po vrtu in po hosti. Ker ni nikogar nič nadlegoval, ga je vsakdo pustil na miru; životaril je tako zase, kakor da bi ga ne bilo.

Hčeri je bilo pet, štiri so umrle že v otročjih letih, zdravo je dorasla in se prekrasno razcvetela samo najmlajša njih, Pepica. Tri leta se je učila pri nunah, sosebno računati se je navadila tako mojstrsko, da se ni ustrašila nobenega osmošolca. Za branje ni dosti marala, tembolj pa so jo veselili domači opravki. Ko bi bila umrla Plumaverica, bi jo bila mogla hči nadomestiti v vseh rečeh precej prvi hip, dasiravno je izpolnila komaj dvajseto leto.

Krošnjarija se je tisti čas v tem kraju dobro izplačevala, mudil sem se tam večkrat in vselej po deset, tudi po štirinajst dni. Plumaverjeva hiša je slovela daleč okrog, izbral sem si jo za svojo postajo že prvi pot, ljudje so se mi prikupili in tudi jaz sem jim dobro došel, kadarkoli sem se oglasil. Postali smo si ne le znanci, ampak pravi prijatelji. Težko bi me stalo, ko bi vam hotel izračunati, koliko sem v tej krčmi za božjo plačo pojedel tistih velikanskih klobas, katerim pravijo Avstrijci pluncen, in koliko bokalov sem popil okrepčujočega domačega „mošta“ — po naše bi se reklo jabolčnika. Našega mošta, veste, ne morejo pridelati, ker v gornjem Estrajhu trta ne uspeva. Živelo in tolstlo mi je truplo, še bolj pa je ugajala duši in srcu voljnost in toplota, ki jima je dohajala iz vsakega pomenka in skoraj iz vsake besede Plumaverjeve rodovine.

S Pepico sva sedela dostikrat sama in se pomenkovala bolj po domače nego brat in sestra. Oba sva bila majhne postave, njena mati je trdila, da sva si podobna tudi v obraz, kakor da sva si res brat in sestra. Takrat pa moj život tudi še ni bil tako splesnjil in strohnel, kakor ga zdaj vidite. Mahal sem še le proti tridesetim, z glave so mi bingljali gosti, rumeni kodrčki, iz lic so poganjale rožice, iz oči se sipale iskre, noga je dirjala kakor jelenu. Bil sem čil in bister deček, lahko se je katera vame zaverovala.

Ta nesrečica je zalo Pepico res doletela. Če se je količkaj dalo, je pustila posel in tovaršijo in priskakljala k meni, da kaj malega poblebetava. Dejala mi je: Kaj ne, da nimaš doma nobene milice, sicer bi se ti bolj mudilo, da jo zopet vidiš. Kaj? Ko sem ji potrdil, da si še nisem nobene izbral, se mi je za-

smehljala na vso moč sladko in me pogledala tako milo, kakor da je hotela reči: Evo mene, ne išči si druge!

Drugikrat me je vprašala, kje se mi vidi lepše, doma ali v Estrajhu in če se mi ne bi tožilo, ako bi moral ostati pri njih v Estrajhu? Jaz sem odgovoril, da se mi dopada prav dobro tukaj in tam. Tudi v Estrajhu bi rad živel, samo če bi mogel iti domu vsaj vsako tretje ali četrto leto.

Tudi te besede so jo razveselile. Rekla je: Tega bi ti nihče ne branil, ostani tedaj pri nas, morda te domači nimajo tako radi kakor mi. Moral sem ji popisati natanko vse naše šege, veselice, slovesnosti, nošnje, ves tečaj in način našega življenja. Poslušala me je prepazljivo, visela mi je prav z očmi na ustih, da se ji ne bi kaj izmaknilo, važno in imenitno se ji je zdelo vse, karkoli sem pravil o svoji domovini. Vzdihnila je: Oh! Kako blagi ljudje žive pri vas! Kako prijetno bi se hodilo po vaših goricah! Ti ne veš, kako silno hrepenim, da bi videla tudi jaz enkrat to vašo čudno in krasno kranjsko deželo.

Večkrat sem jej zapel kako našo pesem. Ne morete si misliti, kako živo jo je zamaknila in prevzela milina naših glasov in napevov! Prej ni mirovala, dokler je nisem naučil tiste stare: Stoji, stoji tam lipica. Svojih občutkov ni dosti skrivala. Rekla mi je naravnost: Z nobenim fantom, še komaj z očetom in materjo se ne pogovarjam tako rada in lahko, kakor s tabo, Pavle! Veš, zakaj? Zato, vidiš, ker ti nikogar ne objedaš, nikomur ne zabavljaš, nikoli ne kvantaš. Meniva se tako nedolžno, da bi naju smel vsak otrok slišati. O, saj pa drugi niso taki. Če sem spregovorila s kom le

par prijaznih besed, je že mislil, da sem se mu ujela in zvečer je prilomastil k moji spalnici in zahteval, da mu odprem okno. Rajša bi se utopila nego vzela kateregа teh grduhov. To govore tudi moji starši; kar ne morejo te prehvaliti, mati so vate vsi zatelebani in tudi oče se ne bi nič protivili, ako bi jim ti kaj rekel...

Te besede so bile dovolj jasne, jaz pa jih takrat menda še razumel nisem, vsaj ganile me niso nič. Deklico sem čislal in rad imel, ali ljubil je nisem, za to reč ni bil še prišel zame čas, ženitve sem se bolj bal nego hudiča.

Plumaver se je prehladil in nevarno zbolel. Ležal je več mesecev. Zdravniki so ga sicer spravili na noge, ali za delo ni bil več. Prišel je sin kupčijskega prijatelja in snubil Pepico. Če so njeni starši kdaj kaj name pomislili, ne vem, pa če prav so, jih je moje molčanje prepričalo, da jaz ne želim zakona. Obljubili so snubaču svoje dete in ga jeli nagovarjati, da privoli. Ker sem čutil, kaj se snuje, nisem hotel biti na potu in sem se ravnal od hiše. Pepica se mi približa zadnjikrat in mi veli z mehkim, tresočim se glasom: Pavle, ali me res ne moreš ljubiti? Oh, sam Bog ve, da bi imela tebe rajša nego Valterja. Še je čas, ali vedi, da poslednji čas, da govoriš z očetom.

Jaz sem rekel odločno: Ni mogoče! Tvoji starši so me sprejeli tako nebeško lepo, občevali so z mano kakor s sinom, storili so mi, Bog jim povrni! veliko, veliko dobrega. Kaj bi rekli, ako bi se začel mešati v njihove namene in te odvračati od snubača? Udaj se v njihovo in božjo voljo in nebesa ti bodo podarila krepkost, da boš nosila breme novega stanu z voljo in brez bridkosti. Živela si vsikdar tako častno in

pošteno, da se smeš nadejati božjega blagoslova tudi zanaprej.

Pepica se je jela ihteti, podala mi je roko in rekla zamolklo: Če je tako, pa z Bogom, za vekomaj z Bogom! Vidim, da meni na tem svetu ni prisojena sreča.

Po teh besedah se je obrnila in hitro odšla. Mene je prevzela neznanska vročina, srce mi je tolklo, da sem slišal vsak udarec in kolena so se šibila, da sem omahoval in se moral, da ne padem, prijeti za mizo. Oglasila se je vest in mi ostro očitala, čemu sem se pomenkoval in gojil tako dolgo prijateljstvo z dekličem, s katerim se nisem mislil skleniti za stanovitno.

K Plumaverjevim sem pripopotoval pozneje, čez tri leta, še enkrat in sem zvedel, da je Pepica v otročji postelji umrla, na svojega moža ni nikoli nič tožila, bila je tedaj po vsej priliki s svojim stanom zadovoljna in srečna. Svoje obnašanje sem sam v sebi dostikrat grajal in obžaloval, ali težko krivega se ravno nisem mogel čutiti. Upanja ji nisem nikoli delal, marveč ji ga še izpodbijal. Kdo more ukazovati srcu: Zaljubi se! Moj čas, velim še enkrat, ni bil še zame prišel. Žalibog da ne! Z lepo in ljubeznivo devico bi bil dobil brezbrižno življenje, precejšen imetek, plemenitega tasta, angelsko taščo — vse dobrote, katere si more človek misliti in želeti. Splavale so mi po vodi, sreča je videla, da jo zaničujem, pa se mi je zakrohotala: Tepec! Še klical me boš, ali te ne bom čula. Jaz grem in se nikdar več ne vrnem.

Mladost ji je pokazala figo in velela: Mar mi je! Kdor je srečen v sebi, ne potrebuje tebe. Lahke noge so me nosile po nemškem svetu še več kakor petnajst

let, preden sem se spomnil stvarnikove besede „da človeku ni dobro biti samemu“. Če pravim „po nemškem svetu“, ne trdim, da nisem zalukal nikoli nič v sosednje dežele. Zijalost me je gonila na vse strani.

Dalje po svetu.

Dvakrat sem obiskal nečedni Požun. Iz Gradca sem se obrnil 1835. leta proti iztoku, prekoračil sem ogrsko mejo in prehodil vasi tistih Hrvatov, katere zovejo Nemci, ne vem, zakaj, „vodne“, Vaser-Kroaten ali po svojem grobem jeziku Boser-Kroboten. Ti ljudje govore po primorsko, dali so mi precej skupiti, zame so bili boljši, to je bolj priljudni in gostoljubni nego pravi Primorci. Ogrsko zemljo je Bog obdaril sploh z velikim bogastvom, pa me itak ne bi veselilo tam; blato sem gazil do kolena in vsak hip sem se nameril na kako ostudno sodrgo ali na Madjara, ali na juda ali pa na cigana. Vsi troji so mi smrdeli že od daleč. Iz Linca sem mahnil 1840. na sever in sem preletel Češko, ogledal Krumlov, Budjejevice, zlato Prago in še veliko drugih mest.

Sledeče leto sem krošnjaril kratek čas med bahatimi Hanaki. To so zabavljivi, ali vrli dečki, imajo denarja kakor peska in v glavi možganov celo porcijo. Nemci pripisujejo Čehom zvijačnost in potuhnjenost. Kar se mene tiče, jim iz svoje izkušnje ne morem tega očitati. Ali nekaj posebnega imajo vsekako v sebi, da se človeku ne priljubijo kmalu. Zdeli so se mi preveč sami zase, tujcem ne verjamejo nič in jih gledajo nekako pisano in plašno. Čudil sem se, da so si med sabo tako podobni; kamorkoli sem se ozrl, sem videl

isto debelo glavo, isto robato in zabuhlo lice, iste debele nosove in ustnice in sploh iste čvrste in negosposke črte in ude. Od njihovega jezika so me bolela ušesa. To škriplje in hršči, kakor da bi trli kosti. Slovenski in hrvaški jezik sta mi oba že od malih nog domača in se mi vidita enako blagoglasna in lepa. Druga slavjanska narečja pa mi done kakor neka spakarija. Porečete: kaj, ali ne spodabljajo na slovenščino bolj nego brat na brata, da jih razumeš za silo brez tolmača? Tega ne tajim, ali tudi opica je človeku močno podobna in se mu vendar gnusi.

Leta 1843. je prav malo manjkalo, da se nisem preselil v dalnjo Rusijo. Za svojo obljubljeno deželo smo smatrali krošnjarji veliko let bližnjo okolico mesta Štajera. Obrtnost je razsejala povsod silne denarje, kmet in delavec sta mogla zavreči kak krajcar tudi na našo šaro. Z drugimi vred sem zahajal sem skoraj vsako spomlad in v mestu smo prebili marsikatero veselo urico; mnogo se je prislužilo, mnogo potrošilo. Preziraje proste beznice smo se zbirali v prvih krčmah in sedeli med gospodo. Ker smo bili vsi prav spodobno oblečeni in smo se vedli vseskozi možato, nas niso gonili od mize; nekateri gospodje so se nam včasi celo pridružili in nas popraševali, kako nam teče trgovinica. Jaz kot najstarejši in najbolj izkušeni sem jim mogel največ povedati; pomenkovali so se tedaj z mano najrajši in enemu izmed njih se je moje govorjenje tako dopadlo, da me je hotel vzeti v svojo službo. Pisal se je Lambert. Imel je na Ruskem, ne vem kje, veliko graščino in zraven suknarnico in je prišel v Štajer, kakor sem čul, kupovat železno orodje za svoje kmete.

Dvomim, da je bil rojen Rus. Menil se je tudi z nami Kranjci samo po nemško in sicer po pruski modi: Žužnjavasto, ostro, osorno, po komedijantsko. Pravil je, da zna v njegovem kraju gospoda rusko, ali da se pogovarja navadno pó nemško, na deželi pa vlada neka druga beseda, pozabil sem že kakšna. Mene bi bil rabil, da mu razvažam in prodajam po kmetih bolj debele in cene izdelke njegove tvornice.

Plače ni obetal slabe. Dajal bi mi bil vsak dan rubelj, na leto pa še sto rubljev za hrano in tudi nekoliko procentov. Pogodba je bila že sestavljena, samo ne še podpisana in pri gosposki potrjena, kar šine Lambertu v glavo neka muha, ki je ves posel pokvarila. Bil se je pri vinu udobrovoljil in mi jel pripovedovati, kako postopa s svojimi služabniki. Jesti in piti da imajo, kolikor hočejo, tudi darov da dobe obilno, samo to edino reč zahteva od njih, da ne godrnjajo nič, naj jim reče in stori, karkoli si bodi, včasi da jih tudi nabuta, ali če trpe z voljo, jim vrže dva, tri rublje in to jim tako diši, da se jamejo kar smejati, kadar dvigne roko, nogo, palico ali bič; bije, suje in klofuta pa jih dostikrat brez vzroka, kar tako za šalo, da si utaloži srbečico.

Jaz ga debelo gledam in majem z glavo, češ, z mano se to bogme ne bi delalo. On pa skoči vame, mi založi zaušnico in veli: To je moje! Potem seže v žep, vrže predme tolar in se zakrohota: Na, to pa tvoje. Vidiš, tako se živi pri meni!

Ves zdivjan planem kvišku, mu zaženem tolar pod noge in mu pljunem v obraz. „Vidiš, norec, tako se pa živi pri meni!“

Lambert zarjove, na stolu poleg njega je ležal debel bič, on ga pograbi in zavihti. Jaz odskočim in izvlečem pištolo, da jo sprožim ob prvem udarcu. Sreča zame in zanj, da so slišali ljudje najin krik, prihiteli v izbo in naju razločili. Takrat sem se sramoval, da sem se pogajal s tako zverino in hvalil Boga, da se mi je razodela, preden sem se ji predal v parklje; pozneje pa sem se dostikrat pokesal in dejal: Mar bi bil spravljal zaušnice in z njimi tolarje in rublje in šel lepo v Rusijo. Če ne bi bilo mogoče prebiti, mala briga; ruska država je velika, bil bi si prebral in poiskal blažjega gospodarja in bi si bil morda opomogel.

Pozna ljubezen.

Na Ruskem, vidite, ne bi bila padla name strašna nadloga in sramota, ki mi jo je naklonila v domovini moja usoda, ali pravzaprav moja neumnost še tisto leto. Jaz ljubim resnico, lagal se nisem drugače, kakor če sem mogel z lažjo komu koristiti; zase je nisem rabil niti v ta namen. Samo eno reč me je bilo vselej sram tako povedati, kakor se je zgodila. Če me je vprašal kdo za rodovino, sem rekel, da sem se oženil v svojem štiriinštiridesetem letu, žena pa da mi je umrla kmalu za sušico, rodivši mi hčer, ki živi zdaj že z drugim možem. Kar sem govoril o hčeri, je istina, ženitev pa sem si izmislil, da prikrijem ljudem svojo nesnago. Zdaj ne tajim več, kar sem zakrivil in grešil; prevalil sem sedemdeseto leto, lažniv starec je najostudnejša prikazen pred Bogom in pred ljudmi. Razložil vam bom tedaj svojo revo natanko tako, kakor je zapisana z gorečimi črkami v mojem spominu. Moj zgled vam

bo temeljito dokazal, da spridi krošnjarsko življenje tudi tistega, ki ima resno in trdno voljo, da bi si ohranil čisto vest in neomadeževano poštenje.

Med ljudmi gre govorica, da mora enkrat vsak človek znoreti, če ne v mladosti, ga zapusti pamet v starosti, kar je še hujše. To besedo potrja marsikatera in žalibog tudi moja izkušnja. Na jesen sem se vrnil po stari navadi domú. Belo Krajino sem našel za mizo in pri sodu, v najradostnejšem uživanju bogate letine. Čez Gorjance so vreli v dolgih vrstah tovorniki, Metlika je vsa mrgolela gorenjskih fantov in možakov. Prvi teden sem blagoval pri bratih, potem zaporedoma pri bližnjih in dalnjih žlahtnikih in znancih.

Za kratek čas vzamem krošnjo in se napotim v Metliko, nekaj, da pri prihodnikih kaj iztržim, še bolj pa zato, da se pozdravim in poveselim z ondotnimi prijatelji in vrstniki. Gorenjci so me obsuli kakor čebele, vsak je hotel kupiti kak spomin za ženo ali ljubico, bratci pa se niso zadovoljili s tem, da so vsako capo preplačali, vlekli so me s sabo v gostilno, posadili medse in zalivali in vnemali, da se mi je zavrtelo v glavi obenem od vina in od veselja. Čutil sem se skačnega in mladega, kakor da bi se mi bilo odvalilo s pleč celih dvajset let dobe. Nekateri so bili prinesli s sabo harmonike, ki so bile našim ljudem do takrat še neznane.

Hej, kako željno so vlekle deklice te nove, čarobne glasove na ušesa! Vsaka krčma se je izpremenila v plesišče. To se je poskakovalo, pribijalo, vriskalo, godlo, pelo in pilo, da takega dirindaja Metlika še ni čula in videla. Plesal je vsak, kdor je znal in ne znal; kdor ni znal, se je naučil v petih minutah, dobri učitelji so se

namerili na dobre učence. Tudi jaz sem se zakadil v vrtinec. Plesal še nisem nikoli, ali glej čudo! Noge so zdrknile in se vrtele tako spretno, da so mi dečki kar ploskali, dekleta pa me lovile, da sem smukal iz rok v roke neprenehoma, gotovo tri ure. Ta uspeh me je ojunačil do besnosti in mi popolnoma omračil pamet.

Vedno miren in tih sem postal naenkrat prvi veseljak, prvi plesalec, prvi pivec in kričač vse mnogobrojne, na vsako zabavo navajene tovaršije. Tovorniki so se dvignili v Vivodino, fantje me primejo pod pazduho. Tega bogme ni bilo treba; šel bi bil z njimi, kamor bi bili hoteli: V vodo, v ogenj, v borbo in na konec sveta.

Kar smo začeli v Metliki, smo nadaljevali na Hrvaškem, spravili smo po koncu vse vasi, vse hiše; starci, bolniki, babe, otroci, vse kar je živelo in gibalo, je moralo lokati in skakati. Tako moč so imele gorenjske harmonike! V treh dneh je bila krošnja izpraznjena; da mi ne dela sitnosti, sem jo vrgel v Kolpo; pribarantal sem toliko, da sem mali kvar lahko utrpel.

Ko so Gorenjci napolnili posodo in se obrnili proti Gorjancem, mi ni dalo srce, da bi zapustil te ognjene sokole. Hotel sem jih spremiti vsaj do Novega mesta. Fantje se začudijo in me vprašajo, zakaj ne dalje. Navdušeno jim odgovorim: E, pa dobro. Šel bom do Ljubljane, ali čeprav do vrha vaših belih snežnikov.

Peljaje se za roke, ukaje in prepevaje smo korakali polahko za vozovi, dokler nas ni ustavila kaka smrekova vejica. Kolikor vejic, toliko postankov. Na Luži je grmelo vso noč od našega skakanja, razbijanja in vriska. Izkazali smo se junake od prvega do zadnjega,

nobenega ni polomil zaspanec, nobenega premoglo vino. Zdravi in bodri smo zjutraj udarili naprej.

Na Težki vodi nas je čakal kisel ruček. Še med kosilom se je vnelo novo rajanje, zagodle so harmonike, zaigrale pete, v kratki uri smo utrudili domače ženske, da so nas prosile za božjo voljo, naj jim privoščimo nekoliko oddiha. Ustregli smo jim tem laglje, ker se je napolnila hiša z mladimi romaricami, ki so se vračale s Žalostne gore. Svojo pobožnost so dovršile, srce jim je hrepenelo zdaj po bolj človeških veselicah, dali smo jim piti, v noge je prišel speh tudi njim, brez obotavljanja so se sprijele z nami in ples je trajal dve, tri ure, kdo si ga ve, ne nam, ne dekletom ni bilo mar pogledovati na dolgočasno uro. Gospodinja nam je jela pripravljati obed. Kaj čemo začeti, dokler se dogotovi? Piti in plesati se zmirom ne more, od petja in hrupa so nam grla zamolkla, nekdo si izmisli: Bijmo rihtarja. Igra spada med najbolj surove in neumne, ki jih poznam. Drugi tovariši so zavpili v en glas: Bijmo rihtarja! Jaz pa se nisem hotel udeležiti. Vinjene romarice so šle igrat z drugimi vred, samo ena se ni dala na nikakršen način nagovoriti. Sedla je k meni, jela sva se pomenkovati, imel sem jo priliko gledati in ogledovati in čimdalje sem upiral vanjo oči, tembolj so se zadolble v njeno podobo. Ostale so v njej zapičene, da jih vse zemeljske sile in oblasti ne bi bile več mogle izruvati in odvrniti; v deklico sem se zaljubil, okusil sem prvikrat v svojem življenju občutek, ki je tako sladak in osrečilen, pa obenem tako grenak in poguben!

Minka je bila doma iz stare metliške duhovnije, nedaleč od Suhorja. Ko sva se seznanila, je imela ravno

24 let, rasti je bila visoke, da je mojo nekoliko presegala, njene lepote pa vam ne bom popisoval, ker se razume samo ob sebi, da se mi je zdela najlepša med vsemi dekleti, kolikor sem jih poznal. Z mano se je sicer rada pogovarjala, nisem pa zapazil, da bi jo moj pogled tako pretresel in zamaknil, kakor je mene njen. Če bi se ji bil pridružil drugi, ne bi bila dajala meni prednosti.

Držala se je nekako modro in suhoparno, použito vino je ni dosti oživelo, rekla mi je, da se ji ta dolga zamuda nikakor ne dopade, da bi bila že najrajša doma. Vprašal sem jo po starših in sem zvedel, da ji je oče že zdavnaj umrl, bratov in sester nima, z materjo da obdelujeta sami košček zemljišča, ki spada k njuni kajži. Kakor čujete, Minka ni bila premožna, ali ta za koga druzega neprilična okolnost je mene še razveselila. Spomnil sem se svojih 43 let in si mislil, da mi bo steklo prej pri ubogi siroti, nego bi mi pri bogati prevzetnici, ki si lahko izbira.

Tako sva sedela in kramljala, dokler ni vsa tovaršija šumno zahtevala, da se morava igrati tudi midva. Minka je dejala: Če brez mene ne morete opraviti, naj bo! Toda bila že ne bom, zatiskala bom oči. Družba privoli, in zdaj ni bil rihtarja nobeden s tolikim veseljem kakor jaz. To se pravi, bil ga sam nisem, bili so le drugi mene. Udaril sem nalašč tako nerodno, da me je rihtar precej pogodil. Nagnil sem se v Milkino naročje, položila mi je roke na oči, začeli so me udrihati, nekateri, zlasti dekliči precej usmiljeno, večjidel pa na vso moč, kar s pestmi; ali bolelo me ni nič. Dejal sem: Tolcite, kolikor vas je volja, name diha Minka, jaz slišim udarce njenega srca, vi ne veste, kakšno dobroto mi naklanja to trpljenje.

To se ve, da nisem hotel nikoli uganiti, kdo mi je pripalil, dasiravno sem skozi Minkine prste nekatere videl. Vsi so se čudili moji nespretnosti, dekleta so me obžalovala, potegovala so me s silo z naročja in hotele priti same na vrsto. Jaz pa jim nikakor nisem dal in tudi fantje so kričali na ves glas, da me Minka ne sme izpustiti; tako nesrečnega rihtarja še niso nikoli videli. Krohotaje se so obsodili, da moja nevednost ne zasluži milosti, ampak kazen in so me brisali in brisali, dokler jih niso tako roke bolele, da so se naveličali igre in rekli: Dosti imamo vsi, ti in mi; pojdimo za mizo!

Gospodinja je začela nositi obed, romarice so jedle in pile z nami, fantje so želeli, da bi se še malo z njimi zasukale ali rekle so, da ne utegnejo, ker jih bo že tako noč lovila in bo treba miriti nevoljne starše z lažmi.

Šle so naprej. Mene je strašno jezilo, da sem obljubil Gorenjcem, da jih spremim tako daleč. Njihova tovaršija se mi je zdela zdaj naenkrat pusta in zoperna. Dejal sem: Obljuba gor, obljuba dol, jaz dalje ne grem, kar si obetajo vinski rogovileži, ni sveto pismo, da bi se moralo natanko izpolnjevati. Šel sem dosti daleč z njimi, da se bogme ne morejo tožiti name.

Ko smo poravnali račun, sem se izgubil iz hiše, ne rekši ne bev ne mev, in jo ucedil za romaricami. Došel sem jih še le nad Zajcem. Dekleta so se me jako obveselile, da jim o mraku ne bo treba hoditi samim čez samotne in nepriljudne Gorjance. Jaz sem skočil precej k Minki in šel z njo do njenega doma. Spotoma me je zmerjala, da sem se igral tako nespametno, prste da je nekaterekrati nalašč razmaknila, da bi me rešila živinskega tepenja, menda sem mižal,

da nisem nikogar zapazil. Jaz pa sem ji zašepetal, da niso slišale druge: Še bog, da so me hoteli tepsti, dali so mi s tem priliko, da sem slonel v tvojem ljubeznivem naročju, v katerem bi želel tako sloneti slednji dan in tudi umreti. Pri tebi in s tabo bi bilo sladko življenje in sladka celo smrt.

S temi besedami sem ji naznanil že tisti večer svojo ljubezen, ona pa se mi je smejala in se z mano norčevala, da sem v taki starosti še tako neumen, da se dam bunkati zaradi babe, v krčmi da sem se ji videl veliko bolj postaven.

Odslej sem zalezoval Minko, kakor kak strasten lovec jelena ali drugo redko žival. Pritisnil sem se k njej vsako nedeljo, kadar je šla v cerkev ali domu. Ob delavnikih sem se dostikrat potikal okoli hiše; če sem jo zapazil s kakšne višave na polju, brž sem skočil k njej, da ji povem kaj novega in lepega. Pod okno se ji dolgo nisem drznil priti. Nekaj sem se bal, da se pošteni devici ne bi s tem zameril, zadržavala pa me je tudi lastna sramežljivost. Minka se ni hotela z mano skoraj nič meniti; par minut me je poslušala, potem pa me je začela poditi proč. Vsakpot mi je vrgla pod nos mojo starost in me zabavljivo podučevala, kako slabo se mi spodobi in kako malo mi pristoja moje zaljubljeno čenčanje.

Domači fantje so kmalu zavohali, da jim zahaja v zelje tuj zajec. V takih rečeh mladina ne pozna nobenega obzira in nobene šale. Minki so se dobrikali v soseščini razni, prav brhki dečki, ki so bili preverjeni, da imajo do nje več pravice nego jaz stari krošnjar. Še po dnevu sem se moral prav skrbno ozirati, da mi ne prileti v glavo kakšen kamen. Če so me srečali,

so pljuvali proti meni in govorili med sabo glasno, da sem jih čul: Ga vidiš, poljanskega potepina, kako mu pri nas diši? Ali kaša ga bo spekla! Namesto krošnje mu bo treba dati na pleča brezove masti.

Enkrat sem šel zvečer po veliki cesti domu. Fantje so me spoznali in jeli lomiti in metati vame kole in krepelke; prav Bog sam me je obvaroval, da nisem trpel večje škode, samo na čelo mi je nekdo zalučal poleno s toliko silo, da se mi vidi brazga še dandanašnji. Ali niti v svojem rojstnem kraju nisem živel mirno. Brata sta se mi mrzko posmehovala, svasti, tete in kume so me nekatere v oči zmerjale, druge pa me objedale in rešetarile za hrbtom, vrstniki so se me jeli ogibati, eden mi je rekel v brk, da ga je sram občevati s takim norcem. Kadar sem šel skozi vas, so se mi zadirale iz marsikatere hiše zaničljive besede v ušesa: Evo ženina Pavleta; v mladosti je srebal samo modrost, v starosti pa mu tekne tudi neumnost.

Ali vse te in take psovke me ne bi bile dosti žalile, da se je omehčala milica. Ona pa je bila in ostala trd in mrzel kamen danes in jutri in tako naprej. Pretekli so štiri tedni, preteklo jih je osem in deset, da nisem prišel do njenega srca ne za las bliže. Pitala me je s starostjo, dejala, da ji bom naredil največjo radost takrat, ko se bo prepričala, da sem jo pustil in pozabil, mojim vzdihljajem, prošnjam in solzam je odgovarjala s smehom, pljuvanjem in srditim godrnjanjem.

Ta upornost me je gnala v obup, izgubil sem slo do jedi in potrebo spanja, vino se mi je gnusilo, vsa človeška družba pristudila, najrajši sem se klatil po hosti in se zarival v praprot in drugo goščavo kakor

kakšna divja zver. Ljubezen zaskeli v živo tudi fanta, ali vse hitro mine; slama se užge, zagori z visokim plamenom in ugasne brez treska in poloma, da, skoraj brez žerjavice in pepela. Srce zrelega možaka pa je krepka trdnjava z ogromnimi stolpi, kamnitimi stenami in neprestrelnimi obzidami; v kletih ji leži smodnika bogsigaznaj koliko stotin centa. Če pade vanj iskra, joj in gorje si ga mestu! To zabuči in zagrmi, kakor bi se bilo nebo prelomilo in se zrušilo na zemljo; tu ne ostane kamen na kamnu, s trdnjavo vred se raztrga, razspe in uniči do zadnjega sledu vsak izdelek ljudskih trudov in žuljev, vsako ustvarjenje žive in mrtve narave. Na usodo te trdnjave spodabljajo divje groze, ki so previhravale moje ubogo srce. Mrvica pameti, ki je tičala še tam nekje v zadnjem koncu možganov, mi je pokazala krošnjo in velela iskati si tolažila in vedrila na tuji zemlji.

Ali milico sem moral vsekako pred odhodom videti; našel sem jo za hišo na vrtu, ji povedal, zakaj grem in jo prosil, da vzame od mene za spomin lep svilnat robec, ki sem ga bil naročil nalašč zanjo iz Ljubljane.

Tudi prej sem ji že večkrat ponujal kakšen podarek, ali vsakega se je branila. Zdaj, ko sem se z njo poslavljal, mi prvi pot ni mogla odreči. Robec je spravila, se zanj zahvalila, mi podala roko in voščila s prijaznim glasom: Srečen pot, da se kmalu zopet vidimo. Te besede so mi okrepčale in ozdravile na smrt bolno dušo, mislim, bolj zdatno in blagodejno, nego oživi iznenada najdena studenčina po mrtvi puščavi blodečega in od žeje in truda umirajočega popotnika. Skoraj da sem se skesal in odnesel blago nazaj domu,

ali ker sem ljubici zatrdil, da grem, se nisem smel svojemu namenu izneveriti.

Čez pol leta sem se vrnil mnogo bogatejši nego druge jeseni. Misleč na dolžnosti, ki jih nalaga ljubezen, nisem zatratil ne krajcarja po nepotrebnem. Minki sem prinesel razun nekaterih malenkosti prekrasne zlate uhane, za katere sem dal na Dunaju celih petnajst goldinarjev. Ali zato pa jih je sprejela tudi z radostnim vzdihom in presladkim smehljanjem. Dejala je: No, zdaj vidim, da me imaš res rad. Presrčna hvala, ljubi Pavle!

Odslej me ni nikoli več zmerjala. Kadar je čutila ljudi, me je gonila od sebe, če sva bila pa sama, se je menila prav z voljo, brez mene se ji je jelo čimdalje bolj tožiti, na odhodu me je vselej vprašala, kdaj spet pridem im me opomnila, da naj nikar predolgo ne izostanem. Kakšna dva meseca sva se ljubila še bolj površno, brez objemanja in poljubovanja, sčasoma se mi je dovolila ta in še kakšna druga pravica.

Drugi ljudje so še zmerom brusili jezike, ali tista huda jeza, ki mi je prej delala toliko nadlege, se je nekako polegla. Fantje so od konca mislili, da mi mora na vsak način spodleteti. Po eni plati se bom zbal njih, po drugi me bo tirala Minka sama. Ko sem jim zmešal ta račun, so se brž podali in se smejali sami sebi: Hoteli smo navihati mi njega, pa je on nas. Ste videli, kako lepo jo je ukrotil! Pavle je star fant, ali ni kaka smet. Ima razum, da mu vsaka beseda prav pride, zraven pa neko prekleto voljo, da bi prej počil nego odnehal. Pavle je kavelj, naj se reče, kar hoče.

Pa je bilo tudi res tako. Stanovitnost se potrebuje za vse reči, najbolj pa za ljubezen. Z njo oborožan

podere plašljivec junaka, bebec modrijana, pokveka korenjaka, stari dečko golobradega gizdelina. Izprva se je ugibalo: Minka ne bo nikoli Pavletova; tepec ne vidi, kako se ji mrzi, najzadnji capin domače fare pride pred njim na vrsto.

Jaz sem molčal in dejal: Morebiti se motite. Ostal sem na borišču, stokrat odpahnjen sem ponavljal naskok z isto srditostjo in vero v zmago. Ljubica se je preverila, da mi je v resnici mila, milejša nego vsem mladim tekmecem, ledena skorja njenega srca se je jela topiti.

Govorica se je hitro sprevrgla. Ljudje so dejali: Minka se Pavleta otepje, ali nazadnje utegne le obviseti. Če ne bi marala nič zanj, ne bi ponosno nosila njegovega robca. Tekmecev je odstopil eden za drugim, mislili so si: Tukaj se ne kaže napenjati in siliti; če hoče biti Pavletova, Bog ji ga blagoslovi. Zabil si je v glavo, da jo mora dobiti; s takim norcem se ne bomo poganjali. Sovražniki so z večino pobegnili ali položili orožje, jaz pa sem napadal trdnjavo še z večjo močjo in veselostjo. Branila se je še nekoliko, ali tako, da po noči ni postavljala straž niti zapirala vrat, češ: Pridi noter, saj komaj čakam, da se ti podam.

Borišče so zapustili zdaj zadnji tekmeci in govorili brez nejevolje: Baba je baba. Minka se je ustila, da ne bo dala Pavletu nikoli lepe besede, zdaj pa se z njim še baha, duri in okna do nje so mu odprta na stežaj po dnevu in po noči. S tako sodrgo se ni vredno pečati, pojdimo naprej!

Lisica ni mogla doseči grozdja, pa se je tolažila, češ, da je kislo. O, Minka je bila dostojna, da sem se zanjo trudil. Zastonj bi vam razkladal, koliko veselja

mi je naklonila s svojo zgovornostjo in ljubeznijo; vsaka hvala je prazna in nična proti velikosti in mnoštvu dobrot, katere sem pri njej užival.

Ali moji neskončni sreči se je pridružila žalibog le prezgodaj ravno tako neskončna nesreča. Minkina mati umrje in upniki prodado kajžo in kmetijico. Ljubica je morala iti v službo. Ker je bila pridna in vsakega dela vajena, bi bila prebila to neugodnost brez posebne žalosti. Na kmetih živi dekla dostikrat stokrat bolj prijetno in brezskrbno nego domača hči. Ali pripetila se je neprilika, ki jo lahko sami uganete, neprilika, ki je navadni nasledek dolge ljubezni: Moja Minka je zanosila in bila že v petem mesecu.

Ded-te pomozite Bog in vsi nebeški svetci in angeli! Kako naj obvarujem sramote njo in tudi sebe? Ni bilo mogoče. Večkrat nego sem imel las na glavi, sem preklinjal svojo lahkomiselnost, da nisem spravljal zasluženih denarjev, ampak jih razmetaval brezumno na kratke in nepotrebne veselice. Brez stradeža in skoposti bi se bilo nabralo par tisoč, pa bi si bil kupil na rodovitnem polju za Kolpo prijazno posest in se poročil s svojo zlato Minko. O, kako mirno in sladko bi mi bili tekli dnevi ob njeni strani, kako prisrčno in z dobro vestjo bi bil ljubil njo in najine otročiče, kako radostno in marljivo bi bili delali eden poleg druzega in eden za druzega! S svojo revščino si nisem mogel zdaj niti kaj kupiti, niti se oženiti, kajti tisti čas niso berači dobivali privoljenja tako zlahka kakor dandanes.

Oblatil sem torej sebe, še grše pa svojo milico, ugrabil sem ji čast, dobro vest, spoštovanje, zadovoljnost, srečo vsega življenja, na dušo se mi je zavalil kamen, ki ga ne pretegne nobena mašina, pritiskal,

trpinčil in ubijal me bo do groba. Noč in dan mi brenče po ušesih strašne besede: Minka — vlačuga, moj otrok — pankrt, jaz — zapeljivec. Pomagal sem sebi in svoji revici, kakor sem najbolje vedel in znal. Že drugi mesec sem jo vzel iz službe in poslal v Novo mesto. Rodila mi je punčko, kateri sva dala ime Pepica.

Belokranjci so se premalo brigali za Minko, da bi bili po njej dosti popraševali in mogli zvedeti, zakaj je šla v Novo mesto. Ali s tem je nisem ubranil sramote. Če se dva več let ljubita in ne poročita, zna vsak otrok, da ne občujeta brez greha, in iz krstnih bukev se nezakonski porod moje hčeri tudi ni dal izbrisati. Jaz sem se popolnoma zavedal velike odgovornosti in dolžnosti, ki izvira iz očetovstva. Jel sem ne samo varčevati, ampak stiskati; privoščil si nisem nikakršnega priboljška, včasi sem jedel le enkrat na dan kaj kuhanega, meso se mi je zdelo predrago, zadovoljil sem se z najprostejšo kmetiško hrano.

S tem sem dosegel vsaj toliko, da Minka in Pepica nista trpeli nobenega pomanjkanja. Skrbel sem zanji, kar se je le dalo. Ljubica je stopila kmalu po porodu zopet v službo in je živela še pet let. Umorila jo je pljučnica, ali skoraj gotovo je pripomogla tudi neizmerna žalost, da je izgubila zaradi mene svoj deviški venec.

Za hčer sem dobil vrlo rejnico, ki je zanjo resda mnogo zahtevala, ali jo tudi na vso moč lepo odgajala in podučevala. Navadila jo je brez šole dobro brati, pa tudi šivati, plesti, vezti in kuhati in jo usposobila za vsako gospodinjstvo, kmetiško in mestno. Ko je bolj odrasla, je šla služit v bližnji grad za hišnjo.

Jaz pa sem želel, da naj ostane, kar je, namreč nepokvarjena Bela Kranjica in sem jo pripravil k jako uglednim ljudem, ki so prebivali takrat v Metliki. Tam jo je videl sin mojega birmskega botra in jo vzel komaj osemnajstletno za ženo. Mož ni bil sľab, ali preveč vesel. Ugonobila ga je bržkone pijača. Mojo Pepico je tako rad imel, da ji je v oporoki zapisal hišo in polovico zemljišča, na katerem se poseje do šestdeset mernikov, kar je za naš kraj jako mnogo.

Čez dve leti se je omožila vdrugič in si dobila tovariša, ki gospodari grozno skrbno, tako neusmiljeno skrbno, da ne privošči nič dobrote niti sebi, nikar drugim. Pepico bi trdo imelo, ako ne bi bilo premoženje njeno. S svojim pa seveda naredi lahko, kar hoče. Ona bogme ne trpi lakote in žeje. Zdaj gre v trideseto leto, pa se je že tako udebelila, da tehta cent in osemdeset funtov. Dote sem ji bil dal z vsem skupaj nekaj čez pet sto goldinarjev, to se pravi, do zadnjega solda vse, kar sem zaslužil. To ni bilo ravno veliko, ali dosti za moj stan in za male razmere poljanskih kmetičev.

Pavle o novih časih.

Jaz sem se dovolj mučil in ubijal, ali zlati vek je prešel za krošnjarje, časi so se izpremenili, nastale so slabe letine, puntarije, vojske, vse se je podražilo, zlati in srebrni denar se je zamenjal za cunje, v mestih in po kmetih se je širilo uboštvo, ljudje niso imeli s čim kupiti, pešala je trgovina, krčili se zaslužki, stari red je skočil skoraj v vseh rečeh s svojega trdnega in gladkega tira in si ni mogel najti nikakor več prilične in stanovitne kolotečine.

Nadloge so se začele s krompirjevo boleznijo. Nenadomestilno blagodat tega sadeža smo še le zdaj spoznali, ko nam je hotel ves pogniti. Bog nas je udaril po pravici. Ljudje so se bili preobjedli in so samopašno njegov dar zaničevali in se z njim norčevali. Pri nas so zvali krompir „kurji kralj“, na Dunaju in po drugod sem videl dijake, da so se na cesti z njim kepali kakor s snegom. Niti drugih plodov ni rodila zemlja v prejšnjem obilju. Takrat so jeli po Nemškem vsevprek meriti in delati železnice, po rekah in jezerih so zadimili parobrodi, nove tvornice in stroje je gnal dim, kamor si se ozrl, se je zakadilo in te je dregnila v nos doslej neznana smraja.

Avstrijski kmetje so trdili, da je ubil rodovitnost narave ta dim — evo dokaza, da klije babja vera tudi iz nemške glave. Strašanski kvar je naredila omotica, ki je zmešala možgane leta 1848. Vse je kričalo: Živila svoboda! Ljudstva so vrgla v kotel vse staro, češ, to ni za naše čase, mora se prekuhati. Dobila so res novo godljo: barikade, kri, splošno zmotnjavo, državne dolgove, ki se ne bodo nikdar plačali, papirnat denar in z njim ažijo, najpredrznejšo razuzdanost in sto drugih modernih sladkarij.

Kar se mene tiče, pa moram biti temu letu prav hvaležen. Po dunajski okolici sem prodal brez števila podob slovečih rogovileževv, nemških zastav, trakov, kokard in drugih takih igrač in bedastoč, skoraj po čemer sem jih hotel. Ta bogata žetev mi je prišla ravno v pravi čas, Minka in Pepica sta mi bili zboleli, moral sem silno trošiti, mastni dobiček sem tedaj krvavo potreboval. Tem slabeje pa sem žel sledeče leto; ljudje so bili tako nekako poparjeni in nejevoljni, da se jim

ni ljubilo nič kupovati, mnogi so bili vsled homatij že tudi obubožali. Okolnosti so se v nemški Avstriji sploh tako na zlo obrnile, da za nekaj časa res ni kazalo, hoditi tje.

Mene pa je vlekla proti domovini tudi ljubezen. Minka mi je umrla, kdo bo mesto nje pazil na otroka, da se odreja pametno, ako ne njegov oče? To je bil glavni vzrok, da sem končal za vselej svoje popotovanje po tujih deželah, in namenil ostati in se živeti za naprej na Kranjskem in sosednjem Štajerskem. Hotel sem biti zmerom blizu Pepice, da ji pridem streč, če bi zbolela in jo lahko obiščem in se z njo poigram in poljubkam tudi drugekrati, kadar srce ne bi moglo brez nje prebiti.

Glede zaslužka je bilo zdaj skoraj isto, ali se potepam po Nemškem ali po Slovenskem; obogateti ni bilo krošnjarju nikjer več mogoče. Velik in jako neprijeten razloček pa sem našel v sprejemu. Slovenci so prejšnje čase tujca in popotnika gotovo lepše pozdravili in bolje pogostili nego Nemci. Zdaj pa naj se le nikar ne hvalijo s svojo gostoljubnostjo. Z mano so postopali marsikje ne dosti bolje nego s potepuhom; bil sem zadovoljen, če so me djali v isto vrsto z berači. Spat so me gonili v senico ali na hlev še jeseni in po zimi, pa so si domišljevali, da so mi izkazali Bog zna kakšno dobroto! Za večerjo so mi porinili kakšne ostanke in oslinke, poštenega obeda mi niso dali skoraj nikjer, vino in žganje pijem, če si ga sam kupim, včasi me gonijo kar naravnost v krčmo, češ, saj si služiš denar, plačaj, pa ti bodo prinesli piti in jesti, kar boš hotel. Kdor ne pozna vseh okoliščin, bi lahko pomislil, da je med vsemi narodi slovenski najbolj zloben, surov in neusmiljen.

Jaz mu tega nisem in ne bom nikdar očital. Videl sem ga pred letom 1848. drugačnega, prijaznega in dobrega še čez mero in potrebo, in jako dobro razumem vzroke ogromne izpremembe, ki ga je naredila tako čemernega in nepriljudnega. Naši ljudje ne dajejo drugim, ker ne morejo, ker sami nič nimajo. Kjer nič ni, gubi pravico še cesar, nikar krošnjar. Kraji, katere obhajam, so večjidel vinski, to pa potrja izkušnja, da se ne nahaja nikjer toliko revščine kakor v vinskih deželah. Ukvarjaje se s preljubo trtico zanemarjajo prebivalci polje, živino, obrtnost, s kratka vse druge vire narodnega blagostanja.

Leto 1848. se ni zavrtilo v glavi samo ljudem, pohabila se je in zbolela menda tudi naša mamica zemlja in ne more od takrat več okrevati. Včasi ne rodi nič, včasi malo in slabo, včasi žito plenja, pa ni vina in sadja, včasi se ulovi par veder vina, pa nam manjka kruha, od vsega, kar smo posejali in posadili in s čimer smo se ubijali, nismo dobili pridelka od takrat še nikoli. Vsa narava je nekako zdivjala, udriha nas zdaj z eno, zdaj z drugo šibo, letos s paležem in kozami, lani s snetjo, točo in kolero, predlanskem s sušo in živinsko kugo, še druga leta s povodnjami, trganjem oblakov, dolgimi nalivi, viharji, strelami, z zeleno meglo, brezsnežno zimo, pomladnimi in jesenskimi mrazi, skratka, z uimami vsake vrste, ki presegajo ena drugo v škodljivosti in grozovitosti.

Mnogo nesreče sta zakrivila kmet in gospod sama. Podrla sta debele gozde, ki so zadržavali oblake in piše, ogolila sta naše Gorjance in zmetla s tem blagonosni, stari red in tečaj zraka in vremena, da nam naklanja zdaj mesto pravilne vrstitve dežja in solnca

dolgo močo in dolgo sušo, mesto rose slano, mesto pohlevne vlage ploho, mesto plohe točo, mesto snega neprenosen mraz, mesto vročine hlad, mesto zime gorkoto.

Pojdimo dalje in poglejmo, koliko več nego prej zahteva zdaj od kmeta davkov država, dežela in srenja. Imeti mora bogme čvrsta pleča, da se ni zgrudil že stokrat pod tolikim in vedno še rastočim bremenom. Tlaka in desetina sta nehali, glasno se je oznanjevalo, da kmet ne bo več kmet, ampak gospod. Pojdite ga vprašat, kako mu tekne gospoščina, pa boste čuli, da si želi marsikje nazaj nekdanjo podložnost z nekdanjo štibro. Svobodo je moral prekleto drago plačati z odškodovanjem. To v nebo vpijoče odškodovanje — poškodovanje je odrlo ubogega kmeta do belih kosti, graščaka pa vendar le ni zacelilo in okrepčalo. Zdaj ležita oba na smrtni postelji, ne eden ne drugi se ne more zareči, da mu k letu ne bo zapel boben.

Velik del nadlog pa našim rojakom ni prišel od drugod; naprtili so si ga sami, kakor da bi se jim bilo predobro godilo. Jaz menim lišp in drugo potrato, ki nam je začela od 1848. leta odbijati dohodke in razdevati premoženje. Naša mladina se rada gizdi s fino črno obleko, kadi smodke, srka kavo, poprašuje po govedini. Ne zabavljam tej gospoščini, kdor jo zmore, naj si jo omišlja v božje ime, ali za belokranjski imetek je predraga; slekla nas bo, izstradala in zapodila od hiše.

Neki dan sem svaril sorodnika, mladega nemškarja, da kuri neprenehoma smodke. Odrezal se mi je osorno, da rajši crkne, nego da opusti to malenkost; kadi jih po dva solda, to ga ne bo ugonobilo. Dejal sem mu: Ti ne zaničuješ niti druge potrate, ali recimo, da so

tvoj edini nepotrebni trošek res le cigare. Požgeš jih vsak dan gotovo pet, tedaj za deset soldov, zdaj računaj, koliko zapraviš vse leto! Glej, v dim ti gre najmanj šestintrideset forintov, pa se lahko veli, da tudi petdeset. More li kmetiški človek toliko denarja zavreči v zrak, da ne bi čutil izgube! S petdesetimi forinti si kupiš najlepšo opravo, ali plačaš davke; imel bi kapital, ki te reši iz sto raznih neprilik in zadrg. Sosed Valič mi je sam priznal, da bi izdelaval brez težave in dolgov, ako mu najboljših prihodkov ne bi pojedel duhan, ki mu jemlje na leto več kakor sto goldinarjev!

Čimdalje bolj pa se množijo tudi taki, ki si špogajo vse dobrote obenem. Najdete jih v vsaki gostilnici. Za mizo sedi po gosposko oblečen mož, se gosti z juho, govedino, pečenko, salato, pije starino, po obedu si da prinesti črne kave in prosi ognja, da si užge dolgo viržinko. Ne mislite, da je to graščak, kupec ali uradnik z dvatisoč forinti plače. Ne — ta imenitni gost je poljanski krošnjar! Kakor ga vidite živeti danes, bi hotel živeti vsak dan, in tako včasi tudi živi, dokler se mu ne upre cesar.

Med poglavitne grehe naših kmetov štejem tudi neomejeno razdeljevanje kmetij. Zakaj stojita tako trdno Bavarec in gornji Estrajhar? Zaradi same pridnosti že ne; naš Slovenec dela rajši in več nego onadva. Niti rodnost zemlje jim ne daje tolike moči; semtertje se nahaja tudi pri nas preploden svet, pa nas vede itak trdo, za krajcar in o slabših letinah moramo stradati. Pravi vzrok njunega blagostanja, vidite, je to, da gospodarji ne drobe posesti. Vsa kmetija, dostikrat sto do dvesto oralov obsežna, ostane lepo skupaj. Komur jo oče izroči, sprejme dolžnost, da plača bratom in

sestram njih del v denarju ali z drugim premičnim blagom, n. pr. z živino, žitom. Na tolikem prostoru se kaj pridela; če se proda polovica pridelkov, leži v kaščah še zmerom več, nego se more porabiti za dom. V desetih, petnajstih letih se po malem odšteje dota, da ne trpi hiša ne škode ne bolečine. Če pa prime gospodarja nanagloma kakšna velika sila, če mora plačati v kratkem precej n. pr. tisoč forintov, se mu ne bo treba držati za glavo in cele noči premišljevati, kje bi jih dobil. Taki korenjaki imajo kredit, kamor se obrnejo, bogatini jim denar še sami ponujajo, ker vedo, da ga tako varno nikjer ne bi naložili.

Na Badenskem, še bolj pa na Švajcarskem in Francoskem smo videli veliko jako majhnih, ličnih z mravljinjo pridnostjo prav po vrtnarsko obdelanih in olipšanih gruntov s hišicami, ki so bile podobne grajskim pristavam. Ljudje so na njih pošteno izhajali. Ali kako trezno in varčno so pa tudi živeli! Premnogi so si povečali dohodke z različno malo obrtnijo. Brez nje bi jim bilo hodilo presneto tesno.

Za vse drugo hvalim in častim Napoleona, tega mu pa ne bom nikoli odobril in oprostil, da je vpeljal pri nas francosko šego in dovolil razkosavati zemljo tako brez konca in kraja. Začeli so jo lomiti že starši mojih vrstnikov, oni so jih posnemali, in njihovi otroci in vnuki jo dele še vedno. Kam za božjo voljo bomo prišli po tej poti? Na zadnje ostane vsaki rodovini komaj grm, mesto v hišah se bo moralo stanovati po tičje v gnezdih.

V mirnih časih, če ne pritisne kuga ali druga nalezljiva bolezen, se množi narod od roda do roda, v petdesetih letih ga naraste še enkrat toliko. To ne

bi nič škodilo, ako bi se hotela širiti tudi zemlja, ali da bi nam vsaj podvojila svoj plod. Ali ona se ne gane, mesto zmerom več, nam rodi zmerom manj. Odkod in s čim se bo hranilo toliko mnoštvo lačnih in žejnih kljunov? Take misli pa ne vznemirjajo sitih Dunajčanov čisto nič. Skovali so postavo, da se sme vsak ženiti. Mladina jo je sprejela gotovo s srčno radostjo in hvaležnostjo; vse se pari, vse vre k oltarju po pravico, ležati v zakonski postelji in zarajati otroke. Samo za to se nihče ne briga, kdo in kako pa jih bo redil? Obhaja me groza, če pomislim, kakšna revščina bo zatirala še našo deželo.

Trdi se, da se nimamo ničesar bati, ako ne bomo držali križem rok. Kogar ne krmi zemlja, naj si poišče drugje dobičkov, v kupčijstvu, rokodelstvu, obrtnosti. Beli Kranjci takih modrih svetov ne potrebujemo, vse to znamo sami in si na tak način že zdavnaj pomagamo. Ali ta reč ima svoje stanovitne meje, ki se ne dado razmakniti ali predreti. Krošnjarjem se prejšnji čas ni godilo slabo, ali že zdaj uživamo boren in grenak kruh; našim naslednikom utegne primanjkati še takega.

Razun nadlog, katere sem omenil, nas ubija presilna in deloma brezvestna konkurenca. Mladi rod izgublja veselje do poljedelstva in zanatov, trgovsko življenje se mu vidi laglje in ugodneje, od vseh strani se gnete k njemu kakor v kakšno pribežališče, v katerem ni ne skrbi ne trpljenja. Koder je popotoval pred petdesetimi leti samoten krošnjar, se drve zdaj celi roji barantačev, skupljevalcev in prodajalcev; mesta, katerim sta zadostovali za vse potrebe dve štacuni, jih imajo dandanašnji po petnajst, dvajset; v vsaki fari, v vsaki večji vasi so se naselili kramarji, ki nam odjedajo dobiček.

Pa če bi se bili postavili zoper nas že pošteni tekmeci, ne bi mogel človek nič ugovarjati. Kar je svobodno meni, zakaj ne bi bilo mojemu bratu? Ali kramarji ne delajo škode samo nam, ampak ljudstvu sploh. Nevednega kmeta varajo vse huje nego kramarji; njihove štacune so prepogostoma shajališča vseh malopridnežev, klafačev, pijancev, igralcev in vlačugarjev, brlogi vsakovrstnega pohujševanja, v katerih se snujejo in kujejo vse grdobije, ki osmrajajo okolico. Blago jim dohaja iz tvornic ali od mestnih veletržcev, dva, trikrat ga plačajo, dobe si kredit, plačila nehajo, trgovec noče žaliti naročnikov, čaka za denar, poteče stara roba, pošlje novo, dolg se kupiči, potrpežljivost neha, treba je poslati dvatisoč, tritisoč forintov, naj se dobe, kjer hočejo. Naš kramar pa se zasmeje in veli: Ne morem, nimam. Skupiček je shranil ali zapravil, upnik je osleparjen za blago, nobena tožba in sodba mu ne povrne izgube. Tako tatinstvo vem da se dogaja zdaj po vsem svetu, itak je med našimi in ljudskimi grešniki ta razloček, da po drugod zabobni pravim kupcem in slovečim špekulantom, pri nas pa falotirajo krošnjarji in kramarji. Mi ne pravimo: falirajo, ampak falotirajo, kar gotovo ni napačno. Ti mali rokovnjači napravljajo revežu dosti več škode nego veliki sleparji, ki puščajo le bolj bogatinom. Poštenim krošnjarjem so ukradli zaupanje, da nam zdaj malokdo kaj verjame. Zdaj razumete, ako ste me pazljivo poslušali, neznanske zapreke in tegobe, s katerimi sem se boril v svoji slovenski domovini.

Vendar ne tožim in ne mrmram nič. Iz globočine srca hvalim Boga, da mi je podaril telesno in duševno moč, prebiti vse z voljo, in ker sem delal za svoje mile, celó z veseljem. Živel sem bolje, nego sem po svojih hudodelstvih zaslužil. Od konca, se ve, se je bilo treba stisniti. Ko pa sem odredil in omožil Pepico, sem smel zopet ves prislužek porabiti zase. Toliko se že ujame, da si plačam svoj obed in večerjo. Prejšnja razvada se mi je povrnila. Grajam druge, pa nisem sam nič boljši. Kjer se ponuja juha in govedina, ne premagam rad izkušnjave. Tudi merica sladkega vinčka mi zleze marsikdaj pod klobuček. Stare kosti, veste, zahtevajo že podporo, tem bolj, ker nosijo razun sebe še krošnjo, od dvajsetih do štiridesetih funtov teže. Po svetu pohajkujem zdaj vkljub slabosti bolj marljivo nego v mlajših letih. Ljudje me zovejo večnega juda, mislijo, da štorkljam semtertje tako neprenehoma že od nekdaj; pozabili so, da sem pred l. 1848. zimoval doma. Takrat se je tudi to predrugačilo. En brat mi je umrl še pred Minko, drugi je odšel kmalu za njo, sinovci so se poženili, očetov dom me ne mika več. Jel sem hoditi od hiše do hiše tudi zimski čas, in mraz, vidite, mi ugaja dosti bolje nego vročina. Po zimi sem zmirom zdrav kakor riba in korakam bolj čilo nego marsikateri mladenič, poletno solnce pa me dostikrat prevzame.

Jaz sem potrpežljiv in prebivam povsod rad, ali najdražja zemlja na svetu mi je ostala moja prisojna Bela Krajina, v kateri sem se rodil in odgojil, si našel svojo Minko, in mi živi najina prisrčna, zlata hčerka.

Vsaj vsaka dva meseca jo moram na vsak način videti, drugače ne vem, kaj bi se zgodilo. Hrepenenje bi me bržkone zadušilo.

Enkrat sem stopal tam gori na kraju naše narodnosti ob Muri. Prišla mi je na misel naša bistra Kolpa in moja Pepica, ki hodi na njo prat in tisti hip se mi je zatožilo. Ustavil sem korake in se zasukal proti jugu, upotil se proti njeni domačiji.

O, s kako radostnim klicem me je vselej pozdravila! Še v veži me je osvobodila krošnje, pa me prijela za roko, potegnila v najboljšo izbo, me posadila za mizo in mi prinesla pijače, ki jo je bila nalašč zame kupila in hranila. Jaz sem jo začel izpraševati, kako se živi in kaj je novega, ona mi je ob kratkem povedała in rekla: Ljubi atka! ne zamerite, jaz moram iti v kuhinjo. Vi ste trudni, morda tudi lačni; bom že kaj pripravila, kar vem, da radi jeste. Ko zgotovim, se bom prisedla k vam in bova pretresala vse naše novice in imenitnosti bolj na dolgo in široko, nego zdaj utegnem, pa mi boste morali potem tudi Vi razložiti vse po vrsti, kod in kako ste marširali, kaj ste počenjali in kaj ste posebnega čuli in videli, odkar ste nas zapustili.

Ne morem vam popisati, kako sladko mi doni na uho njen tenki glasek. Zdi se mi, kakor da slišim prepevati slavčka in gledal bi jo kar venomer. Vsaka črta v obrazu me spominja na Minko. Kdor ni sam okusil očetovskega veselja, si ga nikakor ne more misliti. Pa kako ukusno zna kuhati moja Pepica! Slajše kakor pri njej se ne blaguje na nobenem piru, pri nobeni gospodi.

In kadar priskakljajo k meni njeni otročički, Pavliček, Minčica in Pepčica, to je vriskanja, objemanja in popraševanja, da ne pridemo nikoli do konca. Drobnjava ve, da ji je tatka kaj prinesel, pa ni čudo, da me sprejema s tako živimi dobrodošlicami. Ko sedimo tako vsi skupaj, se mi nasloni hčerka na ramo, me začne božati in pravi: Ljubi tatka! Nikar se ne ubijajte po svetu; usmilite se sami sebe, čas je, da spravite krošnjo pod streho in mirujete. Saj veste, da vas ljubimo, jesti in piti boste imeli pri nas, kar se vam bo zljubilo, kadar vas bo obhajal dolgčas, se poigrajte s temi sitneži. Dajte mi roko, da ostanete pri nas za vselej.

Jaz si mislim: Oh, kako rad, ljuba dušica, bi te ubogal, ako se ne bi bal, da ne bom na potu tvojemu možu! Glasno pa ji velim: Hvala, stotera ti hvala, Pepica, ali ni mogoče. Popotovanje mi služi za zdravje, pokojnina bi mi nekaj časa morda dobro dela, ali kmalu bi me zakopala. Samo to te prosim, da me ne zapustiš, ako bi zbolel ali onemogel. Ona vzdihne in se začne solziti, z ihtečim glasom me tolaži, da naj živim zastran tega brez skrbi, stregla mi bo bolj zvesto in vestno nego svojim otrokom. Tako ljubo, krščansko dete je moja Pepica.

Njen mož pa je prebito muhast in čuden junak. Tudi njega ne pozabim. Kadarkoli se oglasim, mu donesem kakšne malenkosti: Lep robec, reznik, britvo ali kaj druzega, kar mu rabi. Kar mu dam, popade hlastno, kakor da ga je strah, da se ne bi utegnil pokesati, in ne zahvali se za dar nikoli. Kar dobi, se mu zdi premalo. Enkrat sem čul, ko je rekel ženi nejevoljno: Ne vem, kaj to pomeni, da mi nosijo oče čimdalje slabše reči. Zadnjič je bilo še še; tisti kos

sukna je veljal nemara pet forintov, danes pa so porinili predme beračijo, ki ni vredna dva rajnška.

To se ve, da ga je Pepica gorko oštela in mu očitala nesramnost. Ključe ima in hlače nosi resda ona, toda to sami vidite, da mi pri takem zetu ni prebiti. Če prav bi se ne drznil nič reči, bi me gotovo pisano gledal, da se pasem pri njem zastonj.

Pomudivši se par dni, zopet zadenem krošnjo, pa hajd naprej! Tare me huda revščina, vse moje premoženje ne tehta niti pol centa, notranji glas mi ponavlja slednji dan moj grozni greh, da sem zamoril ubogi Minki nedolžnost. Pač imam velik vzrok za žalost, ali hvala Bogu tudi za veselje. Ako ne bi bil druzega čutil in delal, kakor žaloval, bi bil že zdavnaj izginil pod zemljo. Na bolno srce mi je ulivala olje in ga navdajala s srčnostjo blagodatna misel, da mi živi odlično dobra hči, za katero me lahko vsak roditelj zavida. Če me napade bolezen, se ne bom zvijal na smrdeči slami v kakšnem tujem hlevu; ležal bom v mehki in gorki postelji, poleg mene bo sedela in bdela moja brižna Pepica, v njenem naročju bom izdahnil in vrnil dušo svojemu stvarniku.

Brez te vednosti se ne bi mogel nikoli smejati, nikoli šaliti, nikoli udobrovoljiti in se v kakšnem društvu zabavati; brez nje se mi bogme ne bi ljubilo pripovedovati vam kljuke in rogovile mojega življenja. Zdaj ga poznate, sodite o njem, kakor vam je drago, dodajal mu nisem ničesar, niti zamolčal nisem nič važnega in potrebnega, moja povest je tedaj končana.

Pristaviti ji imam samo še eno: namreč nauk, ki sem si ga posnel iz svoje zgodovine. Ako bi se še enkrat rodil, bi si naredil pravila, ki se v premnogih

rečeh ne bi vjemala s tistimi, katerih sem se držal v svoj kvar tako trmoglavo v prvem življenju. Žal mi je, da nimam sina. Smatral bi za svojo sveto dolžnost, da mu priobčim ta pravila in ga zaklinjam ob vsaki priliki, da naj jih nikdar ne pozabi, nikdar ne zanemari. Rekel bi mu: Ljubi sin! Tvoj oče je veliko grešil in se veliko kesal in pokoril, njegove britke izkušnje naj te obvarujejo njegovih padcev! Ako ne sovražiš samega sebe in si želiš utemeljiti na tem svetu srečno bitje in izpolniti namen in poklic, zaradi katerega si prejel od Boga človeško dušo in naravo, poslušaj moje besede, zapiši si jih v globino svojega srca, shrani jih v najvarnejšem kotičku svojih možganov. Te besede so moja oporoka. Premoženja ti ne morem dati, ali ako obdržiš v spominu in dejanju njih, ne boš potreboval nikakršne dedščine. Imetek si boš pridobil sam, obenem pa te bo spremljevala skozi zmotnjave življenja mirna vest, da boš kljuboval in se upiral hrabro in uspešno vsem viharjem usode, ki je prisegla, da pogubi ves ljudski rod in tedaj tudi tebe. Ne misli, da boš čul zdaj od mene kakšno slovesno pridigo polno visokega besedovanja in pretenkega tolmačenja. Jaz nisem Salomon ali njegov sin, vnuk ali vsaj njegov čednik ali piskrovezec — s to svojatjo nisem pil nikdar bratovščine, ostal sem prost krošnjar, v glavi imam to, kar je priletelo vanjo z raznimi vetrovi po naključju. To od vseh strani nanešeno biro sem djal v ožemnico in ti nacedil iz nje ta-le sok:

Pavletova pravila.

Prvo pravilo: Živi vsigdar pošteno! Poštenje je več nego vera. Poštenega čislajo razumni možje, četudi nima nobene vere. Ako pa v veri tako goriš, da šviga njen plamen skozi oblake vse do nebes, zraven pa nimaš poštenja, te bo vsakdo zaničeval; vera brez poštenja je gnusna hinavščina pred Bogom in pred svetom, poštenje pa ostane dragocen zaklad že sam po sebi vse veke vekov. Ono je tisti kraj blaženih, tisti nebeški hlev, v katerem se zbirajo brez razločka mnenja vsi dobri ljudje, naj se zovejo katoličani, luterani, judje, Turki ali pogani. Vere se menjajo, njihovo jedro: poštenje, ne pogine nikdar.

Drugo: Če sem dal prvo mesto poštenju, nisem hotel s tem vere žaliti in zametavati. Tudi ona je imeniten dar božji, trdna palica, ob kateri se hodi laglje in bolj varno, nego brez nje. Premnogi, ki izgube vero, se iznebe obenem tudi poštenja. Prišel boš med neznane ljudi in premišljeval, komu bi zaupal, komu ne. Naredi si sodbo po vnanjem znamenju, po veri. Pobožnost se vidi, poštenje se ne vidi. Med pobožnimi boš našel desetkrat več poštenih, nego med neverniki. Gospodar, ki si išče zvestih poslov, se ne bi dostikrat prevaril, ako si dobi bogoslužnega hlapca, bogoslužno deklo. Brezverni služabniki so na vsak način jako sumljivi, tudi brezverna tovaršija je navadno malo prida.

Tretje: Veliko ne verjemi nikomur, najmanj pa samemu sebi. Jaz sem se zanašal na svojo moč, menil sem, da so me leta in izkušnje tako utrdile, da me ne odvrne s pravega pota nobena peklenska sila. Oh, ljuto in kruto sem se ukanil. Podrla me je prva iz-

kušnjava in povaljala tako nemilo, da ne izperem blata, ako bi ga izmival s celim morjem grenkih solza.

Četrto: Ne delaj nobene reči, ki ne obeta koristi. Jej, pij samo to in toliko, kar potrebuje truplo! Ogibaj se vseh zabav, ki ne okrepčajo duše in nobene ne uživaj dolgo! Najbolj ceno in nedolžno veselje, ki ga imaš lahko vsak dan, bodi v društvu ali sam, je naše prelepo petje. Še bolj kakor šumnih in dragih kratkočasnic pa se boj lenobe! Brez dela naj ti noben dan ne mine! Varuj pa se vsakega posla, ki ne daje koristi. Truditi se brez dobička, se pravi po naše mlatiti prazno slamo, sekljati vodo, špičiti oves ali z drugo besedo: Noreti. Prepričal sem se, da človeku nobena lastnost toliko ne koristi, kakor poštenje. Njemu se torej že iz dobičkarije nikdar in po nobeni ceni ne smeš izneveriti. Poštenje pomaga v trgovini najbolj stanovitno in zdatno, preživi človeka najbolj gotovo, izkoplje ga najprej iz vseh zadrg in neprilik tega življenja in mu odpre po smrti, ako vera ne laže, celo nebeška vrata, kraj neizmerne, brezkončne radosti! Skratka, kjer je poštenje, ne kaže nikoli izguba, ampak zgolj korist. Ako tudi ne vloviš vselej denarja, pa si ohraniš vsaj spoštovanje pri ljudeh, in kredit je dostikrat še več vreden od gotovine.

Peto: Skrbi, da pridobiš veliko denarja! Z denarjem dosežeš vse zemeljske dobrote: Dober živež, toplo stanovanje, blago ženo, izučene otroke, veselice, kakršnih si le poželiš, zdravnike in zdravila, mirno starost, častno ime — vse! Kdor je obogatel s svojim delom, se ni še nikoli pokesal; njemu je denar še vselej zalegel, to se pravi, ako ni zapravil pameti in poštenja. Bodi torej varčen, jako varčen, na vso moč

varčen! Dokler si nisi že znatno opomogel, ne troši po nepotrebnem nobenega krajcarja, ne hodi na nobeno zabavo, ki velja denar, ne daj niti beraču, ako ga ne poznaš, da je za delo res nesposoben in tvoje podpore vreden.

Šesto: Ljudi imej v vseh drugih rečeh za dobre, kadar pa gre za dobiček, boš vsikdar ravnal pametno, da se jih plašiš in jim ničesar ne zaupaš. V takem slučaju ne verjemi niti bratu in prijatelju! Pamti naš pregovor: Ako sva si midva brata, nista si sestri najini mošnji. V denarnih opravkih ne sme govoriti srce, ampak številka. Prijatelj, ki ti zameri, ako zahtevaš pošten račun, se izdaja za sebičnega hinavca in oderuha; hotel bi te oskubsti. On dokazuje, da ni vreden tvoje prijaznosti. Ako ti ljubega tovariša pritisne sila, se razume samo ob sebi, da si mu dolžan pomoči, to Bog ne daj, da bi komu branil in prigovarjal; hotel sem zatrditi samo to, da ostane prijateljstvo najbolj krepko in resnično, ako prijatelj prijatelju nič ne posoja in ne dolguje in če ga že stiska na to primora, da naredi z njim drage volje natančen račun in rok in mu da, če je stvar bolj važna, tudi dolžno pismo.

Sedmo: Glavna prilika za zapravljanje in premnoge druge grehe so krčme. Teh brlogov nenravnosti se boj kakor kuge in kolere. Ne udeležuj se nobene veselice, ki se vrši v krčmi! Kadar se hočeš s prijatelji dobrovoljiti, pijte ga doma ali v zidanici, nikdar ali vsaj redkokdaj v krčmi! Z vinskimi bratci, potikajočimi se po beznicah, ne delaj prijaznosti, da, če je količkaj mogoče, niti znanja. Ta sodrga te bo omamila in spačila, da ne boš vedel kdaj. Če boš popotoval, se ne boš mogel izogibati krčem.

Takrat se drži tegale vodila. Ako ne najdeš gostne hiše, znancev ali drugih dobrih ljudi, smeš iti svobodno tudi v krčmo, ali samo zaradi jedi in postelje. Pri obedu ali večerji popij merico ali polič vina, da ti ne bodo očitali umazanosti — brez vina bi krčmarja razžalil in razdražil. Ali če se lahko nasitiš in si odpočiješ drugje, ne poglej nobene krčme! Zaradi same pijače ne hodi nikdar vanjo. Okrepčaj se rajši pri studencu ali vodnjaku — voda pogasi žejo stokrat bolje od vina, pa se ne sme prezreti niti postava narave, ki nam je ustvarila za vsakdanjo potrebo vodo, vino pa le za včasi, za posebne slučaje.

Tudi potem, če si boš stregel lahko vsak dan z vinom, ti svetujem in te prosim in opominjam, da ne rabi te prilike, ampak pij navadno dobro vodo in nič druzega. Ohranila ti bo zdravje in pamet, katerim škodi kolikor toliko vsaka druga pijača. Naj ti zadostuje na teden bokal vina, piva použij kakšen vrček ob poletni soparici ali po utrudljivem potu, ob mrzlem vremenu si pogrej zjutraj želodec, če te je volja, tudi s kakšno kupico domačega žganja ali s skodelico mlečne kave, kar sega čez te ozke meje, je vse ničemurnost, potrata, razvada, kvar za truplo in greh za dušo.

Osmo: Ne zaljubi se nikdar v krošnjo, ne navadi se zaboga krošnjarstva tako, da ga ne bi želel pustiti ob prvi priliki! Kupčijski stan je lep, potreben, dobiten in časti vreden kakor vsak drugi, ali krošnjarija ni prava kupčija, ampak posel za silo, kadar si človek ne more pomagati drugače. To vedno potepanje spodablja na ciganstvo in krošnjarske šege se ne ločijo dosti od ciganskih, zato ni čudo, da nas ljudje malo čislajo. Krošnjari torej k večjemu tri, štiri leta, da si

prislužiš n. pr. petsto forintov! Takrat vrzi svoj koš v ropotarnico ali v peč, ustavi se v kakšni vasi in začni kramariti. Kramarjev se nahaja resda že povsod, ali takih, da se Bog usmili. Vesten in razumen tekmec jih kmalu prekosi — to nas uči izkušnja. Kadar si opomoreš s to malo trgovino, pojdi naprej, naseli se v kakšnem večjem mestu, povzdigni se za pravega kupca.

S krošnjarjem pometa vsak hribovec, vsak smrkolin, vsaka babura, s kramarjem se postopa že bolj spoštljivo, ali bogatini in bahači prezirajo tudi njega. Županu velja manje nego zadnji krčmar. Še le kupec je trden in ugleden mož, ki ga časti kmet in gospod. Dandanašnji slovi slabo tisti gospodar, ki se zadovolji z malim — zdaj je treba svoj posel od leta do leta širiti in povečavati, stotaki morajo zaploditi tisočake in tisočaki se množiti in nakopičiti bogastvo. Trgovec, ki ne hrepeni po samostalnosti in premožnosti, ni trgovec, ampak šušmar in starokopitna pokveka.

Deveto: Stanu, v katerega te je postavila usoda ali katerega si sam izbral, se okleni iz vsega srca, posveti mu vse sile in moči svojega telesa in duha. Dijak in učenjak naj se drži knjige in peresa, kupčevalec pa ravno tako svojih mer, tež in računov. Po pravici bi se smejali dijaku, ki bi zanemarjal bukve in se vtikal v trgovino, isto tako smešno sem ravnal jaz krošnjar, da sem hotel poizvedeti zgodbe starodavnih vekov in skrivnosti narave. Kdor se hoče pečati z dvema opravkoma obenem, ne izvršuje nobenega dobro. Tudi za ta primerljaj velja beseda, da se dvema gospodarjema ne more služiti. Kadar ima človek časa, kadar počiva n. pr. zvečer ali v nedeljo, takrat ne velim, da ne bi

bilo pametneje in bolje, pretresati, če je prilika, pismene in znanstvene reči, nego klafati ali klepetati prazne marne. Dalje pa trgovec na nikakršen način ne more in ne sme hrepeneti in segati; take prijetnosti naj ga ne motijo ne eno minuto v izpolnjevanju dolžnosti.

Deseto: Precej, ko odrasteš, začni misliti na ženitev! Države, dežele, duhovnije, srenje in druge take skupine in družbe so si ljudje izmislili, človek jih snuje, človek jih podira, kakor meni, da mu bolje služi. Zakon je edina zaveza med nami, katero je Bog sam hotel in vpeljal. To spričuje ustroj našega trupla in koprnenje ljubečega srca po ženski tovaršiji. Abotno je ustavljati se tej modri naredbi in govoriti: Ne bom se nikoli ženil — samič živi ugodneje.

Tako čenčajo le mrzli sebičnjaki, lahkomiselni pobalini, razuzdanci in norci, ne pa možaki, ki hočejo biti vredni tega dičnega imena. Svet ima prav, da zaničuje starega fanta in neomoženo sivko. Vsaka stvar je dobra ob svojem času in na pravem kraju. Samujejo naj nezreli dečki in dekliči, mož pa je ustvarjen, da živi z ženo, da skrbi in se trudi ne le zase, ampak tudi zanjo in za otroke. Stari samec izgreši tedaj svoj poklic in namen in ne more doseči nikdar čiste sreče in resnične zadovoljnosti s svojim praznim stanom.

Enajsto: Zakona ne odlašaj, ko prideš v potrebna leta! Čim prej ga boš sklenil, tem slajše ga boš užival, tem laglje pa se boš tudi privadil reda in drugih čednosti, katere ta stan zahteva in pospešuje. Ali zaboga ne ženi se s praznim žepom! Včasi je že en želodec težavno prehraniti, iz zakonskih jasel pa hoče zobati več, dostikrat veliko ust. Glad je nevaren sovražnik ljubezni in sprave. Ako ne boš imel priličnega

imetka in zaslužka, izbij si ženitev iz glave in ostani samec! V takem slučaju tvoj zakon ne bi bil svetotajstvo, ampak smrten greh, za katerega bi se pokoril strašno že na tem svetu.

Dvanajsto: Za ženitev ne potrebuješ strastne ljubezni. Ne čakaj, dokler se vname srce; dosti je, da spoznaš svojo nevesto za dobro in jo spoštuješ. Ženi se tedaj brez zamude, ako se nameriš na deklico, ki te ima rada in se odlikuje tudi z drugimi lastnostmi, ki povzdigujejo in priporočajo žensko. Poleg take tovarišice se ti bo srce kmalu ugrelo. Kurilo se mu bo že po dnevu, še bolj pa po noči v skupni posteljici. Če je kamnitno, se bo moralo razbeliti in omehčati.

In kaj še le, ko pridejo preljubi otročički! Rodbinsko življenje počloveči še divjaka, kako ne bi tebe, krotkega in pohlevnega Slovenčka. Le skoči brez strahu v zakonske vojnice! Kako težka bremena nosiš za druge, ki za te nič ne marajo, koliko trpiš za državo, deželo in srenjo! Moraš jim plačevati davke, če je sila, moraš žrtvovati zanje celo svojo kri in svoje življenje in vendar prenašaš vse z voljo, nikoli ne obupuješ in ne jokaš, če malo pogodrnjaš, je že veliko. Le pomisli, če se ne bi trudil z večjim veseljem za ženičico, ki te ljubi in ti streže, kar najlepše more in zna, in za drobno dečico, rojeno iz tvoje krvi in duše? Solze mi stopijo v oči, ako se spomnim, kako lahko bi bil deležen take neskončne sreče tudi jaz. Pepica je bila vame vsa vtopljena in izgubljena. V lepem truplu ji je bilo še lepše srce, bistra glavica in spretna ročica jo je usposobila za vsako stroko gospodinjstva, prinesla bi mi bila tudi imetek, ki bi se zval v borni Beli Krajini bogastvo. Jaz bedak pa nisem za vse to nič maral.

Dejal sem: Kdo more ukazati srcu, da naj ljubi? O, dobila bi se bila kmalu tista moč, ki bi mu bila ukazala. Ta moč je narava. Ako bi bil živel s Pepico le dva meseca v zakonu, sem popolnoma prepričan, da bi jo bil ljubil jaz z isto gorečnostjo kakor ona mene; ne bi bilo treba čakati otrok. Pokvarjen nisem bil; če se dobremu človeku pritisne druga dobra dušica, ni mogoče, da ne bi ljubezen prešinila obeh in ju združila za večne čase.

Trinajsto: Ako se zaljubiš, vprašaj se že prvi dan, ali ti imetek in druge okolnosti dopuščajo, da se z drago tudi poročiš. Ljubezen, ki ne misli na zakon, je živinska pohotnost in spada med najgrše grehe, s katerimi se oskruni duša. Če izprevidiš, da ženitev nikakor ni mogoča, premagaj svoj občutek, obrzdaj prepovedano strast, in pusti deklico na miru. S tem, da se je boš ogibal, ji boš dokazal bolj resnično ljubezen nego z vednim dobrikanjem in zalezovanjem. Kdor ljubi, dasiravno ve, da ljubice ne more vzeti, ni pošten človek, ampak peklenski zapeljivec, ki jo hoče osramotiti in ugonobiti. Tak peklenšček sem ravno jaz. Nikar ne ugovarjaj, da naj se ne kesam toliko za greh, ker brez njega ne bi imel tako ljubeznive hčerke. To modrovanje bi bilo grozno piškavo, še bolj pa predrzno. Ako bi jo dičile tudi vse popolnosti nebeških svetnikov in angelov, ne bi mogle obraziti in opravičiti mojega pregrešnega vasovanja in brezbožnega zavedenja uboge Minke.

Štirinajsto in zadnje: Govori in obnašaj se ob vsaki priliki modro in možato! Posnemaj resne Nemce, ne mislim vrtoglavih Avstrijcev, ampak Bavarce, Švabe in Švicarje! Zgled tvojega naroda ti ne kaže

pravega pota. Slovenec ostane otrok od zibeli do groba, in če bi doživel tudi Matuzalemova leta, ga ne bi starost nič iztreznila. Glavo nam pobeli sneg, drhčoča roka obnemore, da prestavlja komaj še palico, pa bi se hoteli itak še zmirom na vse pretrge zabavati, piti, pefi, vriskati, plesati, priskakovati, žvižgati, pokati s prsti in jezikom in nemara še pestovati in ljubkati kako lepo punco. Mi smo ustvarjeni za delo, delo pa je trpljenje. Naša zemlja se ne zove zastonj dolina solz. Važen in preimeniten je naš poklic. Naši vetrenjaki in veseljaki ga ne poznajo, in če ga poznajo, se zanj ne brigajo, žive kar tako tje naprej, kakor da bi jih bil povabil Bog na kakšno dolgo svatbo. Še enkrat te svarim, da ne nasleduj te tovaršije. Karkoli boš delal in počenjal, nikdar ne pozabi, da si človek in mož in kako težke in svete dolžnosti da ti naklada to častito ime.

Ljubljana Študijska knjižnica

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
0000087045